د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

جغرافیه

دولسم ټولګی

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري اخیستنه او خرڅونه یې په کلکه منع ده. له سرغړونکو سره قانوني چلند کیږي.

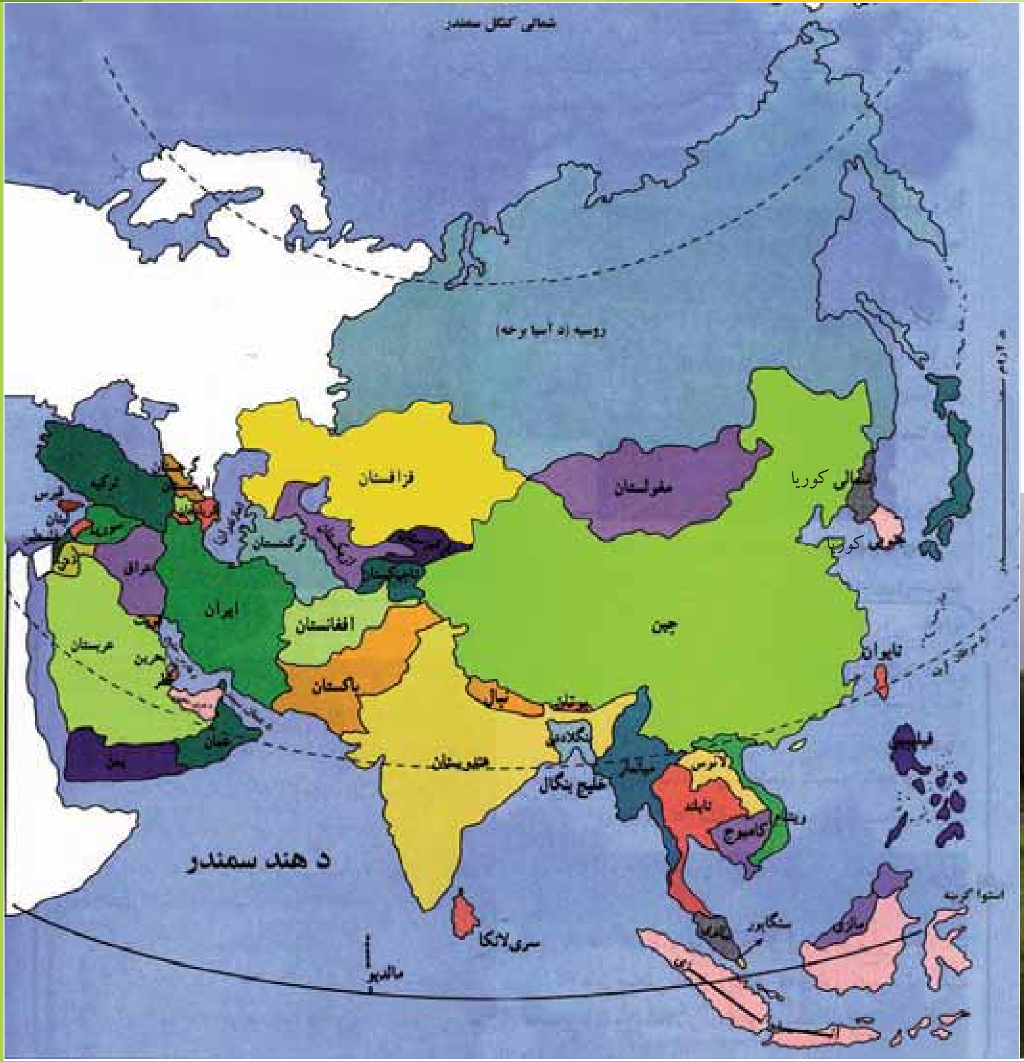

۱۳۹۰ هـ. ش

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تألیف لوی ریاست

جغرافیــــه

دولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش

ليکوالان:

د سرمؤلف مرستيال محمد رفيق (مومند)

سرمؤلف نجيب اله امين افغان

محمد رازق(بهير)

علمي او مسلکي ايډيټ:

پوهاند غلام جيلاني(عارض)

عزت الله (سالمي وردګ)

د ژبې ايډيټ:

اقامحمد(ګرندي)

ديني، سياسي او کلتوري کميټه:

- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.
- مولوي عبدالصبور(عربي)
- حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کميټه:

دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين

دکتور شير علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول

د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر ګلستانی د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس

طرح او ډيزاين:

حميدالله غفاري او مير محمد سهيل انصاري

سرود ملی

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی

کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی

دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو

د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو

ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان

براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان

دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان

په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان

نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پېغام
گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کيږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده‌کړې په بهير کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده‌کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتوکولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتوکولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

لړلیک

سرلیکونه | مخونه

لومړی څپرکی
سرحدات او اداري تشکیلات

لومړی لوست ۱-۱ د افغانستان څلور خواوې او موقعیت........ ۱
دویم لوست ۱-۲ شمالي سرحدونه........ ۵
دریم لوست ۱-۳ شمال ختیځ سرحدونه........ ۹
څلورم لوست ۱-۴ ختیځ او جنوبي سرحدونه........ ۱۳
پنځم لوست ۱-۵ لویدیځ سرحدونه........ ۱۷
شپږم لوست ۱-۶ اداري تشکیلات........ ۲۱

دویم څپرکی

اووم لوست ۲-۱ د هېواد په پرمختیاکې دنفوسو اهمیت........ ۲۵
اتم لوست ۲-۲ احصایه او د نفوسو جغرافیایي ویش........ ۲۷
نهم لوست ۲-۳ د نفوسو وده او منځنی عمر........ ۲۹
لسم لوست ۲-۴ د نفوسو کیفیت او په هېواد کې قومي ترکیب........ ۳۳
یوولسم لوست ۲-۵ داخلي او خارجي مهاجرتونه او نفوسو ځای پر ځای کول........ ۳۷

دریم څپرکی

دولسم لوست ۳-۱ دین........ ۴۱
دیارلسم لوست ۳-۲ ژبه........ ۴۵

څلورم څپرکی

څوارلسم لوست ۴-۱ دمواصلاتو اهمیت........ ۴۹
پنځلسم لوست - ځمکنی حمل او نقل........ ۵۳
شپاړسم لوست - الف- خوځوله ترانسپورتي وسایل پیژنئ........ ۵۷
اوولسم لوست - ب–د افغانستان د لویو لارو په هکله څه پو هېږئ؟........ ۶۱
اتلسم لوست ۴-۳ د هوایي ترانسپورت په هکله څه پوهیږئ؟........ ۶۷
نو لسم لوست د هېواد هوایي شرکتونه او ډگرونه........ ۶۹
شلم لوست ۴-۴ الف -داړیکي اهمیت........ ۷۳
یوویشتم لوست- ب – پست په افغانستان کې........ ۷۷
دوه ویشتم لوست- تیلیفون او مبایل........ ۸۱
درویشتم لوست- انترنیټ ، ایمیل او فکس........ ۸۵

پنځم څپرکی - نفوس او نژاد

څلورویشتم لوست ۵-۱دنفوسو ویش او گڼوالی........ ۸۹
پنځه ویشم لوست ۵-۲ په نړۍ کې د نفوسو زیاتوالي او لږوالي ستونزې........ ۹۵
شپږویشتم لوست – د نړۍ په ځینو هېوادونو کې د فعالو اقتصادي نفوسو د لږوالي ستونزې ۱۰۱
اووه ویشتم لوست ۵-۳ مهاجرتونه او دهغو لاملونه........ ۱۰۵
اته ویشتم لوست -نړیوال مهاجرتونه او دهغو پایلې........ ۱۰۹

لړلیک

سرلیکونه | مخونه

نهه ویشتم لوست ٥-٤ - الف نژادونه ١١٣
دیرشم لوست ب - د نژادونو جغرافیایي ویش ١١٧

شپږم څپرکی

یو دېرشم لوست ٦-١ دنړۍ دمهمو دینونو په هکله څه پو هېږئ ؟ ١٢٣
دوه دېرشم لوست الف _ داسلام سپیڅلې دین ١٢٥
درې دېرشم لوست ب _ دمسیحیت ددین په هکله څه پوهېږئ؟ ١٢٩
څلوردېرشم لوست ج _ تائوییزم او شنتوییزم د آینونو په هکله څه پوهېږئ؟ ١٣٣
پنځه دېرشم لوست د _ بودایي او هندوییزم أینونو په هکله څه پوهېږئ ؟ ١٣٥
شپږم دېرشم لوست ٦-٢ دنړۍ مهمې ژبې ١٣٧
اوه دېرشم لوست الف -عربی ژبه ١٤٣
اته دېرشم لوست ب - انګلیسي ژبه ١٤٧
نه دېرشم لوست ج _ لاتیني ژبه (فرانسوي ، اسپانوي او پرتګالي) ١٥١
څلویښتم لوست د _ جرمني ژبه ١٥٥
یو څلویښتم لوست هـ د چینایي ، جاپاني او اندونزیایي ژبو په هکله کې څه پوهېږئ؟ ١٥٩
دوه څلویښتم لوست و _ بالتیک ، لیتواني او سلاوي ژبې ١٦١
درې څلویښتم لوست ز_ هندي او اردو ژبې ١٦٣

اووم څپرکی

څلور څلویښتم لوست ٧-١ -اړیکی او نړیواله کېدنه یي ١٦٥
پنځه څلویښتم لوست: د اړیکو غوره وسیلو ډولونه ١٦٧
شپږ څلویښتم لوست الف- پُست Post په نړۍ کې ١٦٩
اووه څلویښتم لوست ب - په نړۍ کې تیلیفون او موبایل ١٧١
اته څلویښتم لوست ج -فکس په نړۍ کې ١٧٣
نهه څلویښتم لوست د - انترنیټ او ایمیل ١٧٥
پنځوسم لوست ٧-٢- د سپوږمکیو شبکه ١٧٩

اتم څپرکی

د ژوندانه د چاپیریال نړیوالې ستونزې
یو پنځوسم لوست ٨-١- دسون موادو لوګي او غازونه ١٨٣
دوه پنځوسم لوست الف – وړلو- راوړلو(حمل او نقل) وسیلې ١٨٧
درې پنځوسم لوست ب – د ژوند په چاپیریال باندې د کارخانو أغېزې ١٨٩
څلور پنځوسم لوست ٨-٢ – دصنعتي موادو پاتې شونې ١٩٣
پنځه پنځوسم لوست ٨-٣- د اوزون د طبقې د نړۍ کېدلو خطرونه ١٩٧
شپږپنځوسم لوست د اوزون دطبقې زیانمن کېدل ٢٠١
اووه پنځوسم لوست ٨-٤ د ځنګلونو پرېکول ٢٠٥
اصطلاحات ٢٠٩

لومړی لوست:

لومړی څپرکی
سرحدونه او اداري تشکیلات

۱-۱ځلورخواوې او موقعیت:

د افغانستان د موقعیت او ځلور خواوو په هکله څه پوهیږی؟

د آسیا د لویې وچې دولس هیوادونه د افغانستان په ګډون په وچې پورې تړلي دي. افغانستان د طبیعي ځرګندو ځانګړتیاوو له مخې د آسیا په جنوب کې یو غرنی هیواد دی. افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په درلودلو سره د آسیا لرغونی هیواد ګڼل کیږي. افغانستان په شمالي نیمه کره کې د شمالي عرض البلدونو ۲۹ درجو، ۲۲ دقیقو او ۵۳ ثانیو او ۳۸ درجو، ۲۹ دقیقو او ۲۸ ثانیو او ختیځه نیمه کره کې د ختیځ طول البلدونو ۶۰ درجو، ۲۸ دقیقو او ۴۱ ثانیو او ۷۴ درجو، ۵۱ دقیقو او ۴۷ ثانیو ترمنځ موقعیت لري. د افغانستان مساحت ۶۵۲،۰۰۰ کیلومتره مربع دی د مساحت له مخې د هریوه اروپایي هیواد څخه لوی دی. افغانستان د مساحت له مخې په آسیا کې دولسم هیواد دی[1]. د افغانستان نفوس په ۱۳۸۹ المریز کال کې ۲۶ میلیونه تنه اټکل شوي دي. د افغانستان اعظمي اوږد والی له ختیځې نقطې یعنې د یولي له دري څخه ترلویدیځې نقطې یعنې ذوالفقار پورې ۱۲۰۰ کیلومتره او سوریې په شمال کې له خماب څخه په جنوب کې د چګایي تر غرونو پورې ۹۱۲ کیلومتره دی. په مستقیم ډول د هند سمندرته د افغانستان نږدې فاصله د هلمند د ولایت د کشتګان

۱- روسیه،چین، هند، سعودي عربستان، ایران، منګولیا، قزاقستان، اندونیزیا، پاکستان ،ترکیه، میانمار او افغانستان .

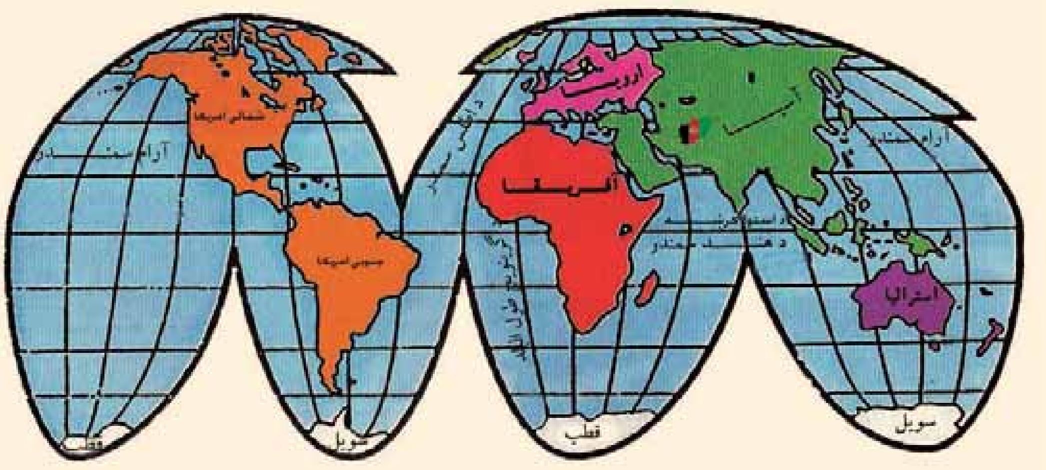

د افغانستان موقعیت په نړۍ کې

غر د مزاري د کوتل له جنوب لویدیځ څخه د عرب د سمندرګي تر ډیر نږدې ساحل پورې تقریباً ۳۹۰ کیلومتره ده. د افغانستان لرغونی هیواد په شمال کې د منځنۍ آسیا د تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان له هیوادونو، په لویدیځ کې د ایران له اسلامي جمهوریت او په ختیځ اوجنوب کې د پاکستان له اسلامي جمهوریت سره ګډه پوله لري.

د افغانستان ختیځ او جنوبي سرحدونه د ډیورنډ د تپل شوې کرښې په واسطه، چې د پښتنو قبایلو له زړه څخه تیریږي، په نښه شوي دي. نوله همدې امله د افغانستان خلکو هغه په رسمیت نده پیژندلې[1] افغانستان په شمال ختیځ کې تقریباً د ۹۲ کیلومترو په واټن د چین د جمهوریت د سنکیانګ د ولایت سره ګډه پوله لري.

۱- د افغانستان او برتانوي هند ترمنځ طبیعي سرحد دسند سیند او د بلوچستان جنوبي سواحل وو، خو د انګلیسانو دسیسو او دګندمک او ډیورنډ د معاهدې په تپلو د افغانستان له خاورې څخه یوه برخه بېله شوه او د افغانستان سرحد دپامیر او واخان څخه تر بلوچستان پورې وټاکل شو. چې د هغې له مخې د چمن، پښین، وزیرستان، کرمې، پاړه چنار، افریدو، باجوړ، سوات او چترال سمې د افغانستان له خاورې څخه بېلې شوې او د هغه وقت د برتانوي هند په دولت پورې وتړل شوې. د پاکستان له منځته راتلو وروسته په پاکستان پورې وتړل شوې، چې د افغانانو لپاره د منلو وړ نه دي.

دپامیرپه برخه کې افغانستان څه نا څه تر ۲۴ کیلومترو پورې سور لري چې تاجکستان د پاکستان له کشمیر څخه جلا کوي. افغانستان دجغرافیایي موقعیت له مخې د منځنۍ آسیا په لاره کې پروت دی،د دې سیمې موقعیت د سیاست او اقتصاد له پلوه ډیر مهم دی، ځکه چې افغانستان، ایران، هند، پاکستان د دریو حوزو او د منځنۍ آسیا هېوادونه سره یوځای کوي. د منځنۍ آسیا هېوادونه هم آزاد سمندر ته لاره نه لري، نو له همدې امله یې سوداګري د آسیا لویې وچې له سویلي هېوادونو سره د افغانستان له لارې کېږي همدغې موضوع د افغانستان موقعیت ته زیات ارزښت وربخښلی دی.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو و ویشل شي، هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په باره کې یوله بل سره بحث وکړي له هرې ډلې څخه یوتن به خپله موضوع په ټولګي کې تشریح کړي.

- افغانستان د ځمکې د کرې په کومه برخه کې پروت دی. د طول البلد او عرض البلد له مخې معلومات وړاندې کړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ اعظمي اوږد والی او سور یې د سیمو له مخې په نقشه کې وښیئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. له آزاد اوبو سره د افغانستان ډیر نژدې واټن، د سیمو له نومونو اوفاصلې سره، بیان کړئ.
- د افغانستان څلور خواوې بیان کړئ.

پوښتنې:

۱- افغانستان څه ډول طبیعي ځرنګوالی لري؟

۲- د پنځو داسې هېوادونو نومونه واخلئ چې له افغانستان څخه ډېر مساحت لري.

۳- زموږ هېواد له سمندر څخه څومره واټن لري؟

۴- یوازې د افغانستان د شا وخوا د طول البلدونو او عرض البلدونو درجې ووایئ.

۵- د افغانستان مساحت څومره دی؟

۶- د افغانستان خلکو ولې د ډیورنډ کرښه په رسمیت نه ده پېژندلې.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ د یولي دره، ذوالفقار دره، پامیر، خماب او د افغانستان ګاونډیان د نقشې پرمخ وټاکئ.

دویم لوست:

۱-۲ شمالي سرحدونه

الف: د امیر شیر علی خان سرحدي کرښه.

(۳) شکل د افغانستان شمالي سرحدونه

د افغانستان کوم سرحد د پنج او آموسیند په واسطه ټاکل شوی دی؟

په ۱۹ پېړۍ کې د انګلیسانو او تزاري روسیې د پرمختګ د سیاست له مخې ددې خاورې زیاته او مهمه برخه د افغانستان له بدن څخه جلا شوه. پخوا به د افغانستان شمالي سرحدونه د افغانستان د محلي حکومتونو او د مرکزي آسیا د هېوادونو له خانانو او یا د افغانستان د مرکزي حکومتونو او د ماوراء لنهر د امیرانو ترمنځ ټاکل کېدل. خوکله چې د ۱۹ پېړۍ په جریان کې تزاري روسیې په پرمختګ او په مرکزي آسیا کې په فتوحاتو پیل وکړ انګلیسانو ددې لپاره چې خپلې استعماري ګټې د هند په شمال کې وساتي، د روسانو له نیت څخه په ویره کې شول او ویې غوښتل، چې زر تر زره د روسانو دیرغل په وړاندې خنډونه رامنځته کړي. په لومړي پړاو کې یې امیر شیر علي خان وهڅاوه چې خپل سرحدونه له تزاري روسیې

امیر شیر علي خان

سـره وټاکي، نو له همدې امله د دواړو دولتونو ترمنځ خبرې پیـل شـوې. د انګلیسانو د بهرنیو چارو وزیـر لارډ ګرینویل Lord Granville او د روسـیې د بهرنیوچارو وزیر پرنس ګورچکوف Prince Gorchakov د افغانسـتان او تزاري روسـیې د سـرحدونو د تثبیت لپاره وټاکل شـول په پای کې په ۱۸۷۳ میلادي کال چې د ۱۲۵۱ لمریز کال سـره سم د افغانستان شمالي سرحدونه له زرقول څخه تر خماب پورې چې د پنج او آمو سیندونو مسـیردی د امیر شـیرعلي خان د سرحدي کرښې په نوم تثبیت شـول. د امیر شیرعلي خان کرښه ۱۲۰۰ کیلومتره اوږد والی لري.

د هغـه تـرون لـه مخـې چـې د ۱۳۲۵ لمریـز کال د غبرګولي د میاشـتې په ۲۲ مـه نیټه چې د ۱۹٤٦ میلادي کال د جون له میاشتې سره سمون خوري، د خپل وقت د شوروی د بهرنیو چارو وزیر مولو توف او په مسـکوکې د افغانسـتان سـفیر په واسطه لاسلیک شـو، پریکړه وشوه چې د آموسیندمنځنۍ کرښـه دسـرحد په توګه وپیژندل شـي او د درقد ټاپو چې تقریباً ۴۲۲ کیلومتره مربع مسـاحت لري او د تخار ولایت په شـمال کې پرته ده د افغانستان د خاورې برخه وګڼل شي. په۱۳۴۲ لمریز کال کې چې له ۱۹۴۶ میلادي کال سره سمون خوري د پنج او آمو سیندونو له اوبو څخه د ګډې ګټې اخیستنې تړون لاسلیک شو.

ب- دریجوي سرحدي کرښه:

کله چې امیر عبدالرحمن خان واک ته ورسیده، ویې پتیله چې پاتې شمالي سرحدونه د ځمکې پرمخ تثبیت کړي. نو له همدې امله د تزاري روسیې او برتانیې ترمنځ د دویم ځل لپاره خبرې پیل شوې پریکړه وشوه چې د دریو هېوادونو افغانستان، برتانیې او روسیې پلاوي دې د ۱۸۸۴ میلادي کال په نومبر کې سرخس ته حاضر شي. د روسیې هئیت په خپل وخت ټاکلي ځای ته حاضرنه شو.، او برعکس د روسیې عسکرو په منځنۍ آسیاکې خپلو یرغلونو ته دوام ورکړ، ترڅوچې پنجده ته نیژدې شول او د خاتون له پل ځخه یې چې د هریرود د سیند له پاسه دی د نظامي پایګاه په توګه کار اخیست. د افغاني پوځیانو شمیرچې دوه زرو تنوته رسیده، د پنجده د ساتنې له پاره هلته اوسیدل افغاني پوځیانو د جنرال غوث الدین خان په مشرۍ د روسیې له قوې سره چې د علي خانوف تر مشرۍ لاندې وه، نښته

امیر عبدالرحمن خان

وشوه افغاني پوځیانو چې شمیربې لږ او په محاربوي تجهیزاتو هم سمبال نه وو، له پنجده ځخه یې دفاع ونه شوه کولای. پنجده او آق تپه په ۱۸۸۵ میلادي کال چې له ۱۲۴۳ لمریز کال سره سمون خوري، تزاري روسانو اشغال کړه، له دې واقعې وروسته د ملکې وکتوریا د انګلستان د هغه وخت د ملکې له تهدید ځخه ډک تلګرام دویم الکساندر روسې تزارته ددې سبب شو چې روسي عسکرو له زیات پرمختګ ځخه صرفنظر وکړ. یوځل بیا سرحدي مذاکرې د تزاري روسیې او انګلستان د استازو ترمنځ په لندن کې پیل شوې چې د افغانستان شمال لویدیځ سرحدونه د تزاري روسیې سره وټاکل شي ببلابېلو هیئاتونو په مذاکرو پېل وکړ، چې په ۱۸۸۷ میلادي کال چې له ۱۲۶۵ لمریز کال سره سمون خوري شپږ فقره ییز پروتوکول یې لاسلیک کړ او شمال لویدیځ سرحد چې د ریجوي د کرښې Riage Way په نوم یادیږي د نقشې پرمخ تثبیت کړ دغه سرحدي کرښه وروسته د چارلس پت charles pate د انګریزانو د استازي او کپتان کامروف capitan kamerove د تزاري روسیې داستازي پواسطه د څلورو کلونو په موده کې د ۵۴۰ کیلومتره په اوږد والي د ذوالفقار له درې ځخه ترخماب پورې په یوې قوسي کرښې تثبیت شوه چې د ۳۰ کیلومترو په اوږد والي د مرغاب دسیند او نور یې د پېلرونو پواسطه په نښه شوې.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ویشل کېږي. هره ډله له لاندنیو موضوعګانو څخه په یوه موضوع په خپلو منځوکې بحث کوي. له هرې ډلې څخه یو نفر خپله موضوع د ټولګي په مخ کې بیانوي.

- د افغانستان نقشه رسم کړئ او د امیر شیرعلي خان سرحدي کرښه په کې په نښه کړئ او دهغې په باب معلومات ورکړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ، دریجوي سرحدي کرښه په کې وښیی او دهغې په باب معلومات ورکړئ.

پوښتنې:

۱- د افغانستان شمالي سرحدونه څرنګه وټاکل شول؟
۲- ولې انګلیسان د تزاري روسیې له نیت او فتوحاتو څخه چې په مرکزي آسیا کې یې سرته رسول، په ویره کې و.
۳- په اوسني وخت کې کوم هېوادونه کولای شي د پنج او آموله سیندونو څخه په ګډه ګټه واخلي.
۴- روسانو پنجده په څه ډول اشغال کړه؟
۵- ولې روسانو په افغانستان کې زیات پرمختګ ته دوام ورنه کړ؟
۶- د ریجوې سرحدي کرښه له کومې سیمې څخه ترکومې سیمې پورې اوږده شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د زرقول (ویکتوریا) جهیل، خماب، ذوالفقار، د امیر شیرعلی خان او ریجوي سرحدي کرښې وښیئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وښیئ.

۱-۳شمال ختيځ سرحدونه

د افغانستان نقشه، (د شمال ختيځ او پامير سرحدونه)

د افغانستان په شمال ختيځ کې دوه سرحدي کرښې شته. د پامير سرحدي کرښه د افغانستان او تاجکستان ترمنځ او شمال ختيځ سرحد د افغانستان او د چين د ولسي جمهوريت ترمنځ په نښه شوېدی. د پامير او واخان لوړه سطحه چې د سمندر له سطې څخه ۶۰۰۰ متره لوړوالی لري د آمو او د سندد سيند ترمنځ بيليدونکې ساحه ده. دغه دواړه سيندونه د همدې سيمې له دايمي کنګلونو څخه سرچينه اخلي. له همدې امله د پامير لوړه سطحه د نړۍ د بام په نوم شهرت لري. دغه کم سوره افغاني ساحه چې د هغې وخت د تزاري روسيې، چين او برتانوي هند ترمنځه پرته وه. په دې ساحه کې د سرحدونو تثبيت له ډېرې مودې څخه د بحث لاندې وو. د ۱۸۷۳- ۱۸۸۷

میلادي کلونو ترمنځه، کله چې د افغانستان شمالي سرحدونه تثبیتیدل، د شمال ختیځو سرحدونو په هکله هم خبرې وشوې خو څرنګه چې د آمو د سیند سرچینه په څرګنده توګه معلومه نه وه، نو په دې برخه کې څه ستونزې وې ځکه چې ځینوفکر کاوه چې د آمو سیند د زرقول له جهیل څخه سرچینه اخیستې ده او ځینو ویل چې د آمو سرچینه د اقسو اوبه دي چې د چقمقتین، له جهیل څخه یې سرچینه اخیستې ده. نوله همدې امله پدې برخه کې د افغانستان د سرحد ټاکنه او رسمول ضروري وه.

د امیرعبدالرحمن خان د دورې په وروستیو کلونوکې په ۱۸۹۵ میلادي کال کې چې د ۱۲۷۲ لمریز کال سره سمون خوري د دریو هېوادنو استازي چې له افغانستان څخه غلام محی الدین خان دهغه وقت د قطغن او بدخشان د ولایت حکمران، مجرجرلو Major Gerlow د انګلیسانو د هئیات مشر او فیفرو شوایکوسکي Fifroshuikoisky د تزاري روسیې د هئیات مشر وو د کوچني او لوی پا میر په سیمه کې یې په مذاکرې پېل وکړ. دغه مذاکرې نه میاشتې اوږدې شوې. په پای کې د پامیر سرحد په ختیځ کې دچین ترسرحده پورې د افغانستان او تزاري روسیې ترمنځ وټاکل شو د انګلیسانو ځینې سیاستمداران د خپلو لاندې شویو ساحو او د تزاري روسیې ترمنځ د یوې حایلې ساحې سره مینه درلوده. د پامیر او واخان په ساحه کې د انګلیس او روسیې امپراطورۍ یوله بل سره نښتې، نو ددې لپاره چې د هغوي ترمنځ یوه حایله (بیطرفه) ساحه راشي، نو واخان یې بې پوښتنې افغانستان ته ورکړه.

د پامیر سرحدي کرښه د زرقول د جهیل له ختیځ څخه په ختیځ کې دیو لي تر درې پورې اوږدوالی لري. د روسیې دولت د ۱۹۸۶ میلادي کال د مارچ په میاشت کې دغه کرښه ومنله پدې ډول واخان افغانستان ته د یو نړیوال تړون له مخې ورکړل شو. د همدې کال په اکتوبر کې امیرعبدالرحمن خان درواز ونیو روسانو روشان او شغنان د آمو هغه خواکې چې د افغاني قوې له خوا خالي شوی وو دبخارا امیرته وسپارل.

په ۱۹۴۹ میلادي کال کې د چین دولسي جمهوریت له تاسیس څخه وروسته سرحدې مذاکرې یوځل بیا د محمد ظاهر شاه د پاچاهی په دوره کې د افغانستان د دولت او دچین د ولسي جمهوریت ترمنځه پیل شوی. په ۱۳۳۶ لمریز کال کې چې له ۱۹۵۷ میلادي کال سره سمون خوري، موافقه وشوه چې د دواړو هېوادونو ترمنځه دې سرحدونه وټاکل شي او دځمکې پرمخ دې تثبیت شي. نوله همدې امله شمال ختیځ سرحد چې دیولي له درې څخه دیوقوس په بڼه د کلیک تر غاښي پورې چې د واخجیر غاښي په جنوب ختیځ کې پروت دی د افغاني پامیر او د چین د سنکیانګ د ولایت ترمنځ د ۹۲ کیلومترو په اوږد والي د ۱۳۴۳ لمریز کال د زمرې په میاشت کې په فني ډول د پیلرونو په نصبولو علامه ګذاري او تثبیت شو.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په ډلو وویشئ. هره ډله دې په خپلو منځوکې په لاندې موضوعاتو بحث وکړي. یوتن دډلې په استازیتوب خپله موضوع خپلو ټولګیوالوته تشریح کړي.

- د پامیر د لوړې سطحې او دهغې د مخکنیو او اوسنیو حدودو په باره کې بحث وکړئ.
- د پامیر سرحدي کرښه څرنګه وټاکل شوه؟
- د یوې حایل ساحې هدف څه و؟
- د پامیرد ساحې نقشه رسم کړئ او شمال ختیځه سرحدي کرښه وربانديې رسمه کړئ او دهغې په باره کې معلومات وړاندې کړئ.

پوښتنې:

۱- په ۱۹ پیړۍ کې د پامیر او واخان دسیمې حدود بیان کړئ.

۲- د پامیر او واخان د سیمې اوسنی حدود شرحه کړئ.

۳- د پامیر سرحدي کرښه د کومو هېوادونو ترمنځ پرته ده؟

۴- د آمو سیند له کوم ځای څخه سرچینه اخلي؟

۵- له کومو هېوادونو څخه کوموکسانو د پامیر د سرحدي کرښې دټاکلو په پریکړه کې برخه درلوده؟

۶- شمال ختیځ سرحد د کومو هېوادونو ترمنځ پروت دی او څومره اوږدوالی لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان د پامیر او واخان د سیمې نقشه رسم کړئ د ویکتوریا او چقمقتین جهیلونه، د یولي دره، د کلیك او واخجیرغاښي، د پامیر او شمال ختیځ سرحدونه په کې وښیی؟

څلورم لوست:

۴-۱ ختيځ او جنوبي سرحدونه

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه د محمد زيانو د واکمنۍ تر لومړي وخت پورې افغانستان په ختيځ او جنوب کې ترکشمير، لاهور، پنجاب، پيښور، د اسماعيل خان ديرې غازي خان ديرې، شکارپور، سند، ملتان او په پای کې عرب سمندرگي پورې پراخوالی درلوده. خو د سدوزيي او محمد زيي ورونو ترمنځ خپلمنځي نفاق او د سدوزيانو او محمد زيانو د کورنيو ترمنځ سياليو کې ځينې نومورې سيمې د وخت په تيريدو سره د انگليسانو لاس ته ورغلې او د انگليسانو د لاس لاندې سيمو او زموږ د هېواد ترمنځ سيمه کې سرحد نه و.

انگليسانو زياته قوه په ۱۸۹۳ ميلادي کال کې د افغانستان په لوري راوليږله او امير عبدالرحمن خانه ته يې ياد داشت واستاوه چې د جنرال رابرت سياسي هئيات له يوې عسکري فرقې سره په جلال آباد کې ومني. امير عبدالرحمن خان په قهرشو او خپلو سلو زرو عسکروته يې دتيارسی امر ورکړ او دجهاد د اعلانولو اراده يې وکړه. خوکله چې انگليسانو دغه مقاومت وليد د خپلوپريکړو څخه تير شول او پدې قانع شول چې، خپل پنځلس کسيز سياسي هئيات دمارتيمر ډيورنډ په مشرۍ کابل ته واستوي.

ډیورنډ کابل ته راغی او د ډیورنډ تړون چې مواد یې مخکې د انګلیسانو له خوا ترتیب شوي وو امیر عبدالرحمن خان ته وړاندې کړل. له ډېرو خبرو وروسته یې هغه په امیر عبدالرحمن خان د چهلستون په ماڼۍ کې لاسلیک کړ د ۱۸۹۳ میلادي کال د نومبر ۱۲ نېټه چې د ۱۳۱۱ قمري کال د جمادی الاول ددویمې نیټې سره سمون لري. امیر عبدالرحمن خان د خپلو دولتي اراکینوله مشورې پرته تړون لاسلیک کړ او یو لوی تاریخي مسؤلیت یې په غاړه واخیست. ددې تړون په پای کې د ډیورنډ سرحدي کرښه د کلیک له کوتل څخه د واخجیر کوتل، واخان او چترال په جنوب ختیځ کې د بلوچستان او ملک سیاه ترغره پورې د هېواد په جنوب لودیځه زاویه کې د ۱۹۲۰ کیلومترو په اوږدوالي وټاکل شوه. چمن، پښین، وزیرستان،کرم، پاړه چنار، افریدي، باجوړ، سوات او چترال د افغانستان له خاورې څخه جلاشول او د هغه وخت برتانوي هندپورې وتړل شول د برتانوی هند د هئیات د رئیس له خوا پریکړه وشوه، چې د هغې له مخې د روشان او شغنان سیمې د پنج د اوبو په شمال کې او د آمو دسیند پاسنۍ برخه چې د ګورچکوف او ګرینویل د ۱۸۷۳ میلادي د پریکړو له مخې د افغانستان په واک کې وې، بیرته دې تزاري روسیې ته وسپارل شي او دهغې په مقابل کې د ې واخان او أسمار د افغانستان د خاورې برخه شي. د ډیورنډ پریکړه چې د کاغذپرمخ لیکل شوې وه د ځمکې پر مخ نه وه ټاکل شوې، د ستونزو او اختلافونو باعث شوه دغه پریکړه د افغانستان د خلکو لپاره د منلو وړنه وه ځکه چې له یوې خوا دغه پریکړه د ځمکې پرمخ په عملي توګه د تطبیق وړ نه وه او غوښتل یې چې یوبل هیئات دغه تړون له سره د بحث او څېړنې لاندې ونیسي.

خو متاسفانه د وروستیو هیئاتونو مشاهدات او نظریات هم یوطرفه او غیر عادلانه وو. کله چې د افغانستان حکومت د موضوع په حقیقت پوه شو او له بلې خوا د ډیورنډ د سرحدي کرښې ددې سیمې قومونه او قبیلې چې له موږ سره ګډدین، ژبه، کلتور، ثقافت، رسم او رواجونه او نور بشري مشترکات لري، په دوه برخو وویشل او حاکمې ستراتیژیکې نقطې هم د برتانوي هند په برخه شوې.

د ډیورنډ د تړون له لاسلیک څخه وروسته په ټولو قبایلي سیمو په تیره بیا د وزیرو او مسودو په قبیلوکې یو په بل پسې مسلسل شورشونه پیل شول. هغوی له امیر عبدالرحمن خان څخه غوښتل چې له انګلیسانو څخه یې وژغوري او په افغانستان پورې یې وتړي، خو امیر په دې برخه کې کوم اقدام ونکړ.

انګلیسانوپه زور او ظلم، نه یوازې قبایلوته قناعت ورنکړی شو، بلکې زیاتې ستونزې یې رامنځته کړې انګلیسانو له امیر عبدالرحمن خان سره د ښو دوستانه اړیکو لپاره په کال کې ۱۲ لکه روپۍ امیرته ورکولې، د تړون له لاسلیک څخه وروسته یې شپږلکه روپۍ نورې هم ورباندې زیاتې کړې.

د افغانستان له خپلواکۍ (۱۹۱۹ میلادي کال) څخه وروسته بیا هم د ډیورنډ د سرحد مسآله ناحله پاتې شوه په ۱۹۴۷ میلادي کال کې د پاکستان د دولت په رامنځته کیدوسره، بیاهم دغه موضوع د پاکستان له دولت سره ناحله او له پریکړې پرته پاتې شوه.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي هره ډله دې په پخپلو منځوکې له لاندنیو موضوعګانو څخه پریوې بحث وکړي د خپل بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالوته په ټولګي کې وړاندې کړي.

- د احمد شاه بابا له دورې څخه د محمد زیانو د دورې تر پیل پورې د افغانستان د هغو سیمو نومونه واخلئ چې اوس د افغانستان له خاورې څخه جلا شوې دي.
- د ډیورنډ د سرحدي کرښې د ټاکلو جریان په څه ډول و؟

• د افغانستان نقشه رسم کړئ او د ډیورنډ سرحدي کرښه، چترال، بلوچستان او د ملك سیاه غر په نقشه کې په نښه کړئ.

پوښتنې:

۱ - د ډیورنډ سرحدي کرښه په کومه نیته کې لاسلیك شوه؟
۲ - د ډیورنډ تړون د چاله خوا لیکل شوې وه؟
۳ - انګلیسانو د ډیورنډ تړون په څه ډول په امیر عبدالرحمن خان تحمیل کړ؟
۴ - زموږ هېواد ددې تړون په لاسلیك کې کومه ښه غوره کړه؟
۵ - ولې د افغانستان ولس د ډیورنډ د سرحدي کرښې پریکړه نه مني؟
۶ - د ډیورنډ کرښې د دواړو غاړو خلك څه فرهنګي ورته والی لري؟
۷ - انګلیسانو ولې او څومره پیسې امیر عبدالرحمن خان ته ورکولې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ، د امیر شیرعلی خان ؛ پامیر، شمال ختیځ او د ډیورنډ کرښې پکې وښیئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې له ځانه سره ټولګي ته راوړئ.

پنځم لوست:

۱-۵ لویدیځ سرحدونه

د لویدیځو سرحدونو په باره کې څه پوهیږئ؟

زموږ د هیواد په لویدیځ کې د افغانستان د اسلامي جمهوریت او ایران ترمنځه دوه سرحدي کرښې شته، چې د مکمهان او فخري سرحدي کرښو په نوم یادیږي چې هریو یې په تفصیل سره لولو.

الف: د مکمهان سرحدي کرښه:

د سیستان سیمه چې د هیواد په جنوب لویدیځ کې پرته ده، د تاریخ په بیلابیلو دوروکې کله د افغانستان په لاس کې وه او کله به هم د ایران د اداري لاندې وه.

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه(په ۱۷۴۷ میلادي کال کې چې له ۱۱۲۵ هجری لمریز کال سره سمون لري) د ۱۹ پېړۍ ترنیمایي پورې سیستان د افغانستان د خاورې برخه وه.

- د امیر شیرعلي خان د واکمنۍ په وخت کې د سربندي د قبیلي مشر د علي خان په نوم له

خپلې قبيلې سره د ايران د دولت تابعيت ومانه او ځان يې له خپلې قبيلې سره د ايران دولت ته تسليم کړ. له هغې څخه وروسته سرحدي مشکلات د افغانستان او ايران په منځ کې را پورته شول، نو لازم وګڼل شول چې د افغانستان او ايران ترمنځ سرحد وټاکل شي.

د افغانستان او ايران حکومتونو د سرحدي مشکلاتو له مخې ونشو کړای چې کومې پريکړې ته ورسيږي.

نوله همدې امله يې دهند له وايسرا سره تماس ونيو او د افغانستان او ايران د سرحدي ستونزو د حل لپاره يې د حکميت غوښتنه وکړه. د هند وايسرا فريد ريک ګولډسمت Sir Fridric goldsmith د سيستان د ناحيې لپاره د حکم په توګه و ټاکه، چې د افغانستان او ايران ترمنځ د منځګړي په توګه کار وکړي او موضوع فيصله کړي ګولډ سميت د انګليسي هئيات رئيس د افغاني او ايراني هياتونو مشرانو سره دوه کاله د سيستان په سرحدونو کې په څېړنو بوخت شو او په ۱۸۷۳ ميلادي کال کې يې چې له ۱۲۱۱لمريز هجری کال سره سمون لري داسې پريکړه وکړه:

د سيستان حوزه د هلمند د سيند په وروستی برخه کې په دوو برخو و ويشل شوه. هغه سيمې چې د نادعلي د سيند په لويديځ کې پرتې دي د خاص سيستان او ختيځې سيمې يې د ماورای سيستان په نوم ونومولې. خاص سيستان په ايران او ماورای سيستان په افغانستان پورې و تړل شول.

په ۱۲۷۴ لمريز هجري کال کې د هلمند سيند له اصلي مسير څخه چې د نادعلي سيند دی او د افغانستان او ايران تر منځ سرحد و، منحرف شو او د اوبو يوه زياته اندازه له بلې لارې چې د پريان د سيند په نوم ياديږي او د نادعلي د سيند په لويديځ کې پروت دی د هلمند هامون ته ورتو ئيږي.

څرنګه چې د ګولدسمت په وخت کې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ په نښه شوې نه وه، د هلمند د سيند د مسير تغيير د دويم ځل لپاره د افغانستان او ايران د خلکو ترمنځ ستونزه رامنځته کړه.

ځکه چې د افغانستان حکومت د نادعلي او د هلمند د سيند مسير اصلي لاره ګڼله او د ايران دولت د هلمند د سيند د مسير تغيير پخپله ګټه په پام کې نيولی و.

بياله انګليسانو څخه مرسته و غوښتل شوه. د انګلستان حکومت مکمهان Macmahan له پنځلس زره انګليسي او هندي افسرانو سره ددې کار لپاره موظف کړل د درېواړو هېوادونو افغانستان، ايران او انګليسانو هيأتونه دڅېړنې په ټولو وسايلو سمبال وو. هغوی دوه کاله او درې مياشتې له ۱۹۰۲- ۱۹۰۵

میلادي کال پورې چې د ۱۲۸۰ - ۱۲۸۲ هجري لمریز کلونو سره سمون لري (د امیر حبیب الله د حکومت دوره) څېړنه او مطالعه وکړه او سرحدي کرښه یې د ملک سیاه له غره څخه تر سیاه کوه پورې چې د مکمهان د کرښې په نوم یادیږي تثبیت کړه.

کله چې د افغانستان حکومت د هلمند او ارغنداب پرمختیایي پروژه د لاس لاندې ونیوله د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شوراته د اوبو د کموالي په هکله ګیله وکړه.

په پای کې د امریکا متحده ایالتونو پدې برخه کې د منځګړیتوب هیله وکړه. د افغاني، ایراني او امریکایي استازو ترمنځ په واشنګتن کې خبرې پیل شوې. د امریکا متحده ایالتونو وړاندیز وکړ چې یوفني کمیسیون دې وټاکل شي چې نوموړې موضوع په سیمه کې وڅیړي او خپله پریکړه دې دواړو هیوادونوته واوروي.

فني متخصصین د امریکا د متحده ایالتونو، کاناډا اوچیلي له پوهنتونونو څخه و ټاکل شول هغوی د هلمند دوادي انکشافي پروژه ولیدله. دګولدسمت او مک مهان تاریخي اسناد یې وکتل او په پای کې یې داسې وویل: د هلمند دوادي پروژه د سیلابونو د کنترول او دکال په اوږدوکې د هلمند د سیند د جریان د تنظیم لپاره جوړه شوې ده او دسیند او به یې ندي کمې کړې، بلکې په ټول کال کې په یوه ټاکلي اندازه ساتي.

د ایران سهم باید دکال په اوږدوکې د اوبو د جریان د توپیرله مخې د هرې میاشتې لپاره وټاکل شي.

د افغانستان دولت په ۱۳۲۱ هجري لمریز کال کې د درې کسیز کمیسیون راپور ومانه او د ایران د هغه وخت شاهشاهي دولت سره یې د خبرو د پیل لپاره خپل چمتووالي وښود.

ب: د فخري سرحدي کرښه:

له سیاه کوه څخه د ذوالفقار تر درې پورې چې زموږ د هیواد په شمال لویدیځ کې پرته ده. څوځلي د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شوه، خو پدې برخه کې کومه غوڅه پریکړه ونشوه، ترڅو چې دواړو دولتونو په ۱۳۱۳ هجري لمریز کال کې د ترکیې له دولت څخه د منځګړیتوب غوښتنه وکړه د ترکیې دولت جنرال فخرالدین التایي د سرحدي اختلافونو د حل لپاره وټاکه. جنرال فخرالدین التایي له ډیرې څېړنې او مطالعې څخه وروسته خپله پریکړه دواړو د افغانستان او ایران هیوادونو ته واو روله.

په دې ترتیب سره د افغانستان لویدیځ سرحد چې د فخري د کرښې په نوم یادیږي د سیاه کوه له سیمې څخه د ذوالفقار تر درې پورې د شمال په استقامت تثبیت او وټاکل شو. د سیاه کوه څخه تر اسلام قلعه

پورې سرحدي کرښه د ځمکې پرمخ او له اسلام قلعه څخه د ذوالفقار تر درې پورې د افغانستان او ایران ترمنځ د هریرو د سیند سرحدي کرښه جوړوي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په ډلو ویشل کیږي. هره ډله د لاندې موضوعاتو څخه په یوه موضوع پخپلو منځوکې بحث کوي او پایلې ټولګیوالوته وړاندې کوي.

- د سیستان د سیمې ځرنګوالي په هکله معلومات.
- ولې د افغانستان او ایران دولتونو دسرحدي کرښو د ټاکلو په هکله د هند له وایسرای څخه د مرستې غوښتنه وکړه او د ګولډ سمت د کار پایله څرنګه شوه؟
- د نادعلي د رود د اصلي مسیر انحراف څه ستونزې رامنځته کړې او موضوع په څه ډول حل شوه؟
- ولې د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شوراته ګیله وکړه او پایله یې څه شوه؟
- د فخري سرحدي کرښه څرنګه وټاکل شوه؟

پوښتنې:

۱- ولې د افغانستان او ایران ترمنځ د سیستان د سیمې په سر اختلاف راپورته شو؟

۲- د سیستان د حوزې په باره کې معلومات ورکړئ.

۳- د مک مهان سرحدي کرښه د کومو سیمو ترمنځ پرته ده؟

۴- د فخري سرحدي کرښه د (　　　) او (　　　) سیمو ترمنځ پرته ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ د مکمهان او فخري کرښې پکې وښیئ

۱-٦ اداري تشکيلات

د افغانستان د لويو ولايتونو نومونه اخيستلای شئ؟

د امان الله خان په دوره کې افغانستان د اداري تشکيلاتو د واحدونو له مخې په پنځو ولايتونو او څلورو اعلی حکومتونو ويشل شوی و. د افغانستان ولايتونه کابل، کندهار، هرات، ترکستان، قطغن او بدخشان او اعلی حکومتونه له مشرقي سمت، جنوبي سمت، ميمنه او فراه څخه عبارت وو.

له ۱۳۴۳ لمريز کال څخه مخکې د ځينو ولايتونو ساحه دومره پراخه وې چې د هغو اداره د طبيعي خنډونو له مخې لکه غرونه، پراخې اوسوځوونکې دښتې تنګې او صعب العبوره درې ستونزمنه او دهغه وخت د حمل ونقل د وسايلوله مخې زياتې ستونزې رامنځته کړې وې د دولت دکارکوونکو مصروفيت دومره زيات و چې په ډير مشکل سره د خلکو عريضو او شکايتونو ته غوږ نيول کيده.

عرفاني او ټولنيزو موضوعګانو ته کمه پاملرنه کيده. نو په ۱۳۴۳ لمريزکال کې د لومړي ځل لپاره د اساسي قانون د تطبيق او د ولسواکۍ د تعميم لپاره د هېواد په اداري تشکيلاتوکې اساسي تغيرات راغلل او افغانستان په ۲۹ اداري واحدونو يا ولايتونو وويشل شو.

هر ولايت د والي په واسطه چې له مرکز سره مستقيمه اړيکې لري اداره او کنترولیږي. د هر ولايت اداري او قضايي چارې پخپل وار د خلکو د ارامۍ او آسانتياوو لپاره په کوچنيو اداري واحدونو ويشل شوي دي.

هر ولايت په ولسواليو اوکليو ويشل شوي دی علاقه دارۍ اوس له منځه تللي او په ولسواليو بدلې شوي دي. د هرې ولسوالۍ په رآس کې ولسوال دی د ولسواليو اداره له ولايت او دهغه اداره له مرکز سره اړيکې لري. د اجرايي قوې نور غړي د وزارتونو له خوا ټاکل کيږي او خپلې دندې په ولايت کې د والي د نظر لاندې او په ولسواليو کې د ولسوال د نظر لاندې سرته رسوي.

والي د قانوني کارونو د سرته رسولو په برخه کې د محلي ارګانونو رياست او جمهوري رياست ته مسووليت

لري او ځواب ويونکی دی.

د هېواد په اداري ويش کې په ۱۳۷۰ لمريز کال کې ۳۲ ولايتونه، ۹۴ ښاري ساحې او ۲۹۴ ولسوالۍ او ۳۳،۵۰۰ اصلي او فرعي کلي شامل وو. له ۱۳۸۵ لمريزکال څخه وروسته دوې ولسوالۍ چې يوه پنجشير او بله يې دايکندي وه نوی ولايت ته لوړې شوې.

• په دې وروستيو کلونو کې د افغانستان اسلامي جمهوريت په ۳۴ ولايتونو او ۳۶۴ ولسواليو ويشل شوی دی. د افغانستان لوی ښار د کابل ښار د هېواد پلازمينه ده لاندينی جدول د هېواد ولايتونه او د ولايتونو مرکز ونه ښيئ

شمېره	د ولايتونو نوم	د ولايتونو مرکزونه	د ولايتونو مساحت په کيلو متره مربع
۱	کابل	د کابل ښار	۴۵۲۳/۵۸
۲	قندها ر	د قندهار ښار	۵۴۸۴۴/۵
۳	هرات	د هرات ښار	۵۵۸۶۸/۵۳
۴	بلخ	د مزارشريف ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۵	ننگرهار	د جلال آباد ښار	۷۶۴۱/۰۵
۶	پکتيا	د گرديز ښار	۵۵۸۳/۱۵
۷	غزني	د غزنی ښار	۲۲۴۶۰/۵۳
۸	پروان	د چاريکارو ښار	۵۷۱۵/۰۵
۹	هلمند	د لښکرگاه ښار	۵۸۳۰۵/۰۷
۱۰	بغلان	د پلخمري ښار	۱۸۲۵۵/۲۴
۱۱	فارياب	د ميمنې ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۱۲	نيمروز	د زرنج ښار	۴۲۴۰۹/۵۳
۱۳	بدخشان	د فيض آباد ښار	۴۴۸۳۵/۹۱
۱۴	جوزجان	د شبرغان ښار	۱۱۲۹۱/۵۲

۱۵	بامیان	د بامیانو ښار	۱۸۰۲۹/۱۶
۱۶	زابل	د قلات ښار	۱۷۴۷۱/۸۰
۱۷	غور	د چغچران ښار	۳۶۶۵۷/۴۲
۱۸	بادغیس	د قلعه نو ښار	۲۰۷۹۴/۰۱
۱۹	سمنگان	د ایبک ښار	۱۳۴۳۷/۸۱
۲۰	تخار	د تالقان ښار	۱۲۴۵۷/۸۲
۲۱	کندز	د کندز ښار	۸۰۸۰/۸۶
۲۲	لغمان	د مهترلام ښار (د سراج قلعه)	۳۹۷۷/۰۸۷
۲۳	فراه	د فراه ښار	۴۹۳۳۹/۱۱
۲۴	پکتیکا	د شرني ښار	۱۹۵۱۵/۸۶
۲۵	کونړونه	د اسعد آباد ښار	۴۹۲۵/۹۰
۲٦	لوگر	د پل علم ښار	۴۵۶۸
۲۷	وردک	میدان ښار	۱۰۳۴۸/۳۲
۲۸	کاپیسا	د محمود راقي ښار	۱۹۰۸
۲۹	نورستان	د پارون ښار	۹۲۶۶/۷۴
۳۰	خوست	د متون ښار	۴۲۳۵/۲۶
۳۱	سرپل	د سرپل ښار	۱۶۳۸۵/۵۷
۳۲	ارزگان	د ترین کوټ ښار	۱۱۴۷۳/۶۷
۳۳	پنجشیر	د بازارك ښار	۳۷۷۱/۶۲
۳۴	دایکنډي	د نیلي ښار	۱۷۵۰۱/۳۶

په اوسني وخت کې د افغانستان ملکي ویش

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلوو ویشل شي. هره ډله دې د لاندنیو موضوعاتو په باره کې پخپلو منځو کې بحث وکړي. یو تن دې د ډلې په استازیتوب خپله موضوع ټولګیوالوته شرحه کړي.

- د اماني دوري اداري تشکیلات:
- ولې په ۱۳۴۳ هجری لمریز کال کې په اداري تشکیلاتو کې بدلون راغي.
- د ولایتونو او ولسوالیو اداره په څه ډول ده؟
- د هېواد د ولایتونو، ولسوالیو او کلیو شمېر څومره دی؟ وروستني ولایتونه، چې د ولایت سطحې ته لوړ شوي دي نومونه یې واخلئ.

پوښتنې:

۱ - د امان الله خان د دورې د ولایتونو نومونه واخلئ.
۲ - د امان الله خان د دورې اعلی حکومتونه کوم دي؟
۳ - کوم ولایتونه د هېواد په شمال کې پراته دي.
۴ - د افغانستان د مرکزي ولایتونو نومونه واخلئ.
۵ - د کابل، بلخ، ننګرهار، او هرات د ولایتونو د مرکزونو نومونه واخلئ.
۶ - د هېواد لویدیځ ولایتونه په نقشه کې وښیئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې دهېواد دلویو ولایتونو او ښارونو موقعیت و ټاکئ.

۲-۱ د هېواد په پرمختياکې د نفوسو اهميت.

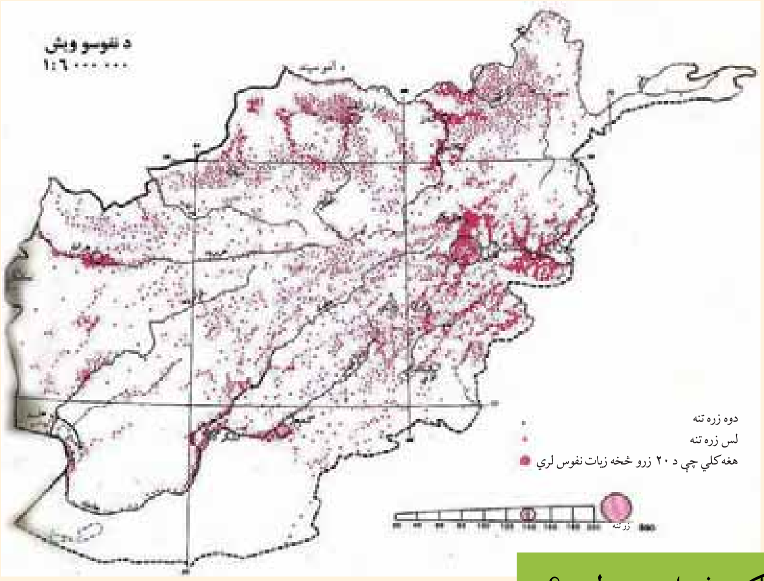

نفوس د هېواد په پرمختياکې څه اهميت لري؟

نفوس د هېوا د له ټولو اوسېدونکو څخه عبارت دي، چې په بيلابيلو ځايونو کې د بيلو لاملونوله مخې استوګن او ځای پرځای شوي دي. د نفوسو شمير په ځينوځايونوکې لږاو په ځينوځايوکې ډېر دی.

نوله دی کبله د نفوسو تناسب د استوګنې پرسيمه باندې د اهميت وړ دی.

د نفوسو دګڼوالي له پاره بايد د يوې سيمې نفوس د هغې په مساحت وويشو. د افغانستان نفوس ۲۶ ميليونه اټکل شوی دی، چې په ټول هېواد کې ژوند کوي اوسنی نفوس په ټول هېواد کې يو ډول ندی بلکې اقليمي، د ځمکې د جوړښت شرايط او نور اقتصادي، بشري او سياسي لاملونه د نفوسو په تمرکزکې اغيزه لري.

همدارنګه د پور تنيو لاملونو په پام کې نيولو سره په حاصلخيزو سيمو لکه (ننګرهار، لوګر، کاپيسا، لغمان، او پروان کې په زيات شمير نفوس ځای پرځای شوي دي. په داسې حال کې چې د بکوا او مارګو په سوځوونکو دښتو کې د نفوسو شمير ډېر کم دی.

په هېواد کې پرمختيايي پلانونه د نفوسو د زياتوالي له مخې په پام کې نيول شوي دي.

د افغانستان نفوس په صنعتي مرکزونو،اقليمي سيمو، ښارونو او کليو کې په مختلفو اندازو ځای پر ځای شوی دی. د خلکو دژوندانه لپاره د کرنې په پرمختيا او د لومړنيو توکود توليد پر بنا ۸۰ سلنه خلک په کليو او ۲۰ سلنه نور په ښارونو کې ژوند کوي. په دې وروستيو کلونو کې د وخت په تيريدو او د سياسي بدلونو نو پر اساس د نفوسو ګڼه ګونه

دکابل،جلال آباد، مزار شریف، هرات او داسې نورو ښارونو کې زیاته شوې ده .

- د اقتصادي او صنعتي لاملو په سبب د هېواد یو شمېر وګړي په صنعتي مرکزونو کې ژوند کوي. لکه د پلخمري د نساجۍ فابریکې دبغلان دقندفابریکې او داسې نورو کارخانو په شاوخواکې استوګن دي.

- په کرنیزو پروژوکې لکه د هډې او غازي آباد فارمونه، دهلمند،ناد علي او داسې نورې پروژې د زیاتو نفوسو دځای پرځای کېدنې لامل شوي دي.

- د کرنیزو ځمکو دخړېولو لپاره د سیندونو شتون دکرنیزو کلیو د پرمختګ سبب شوی. همدارنګه سوداګریز بندرونه لکه تورخم، اسلام قلعه، حیرتان ، سپین بولدک او داسې نور د ډېرو نفوسو دځای پرځای کیدنې سبب شوي دي.

لنډه داچې په اوارو او مناسبو اقلیمي سیموکې دنفوسو دمېشته کیدنې مینه ډېره وي نه په سوځونکو شګو او یا په غرنیو لوړو برخو کې.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلوو ویشل شي. هره ډله دې له لاندنیو موضوعاتو څخه په یوه موضوع بحث وکړي او پایلې په ټولګي کې شرحه کړي.

۱- په سیاسی لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۲- په اقتصادي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.
۳- په طبیعي لحاظ د نفوسو ګڼوالی.

پوښتنې:

۱- نفوس تعریف کړئ.
۲- لاندینی ولایتونه ډېرګڼوالی لري.

الف: کابل، کاپیسا، ننګرهار، لوګر، او پروان ب: تخار، کونړونه او لغمان
ج: لوګر، میدان وردک او غزني د: دایکندي، خوست، او پکتیا.

۳- آیا اقلیم او ښه خاوره د نفوسو په ګڼوالي اغېزه لري؟
۴- په سوځوونکو دښتوکې د نفوسو ګڼوالی په څه ډول دی؟ د دغې موضوع بېلګه ووایاست.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د نفوسو په ویش او ګڼوالي کې کوم لاملونه شامل دي، نومونه یې واخلئ.

۲-۲ احصایه اود نفوسو جغرافیایي ویش

د خپل استوګنځي په باره کې فکر وکړئ و وایاست چې د هغې سیمې نفوسو ولې پرمختیا کړې ده؟
افغانستان له ډېرو پخوا دوروڅخه د خلکو د استوګنې ځای و او بیلا بیلو قبیلو ته یې د غرونو په شنو لمنو، دو یا لوپه غاره، د سیندونو په ساحلونو او دخوړونو په غاړوکې ځای ورکړی دی او د افغانستان په تاریخ کې یې د لرغوني آریایي،مدنیت بنسټ یې ایښی دی. چې تاریخي جغرافیه د دې حقیقت ښکارندوی ده.
د دې هیواد تاریخي لغونتوب، د نفوسو استقرار چې د لویو مد نیتونو او د تاریخي ښارونو د تاسیس له مخې لکه بلخ پیل کېږي. تقریبا له ۸۰- ۸۵ سلنه نفوس یې په کرنه او د هغې په اړونده کارونو بوخت دي. تر اوسه هم کرنه د نفوسو د تمرکز او ویش د سترو لاملونو څخه ګڼل کېږي. نوله همدې امله د فزیکي چاپیریا ل جوړښت، د اقلیم ډول، د هایدروګرافی ځانګړتیا وې، د انساني نفوسو د تمرکز او استوګنې لپاره، په بیلا بیلو تناسبونو شرایط برابر کړي دي. زموږ په هیواد کې هم د نرۍ د نورو سیمو پشان، سیمې په بیلا بیلو تناسبونو رامنځته شوي دي. زموږ په هیواد کې د نړۍ د نورو سیمو په شان، درې، وادي، جلګی او د سیندونو غاړې په ډېرو پخوا نیو زمانوکې مساعد چاپیریال د خلکو د بېلا بېلو ډ لود استوګنې لپاره رامنځته کړي دی او د کرنې او ژوندانه له پاره یې مساعدې برخې جوړې کړې دي، چې دکرنې، صنعت او مالداری او د صنعتي فعالیت د پر اختیا له لپاره ګټورې دي او غېرمسکونی سیمې یې د استوګنې په سیمو بدلې کړې دي. د هیواد په شمال کې د نفوسو تمرکز په هغو سیموکې چې لوړوالی یې له ۲۵۰۰ متروڅخه زیات دی، محدود دی او پدې سیموکې یو شمیر نسبتاً پر اخې سیمې یې نیولې دي. هغه سیمې چې مساعد اقلیم، ښه خاوره او ډېرې اوبه لري، زیات شمېر خلک پکې استوګن دي. په همدې ډول هغه سیمې چې له ۱۰۰۰ متروکم لوړوالي لري پراخې او هوارې سیمې دي لکه لویدیځه، شمالي، ختیځه د جنوب لویدیځ یوه برخه او جنوبي حوزې. د دې سیمو زیات نفوس په کرنه او مالداری او نورو تجارتي اوصنعتي دندو بوخت دي.
د افغانستان اداري واحدونه څرګندوي، چې د کرنې له مخې زیات اهمیت لري او زیات نفوس یې ځانته جلب کړی دی اود نورو سیمو په تناسب یې ګڼ نفوسه سیمې جوړې کړې دي. په همدې ډول یې په پورتنیو نقطو کې د سوداګرۍ راکړې ورکړې لوی ښارونه او داسې نورې سیمې جوړې کړې دي چې د زیاتو نفوسو په تمرکزکې اغېزه لري.
صنایع او د فابریکو جوړول، عرفاني او فرهنګي مرکزونه، اداري نظامي او توریستي واحدونه هم د نفوسو د راټولیدو او تمرکز باعث شوي دي. چې کولای شو د کابل له ښار، د ننګرهار او کاپیسا له ولایتونو او نورو ښارونو څخه یې یادونه وکړو.
د ا وبو شتون د نفوسو په ګڼو الي کې ډېره اغېزه لري. که چېرې د سیندونو، د چینو او کاریزونو غاړې ترکتنې لاندې ونیسو. دغو سیمو د نورو سیمو په نسبت زیات نفوس ځانته جلب کړې دي. په تیره بیا د سیندونو، کاریزونو او چینو منځنۍ او وروستنۍ برخې د نفوسو په تمرکز کې له ډېرو پخوا کلونو څخه

لویه برخه درلوده. د نفوسو گڼوالی په دې نقطو کې په څرګنده توګه په سترګو کېږي. د مثا ل په ډول د لوګر، پنجشیر، الیشنګ، الینګار، کونړ، د هریرود سیند او مرستیالان یې، د هلمند د سیند ساحل او مرستیالان یې لکه ترنک، ارغستان او ارغنداب، د مرغاب سیند او مرستیالان یې، د کندز سیند، فراه رود، خاشرود او ادرسکن او د آمو د سیند کیڼ ساحل د افغانستان ډېر ګڼ نفوسه سیمې دي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي لومړی په ډ لو ویشل کیږي. وروسته هره ډله د لاندې پوښتنو په باره کې فکر کوي او نتیجه یې د ډ لو استازي نورو ته تشریح کوي.

د کومو د لیلونو له مخې د نفوسو ګڼوالی په یوه ځانګړې سیمه کې زیات وي؟ په قناعت بخښونکو د لیلونو یو له بل سره بحث وکړئ.

پوښتنې:

۱ . د هغو سیندونو نومونه واخلئ چې د نفوسو د ګڼوالي باعث ګرځي.

۲ . د هلمند سیند د لاندې اهمیت لرونکی دی:

الف: اقتصادي، کرنیز، صنعتي او تولیدي ب: اقتصادي او انرژي

ج: اقتصادي او شخصي د: ټول سم دي

۳ . د کابل د سیند مرستیا لان له ( ) څخه عبارت دي.

۴ . هغه سیمې چې په ۱۰۰۰ متره لوړوالي کې پر تې دي، د نفوسو تمرکزیې ( ) دی.

۵ . د کاریزونو اهمیت د هیواد د اوسیدونکو په ژوندانه کې، بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

کوم جغرافیایي شرایط د ښارونو د جوړیدو او د نفوسو دګڼو الي سبب شوي دي؟

په کتابچو کې د ځواب له لیکلو وروسته یې نورو ته تشریح کړئ.

۲-۳ د نفوسو وده او منځنی عمر

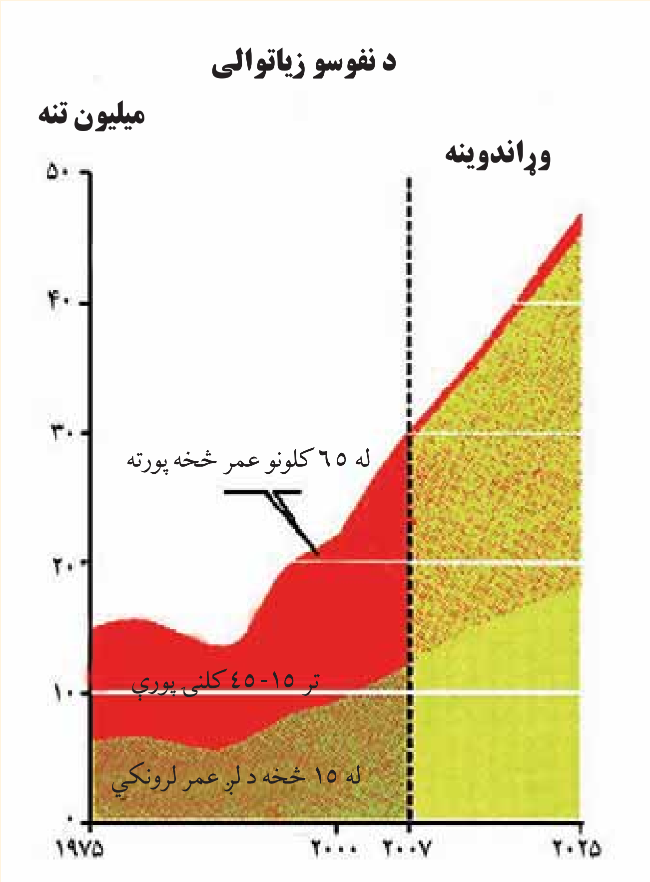

ایا پوهیږئ چې د نفوسو وده او منځنی عمر زموږ په ګران هیواد کې څومره دی؟

د نفوسو نسبي وده د یوه هېواد د خلکو زیاتوالي ته ویل کیږي. د خلکو د شمېر او د نفوسو دنسبي ودې په باره کې بنستیز ارقام او څیړنه له اساسي ارتیا ووڅخه ګڼل کیږي. په دې ډول کولای شو چې د دیموګرافی له مخې چې د نفوسو وده، مرینه (نارینه او ښځینه) او نور ارقام هر وخت د څیړونکو او مؤسساتو په واک کې کیږدي. په مخ پروړې هېوادونو کې د نفوسو وده د ټولنیزو، مذهبي او اقتصادي مقرراتو تابع ده.

- د تو لنیزې او روغتیا له مخې عادي وده په پام کې ده..

نو له همدې امله په افغانستان کې منځنی او عادي و ده له ۲.۵ څخه تر ۳ سلنه محاسبه شوې ده. سره

له دې چې دقیقه احصایه نشته. د افغانستان د نفوسو په هکله اټکلي ارقام په رسمي ډول د لومړي ځل له پاره په ۱۳۱۵ لمریز کال کې خپاره شول. د افغانستان ټول نفوس په دې کال کې لس میلیونه او اویا زره ښوول شوي دي. په داسې حال کې چې په ۱۳۸۸ لمریز کال کې چې له ۲۰۰۹ میلادي کال سره سمون لري ۲۶ میلیونه څرګند شوي دي.

د پلان وزارت د ۱۳۲۹ لمریز کال د احصایې له مخې د ټول هېواد نفوس ۱۲ میلیونه اټکل کړي دي. د همدې کلونو د نفوسو وده په اټکل ولاړه ده.

د نفوسود لومړۍ نمونه یې څېړنه په ۱۳۳۲ لمریز کال کې، د هېواد په پلا زمېنه کابل ښار کې د روغتیا د نړیوالې مؤسسې له خوا سرته ورسیده او د لسو ولا یتونو په ۸۵ اړونده کلیو کې په تیت او پرک ډول دنفوسو د ترکیب(عمر، جنس، دنده او داسې نور) او نورو ځانګړتیا وو په باب معلومات راټول شول. له هغې څخه وروسته یوه بله نمونه یې څېړنه د کابل د کلیو (ده خدای داد) په باره کې په ۱۳۳۸ لمریز کال کې سرته ورسیده. دغه عملیه د دیموګرافی د پوهې له مخې د ساحې او دنفوسو د شمېر د محدودیت اود احصایې له مخې لازم ارزښت نلري او له هغې څخه سمه علمي نتیجه په لاس نه راځي. بشپړه سرشمېرنه د ۱۳۵۸ لمریز کال د جوزا د میاشتې په ۲۵ نېټه پیل او د چنګاښ د میاشتې په ۱۴ نېټه پای ته ورسیده. سره له دې چې دقیقه احصایه واخستل شوه، خو بیا هم ویې نه شوکولی چې د هېواد د ټولو سیمو احصایه واخلي. د ۱۳۵۹ لمریز کا ل د احصایې له مخې د افغانستان ټول نفوس۱۵.۹٤ میلیونه تنه اټکل شوي چې د هغو له جملې څخه ۱۳.۴ میلیونه تنه دایمي استوګن نفوس او ۲.۵۶ میلیونه تنه نورکوچیان وو. د ټول نفوس ۱۵.۴ سلنه په ښارونو او ۸٤.۶ سلنه په کلیو کې ژوند کوي.

پدې کال کې په کلیو یا ښارونو کې میشت نفوس چې ټولې کورنی ۲،۱ میلیونه وې چې په منځني ډول د هرې کورنی غړي ۶ تنه ثبت شول.

په ۱۳۸۶ کال کې، د نفوس د گروپونو بیلوالی د عمر له مخې

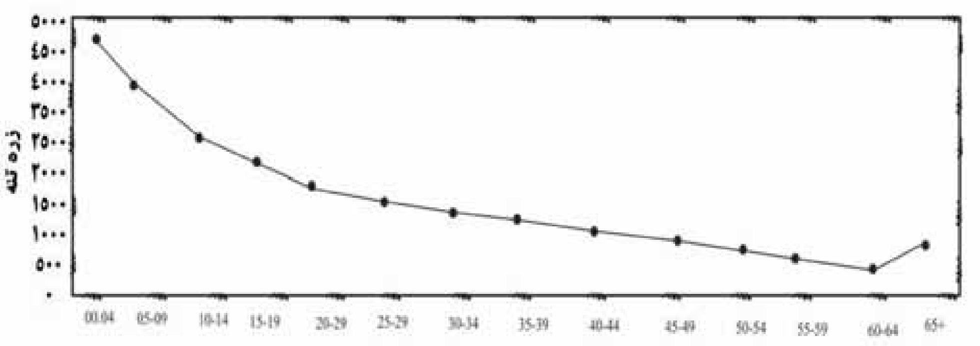

اضافي معلومات:

د نفوسو د زیاتوالي معلوماتي جدول له ۱۳۴۰ څخه تر ۱۳۷۰ لمریز کلونو پورې:

گڼه	کال	د ودې سلنه
۱	۱۳۴۰	۳,۱
۲	۱۳۴۸	۳
۳	۱۳۵۰	۲,۸
۴	۱۳۵۹	۲,۶
۵	۱۳۷۰	۱,۹
۶	۱۳۸۶	۲,۰۳

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي. هره ډله دې د نفوسو د اهمیت په باره کې بحث وکړي او د هېواد د پرمختیا په باره کې دې د هغې اغېزې پخپلو منځو کې شریکې کړي.

پوښتنې:

۱- د مخ په ودې هېوادونو د نفوسو وده څرنګه ده؟

۲- د نفوسو وده څه ارزښت لري؟

۳- د افغانستان د نفوسو احصایه اټکلي ده که و اقعي؟

۴- په کومو هېوادونو کې د نفوسو کنترول مجاز نه دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې د نفوسو وده د کومو لاملونو تابع ده؟ وروسته له دې چې د لیلونه مو په کتابچه کې ولیکل، بله ورځ پرې په ټولګي کې بحث وکړئ.

لسم لوست:

د نفوسوخرنگوالی او په هېواد کې قومي ترکیب

په افغانستان کې د نفوسو څرنګوالی، د لاندنیو مطالبو له مخې مطالعه او ارزولی شو.

- د عمر له مخې.
- د جنس له مخې.

د نفوسو د څرنګوالي مطالعه د ټولنيزو او اقتصادي خدمتونو له مخې(کرنه، کانونه او داسې نور)

د ۱۳۵۸ لمريز کال راهيسې د هېواد په سطحه کومه سر شميرنه نه ده شوې نو له همدې امله په افغانستان کې د نفوسو دويش، ترکيب دودې د اندازې او اقتصادي او ټولنيزو ځانګړتيا وو په هکله مستند احصايوي معلومات په لاس کې نشته. خو په ۱۳۸۳ لمريز کال کې د نفوسو د څرنګوالي لومړيتوب د جنس(د نارينه او ښځينه) له مخې مطالعه شو.

- په ۱۳۸۳ لمريز کال کې د نفوسو دجنس له مخې د څرنګوالي لومړيتوب احساس شو. د اتيا ويمې لسيزې په پيل کې د ښځينه ووپه لور پاملرنه را وګرځيده، چې د هغو فعاله ونډه اخيستنه په ټولو برخو کې په څرګنده ښکاري. اوس د کتنې ورشمير ښځې په شورا(ولسي اومشرانو جرګه) کې دنده ترسره کوي. په همدې ډول د ښځو ونډه په دولتي ادارو کې په تيره بيا په پوهنې او د اقتصاد په بيلا بيلو سکتورونو کې زياته شوې ده.
- د مخ پرودې هيوادونو په ډله کې زموږ د هيواد د ټولو نفوسو(د صفر څخه تر ۱۵ کلنی پورې) ۴۴ سلنه او د (۱۵ څخه تر ۶۰ کلنی پورې) ۵۲.۹ سلنه او د ۶۵ کلنی څخه پورته ۲.۶ سلنه اټکل شوې ده.

په هېواد کې اقتصادي فعاله نفوس تر (۱۵- ۶۵) ¹کلنی پورې دی چې د هغې له جملې څخه ۸۰ سلنه دکرنې او مالداری په برخه کې مشغول دي ا وپاتې نوريې په صنايعو، کانونو او ټولنيزو خدمتونو کې بوخت دي او له ۶۵ کلنی څخه پورته غير فعاله اقتصادي نفوس تشکيلوي.

۱- د کوچنيوالي عمر د مشغوليت له پلوه د حقوق بشر سازمان ۱۸ کلنی غوره کړئ دی.

په افغانستان کې د عمر او جنس د ترکیب څرنګوالی:

کال	ښاري نفوس		کليوالي نفوس	
۱۳۸۸	ښځې	نارينه	ښځې	نارينه
	۲۵۰۳۰۹۰ تنې	۲۶۵۶۲۰۰ تنه	۸۷۵۲۳۰۰ تنې	۹۱۲۷۴۰۰ تنه
	۵۱۵۹۲۰۰ تنه		۱۷۸۷۹۷۰۰ تنه	

په پورتني جدول کې د ښځو شمېر د نارينه و په پرتله ۳.۵ څلي لږ دی.

خو د عمر له پلوه د کوچنيانو شمير د پنځه کلنی څخه کښته ۲۰ سلنه

۲۵ څخه کښته ۸ سلنه

۴۰ څخه کښته ۵ سلنه

۶۵ څخه کښته ۴ سلنه

د افغانستان ټول نفوس جوړوي

په هيواد کې قومي جوړښت او د قومونو جغرافيايي ويش:

• په افغانستان کې د ساکنو قومونو جغرافيايي ويش په څه ډول دی؟

د افغانستان اوسيدونکي اويا اتباع د تاريخي عنعناتو له مخې او همدارنګه د اساسي قانون له مخې ټول افغانان دي. خو د بشري جغرافيې له مخې زموږ په هيواد کې بيلا بيل قومونه ژوند کوی چې په لنډ ډول د هغو په باب اشاره کېږي.

په دې خاوره کې پښتانه د تاريخي اسنادو له مخې د اريايانو ډېر پخوانی نژاد بلل کېږي هغه ژبه چې پرې خبرې کوي د پښتو په نوم يا دېږي.

هيرودت د يونان وتلي مورخ پښتانه د پکت تويس او سيمو، پکتيس په نوم هم ياد کړي دي. پښتانه په ټول افغانستان کې استوګن دي، خو زيات يې په ختيځو په کابل او د کابل په ګاونډيو ولايتونوپه جنوبي، جنوب ختيځ، ختيځ او جنوب لويديځ کې په ګڼه توګه ژوند کوي په شمالي ولايتونو کې هم اوسيږي.

• تاجکان د پښتنو پشان د دې سيمې د اريا يانو له ډيرو پخوا نيو قومونو څخه دي، چې بيلا بېل قومونه يې د هيواد په شمال کې له بدخشان څخه تر هرات او د هندوکش په جنوب کې له پروان څخه تر کابل پورې ژوند کوي. او په عمومي توګه په دري ژبه خبرې کوي.

• ازبيک او ترکمن هم د دې هيواد اوسيدونکي دي او د هېواد په شمال او شمال لويديځ کې ژوند کوي.

ازبیک قرغز، قزاق او ترکمن په ترکي او ازبیکي ژبو خبرې کوي.

• هزاره زموږ د هېواد اوسیدونکي دي چې په هزاره ګي لهجه په دري ژبه خبرې کوي. په بامیانو او مرکزي لوړو سطحو کې اوسیږي.

• نورستانیان له اریا یي قوم څخه دي او د دې هیواد له اصلي اوسیدونکو څخه شمېرل کېږي. د نورستانیانو داوسیدو سیمه نورستان او ژبه یې د ختیځ اریایي ژبو څخه ده. یو بل قوم چې اریایي نژاد لري، پشه یان دي چې په کونړونو او کاپیسا کې ژوند کوي. ژبه یې ختیځه اریایي ریښه لري.

• بل قوم چې اریایي نژاد لري بلوڅ دي چې د کندهارپه جنوب اوچخا نسور کې ژوند کوي. ژبه یې بلوڅي اریایي ده په پښتو او دري هم خبرې کوي.

په همدې ترتیب زموږ په ګران هیواد کې یو شمېر قزل باش، عرب اوسیدان هم ژوند کوي. په همدې ډول یو محدود شمېر هندوان اوسکان هم په کابل، ننګرهار، کندهار، ګردیز، خوست او غزني کې ژوند کوي، چې د دې هیواد اوسیدونکي دي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

د نفوسو کیفیت څه مفهوم لري؟ هره ډله به په دې هکله بحث وکړي. د ډلې استازې دې هم ټو لګیوالوته ووایي. چې په هېواد کې د میشتو قومونو په هکله بحث وکړي ا وخپل معلومات له نورو سره شریک کړي.

پوښتنې:

۱. هغه قومونه چې په افغانستان کې ژوند کوي، نومونه یې واخلئ.

۲. د اضافي معلوماتو د جدول له مخې په کاربو ختو نفوسو سلنه پیدا کړئ

۳. د کوم عمر خلکو ته اقتصادي فعاله نفوس ویل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په افغانستان کې د استوګن قومونو په باره کې، له بیلا بیلو سرچینو څخه په ګټه اخېستنه، یوه لنډه مقاله ولیکئ.

اضافي معلومات

۱۳۸۶(۲۰۰۷–۲۰۰۸)				
ټول دايمي استوګن نفوس				
نارينه (تنه)	ښځينه (تنې)	ټول نفوس (تنه)	فيصدي	عمر (په کال)
۱۱۷۸۳۶۰۰	۱۱۲۵۵۳۰۰	۲۳۰۳۸۹۰۰	۱۰۰	
۲۱۹۲۶۹۱	۲۳۲۱۸۷۱	۴۵۱۴۵۶۲	۲۰	۰۴–۰۰
۱۷۵۰۷۱۷	۱۶۹۴۹۶۲	۳۴۴۵۶۷۹	۱۵	۰۹–۰۵
۱۳۹۹۴۵۶	۱۲۵۳۶۸۷	۲۶۵۳۱۴۳	۱۱	۱۴–۱۰
۱۱۴۸۴۳۷	۱۰۱۷۴۴۴	۲۱۶۵۸۸۱	۹	۱۹–۱۵
۹۵۶۱۸۶	۹۰۴۷۱۲	۱۸۶۰۸۹۸	۸	۲۴–۲۰
۷۶۰۹۷۲	۷۷۹۷۲۱	۱۵۴۰۶۹۳	۷	۲۹–۲۵
۶۱۰۴۱۸	۶۷۶۸۰۵	۱۲۸۷۲۲۳	۵	۳۴–۳۰
۵۳۹۴۱۳	۵۹۵۲۷۱	۱۱۳۴۶۸۴	۵	۳۹–۳۵
۴۹۴۷۴۳	۴۸۶۵۳۴	۹۸۱۲۷۷	۴	۴۴–۴۰
۴۵۰۲۲۱	۴۰۲۴۶۱	۸۵۲۶۸۲	۴	۴۹–۴۵
۳۹۶۶۸۸	۳۲۳۹۲۵	۷۲۰۶۱۳	۳	۵۴–۵۰
۳۲۸۵۴۸	۲۵۱۶۲۶	۵۸۰۱۷۴	۳	۵۹–۵۵
۲۵۶۲۵۸	۱۹۰۹۰۶	۴۴۷۱۶۴	۲	۶۴–۶۰
۴۹۸۸۵۲	۳۵۵۳۷۵	۸۵۴۲۲۷	۴	٦٥ کلن او د هغې څخه پورته

نوټ: د کوچيانو ۱,۵ ميليونه نفوس پکې شامل نه دي.

يوولسم لوست:

۲-۵ د اخلي او خارجي مهاجرتونه او د نفوسو ځای پر ځای کيدل

د هغو مهاجرتونو په هکله چې زموږ له هېواده شوي، معلومات لرئ؟

زموږ په هېواد کې د اخلي، خارجي، سياسي او تاريخي مهاجرتونه چې د طبيعي پېښو د اغېزو له مخې کېږي، د هغو انګيزې په لاندې ډول دي:

- **سياسي مهاجرتونه**: سياسي مهاجرتونه هغه وخت کېږي چې فکري او عقيدتي ازادي موجوده نه وي. له ۱۳۵۷ لمريزکال څخه وروسته د روس دتهاجم او تيري له امله د افغانانو ډېرلوی مهاجرتونه چې په نړۍ کې سارى نه لري نورو هيواد و نو او لويو وچوته شوي دي، د افغانستان له پنځه ميليونو څخه زيات نفوس د نړۍ په ګوټ ګوټ کې مهاجر شول.

• اقتصادي مهاجرتونه:

د کليو،د کوچنيو او لويو ښارونو خلك لويو صنعتي ښارونو ته د کار او دندو د موندلو او د شتمنيو د لاس ته را وړلو او د مصؤن ژوند لپاره مهاجرت کوي. د پورتنيو لاملونو په نظر کې نيولو سره دکليو خلك ښارونوته لکه کابل، کندهار، هرات، مزار شريف او نورو صنعتي ښارونو ته مهاجرت کوي چې دغه کار لا تر اوسه دوام لري.

• تاريخي مهاجرتونه:

په ډېرو پخوانيو وختو کې اريا يانو له بلخ (بخدي) څخه شاوخوا سيمو ته ترهند اوفارس پورې مهاجرت وکړ. يونانيانو،کوشانيانو او مسلمانانو يو پر بل پسې مهاجرت وکړ.

• په ۱۳۴۹ لمريز کال کې د وچکالۍ له امله زموږ هېوادوال د خپلو کورونو پرې ښودلوته اړشول چې د بادغيس، ارزگان او د هزاره جاتو لوړه سطحه په دې ډله کې راځي.

• مو سمي مهاجرتونه د تودو او سړو سيمو ترمنځ کېږي يعنې مهاجرين په اوړي کې د ښاريو د روزنې او همدارنگه د کرنې لپاره گاونډيو سيمو ته مهاجرت کوي. د هېواد کوچيان يې ښه مثال دي.

• د مهاجرت اغېزې:

مهاجرتونو په افغاني مهاجرينو مثبتې او منفي اغېزې کړې دي.

۱- د فعال اقتصادي نفوس له لاسه ورکول.

۲- د مغزونو تېښته (د پوهانو او ماهرو خلکو مهاجرت).

۳- منفي اغېزې لکه: په HIV او د پوستکي په ناروغيو اخته کېدل.

٤- باندنيو هېوادونو ته د سرمايې لېږدول.

مثبتې اغيزې لاندې دي:

۱- د خپل فرهنگ ليږدول او د نورو له فرهنگ سره آشنايي.

۲- د خپلې ژبې رواجول او د نورو له ژبو سره بلدتيا.

۳- د نوي تکنالوجيو سره بلدتيا.

٤- په پايله کې هر مدنيت د يوه مهاجرت زېږنده ده.

۵-د هغوی انساني حقوق تر پښو لاندې کېدل

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

ز ده کوونکي دې په ډلو وويشل شي او هره ډله دې د لاندې پوښتنو په باره کې بحث وکړي او د هرې ډلې استازي دې خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

۱. په سياسي مهاجرت او د هغه په انگېزه بحث وکړي.

۲. زموږ هېوادوالو ولې لويو صنعتي ښارونوته مهاجرت کړی؟

۳-آيا تاريخي مهاجرتونه زموږ په هېواد کې شوي دي؟

پوښتنې:

۱-زموږ په گران هېواد کې اوسیدونکو ولې له کلیو څخه ښارونوته مهاجرتونه کړي.

۲- د مهاجرت منفي تاثیرات بیان کړئ؟

۳-آیا زموږ هېوادوال اوس هم نورو هېوادونو ته مهاجرت کوي. ولې؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

ولې زموږ د هیواد اوسیدونکي نورو هیوادونوته مهاجرت کوي؟ ددې سر لیک لاندې یوه مقاله ولیکئ او د جغرافیې په را تلونکي ساعت کې یې هم ټولگیوالوته وړاندې کړئ.

دریم څپرکی
دین او ژبې

۱,۳ دین

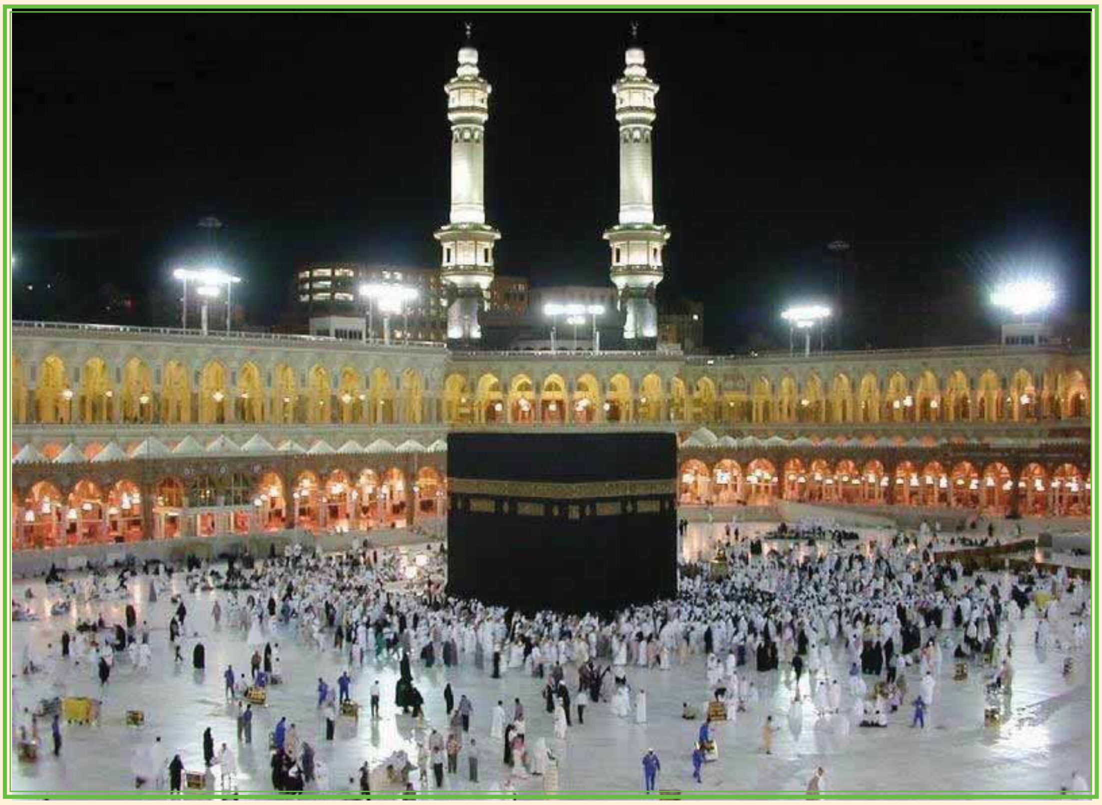

د مکې معظمې انځور

د افغانستان زیاتره خلک د کوم دین و مذهب پیروان دي؟

انسانان له خپلو عقیدو سره ژوند کوي. زموږ خلک هم له ډېرو پخوا وختو راهیسې د بېلا بېلو دینو نو پیروان وو. زموږ نیکونو اریایانو نوو سیمو ته له کوچیدو مخکې ساده آیین درلوده. دوی د طبعیت هغه عناصر چې په ژوندانه یې اغېز درلوده مقدس شمېرل. د افغانستان خلک، سره له دې چې دویدي او برهمني زړې عقیدې پیروان وو، د هیواد په ختیځ، شمال لویدیځ کې

زر دشتي آیین رواج درلود. خو کله چې له میلاد څخه مخکې ۲۰۶ کال کې اشوکا دبودایي دین د تبلیغ او خپرولو له پاره ملا وتړله چې د هغه تاریخ نه زرکاله وروسته هم دی عقیدې او آیین د هېواد په ختیځ اوشمال کې بشپړ رواج وموند‌ه، چې د فکري، هنري او فرهنګ له پلوه یې د دې خلکو په ژوندانه ژوره اغېزه در لوده. بودایي دین داشوکادنفوذ او سلطې په واسط د هندوکش له جنوب څخه ترکندهاره پورې خپورشو.

د اسلام دمقدس دین په ظهور سره بېلا بېل دینونه لکه زردشتي، بودایي او لړ څه آسماني دینونه لکه یهودیت، مسیحیت په خراسان (افغانستان) کې پېرو او پلویان در لودل. خو داسې دین چې په ټول افغانستان کې عام رواج ولري او دملي دین په توګه ومنل شي، وجود نه در لوده. چې پدې ډول سره د هغه وخت خراسان یا اوسنی افغانستان د اسلام مقدس دین د منلو له پاره چمتو و. د حضرت عثمان(رض) په واکمنی کې، له ۲۵ هجري کال څخه وروسته اسلامي فتوحاتو په افغانستان کې پرمختګ وکړ. احنف بن قیس د هرات ښار ونیوه اوخلک یې د اسلام په دین مشرف کړل. دریم خلیفه حضرت عثمان (رض) عبداله بن عامر بن کریز چې ۲۵ کلن ځوان و د ابوموسی اشعري په ځای وټاکه. عبداله بن عامر اسلامي امپراطورۍ ترختیځ پورې وغزوله هغه سرخس، فاریاب، تالقان، کندهار او غزنی فتح او اسلام یې هلته خپورکړل. کابل یې یو کال محاصره کړ او په مشکل سره یې فتح کړ. د وخت په تیریدو سره د افغانستان ټولې سیمې داسلام په دین مشرف شوې .یوازې کافرستان چې وروسته په نورستان یاد شو پخوانی دین یې تر ډېرې مودې پورې وساته چې په ۱۹م پېړۍ کې د امیرعبدالرحمن خان په دوره کې د اسلام په دین مشرف شول. د افغانستان د اسلامي جمهوریت د دولت رسمي دین د اسلام مقدس دین دی. د نورو دینونو پیروان، د خپل دین په پیروۍ او دیني مراسمو په سرته رسولوکې د قانون له احکامو سره سم آز اد دي. په افغانستان کې هیڅ قانون نه شی کولای چې د

اسلام د مقدس دین د معتقداتو او احکامو مخالف وي.

په اوسني وخت کې د افغانستان خلک ۹۹.۶ سلنه د اسلام د مقدس دین پیروان دي. یو شمیر هندوان او سکان په افغانستان کې اوسیږي. هندوان اوسکان په کابل، جلا ل آباد، کندهار، چاریکارو، گردیز او نورو ښارونوکې اوسیږي چې اکثر یې سوداگر دي.

د افغانستان مطلق اکثریت خلک د حنفي مذهب پیروان دي او د تشیع مذهب پیروان هم لري.

د افغانستان اهل تشیع په جعفري او اسماعلیه مذهبونو ویشل شوي دي.

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په ډلو ویشل کېږي او هره ډله دې له لاندنیو مو ضوگانو څخه په یوه موضوع بحث وکړي او د بحث نتیجه دې په ټولگي کې شرحه کړي.

- آریایان دکوم ایین لرونکي وو؟
- بود ايي آيين څه وخت په کومه سیمه کې خپورشو؟
- د اسلام دین په افغانستان کې په څه ډول خپور شو؟

پوښتنې:

لاندنی سمې او غلطې پوښتنې یو له بل څخه بیلې کړئ:

۱. اریایانو د طبیعت هغه عناصر چې په ژوندانه کې یې اغېزمن وو مقدس شمېرل.

۲. د افغانستان ټول خلک د یو مذهب یعنې اسلام پیرو دي.

۳. کومو خلکو په افغانستان کې د اسلام په خپرولو کې نقش درلوده؟

۴. په اوسني وخت کې د افغانستان خلک د کومو دینونو او مذهبو نو پیرو دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اسلام دمقدس دین د ښیګنو په اړوند د ټولنو په هوسایني کې ځو کرښې ولیکئ او ټولګیوالوته یې ولولئ.

۳ ــ ۲ ژبه

په افغانستان کې له ډېرشو څخه زیاتې خپلواکه ژبې شته چې د هیواد په بېلا بېلو سیمو کې خلک په بېلا بېلو لهجو پرې خبرې کوي.

د افغانستان د ژبو اهمیت، لکه د نړۍ د نورو ژبو پشان د ویو نکو په شمېر پورې اړه لري. د مثال په ډول پښتو او دري د هیواد په پراخه ساحه کې عمومیت لري او خلک په هغو خبرې کوي او تقریبا د افغانستان ټول خلک پرې پوهېږي په داسې حال کې چې په اورمړي او عربي یوازې په څو محدودو کلیوکې خبرې کېږي.

اندو اروپایي ژبې په دوو اریایي (اراني) او هندي ویشل کېږي. اریایي ژبه په عمومي ډول د هیواد په جنوب لویدیځ، شمال لویدیځ او شمال ختیځ کې زیاته رواج لري او مشهورې ژبې یې پښتو، دري، بلوچي، اورمړي

او پاميري غلچه يي ژبه يعنې غرنۍ ژبې دي. په هندي ژبه کې گوربتي، کلشه يي، تيرايي، سندي او پنجابي شاملې دي. رويدا ژبه چې د آريايي هندي گروپ ترمنځ يوه ځانگه ده چې کتي، بشکلي، واېگلي، پرسيني، اشکوني، پشه يي، پراچي اونورستاني په کې شاملي دي چې په عمومی ډول د نورستان او دهغه د شاوخوا خلك پرې خبرې کوي.

د افغانستان نورې ژبې ترکي او مغولي دي چې د وه لړۍ په کې شاملې دي. يوه لړۍ هغه ژبې دي چې په مرکزي آسيا پورې اړه لري لکه ازبيکي، قزاقي او قرغزي. دويمه لړۍ يې په جنوب لويديځ پورې اړه لري چې ترکمني او آذري احتوا کوي.

۳.۳. د ژبو جغرافيايي ويش:

د افغانستان ژبې چې خلك په يوه سيمه کې پرې خبرې کوي په لاندې ډول دي:

- **پښتو**: هغه کسان چې په پښتو خبرې کوي، تقريبا په ټول هيواد کې استوگن دي. خو زياتره پښتانه د افغانستان په ختيځو، جنوبي او جنوب ختيځو سيمو کې استوگنه لري. د اژبه ډېرې لهجې لري چې د مشرقي او کندهاري لهجې يو له بل څخه توپير کوي.
- **دري**: د هېواد د ډېرو پخوانيو ژبوڅخه ده د هېواد زيات شمېر خلك په مختلفو لهجو له دې ژبې سره آشنايي لري. څه نا څه په ټول هېواد کې ور سره بلديت لري.
- **بلوڅي**: د هلمند،گود زېرې، صابرى هامون او هېواد دلويديځ سرحدونو يو شمېرخلك پرې خبرې کوي.
- **ازبکي**: د هېواد په شمالي ولايتونو کې يو شمېر خلك پرې خبرې کوي.
- **ترکمني**: يو شمېرخلك د هيواد په شمال او شمال لويديځ کې د هرات تر ولايته پورې پرې خبرې کوي.
- **پراچي**: يو شمېرخلك د نجراب په يوه دره کې چې د تگاب له اله سای سره نښتې ده، پرې خبرې کوي.
- منجي ژبه د بدخشان په منجان، واخي په واخان، سريگي د واخان په شمال، سنگليچي د منجان په ختيځ او د بدخشان د زيباك په جنوب، زيباکي ژبه د بدخشان په زيباك، اشکاشمي د بدخشان په اشکاشم، شغني د بدخشان په اشکاشم او په شغنان،رو شاني اوو اشري د بدخشان په لويديځ او دپنج د سيند په غاړه کې او قرغزي ژبه په کوچني پاميرکې مرو جې دي.
- کته وايگلي، شکوني او پاروني په نورستان کې، گوربتي ژبه په ختيځ نورستان، پشه يي ژبه په نو رستان

کې د لغمان په درو، تګاب، نجراب، کوهستان، کاپیسا او پغمان، تیراهي د خیبر په لویدیځ او ډکه اوجتې د جټا نو ژبه ده.

- په سندی، لهندا او پنجابی اهل هنود خلک خبرې کوي.
- اورمړي په لوګر، براهوي د چخانسور د شورابک په شاو خوا سیمو کې رواج لري. مغلي، او آذري ژبې اوس له منځه تللي دي. خو قزاقي د بلخ دو لایت په ځینو سیموکې شته.

له پښتو او دري سره د افغانستان اکثریت خلک آشنایي لري او د دولت رسمي ژبې دي. په هغو سیمو کې چې اکثریت خلک یې له ازبکي، ترکمني، پشه یي، نورستاني، بلوچي ګوجري او یا پامیري ژبو څخه په یوه ژبه خبرې کوي، هلته پر پښتو او درې سربېره سیمه ییزه ژبه هغو سیموکې د دریمې رسمي ژبې په توګه دي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په ډلوو ویشل شي، هره ډله دې له لاندنیو موضوعګانوڅخه په یوه موضوع پخپلو منځوکې بحث وکړي. یو تن دې د خپلې ډلې په استازیتوب، موضوع په ټولګي کې شرحه کړي.

- د افغانستان خلک په کوموژبو خبرې کوي. کومې ژبې دکوم دلیل له مخې رسمي دي؟
- اندو اروپایي ژبه په څو برخو ویشل شوې ده؟د هر ګروپ مشهورې ژبې له سیمو سره واضح کړئ.
- درویدا، ترکې او مغولي ژبو په باره کې معلومات ورکړئ
- بلوڅان، ازبیک اوترکمن د افغانستان په کومه سیمه کې ژوند کوي؟
- په بدخشان اونورستان کې کومې ژبې رواج لري؟

پوښتنې:

۱. د افغانستان هندوان په (   )، (   ) او (   ) ژبو خبرې کوي.

۲ پشه يي ژبه دهېواد په کومو سيمو کې رواج لري.

۳. اوس کومې ژبې له منځه تللي دي او ويو نکي نه لري؟

۴. ولې پښتو اودري رسمې ژبې دي؟

۵. کومې ژبی په کوم دليل د درې يمو رسمي ژبو حيثيت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان مهمې ژبې په ترتيب په يوه جدول کې وليکئ.

۱,۴– د مواصلاتو اهمیت:

په پورتني انځور کې کومه لویه لاروینئ

مواصلاتی لارې د ټولنې او یوه هېواد داقتصادي، ټولنیز او په پای کې سیاسي،کلتوري او اداري پرمختګ بنسټ ګڼل کېږي، ټولې اقتصادي اړتیاوې(کرنیزې، صنعتي او تجارتي)، ټولنیز، فرهنګي او سیاسي د مواصلاتي کرښو دترقۍ او پرمختګ پرته امکان نه لري.

د يوې هوسا ټولنې اقتصادي او صنعتي پرمختيا د مواصلاتي کرښو او نقليه وسيلو په پرمختګ او ترقی پورې اړه لري.

مخ پروديڅ هېوادونه چې د اقتصادي او صنعتي پرمختګ لومړني پړاوونه وهي، تر ټولو لومړی بايد مواصلاتي او ترانسپورتي شرايط چمتوکړي، چې توليدي او تجارتي وسايل اوکسب او کار وده اوپراختيا ومومي. افغانستان د مخ پروديڅ هېوادونو په ډله کې وچې پورې تړلی او غرنی دی . سيندونه يې هم دزيات خوړې او سيلابي رژيم په درلودلو دبېړيو دچلولو لپاره برابرنه دي. نو له همدې امله دځمکني مواصلاتي او هوايي سکتورونو وده دهېواد دبنسټېزو اړتياوو څخه دي. له منظمې مواصلاتي شبکې پرته هر اړخيزه اقتصادي او ټولنيزه وده ممکنه نه ده. مواصلاتي لارې ښارونه او سيمې يو له بل سره نښلوي . اومه او د انرژۍ توليدوونکي مواد صنعتي مرکزونو او صنعتي او کرنيز محصولات بازارونو او استهلاکي مرکزونو ته ليږد وي.

په دې برخه کې پانګه اچونه د يوه هېواد داقتصاد بنسټ جوړ وي، چې په ټول هېواد کې د اقتصادي، سياسي، فرهنګي او اقتصادي پلان جوړونې د ودې او پراختيا سبب ګرځي .

په لنډه توګه د مواصلاتو د اقتصادي اهميت په هکله ويلی شو چې:

- د منظمو ترانسپورتي لاروڅخه دګټې اخېستنې په سبب بازارکې دکاليو بيه کمېږي.

-د سون دموادو په لګښت کې سپما کېږي او د سوداګرۍ مالونه د وخت له ضايع کېدلو پرته بازارنو ته لېږدول کېږي.

- بيلا بيل قومونه ديواوبل له دود او دستور څخه خبرېږي. د هېواد ملي يووالی تامنيږي.په ضمن کې په ستونزواخته سيموته په چټکۍ مرستې استول کېږي.

- د ترانسپورتي لارو په نه شتون کې سربېره پردې چې پورتني هدفونه لاس ته نه راځي بلکې د فرهنګي او د ښوونې اوروزنې د وروسته والي سبب هم کېږي.

زموږ په هېواد کې په تيرو وختونوکې د پورتنيو ستونزو په درک سره پخپلوپنځه کلنو پلانونوکې ډېره پرمختيايي بودجه، د موټرود سړکونو د جوړولو لپاره بېله شوې وه. په وروستی تېل شوې له درې لسيزو څخه په زياته اوږده داخلي جګړه کې ټولې مواصلاتي شبکې ويجاړې شوې اودهغو دويم ځلي

جوړولوته اړتیا پیښه شوه. نو له همدې امله د موقت حکومت له تشکیل څخه وروسته د توکیو – جاپان په کنفرانس کې دهېواد دلویو لارو جوړولو او پراختیا لپاره د اقتصادي زیربنا په توګه دلومړیتوب حق ورکړل شو. اوس دحلقوي لویې لارې ۸۰ سلنه او له بندرونو سره نښلول یې بشپړ شوي دي. په همدې ډول یوله بل سره د ولایتونو او له مرکز سره دولسوالیو نښلول دوام لري.

له بلې خوا په پام کې دي چې ترانزیتي کرښې دشمال او لویدیځ ګاونډیانو سره فعالې شي او زموږ دهېواد د سوداګرۍ اړیکې به په منطقه کې پراختیا ومومي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو کې تنظیمېږي. یوه ډله د مواصلاتو اهمیت د هېواد داقتصادي زیربناء په توګه او دویمه ډله دهېواد په اقتصادي او ټولنیزې ودې کې د مواصلاتو برخه تر بحث لاندې نیسي، د زده کوونکو دفعالیت پایلې د ډلې یو غړی، ټولګي ته وړاندې کوي. په پای کې ښوونکی د ډلې د فعالیت پایلې د خپلو معلوماتو په ورزیاتولو را ټوله وي .

پوښتنې:

په لنډه توګه ځواب ورکړئ:

۱ - زموږ په هېواد کې ځمکني اوهوايي ترانسپورت ولې د مواصلات له نورو برخوڅخه ښه وده کړې ده؟

۲ - ولې په تيرو پنځه کلنو پلانونو کې زياته پاملرنه دمواصلاتو ودې ته راګرځول شوې وه؟

۳ - ولې د توکيو جاپان دهمکاريو په کنفرانس کې زياته پاملرنه دهېواد د لويولارو بيا جوړولو ته اړول شوې وه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د ځمکنيو مواصلاتو اهميت دهېواد د اقتصادي ودې له مخې په ښوکرښوکې وليکئ او د جغرافيې دمضمون په راتلونکي ساعت کې يې له ځانه سره راوړئ اويه ټولګي کې يې و لولئ .

۲,۴ـ ځمکنی حمل او نقل

ایا پوهیږئ چې موټر کله زموږ هېواد ته وارد شو؟

د حمل و نقل دیو منظم مواصلاتي سیستم شتون د ټولیز اواقتصادي(صنایعویه ګټون)پرمختیابنسټ جوړوي او په هېواد کې د ټولنیز، اقتصادي یووالي درامنځته کیدو سبب ګرځي اود خدماتي موادو او اطلاعاتو دانتقال لپاره اسانتیاوې جوړوي. په ملي سویه سوادګري پرمختګ کوي اوله هغې سره یوځای د پرسونل استخدام او عواید هم زیاتیږي.د ژوند سویه هم لوړیږي. ددې ډول زیر بناوو شتون په افغانستان کې، دځمکې د جغرافیایی جوړښت په پام کې نیولو سره چې په ځانګړو او جلا سیمو ویشل کېږي، د حمل ونقل اسانتاوې فوق العاده ارزښت لري. په تیره بیا د صنایعو پراختیا، چې له هغې پرته صنعتي موسسو ته داومو موادو او انرژي تولیدوونکي مواد او دهغو تولید ات استهلاکي سیموته انتقالیدای نه شي.

د منځنۍ آسیا په جنوب کې دافغانستان دجغرافیایي موقعیت په پام کې نیولو سره د تاریخ له ډېرې پخوا دورې څخه د یوې اوږدې مودې لپاره د ختیځ او لویدیځ او دشمال او سویل تر منځ دسوداګرۍ اړیکو په تامین کې ډېر اهمیت لري.ددې تجارتي او فرهنګي اړیکو دوام د هېواد د ژوندانه دسویې په لوړولو کې داقتصاد او فرهنګ له پلوه ډېر مهم رول لوبوي. له میلاد څخه مخکې په څلورمه پېړۍ کې د یوځي یرغل په پای کې د یونان او هند ترمنځ سوداګریزې اړیکې د افغانستان له لارې تآمین شوې وې. په لومړي میلادي کال کې د یونان باختري پاچاهانو په وخت کې افغانستان د سوداګرۍ اړیکو په

تأمین کې لوړ مقام درلوده، بلخ دهغې لارې د نښلیدوځای ګڼل کیده.

په همدې ډول د وریښمو او در ملولاره (دکوشانیانود امپراطورۍ په دوره کې) له دې هېواد څخه تیریده. نو له همدې امله دبلخ ښار د لویدیځ (اروپایي) او ختیځ (دچینایي او هندي) کالیو د تبادلې مرکز و.

د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې د نوو کاروان سرایونو ابادول او په هېواد کې دننه د سوداګرۍ دمحصول لغوه کیدل دسوداګرۍ او اقتصاد لپاره زمینه برابره کړه. انګلیسانو له کراچۍ څخه ترکویټې (چمن) پورې د اوسپنې کرښه و غځوله، خو د هېواد خارجي تجارت ته پاملرنه و نه شوه.

تر ۱۹۳۰ م کال پورې چې د ۱۳۰۸ لمریز کال سره سمون خوري ټول مسافرتونه په پلي ډول وو او یا وړل او راوړل د حیواناتو په مرسته سرته رسیده. له هغې څخه وروسته په حمل ونقل کې له عصري وسایلو څخه ګټه اخېستنه په چټکۍ وده وکړه.

په ۱۹۰۹م کال کې د امیرحبیب اله خان په دوره کې دلومړي ځل لپاره موټرونه د دملر له کمپنۍ څخه په ممبیي (بمبیي)کې وپېرېدل شول اوپه کابل کې په کار واچول شول.(۵۷) تنه کارګران هم بمبیی ته واستول شول چې د موټرو تخنیکي کارونه زده کړي. په دې ډول د موټروشرکت د در باریانو له خوا جوړ شو. دیادونې وړ ده، چې بایسکل مخکې افغانستان ته وارد شوی و.

دکاروانونو د تګ او راتګ لارې تر میم شوې. د موټرولپاره نوي سړکونه د کابل – جلال أباد، جلال أباد- لغمان ، کابل ـ جبل السراج، کابل – لوګر او کابل – غزني ترمنځ جوړ شول. د ټول هېواد په ښارونو کې کاروان سرایونه دسراجیه رباطونو په نوم په خلکو ودان شول. د دوه رباطونوتر منځ واټن شپږ کروه (تقریباً د ۱۸ کیلومتره) و. په دې سر بېره د سیندو له پاسه عصري پلونه د مو ټرو د تګ او راتګ لپاره جوړ شول.

د امانیه په دوره کې او له هغې څخه وروسته ځمکنیو مواصلاتو ته زیاته پاملرنه وشوه. دسړکونو جوړول او د مواصلاتي کرښو پر مختیا یولازمي امر وګڼل شو.ځرنګه چې افغانستان په وچې پورې تړلی هېواد دی او سمندر ته لاره نه لري . نو له همدې امله په هېواد کې دننیو او بهرنیواړیکو د تامین لپاره له ځمکني او په دویم پړاوکې له هوایي ترانسپورت څخه اغېزمنه طریقه نه شته.

دځمکنیو ترانسپورتې لارو د جوړولو او پراختیا په مخکې زیاتې ستونزې شته چې ځینې يې په ګوته کوو.

- د هېواد طبیعي جوړښت او غرنی بڼه.

- د غرنۍ او دښتي سيمو بيل اقليمونه.

- د عصري وسايلو،فني پرسونل او پوره پانګې نشتوالی.

لکه څرنګه چې تاسې پو هېږئ زموږ د هېواد درې په څلورمه برخه غرنۍ ده.دغه غرونه د شمال ختيځ څخه د جنوب لويديځ په لور ديوه طبيعي ديوال په توګه پراته دي او هېواد يې په دوه شمالي او جنوبي برخو ويشلی د ی. زياتره کوتلونه يې له ۳۰۰۰ مترو څخه زيات لوړوالی لري، چې د کال په زياته موده کې په واورو پټ وي او د تګ او راتګ په وړاندې خنډ ګرځي. زياتې درې يې له شمال څخه جنوب ته چې سور يې لږ دی د سيندونو په اوږدو کې پرتې دي،چې دتګ او راتګ په وړاندې ستونزې جوړوي. په همدې ډول غرنۍ سيمې او پراخه شګلنې دښتې هم د ځمکني ترانسپورت د پراختيا په وړاندې ستونزې جوړوي، چې زياتې پانګې، عصري وسايلو او فني پرسونل ته اړتيا لري.

دهېواد دسيندونو بهيرونه او مسيرونه ، سره له دې چې دکارواني لويو لارو په غځولو کې اغېز منه مرسته کړې ده. خو دځمکني ترانسپورت په غځولو او پر مختګ کې يې ستونزې را منځته کړې دي. ددې تر څنګ چې ځينو ځايونو کې درې دومره تنګې دي، چې يوازې دسيند د بهيدو لاره يې جوړه کړې ده لکه ماهيپر، درونټه، سالنګ او داسې نور، چې په ځينو ځايونو کې د غرونو د توږلو او دتونل دکيندلو لپاره اړتيا پيښېږي. سيندونه هم کږېږي او تاوراتاوېږي او سړکونه بايد څو ځله دسيند له پاسه تيرشي. سر بېره په دې بايد بېشماره پلونه ا و استنادي ديوالونه دواوري د ښوييدو په وړاندې جوړ شي.

نو له همدې امله ددې ستونزې د حل لپاره زيات وخت، پوره پانګې او فني پرسونل ته اړتيا ده.

ددې ټولو ستونزو سره سره ځمکنی ترانسپورت له ټولو نورو ترانسپورټونو څخه اړين اوګټور دی.

د اوسپنې دکرښو دپرمختګ په وړاندې پاسني يادشوي خنډونه د پاملرنې وړ دي، چې دهغې له مخې زموږ په هېواد کې داوسپنې کرښې نه وې جوړې شوې.خو په پام کې ده چې دګاونډيو هېوادونو (ايکو او سارک) په مرسته دغه ستونزه په را تلونکي کې حل شي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظیم شي، هره ډله دې په هېواد کې د مواصلاتو په رول د اقتصادي او ټولنیزې زیر بنا په توګه په خپلو منځوکې بحث وکړي اود خپلو بحثونو پایلې دې یو زده کوونکی ټولګېوالو ته بیان کړي او ښاغلی ښوونکی دی د بحث پایلې،دخپلو معلوماتوسره را ټوله کړي.

پوښتنې:

په لنډه توګه جواب وواياست:

۱- د خپل هېواد د ځمکني ترانسپورت د پرمختګ په وړاندې سترې ستونزې په لنډه توګه توضیح کړئ.

۲- ولې ځمکني ترانسپورت له نورو ترانسپورتي ډولونو څخه په هېواد کې زیاته پراختیا موندلې ده؟

۳- د هېواد په اقتصادي پر مختګ کې د ځمکني ترانسپورت اهمیت توضیح کړئ.

لاندنی جملې بشپړې کړئ:

۱- موټر لومړ ی ځل لپاره د.................حکومت په دوره کې هېواد ته وارد شو.

۲- د لومړي ځل لپاره د افغانستان له لارې د هند اویونان تر منځ د .... دحکومت په وخت کې تأمین شوی وی.

سم ځوابونه د (س) په توري او غلط ځوابونه (ن) په توري په نښه کړي:

۱- ایا زموږ دهېواد جغرافیایې موقعیت د ختیځ او لویدیځ تر منځ د تجارتی اړیکو په تآمین کې ډیر اهمیت لري؟

۲- ایا د موټر لپاره د سړکونوجوړول د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې پیل شول؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هیواد د اقتصادي، ټولنیزې او کلتوري پراختیا په هکله د ځمکني ترانسپورت اهمیت په څو کرښو کې ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په را تلونکي ساعت کې يې ټولګیوالو ته ولولي.

شپاړسم لوست :

الف: څو ډوله ترانسپورتي وسایل پېژنئ؟

پورتنیو عکسونو ته په غور وگورئ چې دغه وسایل د ترانسپورت په کوم ډول پورې اړه لري؟

د ځمکني ترانسپورت اصطلاح هغو وسیلوته ویل کېږي چې د ځمکې د و چې برخې له پاسه حرکت کوي، لکه دباروړلو حیوانات، بایسیکل، موټر سایکل، موټر (لارۍ، بسونه، میني بسونه، او گړندي موټرونه) او اورگاډي له ټولو ډولونو سره.

ددغو وسیلو په اختراع سره دسیمو او هېوادونو تر منځ واټن لنډېږي. هغه واټنونه چې کاروانونو په اونیو کې وهل، اوس ددې وسیلو په مرسته، څو ساعتوتو ته را لنډ شوي دي. همدارنگه له دې وسیلو څخه په گټه اخېستنې درانه تجارتي مالونه، چې پخوايې د لېږدېدو توان نه وو، اوس په اسانۍ لېږدول کېږي.

بایسکل د ترانسپورت ډېره گټوره وسیله ده. هره ورځ په نړۍ کې په میلیونونو انسانان ورڅخه گټه اخلي. آن داچې په ځینو هېوادونو کې یې دبایسکل دچلولو لپاره ځانگړې جادې هم جوړې کړې دي.

دلومړي ځل لپاره بایسکل یوانگلیسي پوه کنت دوسواک په ۱۷۹۰ م کال کې اختراع کړ، چې دوه څرخونه او یو چوکاټ یې درلود. اوس دنړۍ په هېوادونو کې په سلگونو ډوله بایسکلونه جوړېږي، چې نه یوازې ترانسپورتي وسیله ده، بلکه دسپورت لپاره هم گټور دي. د سون مواد نه لگوي، داستوگنې چاپیریال نه ککړوي. د چین دخلکو دځمکني ترانسپورت زیاته برخه په تیره بیا په ښارونو کې بایسکل جوړوي.

زموږ هېواد ته بایسکل له موټر څخه مخکې د امیر حبیب اله خان د حکومت په وختکې واردشو.

اوس په زرگونو تنه خلك ور څخه گټه اخلي.

بله وسیله چې له موټر سره ورته ده، خو دکوچني ماشین په مرسته، چې لږ تیل لگوي فعالیت کوي، د موټر سایکل په نوم یادیږي. څرنگه چې دتیلو لگښت یې لږ دی نو له همدې امله زیاته گټه ورڅخه اخیستل کیږي. زموږ په هیواد کې یې استعمال له بایسیکل څخه وروسته دی .

د ۱۸ م پیړۍ په دویمه نیمایي کې د بخار ماشین په کشف سره، سمنگتن د انتقالولو یوه وسیله جوړه کړه، چې دبخار په واسطه یې حرکت کاوه چې دغه لومړنی جوړ شوی موټر گڼل کیږي.

په انگلستان کې زیاتې انتقالاتي وسیلې جوړې شوې، خو د ډېرو سکرود لگولو له امله یې زیات لوگی کاوه او د تخنیکي نیمگړتیاوو له مخې یې زیات ټکرونه کول.

د ۱۹ م پیړۍ په دویمه نیمایي کې داسې موټر اختراع شو چې په نفتو یې حرکت کاوه. زموږ په هیواد کې کله چې مستر دین د برتانوي هند د خارجه چارو وزارت سکرتر په۱۹۰۴زیږدیز کال په ډسمبر کې کابل ته سفر کاوه د نورو سوغاتونو تر څنگ یې یوه عراده موټر هم امیر حبیب اله خان ته ډالۍ کړ، چې ۷۰۰ سټر لنگ پونډه ارزښت یې در لوده. په هغه موټر کې د تیلو پر ځای لرگي سوځیده او ماشین ته یې حرکت ورکاوه.

اوس زموږ هیواد ته بیلابیل ډوله موټرونه وارد شوي دي لکه باروړونکي موټرونه (لارۍ، د طبیعي گاز اوتیلو ټانکرونه) ،کوچني اولوی بسونه اوگړندي موټرونه چې د نړۍ د ډېرو عصري کمپنیو څخه پېرودل کیږي.

د اوسپنې کرښه د مالونو د وړلو او راوړلو ډېره پخوانۍ وسیله ده، چې دبخار د ماشین په واسطه په کار اچول شوې او داوسپنې کرښې ورته غځیږي او نن سبا د ځمکني حمل ونقل ډېره ستره وسیله ده .

په ۱۳۰۵ لمریز کال کې د شاه امان الله خان په دوره کې، کله چې د دارالامان عصري ښار جوړول پیل شول، د خلکو او تعمیراتي مالونو د انتقال لپاره یو کوچنی اورگاډی د اوسپنې کرښې سره هم هیواد ته وارد شو چې دا کرښه د شاه دو شمشیره له زیارت څخه د دارالامان تر ماڼۍ پورې غځیدلې وه.دغې اورگاډي د بخار یو انجن (ماشین) او څو ډبې در لودې او هره ورځ به یې خلك او کالي په دې کرښه انتقالول . تراوسه یې نښې دکابل په موزیم کې شته.دغې کرښې له ۸-۷ کیلومترو پورې اوږدوالی در لوده اوتر ۱۳۰۷لمریز کال پورې فعاله و. د شاه امان اله خان له سقوط څخه وروسته، د هغه وخت حکومتونو د اوسپنې کرښې له جوړولو او غځولو سره مینه ښکاره نه کړه.

دیادونې وړ ده چې په هیواد کې ټولې ترانسپورتي تصدیگانې د ملي بس څخه پرته منحل اعلان شوی، دا تصدي د زرو څخه د زیاتو بسونو په در لودلو د کابل ښار په دننه او دهیواد په ولایتونو کې فعالیت کوي او همدارنگه په نظر کې لري چې د بریښنا یي بسونو پروژه چې دکابل ښار په داخلي جگړو کې ړنگه شوې وه دویم ځلي احیا کړي. بریښنایي بسونه سربیره پردې چې لږ لگښت لري د ژوند چاپیریال هم نه ککړوي.

اضافي معلومات (د مطالعې لپاره):

ځمکنی ترانسپورت په ځانګړې ډول د وسایطو واردولو د یادونې وړ پر مختګ کړی دی. په ۱۳۸۵لمریز کال کې د ټولو ثبت شوو موټروشمېر ۶۰۶۹۴۴ عرادو ته رسېده دا شمېر په ۱۳۸۶لمریز کال کې ۸۷۳۷۰۱عرادو ته لوړ شو چې ۸/۴۳سلنه ډېروالی راښیي. شخصي او ټکسي موټر ډېر زیاتوالی ښکاره کوي او همدارنګه لاری د ۱۱۷۴۶۰ځخه ۱۳۵۴۴۶ او بسونه د ۴۸۵۱۳ څخه ۵۸۰۴۹ عرادو ته لوړ شوي.

خصوصیات	د مقیاس واحد	۱۳۸۴ لمریز کال کې	۱۳۸۵ لمریز کال کې	۱۳۸۶ لمریز کال کې
ځمکنی ترانسپورت				
ټول موټرونه	عرادې	۴۸۶۱۴۱	۶۰۶۹۴۴	۸۷۳۷۰۱
دولتي سکتور	عرادې	۲۸۵۱۰	۳۰۲۵۱	۳۳۳۰۶
خصوصي سکتور	عرادې	۴۵۷۶۳۱	۵۷۶۶۹۳	۸۴۰۳۹۲
لاری	عرادې	۱۰۰۸۸۳	۱۱۷۴۶۰	۱۳۵۴۴۶
دولتي سکتور		۱۱۳۴۱	۱۱۹۰۸	۱۲۹۱۵
دخصوصي سکتور	عرادې	۸۹۵۴۲	۱۰۵۵۵۲	۱۲۲۵۳۱
بسونه	عرادې	۴۱۷۱۳	۴۸۵۱۳	۸۰۴۹
دولتي بسونه	عرادې	۳۳۶۸	۳۵۸۶	۴۲۱۳
ګړندي موټرونه	عرادې	۲۶۲۷۰	۳۱۴۱۶۵	۵۱۷۶۰۱
دولتي سکتور	عرادې	۱۲۵۷۹	۱۳۲۳۳	۱۴۵۰۱
موټر سیکلونه	عرادې	۶۴۸۱۷	۱۰۸۲۸۲	۱۲۷۹۵۹
دولتي سکتور	عرادې	۱۲۲۲	۱۵۲۱	۱۶۷۷
په هېواد کې د بهرنیو اتباعو و سایط	عرادې	۱۲۶۶۸	۱۳۲۹۶	۲۵۷۹۴

۱۳۸۶ لمریز کال در مرکزي احصایې د ادارې دکلنی احصایې ۲۰۵مخ.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او ټولې ډلې دې په ټولنه کې د ځمکني ترانسپورت په اهمیت اوهمدارنګه دهغه دبېشانه زیاتوالي اغېزې دې د ژوندانه په چاپېریال باندې روښانه کړي او دډلې یو غړی دې د بحثو نو پایله هم ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

په لنډه توګه یې ځواب کړئ:

۱- د ځمکني ترانسپورت د وسایلود ډولونو نومونه واخلئ.

۲- د ترانسپورتي وسیلو اختراع کومې اسانتیاوې رامنځته کړې دي؟

لاندنۍ جملې بشپړې کړئ:

الف: د بایسکل مخترع ....دی.

ب: زموږ هېواد ته موټر د برتانوي هند د بهرنیو چارو دسکرتر .... سفر په وخت کې کابل ته راوړل شو.

سم ځواب په نښه کړئ:

الف: بایسکل د انتقال ګټوره وسیله ده چې د ژوندانه چاپېریال نه ککړوي.

ب: پخوانۍ ټولې ترانسپورتي تصدۍ منحل شوي دي.

ج: د اوسپنې کرښه د امان اله خان د پاچاهۍ په دوره کې افغانستان ته وارد شوې وه .

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېوادکې د ځمکني ترانسپورت (د اوسپنې کرښې) د سترې وسیلې د اهمیت په هکله تبصره ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکې ساعت کې یې ټولګیوالوته بیان کړئ.

ب: د افغانستان د لویو لارو په هکله څه پوهېږئ؟

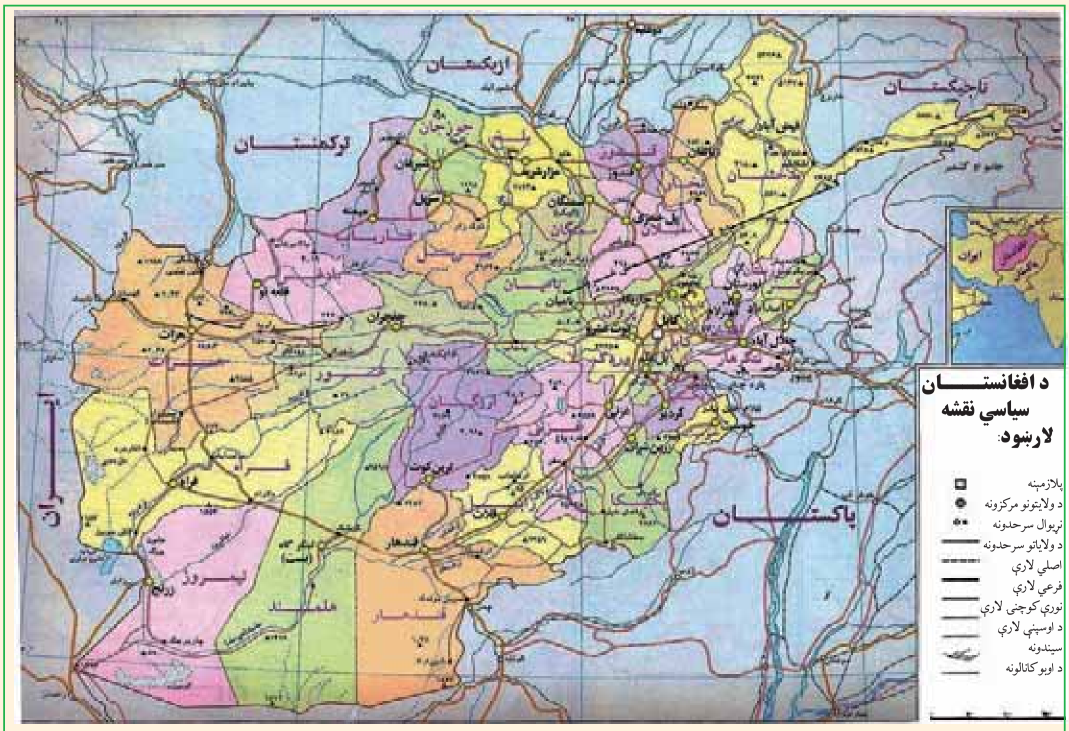

لویې لارې په یوه هېواد کې، دبدن لپاره د وینې د شریانونو په معنا دي.هغه هېوادونه چې په هغو کې لویې لارې لږې پر مختللې دي، په واقعیت کې په هغه هېواد کې ټولنیزه او اقتصادي وده په ټپه دریدلې او د اقتصادي څرخ بیلې برخې لکه صنعتي تولیدات، کرنیز محصولات، عرضه او تقاضا، په بازار کې پېرودل او پلورل، مسافرتونه اوګرځېدنه له یوه ځایه څخه بل ځای ته تلل او راتلل په بشپړ ډول له ستونزوسره مخامخ کېږي. هېواد او اړونده ټولنه په بشپړ ډول په فرهنګي او اقتصادي انزوا کې واقع کېږي.

ددې لپاره چې زموږ هېواد د اقتصاد او ټولنیز فعالیت له امله ارزښتمنده خوځښت ولري، باید په هېواد کې دننه د ټولو ولایتونو، ولسوالیو او کلیو ترمنځ او له هېواد څخه د باندې له ګاونډیو هېوادونو سره سیاسي او اقتصادي دوامداره تماسونه ټینګ کړو،نو اړین برېښي چې مواصلاتي برخې ته یې ځانګړې پاملرنه وشي.

د امان الله خان او محمد ظاهر خان د پاچاهی په دوره کې، په تیره بیا د محمد داوود خان دصدارت په دوره کې ډېره هڅه وشوه چې هېواد له اقتصادي او ټولنیز ې انزوا څخه وژ غوري. په ټولو پنځه

کلن پلانونو کې د لویو لارو جوړولته، د اقتصادي زیر بنا په توگه،ځانګړې پاملرنه وشو ه. په پنځه کلن لومړي پلان (۱۳۳۰ - ۱۳۳۵ لمریز کال)، دویم پلان (۱۳۳۵-۱۳۴۰) او دریم پلان (۱۳۴۱-۱۳۴۵) کالوکې د پرمختیایې بودجې ۵۰ سلنه په لویو لارو و لګیده او له ۲۵۰۰ کیلومترو څخه زیات قیر شوي او کانکریټي سړکونه جوړ شول.

خو په داخلي جګړوکې دغه ټولې جادې تر یوې اندازې پورې ویجاړې شوی، چې ترمیم یې غوښته.

د پخوانیو لویو لارو پراختیا اود نوو لویو لارو جوړول، د دولت اساسي اړتیاوې دي.

څرنګه چې خصوصي سکتور په دې برخه کې له پانګې اچونې سره مینه نه لري. نوله همدې امله دلویو لارو ترمیم او جوړول د دولت په غاړه دي.

لوې لارېې په دوه برخو ویشل کېږي:

۱- حلقوي لویې لارې چې په هغو باندې ترافیک له یوې نقطې پېل او له یو دوراني حرکت څخه دنامنظمې دایرې یا بیضوي ته ورته دایرې په بڼه، د پېل له نقطې سره نښلي. لکه د کابل – مزار شریف –شبرغان – میمنه – بادغیس – هرات – کندهار – غزني ا و کابل حلقوي سړک.

۲-بېلې او پرېکړل شوې لارې، چې له حلقوي لویو لارو څخه جلا شوې دي لکه دکابل –خوست او داسې نورې لارې.

د هېواد مهمې لویې لارې عبارت دي له:

د هېواد شمالي لویه لاره:

د مرکزي او شمالي و لایتونو د سوداګرۍ او مواصلاتو په بر خه کې، دغه لویه لاره ستره برخه لري. ددې پروژې ګټې په لاندې ډول دي:

۱- ددې لویې لارې په جوړېدو سره مرکزي ولایتونه مستقیماً له شمالي ولایتونو سره ونښلول شول. دغه لویه لار ه د ښکاري درې له لارې څخه چې ۴۰ کاله یې دهېواد شمالي سیمې د مرکزي او جنوبي سیمو سره نښلولې، ۲۰۰ کیلومتره لنډه ده. په پای کې ترانسپورتي لګښتونه او د موټرو استهلاک کمېږي او په لږ وخت کې حاصلات سوداګریزو مرکزونوته وړل کېږي.

۲-د هېواد دشمالي سیمو تو لیدي محصولات په جنوب کې لګښتي مرکزونو ته او صادراتي مالونه دهېواد شمالي بندرونو ته په ډېر لږ وخت کې وړل کیږي.

۳-یوشیمر فابریکې لکه د بغلان د بورې فابریکه، غوري سمنټ، دګلبهار، پلخمري، جبل السراج نساجي او داسې نور ې ددې لویې لارې په اړدوکې پرتې دي، دهغو تولیدات د وخت له ضایع کیدو

پرته دخرڅلاو بازارو نوته او همدارنگه اومه مواد او د اړتیا وړ نور مواد یې له همدې لارې څخه انتقالیږي.

د کابل – تورخم لویه لار:

دغه لویه لار د ترانزیتي لویو مشهورو لارو څخه ځانګړی اهمیت لري. دغه لویه لار د تورخم له لارې له پېښور سره نښتې ده له هغې څخه وروسته د اوسپنې د کرښې او قیر شوې لویې لارې په واسطه د کراچۍ له بندر سره اود هغې له لارې د هند د سمندر اوبو د نړیوالې لارې سره نښلي. له هغې څخه په ګټې اخیستنې زموږ د هېواد دسوداګرۍ ټول مالونه د هند هېواد او د آسیا، اروپا او امریکا نورو هېوادونو ته صادرېږي. د نړۍ دهېوادونو څخه وارداتی مالونه د ترانزیت له حق څخه په ګټې اخیستنې سره، زموږ هېواد ته واردېږي.

دغه لویه لار د فرعي قیرشوو لویو لارو په واسطه د کنړ، لغمان او نورستان ولایتونو او د ننګرهار له ولسوالیو سره نښتې ده.

ددې لویې لارې په اوږدو کې د بریښنا بندونه او د ننګرهار د کانال پروژه جوړه شوېده، چې د هغې په بشپړېدو کې یې ستر رول لوبولی دی. په همدې ډول د نوموړو ولایتونو تولیدي او کرنیز محصولات کابل او نورو استهلاکي مرکزونو ته انتقالیږي، چې په پای کې د نوموړو ولایتونو د اقتصادي پرمختګ سبب ګرځي.

کابل – کندهار لویه لار:

دغه لویه لار د ترانزیتي فعالیت له مخې د هېواد دلویو لارو په ډله کې لومړی مقام لري، ځکه چې د کابل – کندهار لویه لار دکندهار – سپین بولدك له لارې د چمن د اوسپنې کرښې پواسطه د کراچۍ او ګوادر (د عرب د سمندرګي په غاړه پروت دی) له بندرونو سره نښلوي. همدارنګه د کندهار – هرات د لویې لارې پواسطه د تورغونډۍ د بندر په واسطه د ترکمنستان له جمهوریت سره، د اسلام کلا د بندر په واسطه چې په هرات کې پروت دی، ابونصر فراهي بندر چې په فراه کې موقعیت لري، د نیمروز د ولایت د لارام – زرنج لویې لارې په واسطه د ایران اسلامي جمهوریت سره او د هغې لارې داوسپنې دکرښې په واسطه د ایران دهېواد د شاه بهار له بندر سره دعرب د سمندرګي نړیوالو اوبوته لاره پیداکوي. ددې بندر له لارې نه یوازې افغاني مالونه بلکې دمرکز ي آسیا دجمهوریتونو مالونه هم وارد اوصادریږي.

د کابل – کندهار لویه لار، څو ولایتونه چې د تاریخي او تجارتي ځایونو لرونکي دي یو له بل سره نښلوي.

د کندهار – هرات – تورغندی (پخوانی قره تپه) لویه لار:

دغه لویه لاره د جوړښت له مخې ډېره عصري په کانکریټي ډول جوړه شوې وه. خو اوس د بیا رغونې په پایله کې قیر شوې ده. زموږ هېواد د ترکمنستان او د ایران اسلامي جمهوریت سره نښلوي. په همدې ډول دلویدیځو ولایتونو مرکزونو د نښلولو له مخې اهمیت لري، چې کندهار او هرات په مستقیم ډول او فراه، نیمروز او هلمند په غیر مستقم ډول نښلوي.

هرات – اسلام قلعه لویه لار:

ددې لویې لارې اوږدوالی ۱۲۴ کیلومتره دی اود هرات ښار د اسلام قلعه له بندر سره چې له ایران سره د افغانستان په سرحد کې پروت دی نښلوي. دغه لویه لار له ایران، ترکیې اونورو اروپایي هېوادونو سره په سوداګرۍ کې زیات اهمیت لري.

د پلخمري – شبرغان – فاریاب لویه لار:

دغه لویه لار د سوداګرۍ او اقتصاد له پلوه ځانګړی اهمیت لري او د هېواد د حلقوي لویې لارې برخه ده، چې د هېواد شمالي ولایتونه لکه بغلان، سمنګان،بلخ، جوزجان او فاریاب یوله بل سره نښلوي او د بادغیس د ولایت له لارې دهرات له ولایت سره نښلي. له هرات سره دهغې په نښلولودغه حلقوي لویه لار بشپړېږي . د هغې ځخه د جلاشوو لویو لارو په واسطه د حیرتان،کلفت او د اندخوی د آقینې له بندرونو سره هم نښلي.

د کابل- خوست لویه لار:

له ډېرو کلونو راهیسې ددویمې درجې لویې لارې په نامه یادیده خو کله چې دخوست د غلام خان د بندر سره وصل شوه او دهغې لارې د کرمې ایجنسی سره ونښته ځانګړی اقتصادي او سوداګریز اهمیت یې پیداکړ. د هېواد جنوبي ولایتونه لکه لوګر، پکتیا او خوست یې له کابل سره ونښلول.

د کندز – بدخشان لویه لاره:

د هېواد مهم حاصل خیز کرنیز او صنعتي ولایتونه لکه کندز، تخار او بدخشان یو له بل سره نښلوي. همدارنګه دهېواد د شمالي لویې لارې په واسطه د حلقوي لویې لارې سره نښتي. په همدې ډول د کندز شیرخان بندر له لارې د تاجکستان له هېواد سره نښلي.

دهېواد دلویو لارو جوړول سربېره پردې چې دهېواد د بیلابیلو سیمو تر منځ اقتصادي او تجارتي اړیکې، نږدې کوي، بلکې دهغو له لارې د جنوبي او مرکزي آسیا دهېوادونو تر منځ دوستانه اړیکو

کې هم مهمه برخه لري.نو د همدې موقعيت له مخې يوځل بيا د افغانستان تاريخي اهميت د جنوب ختيځې او مرکزي آسيا او مديترانې د حوزې په نښلولو کې څرګند وي.

اضافي معلومات د مطالعې لپاره

شماره	لويه لار	اوږدوالی په کيلومتر
۱	کابل – کندز	۳۳۷
۲	کندز – شير خان بندر	۶۳
۳	پلخمري ـ شيبرغان	۳۶۰
۴	شبرغان – ميمنه	۱۷۹
۵	کابل – تورخم	۲۳۲
۶	کابل – جلال آباد	۱۴۸
۷	جلال آباد – اسعد اباد	۹۰
۸	سرخکان – مهتر لام	۱۸
۹	کابل – کندهار	۴۸۳
۱۰	کندهار –سپين بولدک	۱۰۱
۱۱	کندهار – هرات – تور غندی	۶۷۹
۱۲	هرات – اسلام قلعه	۱۲۴
۱۳	کندهار – هرات	۵۶۷
۱۴	کابل –ګرديز	۱۲۲
۱۵	ګرديز – خوست	۱۱۴
۱۶	کندز – تخار	۷۰
۱۷	تخار – بدخشان	۱۶۹

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې دهېواد په مواصلاتي نقشه کې دیوې لویې لارې تګلوری وټاکي، چې کوم ولایتونه سره نښلوي لکه دکابل – کندهار، کندهار – هرات، پلخمري – هرات، کابل – تورخم اوداسې نور. هره ډله دې د فعالیت پایله خپلو ټولګېوالو ته بیان کړي. ښاغلی ښوونکی دې د ډلې دفعالیت پایلې د خپلو معلوماتو سره یو ځای را ټولې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د منځمهالې اداري له جوړېدو وروسته ولې د لویو لارو پراختیا ته ځانګړې پاملرنه وګرځیده؟

۲- د هېواد په اقتصادي پرمختګ کې د لویو لارو اهمیت توضیح کړئ.

۳- د هېواد کومې ترانزیتي لارې د عرب سمندرګی له نړیوالو اوبو سره نښتي دي؟

لاندې جملې په خپلو کتابچو کې بشپړې کړئ.

۴- دهېواد لویې لارې په سترو دوو برخو.............. او............ ویشل شوي دي.

۵- د شمال حلقوي لویه لار د.............، .... او ....بندرونو له لارې دتاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان دهېوادونو سره نښتې ده.

۶- زموږ دهېواد د............،..............او........... لویو لارو له لارې دایران له هېواد سره نښتی دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې دهېواد حلقوي لویه لار رسم کړئ او د جغرافیې د مضمون په را تلونکي ساعت کې خپلو ټولګیوالوته وښئ.

۳,۴ د هوايي ترانسپورت په هکله څه پوهېږئ؟

هوايي ترانسپورت د هېواد دلېرې پرتو سيمو او نږۍ په نږدې کولو کې ارزښتناکه رول لوبوي. خو دغه ترانسپورت د نورو ترانسپورټونو پرتله د انرژيکي موادو د ډېر لګښت له کبله په لوړه بيه تمامېږي خو سياسي،تجارتي او نظامي اړيکي په چټکۍ ټينګوي، نو له همدې امله هر هېواد د خپل مالي او اقتصادي شرايطو له مخې ددې سکتور ودې ته ډېر ه پاملرنه کوي.

لکه چې پوهېږو افغانستان غرنی هېواد دی. د هندوکش، بابا او فيروزکوه غرونو ديوه طبيعی حايل په توګه هېواد په دوو شمالي اوجنوبي برخو ويشلی دی. په دې سر بېره زموږ هېواد په وچې پورې تړلی دی. د لويو لاروغځول د خلکو اړتياته ځواب نه شي ويلای. نوله همدې امله دهوايي حمل ونقل اهميت زيات او دپاملرنې وړ دی. دغه هېوادله يوې خوا سمندر ته لار نه لري او له بله پلوه دغرونو په واسطه په کوچنيو او بيلو جغرافيايي سيمو و يشل شوی دی، چې دغه ډول طبيعي شرايط ټولنيز او آن سياسي ستونزې لري. د همدې اصل له مخې د اړتياوړ زياتره مواد په مناسب وخت په هېواد کې دننه او بهرکې مصرف کوونکو ته په ټاکلي وخت نه رسېږي.

زموږ هېواد دهوا نوردۍ فعاليت اوله الوتکو څخه د مسافرينو او تجارتي مالونو په وړلو او راوړلو کې ډېر لرغونتوب نه لري . د هوا نوردۍ دفعاليت پيل په ۱۳۰۶لمريز کال د امان اله خان د پاچاهی په دورې پورې مربوط ګڼل کېږي چې د لومړي ځل لپاره يوې کوچنۍ روسي الوتکې په مياشت کې دوه ځله د کابل او ترمز ترمنځ په الوتنی پيل کړې و.

په ۱۳۱۷لمريز کال کې د جرمني دلوفت انزا دکمپنۍ يوه درې ماشينه الوتکه له برلين څخه هرات اوکابل او له کابل څخه جاپان ته الوتنه کوله.

هوايي لومړنۍ شرکت په هېوادکې دآرياناافغان هوايي شرکت په نو م، دمسافرينو او تجارتي مالونو دحمل

ونقل په منظور په **۱۳۱۷لمریز** کال کې جوړ او په فعالیت پیل وکړ. څرنګه چې پوره تاسیسات او امکانات یې نه درلودل، نو له همدې امله د هېواد اړتیاوو ته یې ځواب نشوویلای.نوپه **۱۳۳۵لمریز** کال کې دملکي هوانوردۍ ریاست جوړ شو. دهغې په جوړېدو سره په افغانستان کې د هوانوردۍ د پراختیا او پر مختګ لپاره زمینه برابره شوه. دهوانوردۍ ریاست په کندهار، مزارشریف، هرات او جلال اباد کې دهوايي ډګرونو په جوړولو اقدام وکړ. بهرنۍهوايي نمایندګۍ هم دافغانستان له هوايي ډګرونو څخه ګټه اخلي. له هوايي ترانسپورت څخه د مسافرینواو هغه مالونو او کالیو دانتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي، چې حجم یې لږ او ارزښت یې زیات وي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبوډلو وویشل شي او هره ډله دې دهوايي ترانسپورت د پرمختګ په اهمیت او اړتیا بحث وکړي او پایلې دې دډلې یو غړی ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې:

سمې جملې د (س) په توري او ناسمې جملې د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱ - هوايي ترانسپورت د نورو ترانسپورټونو پرتله ډېره انرژي لګوي.

۲-د ملکي هوانوردۍ ریاست په جوړېدو سره دهوانوردۍ د پراختیا لپاره وخت برابر شو.

لاندې جملې بشپړې کړئ.

۱-د هېواد دملکي هوانوردۍ فعالیت د........پاچاهی په دوره کې په ۱۳۰۶لمریز کال کې پېل شو.

۲-د هېواد لومړني داخلي شرکت د...........په نوم په ۱۳۳۳لمریز کال په فعالیت پېل وکړ.

لنډ ځواب ورکړئ.

۱-له هوايي ترانسپورټ څخه د کوموما‌لونود انتقال لپاره ګټه اخېستل کېږي؟

۲-د هوايي ترانسپورټ د پراختیا لاملونه بیان کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هوايي ترانسپورټ د اړتیا او پراختیاپه باره کې مقاله ولیکئ اود جغرافیې دمضمون په راتلونکي ساعت کې یې له ځانه سره راوړئ او خپلوټولګیوالوته یې وړاندې کړئ.

نولسم لوست:

الف ــ د هېواد هوايي شرکتونه او ډګرونه

د کابل د نړیوال هوايي ډګر یوه برخه

دملکي هوايي رياست په ۱۳۳۵ لمريزکال کې جوړ شو، چې په هغه وخت کې يې دوه سترې موسسې دهوا پېژندنې او هوانوردۍ په نوم درلودلې چې د نړۍ د ملکي هوانوردۍ د موسسې غړيتوب يې هم درلود، چې دهغو دمالي او معنوي مرستو څخه يې په ټولو برخوکې ګټه اخيستله، دهوايي ډګرونو جوړول اومراقبت، دمخابرو اود دستګاوو او د هوانو ردۍ د وسيلو او ميتورولوژۍ Meteorology د ستيشونو نصبول، دټولو تشبثاتو او د هوايي حمل و نقل د موسسو تنظيم او اداره، د ملکي هوانوردۍ اړونده دټولو مقرراتو او اصولنامو اجراکولو او په پای کې په نوموړو څانګو کې دارړتيا وړ فني پرسونل روزنه، ددې رياست سترې دندې ګڼل کيدې.

د کابل دنړيوال ډګر جوړول:

ددې ډګر د جوړولو کار په ۱۳۳۹ لمريزکال کې پيل شو، اوپه ۱۳۴۱ لمريزکال کې پای ته ورسيده، چې د دننيو او بهرنيو الوتکو ګټې اخيستنې وړ وګرځيد. په دې سربېره دغه ډګر يو عصري ترمينل چې په ټولو وسايلو سمبال دی لکه مخابره، هواپېژندنې، هوايي ترافيک،دګمرک څانګې،تعليمي مرکز، تخنيکي ورکشاپونه او داسې نور هم لري. دغه ډګر په وروستيو کلونو کې نور هم پراخه شو، په ۱۳۸۸ لمريزکال کې د جاپان دهېواد په مرسته ددې ډګر په لويديځه برخه کې نوی ترمينل چې په

نوو وسایلو او ملحقاتو سمبال دی هم جوړشو.

په نورو ولایتونو کې دهوايي ډګرونو دجوړولو پلان هم عملي شو،په لومړي پړاو کې د کندهار، هرات،کندز او جلال اباد د ډګرونو جوړیدل پیل شول.

له هغې جملې څخه د کندهار هوایي ډګر د کندهار دښار د جنوب ختیځ په ۸ کیلو متری‌کې د سپین بولدک په لاره کې په یوه پراخه ساحه کی جوړ شوی. دغه هوایي ډګرد کابل د نړیوال هوایي ډګر په شان دهر ډول الوتکو دګټې اخېستنې لپاره مناسب دی. دا ډګر په ابتدایي او محلي ډول په ۱۳۳۰لمریز کال کې دګټې اخېستنې وړ ګرځېدلې و.

دکندهار هوايي ډګرپه ټولو عصري تاسیساتو لکه هو ټل، ترمینل، مخابراتي وسایلو اوداسې نورو سمبال دی.

په لنډه توګه ویلای شو چې په ۱۳۸۸لمریز کال کې تقریباً۳۷هوايي ډګرونه وو. چې له هغې ډلې څخه د کابل او کندهار هوايي نړیوال ډګرونه لومړۍ درجه پر مختللي تاسیسات او دالوتکو دمنډې قیر شوی لارې لري.

د هرات، مزارشریف، جلال آباد او کندز هوايي ډګرونه د لړ ظرفیت په لرلو په دویمه درجه کې دي ترمینل او دالوتکو دمنډې قیر شوی لارې لري نور ۱۴ هوايي ډګرونه دریمه درجه او ۷ نور څلورمه درجه کې راځي چې ترمینل او دالوتکو دمنډې خامه لارې لري د هغو سربېره پنځمه درجه هوايي ډګرونه هم په هېواد کې شته.

د یادونې وړ ده چې هغه عواید چې دنړیوالو ډګرونو له مقررې سره سم دبهرنیو الوتکو له الوتنو څخه په ۱۳۸۸لمریز کال کې ددولت خزانې ته تحویل شوي دي په لاندې ډول دي:

۱- دهرې بهرنۍ الوتکې له ټول وزن څخه، دیو ټن(۵۰۰) افغانۍ د دولت عوایدو ته تحویل شوي دي.

۲-دهرې بهرنۍ الوتکې له الوتنې څخه ترافیکې خدمتونه (۷۵۰۰) افغانۍ اخېستل شوي دي.

۳-هره بهرنۍ الوتکه چې له څلورو ساعتونو څخه زیاته په هوايي ډګر کې تم شوې،د درولوکرایه د (پارکنګ ټکس) ور څخه اخیستل شوی دی.

۴-هره بهرنۍ الوتکه چې په ترانزیټي توګه زموږ دهېواد له فضا څخه تیریږي، (۲۰۰۰۰) افغانۍ اویا دهغې معادل ۴۰۰ امریکایي ډالره ورڅخه اخېستل شوي دي.

ب- د هېواد هوايي شرکتونه:

۱- د آریانا افغان هوايي شرکت لومړنی دولتي شرکت دی چې په ۱۳۳۳لمریزکال کې یی د

مسافرانو او د سوداګرۍ دمالونو په حمل و نقل کې رسماً په فعالیت پیل کړی، لو مړنۍ پانګه یې درې سوه زره امریکایي ډالره وه، چې په هغې کې ۵۱ سلنه ددولت ونډه او ۴۹ سلنه د انډیمان شرکت ونډه وه.

د دې شرکت لومړنۍ الوتنې د DC-۳ الوتکې په مرسته چې د ۲۸ مسافرانو ظرفیت یې در لود له کابل څخه د کندهار،هرات او مزار شریف ښارونو ته یې الوتنه کوله.

دوه کاله وروسته دانډیمار لوی شرکت دپان امریکن په شرکت کې مدغم شو او کله چې DC -۴ او DC -۶ په نوم دوه الوتکې وپېرودلې شوې دآریانا شرکت نړیوالو هوایي ډګرونو ته لار پیداکړه. دآریانا افغان هوایي شرکت لومړنۍ بهرنۍ الوتنه له کابل څخه د بحرین په لور وه، چې د ۱۳۳۴ لمریز کال دغوايي په میاشت کې له ۲۸ مسافرانو سره سرته ورسېده.

د آریانا افغان هوایي شرکت سره له دې چې په درې لسیزو داخلي جګړو کې ډېر مالي، اقتصادي او کادري تاوانونه ولیدل، بیاهم ۴- ۲۱ AN الوتکه او۷۲۷- B څلور الوتکې ۳۰۰- Airbus یوه الوتکه او ۳۱۰ - Airbus نوی ماډل دوه الوتکې لري چې هره ورځ له پلان سره سم د هرات، کندهار، مزارشریف، جلال آباد، زرنج، لښکرګاه، بادغیس، فیض آباد، کندز اومېمنې ته الوتنې کوي.

په همدې ډول دآریانا هوایي شرکت د نړۍ ۱۷ لوی ښارونه هم د خپلو الوتنو دپوښښ لاندې نیولې او د پراختیا په حال کې دي. د نړۍ هغه ښارونه چې آریانا ورته الوتنه کوي د ډهلي، امرتسر،تهران، مشهد، اسلام آباد،دو شنبې، ارومچې، باکو، مسکو، دوبۍ، شارجه، استانبول،انقره،ریاض، جده، کویت او فرانکفورت نومونه اخېستلای شو.

د اریانا افغان هوایي شرکت د خپلو الوتکو په الوتنو سربېره داخلي خصوصي شرکتونو او بهرنیو هوایي شرکتونو ته لکه انډین ایر لاین، دآسمان هوایي شرکت، د اذر بایجان هوایي شرکت، د عرب متحده آماراتو او دپاکستان هوایي شرکت ته هم لازم ځمکنې ټول خدمات برابر وي. بار وړونکو لویو الوتکو (کارګو) بارول او تخلیه کول او نور لازم خدمتونه په چټکۍ سرته رسوي.

۲- هوایي خصوصي شرکتونه له صافی ایرویز، پامیر او کام ایر څخه عبارت دي. چې دفعالیت جواز یې د افغانستان له پانګې څخه د ملاتړ له اداري څخه تر لاسه کړی دی او د خپلو الوتکو په مرسته کورنیو او بهرنیو کرښو کې په خدمت بوختې دي. پر عوایدو باندې د مالیاتو دقانون له مخې ۱۰ سلنه داخلي عواید او دوه سلنه بهرنۍ عواید په هغه ټکس سربېره چې د هوا نوردۍ وزارت او آریانا افغان هوایی شرکت ته ورکوي، ددولت خزانې ته یې هم تحویلوي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي،هره ډله دې دهوايي ډګرو په اهمیت او اقتصادي ارزښت باندې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایلې دې خپلوټولګیوالو ته ووايي.

پوښتنې:

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱-دملکي هوا نوردی ریاست په ۱۳۳۵ لمریزکال کې جوړ شوی دی.

۲-دکندهار هوايي ډګر له ۱۳۳۰ لمریزکال راهیسی دګټې اخیستنې وړ دي.

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱- دهېواد هوايي نړیوال ډګرونه له............او .... څخه عبارت دي.

۲- له هغو بهرنیو الوتکو څخه چې په ترانزیتي ډول دافغانستان له فضا څخه تېرېږي له هرې الوتنې څخه............افغاني عواید لاس ته راځي.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱-د دولت خزانې ته د بهرنیو شرکتونو د الوتکو له الوتنو څخه څومره عواید تحویلیږي؟

۲- د هېواد په کومو ولایتونوکې دویمه درجه ملکي هوايي ډګرونه جوړ شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په هېواد کې د هوايي ډګرونو دجوړولود اړتیا په هکله، دځمکې دجوړښت او جغرافیایي موقعیت په پام کې نیولو سره په سېمه ییزه او نړیواله سطحه تبصره وکړي او دجغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې بیان کړي.

۴,۴ – اړیکي Communication

الف: د اړیکو اهمیت:

اړیکي د مخابراتو (د افکارو د راکړې ورکړې تېنګول، او د پیغامونو استول او اخیستل) او ترانسپورټیشن څخه عبارت دي چې د تیرولوستونود مواصلاتو په برخه کې له هغو څخه یادونه شوې ده. مخابرات Tele Communication د خلکو ترمنځ د لیکنو، غږونو، عکسونو یا د دوارو په واسطه د افکارو، احساساتو او اطلاعاتو دراکولو ورکولو معنا لري، یا په بل عبارت مخابرات د خبر، احوال، تجارتي ، صنعتي، رسمي،شخصي پیغامواو د معلوماتو د وړاندې کولو او رسولو وسیله ده چې له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته کېږي چې دننه او بهر بېلا بېلې سیمې سره نښلوي. د اړیکو ټینګولو لپاره له بېلا بېلو ډولونو او وسیلو څخه ګټه اخېستل کېږي لکه اخبار، راډیو، تلګراف، ټیلفون، تلویزیون، پُست، فکس او

انترنیت. دغه ټول له لیرې واټن څخه د اړیکو چټکې وسیلې دي. په اوسنۍ نړۍ کې غږ او عکس د الکترونیکي بهیر په توګه د سیم، راډیو او تلویزیوني څپو پواسطه د فضاء له لارې اونوري څپې د نوري فایبر په واسطه سره نښلي.راډیوي اونوري څپې په یوه ثانیه کې د ۳۰۰۰۰۰ کیلومترو په چټکۍ حرکت کوي. په داسې حال کې چې الکترونیکي نښو لیږد هم په همدې اندازه کې دي.

د مخابراتود اهمیت په هکله دیادونې وړ ده چې داړیکو دې برخې ته د ټولنې داعصابو اصطلاح ورکړشویده.ځکه چې په ټولنه کې د افکارو د انتقال او راکړې ورکړې ښه و سیله ده، په هغو ټولنو او هېوادونو کې چې مخابرات یې ښه فعال دي، په دې معناچې د ټولنې اعصاب ښه کار کوي او ټولنې هم ښه پر مختګ کړی دی.

مخابراتي لومړنۍ وسیله د تلګراف اختراع ده چې د مورس د نښو د اختراع له مخې د بریښنا د جریان په واسطه د سیم په اوږدو کې لیږل کېده. نن ورځ عکسونه، غږونه، تلویزیوني عکسونه د سپوږمکیو، رادیو او نوري فایبر له لارې دځو ثانیو څخه په لږه موده کې د نړۍ ګرد چاپیره مخابره کېږي.

مصنوعي سپوږمکیو د مخابراتو او اړیکو په برخه کې ډېر لوی انقلاب رامنځته کړی دی، چې دټیلیفون اوموبایل، تلویزیون او انټرنېټ د تکنالوژۍ د پراختیا سبب شوی ده. په دې سربېره، مصنوعي سپوږمکۍ ځمکې څخه په بېلابېل لوړوالي عکسونه اخلي او خپلو ځمکنیو مرکزونو ته یې انتقالوي، چې د هغو له مخې بیلابېل تصویرونه او جغرافیایي نقشې جوړېږي.

اوس زموږ په هېواد کې هم د مخابراتو وزارت ملي او نړیواله ګیت وې Gate -way د کابل دښار دمهتاب کلا په ساحه کې جوړه کړې ده. دځمکني تم ځای او مصنوعي سپوږمکۍ په واسطه فعالیت کوي. یولوی دیش او مخابراتي او تخنیکي پرمختللی سیستم

لري. له دې ګیت وې څخه په ملي او نړیواله کچه ګټه اخېستل کېدی شي. اوس دولتي ارتباطات او مخابراتي شرکتونه دټيلېفوني، فکس، تلویزیوني اوانترنیتي اړیکو لپاره له هغې څخه ګټه اخلي او دهېواد ۳۶۴ ولسوالۍ او اداري د همدې ګیټ وې په مرسته له نړۍ سره نښتي دي. همدارنګه د مخابراتوخصوصي شرکتونو دنړیوال فعالیتونو لپاره د خپلواکه ګیټوویو دګټې اخیستنې اجازه هم ورکړ شویده. د نوري فایبر په مرسته د ځمکې له لارې دهېواد مخابراتي ارتباطات له نړۍ سره را منځ ته شوي دی، چې د مخابراتو له مصنوعي سپوږمکیو پرتله خورا ارزانه تمامېږي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې په اوسنۍ نړۍ‌کې اړیکوپه اهمیت پخپلومنځوکې خبرې وکړي او د بحث پایله دې دډلې یو غړی خپلوټولګیوالوته وړاندې کړي. ښوونکی دې د فعالیت په پای کې وړاندې شوی معلومات را ټول او لنډیز دې زده کوونکو ته و وایي.

پوښتنې:

د جملوتش ځایونه بشپړ کړئ:

۱- ارتباطات ۰۰۰۰۰۰-۰او ۰۰۰۰۰۰۰احتواکوي.

۲-د نوري او راديوي څپو چټکوالی په یوه ثانیه کې۰۰۰۰۰۰۰۰ کیلومتره دی.

۳-لومړنی اختراع شوې مخابراتي وسیله د .... څخه عبارت ده.

لنډ ځواب ورکړئ:

۴-مخابرات تعریف کړئ.

۵-مصنوعي سپوږمکۍ کوم مخابراتي خدمتونه سرته رسولای شي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د جغرافیې په مضمون کې له مخابراتي و سیلوڅخه دګټې اخیستنې څرنګوالي تر سر لیک لاندې یو مطلب ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلوټولګیوالوته وړاندې کړي.

يو ويشتم لوست

ب. پُست Post په افغانستان کې

ايا پوهېږئ چې د مخابراتو دوزارت د پُست رياست کوم خدمتونه سرته رسوي؟

پورتني عکس ته وګورئ او ووياست چې د موټرواو بايسيکلونو سپرلی کومې دندې سرته رسوي.

د افغانستان پُستي کارونو د لومړي ځل لپاره په ۱۸۷۰ م کال کې د امير شيرعلي خان په دوره کې رواج وموند. په هغه وخت کې يوه پُسته خانه په مرکزکې د کابل په بالاحصارکې د (چاپار خانې) په نوم او په لويو ولايتونو کې په ابتدايي ډول جوړې شوې. دولتي مکتوبونه او شخصي ليکونه يې په را جستر شوي ډول ديو مثقال او دوه مثقاله په وزن د پُسته خانې په مرکز کې منل.پُستي ټکټونه د شاهي او ثنار او دهغې وخت په مروجوسکو په بيه، په سپين کاغذ په کمزوري رنګ چاپ او دمکتوبونو او ليکونو له پاسه نصبول. دهغه وخت مشهور پُستي ټکټونه د زمري د سر په نامه ياديدل. او له نصبولو څخه مخکې يې يو کنج غوڅيده. دپُستي د انتقال لپاره له يومرکز څخه بل

مرکز ته ټاکلي وخت په پام کې نه وه نیول شوی. انتقالات د پُستې د ټاکلي حد تابع وو.

هغه دولتي مکتوبونه چې دفوري کلمه ور باندې لیکل شوې وه. فوق العاده پُسته ګڼل کېده د پُسته بردار په نوم یادیده، دغه پُسته پر اسپ سپاره استوونکي له خواچې چاپار په نوم یادیده، اصلي ځای ته لیږدول کېده.

د مکتوبونو ویش د ویشونکو مستخدمینو له خوا کېده چې د لیک رسوونکي په نوم یادیدل.

که کوم دولتي مکتوب چې به کوم بهرني هېواد ته استول کېده، دهغه استونه د ځانګړي قاصد له خواسرته رسیده.

پورتنیو اجراآتو تر ۱۸۷۸م کال پورې دوام درلود ه. له ۱۸۹۲ م کال څخه وروسته یعنې د امیر عبد الرحمن خان د واکمنی په دوره کې د پُستې منظم کارونه رامنځته شول. په ۱۹۰۷م کال یعنې د امیرحبیب اله خان په دوره کې پُستې کارونو ښه پرمختګ وکړ. د پُسته خانو په شمېر اوپُستي کرښوکې زیاتوالی راغی. د دولتي مکتوبونو لپاره ځانګړي ټکټونه چاپ شول. په دې وخت کې د پُستې دفترونه د ډاکخانو په نوم یادیدل. یوه ډاکخانه په پېښور کې هم جوړه شوې وه. پُستي کارونه د امانیه په دوره کې ډېره پراختیا ومونده او د داخلې د وزارت په چوکاټ کې د پُست او تلګراف عمومي مدیریت جوړشو.

په۱۹۲۵م کال کې د کابل او مشرقي تر منځ د لومړي ځل لپاره د پُستی د حمل او نقل لپاره له موټر څخه ګټه واخېستل شوه او د تبادلې یو دفتر په تورخم کې هم جوړ شو . نور دفترونه په اسلام کلا، دایران په طیبات، د مزارشریف په تاشګذر، سپین بولدك او تور غندۍ کې جوړ شول.

افغانستان په ۱۹۲۸ م کال کې د نړۍ د پُستي اتحادیې غړیتوب حاصل کړ او د پُست اداره د د یپلوماتیکو لارو دنړۍ د پُستي کنوانسیون د حکمونوسرته رسولوته ژمنه شوه. پُستي سیستم مخ په سمون شو.

په ۱۳۴۴ لمریز کال کې د مخابراتو ریاست د مخابراتو وزارت ته لوړ شو، دپُست د انتقال لپاره پُستي سرویس موټرونه دکابل څخه د تورخم او کندهار په لور په کار واچول شول.

د افغانستان په پُسته کې پُستي قلمونه لکه مکتوبونه، پُست کارتونه،کوچنی بستې، چاپ شوي مواد، درنډوپانې او پارسلونه شامل دي. ددې قلمونو تبادله د ځمکې او هواله لارې، د دننیو خدماتو سربېره، په نړیواله کچه د آریانا افغان هوایی شرکت لخوا سرته رسېږي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې دپُستې په سترو خدمتونوپخپلو منځوکې بحث وکړي. د خپل بحث پایلې دې د ډلې یو غړی خپلوټولګیوالو ته تشریح کړي. ښاغلی ښوونکی دې د بحث پایله د خپلومعلوماتوپه ور زیاتولو را ټوله کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ووایاست:

۱- د لومړي ځل لپاره پُستي کارونه د کوم پاچا په وخت کې مروج شول؟

۲- په پُستي خدمتونو کې کومې برخې شاملې دي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱- د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې د کابل په بالاحصارکې پُسته خانه د ۰۰۰۰۰۰۰۰۰ په نوم جوړه شوه.

۲- د امیر شیرعلي خان د حکومت په وخت کې بیړنۍ پُسته د اسپ په سپرلی چې د ۰۰۰۰۰۰۰۰۰ په نوم یادیده لیږدول کېده.

۳- د امیر حبیب اله خان د حکومت په دوره کې پُستي دفتر د په نوم یادیده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې دیو پارسل دپاسه لازمې لارښوونې ولیکي، چې د پُستي له لارې یو اروپایي هېواد ته په مصؤن ډول د پام وړ تن ته ورسېږي.

ج – ټیلیفون او مبایل

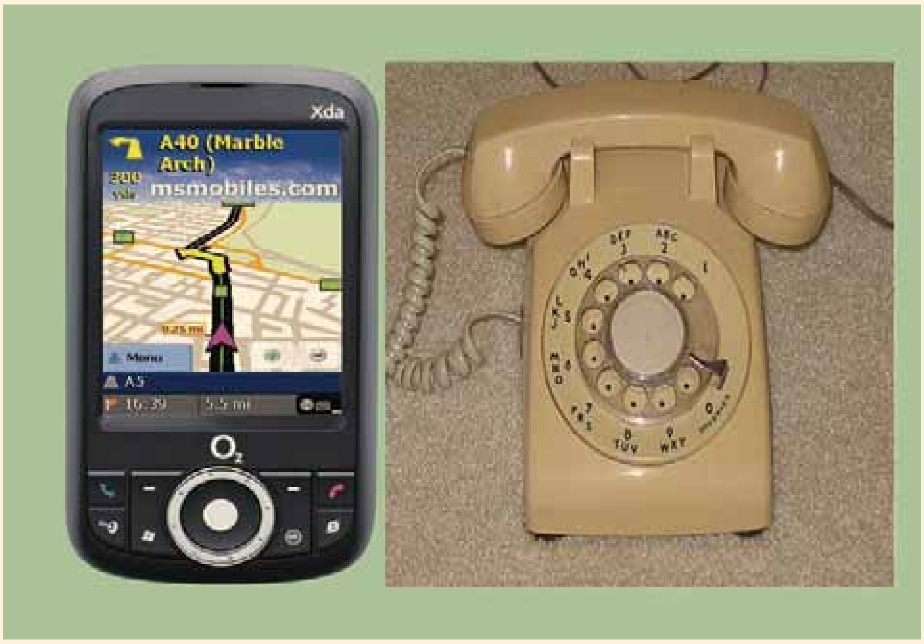

ټیلیفون داسې وسیله ده چې غږ لېرې او نږدې سیموته انتقالوي.

په لسمې پیړۍ کې زیاتې اختراعګانې د ارتباطاتو او رسنیو په برخه کې را منځته شوې. لکه عکاسي ،سینما، چاپ اوداسې نور، چې د خلکو په ژوند کې یې ستر بدلون راووست. خو ډېره مهمه اختراع تیلیفون او تلګراف وو.چې د چټکو ارتباطاتواریکه یې له لېرې سیموسره را منځته کړه. تیلیفون له دوو کلمو څخه جوړ شوی دی. د Tele دویلو او phone د غږ په معنادی.

د هېواد لومړنی د تیلیفون دستګاه د مسي سیمي لین په واسطه د امیر حبیب اله خان او دهغه د ورور نصراله خان د استوګنې په ځای کې د یوکیلومتر په اوږدوالي فعالیت کاوه او بل لین یې د امیر د استوګنځي او دهغه وخت تر قوماندانی پورې او دریم لین یې د ارګ له دروازې څخه د بابر تر بڼ پورې غځیدلی و.

زموږ په هېواد کې د تیلیفون لومړنی بطري لرونکې سویچبورډ چې د ۲۵ لینونو ظرفیت یې درلوده د امیر حبیب اله خان د واکمنی په دوره کې د ارګ په شمالي ځلي (برج) کې جوړشو.

د امان الله خان د پاچاهی په دوره کې په ۱۲۹۸لمریز کال کې یو (۵۰) لینه سوچبورډ د شاه دو شمشیره د پُسته خانې په ودانۍ کې نصب شو او ټیلیفوني اړیکې د مرکز او نورو ښارونو تر منځ جوړې شوې. په همدې ډول دهېواد پلازمینه د تلګراف په مرسته دلویو نړیوالو مرکزونو تر منځ وصل شوه.
په لومړي سرکې په دولتي دایرو کې له ټیلیفون څخه ګټه اخېستنه مروجه شوه، وروسته انفرادي اشخاصو هم وکولای شول د ولایت له مرکز څخه یو له بل سره خبرې وکړي او شخصي او تجارتي پیغامونه ولېږي.
له ټیلیفون څخه ګټه اخېستنه دسیمي لین دغځېدنې اود لویو لارو په اوږدو کې د پایو په نصبولوسره ممکن شوه. لومړني ټیلیفون ځانګړې انډل در لوده چې دهغه په مرسته به له سویچبورډ (دخپرولود مرکز سره) او له هغه ځایه به د سویچبورډ د مسوولوکسانو (اپریټر) په مرسته دپام وړ ا رتباط را منځته کېده.
په ۱۳۲۲ لمریز کال کې د ۵۰۰۰ لینونو اتومات لومړنی دستګاه د المان د زیمنس له کمپنۍ څخه وپېرودل شوه او په کابل کې په کار واچول شوه او لومړنی ټیلیفوني مخابره دکابل اوپاریس ترمنځ ټینګه شوه. په همدې ډول د پاریس دترانزیت مرکزونو د افغانستان ټیلیفوني مخابره د نړۍ له نورو هېوادونو سره ټینګوله.
په ۱۳۴۰ لمریز کال کې د مخابرې ترانزیت له نورو مرکزونو سره د ډهلي،لندن او مسکو سره هم ټینګ شو، وروسته ټیلیفون په پرمختللي ډول دانالوګ اوډیجیټل په بڼه تبدیل شو ددې ټیلیفوني مرکزونو ولایتي او نړیوال اړیکې د سټلایټ (مصنوعي سپوږمکۍ) له لارې ټینګیږي.

موبایل:

موبایل په ۱۹۸۰ م کال کې د ارتباط وسیلې په توګه و پېژندل شو او په ۱۹۸۳م کال کې د امریکا دمتحده ایالتونو په شیکاګوکې د ټولو دګټې اخیستنې لپاره وړاندې شو.موبایل په کمزورو لنډو څپو کار کوي چې پیغام د انتن پایګاه ته مخابره کوي اوبیایي اخلي. ګټه اخیستونکی کولاي شي له هر ځای څخه ټیلیفون وکړي او یا پیغام تر لاسه کړي.
زموږ په هېوادکې په وروستیو دیرش کلنو جګړو کې ټولې مخابراتي شبکې تر یوې اندازې اویا په بشپړ ډول ویجاړې شوې او آن داچې په وروستیو کلونو کې خلک دنړیوالې مخابرې لپاره ګاونډیو هېوادونو ته سفرکاوه. د افغانستان دغرني جوړښت په پام کې نیولو له مخې او دیوزیات شمیر مهاجرینو شتون په باند نیوهېوادونو کې، ارتباطاتو د جوړولوپه منظور لویې خصوصي کمپنۍ لکه افغان بیسیم او روشن په ۱۳۸۲لمریز کال کې MTN په ۱۳۸۴لمریز کال او اتصالات په ۱۳۸۵لمریز کال کې په

فعالیت پیل وکړ. نن ورځ په ټول هېواد کې په سلګونو زره ګڼون کوونکي لري، چې کولای شي په ټول هېواد کې د اړوندو انتنونو او له هېواد څخه د باندې د ارتباطي سپوږمکیو په مرسته خپلې ټیلیفوني اړیکې جوړې کړي. زموږ دهېواد ټیلیفوني کود ۰۰۹۳ دی. ددې کود په مرسته، له بهرنیوهېوادونو څخه هېواد ته دننه ټیلیفوني اړیکې ټینګیدلای شي.

له ټیلیفون څخه په ګټه اخیستنه اقتصادي اوتجارتي اړتیاوې او د خلکو ورځنی ستونزې په ډېرې چټکۍ او لږ وخت کې حل کیږي. دخلکو ترمنځ د تفاهم ډېره چټکه او ارزانه وسیله ګڼل کیږي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي اوهره ډله دې دټیلیفون د اهمیت په هکله پخپلومنځو کې بحث وکړي اود فعالیت پایلې دې د ډلې یو غړی خپلوټولګیوالوته وړاندې کړي. ښاغلی ښوونکی دی د فعالیت پایلې را ټولې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب وواياست:

۱-ټيلېفون په سوداګرۍ کې څه ارزښت لري توضيح يې کړئ؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱-زموږ په هېواد کې لومړی ځل ټيلېفون..........د حکومت په وخت کې استعمال شو.

۲- زموږ په هېواد کې دموبايل لويې کمپنۍ له............او.......څخه عبارت دي.

سم ځواب د(س)په توري او ناسم ځواب د(ن)په توري په نښه کړئ.

۱- په ۱۹ م پېړۍ کې د اريکو په برخه کې با ارزښته اختراع ټيلېفون او تلګراف دی.

۲-زموږ په هېواد کې ټيلېفون څخه لومړی ځل د امان اله خان د پاچاهۍ په دوره کې ګټه واخېستل شوه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

په ورځني ټولنيز ژوند کې د ټيلېفون د اهميت په هکله يوځوکرښي وليکئ او دجغرافيې په را تلوونکي ساعت کې خپلوټولګيوالوته يې وړاندې کړئ.

د: انټرنېټ،ايمل او فکس Internet, E–mail and Fax

له انټرنېټي خدماتو څخه څنګه ګټه اخېستلای شو؟

له انټرنېټ څخه ګټه اخېستنه،د انټرنېټي شبکې،کمپيوټر اوله هغې څخه د ګټې اخېستنې په طريقې پوهېدلو اړينه ده. انټرنېټ په ۱۹۸۳م کال کې رامنځته شو،د انټرنېټ د رامنځته کولو فکر د امريکا دمتحده ايالتونو د دفاع وزارت څخه پيل شو، چې په هغه وخت کې له انټرنېټ څخه د اطلاعاتو د تبادلې د باوري سيستم په عنوان ګټه اخېستل کېده. وروسته انټرنېټ دعلمي زده کړو دسرچينې او د خو رسنيو له يو ځای کېدو څخه را منځته شو. د ۱۳۶۹ لمريز کالونو په لسيزه کې په ټوله نړۍ کې په ميليونونو رسنيو د انټرنېټ له نړيوالې شبکې سره ونښتې. انټرنېټ هغه وسيله ده چې د نويوعلمي او فني پرمختګونو د اندازه کولوتوان لري او هغې له بشپړېدولوسره مرسته کوي.

انټرنېټ له دوو کلمو Inter له International نړيوال او Net د Network له شبکې څخه اخېستل شوې دی.

انټرنېټ بې مثله نړيواله معلوماتي وسيله ده، هر څوک هر ډول معلومات چې غواړي له هغې څخه لاس ته راوړلی شي.

انټرنېټ په حقیقت کې د سیستم یاشبکې نوم دی چې د نړۍ ټولې کمپیوټرې شبکې سره نښلوي.
د انټر نېټ لپاره ډېر پروګرامونه جوړ شوي دي او د جوړېدو په حال کې دي انټر نېټ د ایمیل یا برېښنا لیک لویه سر چینه ده. څه موده مخکې یوازې پیغامونه د انټرنېټ له لارې استول کېدل. اوس ټیلېفون، تلویزیون، راډیو اونور موضوعات دهغې پرمخ راتلای شي.
زموږ په هېواد کې انټرنېټي فعالیتونه د څوکمپنیو له لارې سرته رسیږي.
له انټرنېټ او ایمیل څخه د جغرافیې په مضمون کې څه ګټه اخېستل کېږي؟
له نورو جغرافیه پوهانو سره داړیکوټینګول دایمیل E mail له لارې سرته رسېږي. انټرنېټ ددې امکان برابر وي چې جغرافیه پوهان دنړۍ په بیلابیلو سیموکې خپلمنځې اړیکې ټینګې کړي او یودبل په نظریاتو پوه شي.
د ایمیل یا برېښنالیک: په انټرنېټ کې کولاي شو د خپل نظر وړ شخص سره دهغه دایمیل ادرس په علاوه کولو اړیکې ټینګې کړو.له نوروڅخه مطالب لاس ته راوړو اویا علمي اطلاعات او داسې نور هغه ته واستوو.

انټرنېټ او جغرافیه:

مینه وال کولای شي چې د پام وړ جغرافیایي موضوعګانو دموندلو لپاره، اړونده انټرنېټي سایټونو ته ور ننوځي او د اړتیاوړ اطلاعات لکه متن، عکسونه، نقشې او فلم لاس ته راوړي. نو موړې اطلاعات د پرنټر printer په مرسته چاپ او یا په کمپیوټر کې زېرمه او ثبت Save کړي.
د انټرنېټ ډېره لویه ګټه داده چې د هغه په مرسته بېلا بیلې مو ضوعګانې پلټلاي شو. هریو زموږ څخه کولاي شي چې د جغرافیې د اړتیا وړ اصطلاح په لیکلو سره لکه اوقیانوس، نقشه،مهاجرت او داسې نور، په هغه صورت کې چې دسایټ فهرست اویا ادرس په واک کې ولرو اویا د څېړنې د وسیلې له لارې Search Engine دقیق معلومات لاس ته راوړو. د جغرافیې د پلټنې دسایټونو له جملې څخه کولای شو د Google, M SN, Amazon ,yahoo , Hot mail Gmail او داسې نورو نومونه واخلو.
ایا کله مو د فکس په مرسته پیغام استولي دي؟

پورتني عکس په غور وګورئ او ووایاست چې نوموړې دستګاه د اړیکو د ټینګولو له مخې څه اهمیت لري؟

د فکس دستګاه په نړیوالو اړیکو کې مهم رول په غاړه لري. دغه دستګاه په څوثانیو کې استول شوي پیغامونه د لیکلي پیغام په توګه اخیستونکي ته د نړۍ هرې نقطې ته رسوي. د فکس دستګاه د فوتوکاپي ماشین سره ورته ده، خو په ټیلیفون سنباله ده. دغه دستګاه د پیغام د استولو په وخت، پیغام په کلمو او کرښې په الکترونیکي نښو چې دانتقال وړوي تبدیلوي. د پیغام اخیستونکي دستګاه، دغه لاس ته راغلې نښې په لیکلو نښوارړوي او دقیقه نسخه د اصلي نسخې په څېر بهر ته راباسي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د ایمیل او انټرنېټ دموضوعګانو اوګټو په هکله پخپلو منځو کې بحث وکړي او د ډلې یو غړی دې د بحث پایله خپلوټولګیوالو ته وړاندې کړي. همدارنګه ښاغلی ښوونکې دې د ډلې د فعالیت پایله دې را ټوله کړي.

پوښتنې:

۱- په لومړي ځل انټرنېټ په کوم هېواد کې په کارپیل وکړ او د څه لپاره ورڅخه ګټه اخېستل کېده؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱- د انټرنېټ اصطلاح له دوه کلمو ....او ....څخه ترکیب شوې ده چې معنایې نړېواله شبکه ده.

۲- دجغرافیې دپلټنې سایټونه له.....،.....،......، او داسې نورو څخه عبارت دي.

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ:

۱- په ۱۹۸۳ میلادي کال کې د اطلاعاتو په میلیونونو رسنیو په ټوله نړۍ کې د انټرنېټ له شبکو سره وصل شوی.

۲- انټرنېټ له علمي او زده کړې له سر چینو او د ډېرو رسنیو د پیوستون څخه منځته را غلې دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي د انټرنېټ دامکاناتو په لرلو سره د جغرافیایي اصطلاحګانولکه اور غورځونې د فعالیت او ټوریسم په هکله دې معلومات راټول ثبت یا زېرمه کړي او خپلوټولګېوالو ته دې دجغرافیې په راتلونکي ساعت کې وړاندې کړي.

۵-۱ د نفوسو ویشل او ګڼوالی

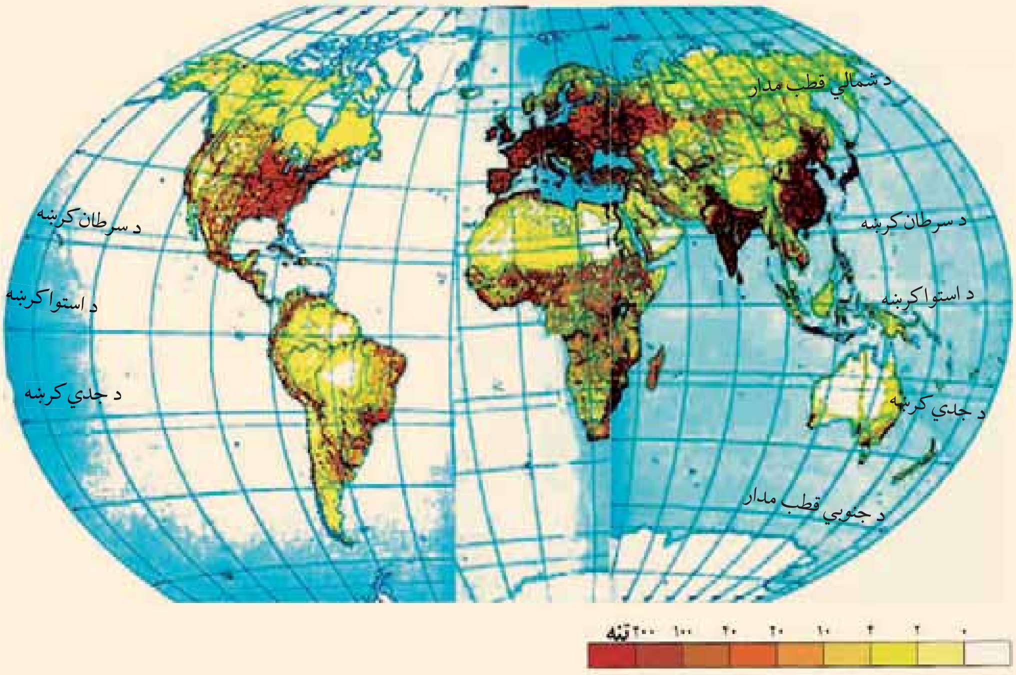

په یوه کیلومتر مربع کې د نفوسوویش

آیا پوهیږئ چې په ځمکه کې نفوس په څه ډول ویشل شوی دی؟

د نفوسو د ویش پورتنۍ نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې ډېر زیات او ډېرلږ نفوس د نړۍ په کومه برخه کې ځای پرځای شوی دی. ولې؟

د نفوسو ګڼوالی د ځمکې د سطحې په یوه واحده ساحه کې داوسېدونکو خلکو دشمېر څخه عبارت دی. د نفوسو دګڼوالي د معلومولو لپاره باید د یوې سیمې نفوس د همغې سیمې په پراخوالي وویشل شي.

د نړۍ نفوس په ۲۰۱۰ میلادي کال کې ۶,۸ میلیاردو تنوته ورسید، چې د ځمکې پرمخ ژوند کوي. دغه نفوس په ټوله نړۍ کې په مساوي ډول نه دي ویشل شوی. یاپه بل عبارت اقلیمي شرایط د ځمکې جوړښت او نور اقتصادي، بشري او سیاسي لاملونه د نفوسو په تمرکز اغېز لري. لکه دښتې

سیمې(هغه تودې او سوځوونکي سیمې چې پوره اوبه هم ونه لري)، لوړې، نااواره سرې سیمې، د غرونو لړۍ، جبې، ګڼ او لنده بل ځنګلونه، استوایي توده او لنده بله هوا، قطبي سړه هوا، له سواحلو او د حمل اونقل له لارو څخه لیریوالی، د نفوسو ډېره لږه پاملرنه یې ځانته را اړولې ده. آن داچې په ځینو سیمو کې د سلګونو کیلومترو په واټن لېرې سیموکې هم د انسانانو نښې په سترګو نه ښکاري. په داسې حال کې چې د ځمکې په بله سیمه کې لکه: په ښو اقلیمي شرایطو (معتدله آب او هوا او پوره باران)، مناسب جغرافیایي موقعیت، اوارو او ښېرازو ځمکو، پوره اوبولرونکوځمکو، د سیندونو او سمندرونو په غاړو، بندرونو، د صنایعو، کانونو او د ارتباطي لارو په شاو خواکې ډېر خلک استوګنه کوي، چې دځینو ځایونو په یوه کیلومتر مربع کې له زرو څخه زیات خلک ژوند کوي. په دې ترتیب په یوه سیمه کې د نفوسو استوګنه د فزیکي، اقتصادي سیاسي او بشري لاملونو پایله ده. چې د دې لاملونو اغېزې په لنډه توګه بیانوو:

- **فزیکي عواملو اغزې**: لکه جغرافیایی موقعیت (عرض البلدونه)، لوړې سیمې، اقلیمي شرایط، اوبه او داسې نور د ځمکې پرمخ دتل لپاره لیدلای شو، چې په مستقیم یا غېر مستقیم ډول دځمکې د منابعو څخه په ګټه اخیستنې باندې اغېزه لري. دغه لاملونه د نفوسو د زیات ګڼوالي او یا برعکس د یوې سیمې د نفوسو دکموالي لامل ګرځي.
- **د اقتصادي لاملونو اغېزې**: په طبیعی منابعو او بشري فعالیتونو متکي دي، چې له کانونو، اوبو، د خاورې له ډولونو، نباتاتو، حیواناتو، د پانګې په شتون او په نوې تکنالوژۍ، دکار په شرایطو، صنایعو او داسې نورو څخه عبارت دي، چې د نفوسو په ګڼوالي اغېزلري یعنې دصنعتي پراختیا او د نفوسود ځای پر ځای کیدنې تر منځ متقابل اړیکې شته دی. په هر ځای کې چې د صنعت او له هغې څخه وروسته د هغې پورې تړلي خدمتونه را منځته شي، نو زیات نفوس په هغې سیمې کې جذ بیږي.

د یادونې وړده چې تر ۱۸ مېلادي پېړۍ پورې کرنه او د هغې اړوند لاملونو(اوبو،خاورې، او اقلیم) د نفوسوپه استوګنې ټاکونکې اغیزه درلوده، لکه د مصر په هېواد کې د نیل د سیند وادي او داسې نور. زموږ د هېواد اقتصاد تر اوسه پورې په کرنه ولاړ دی او د نفوسو ډېره زیاته برخه له همدې لارې ژوند کوي.

- د سیاسي لاملونو: په برخه کې د حکومت پرېکړې او د اداري مرکزونو له تشکیل څخه یادونه وکړو که چېرې دولت د هېواد ځینو سیموته د پرمختیایي پروګرامونو به برخه کې پانګې اچونې، د کارونو پیداکولو او یا خدماتي امکاناتو او روغتیایي فعالیتونو ته پاملرنه ونه کړي، د نفوسو ګڼوالی هلته لږ وي.
- بشري لاملونه: په پورتنیو موضوعاتوسر ببره لېرې پرتې سیمې، چې د حمل و نقل لارې او ارتباطي وسایل په لاس کې نه لري، خلک هلته په تیت او پرک ډول ژوند کوي.

د هغو لویو وچو دننه سیمې چې له سیندونو او سمندرنو څخه لېرې پرتې دي دساحلي سیمو پر تله لږ تجارتي امکانات لري، لږ نفوس پکې استوګنه کوي.

د پورتنیو لاملونو په پام کې نیولو سره د نړۍ ګڼ نفوسه سیمې Densely population region کولای شو په درې حوزو په نښه کړو:

۱ - لومړنۍ ګڼ نفوسه سیمه د آسیا د لویې وچې جنوبي سیمه (پاکستان، هند او بنګله دیش)، د جنوب ختیځې آسیا ځینې برخې (اندونیزیا) او ختیځه آسیا (د چین ختیځ، د کوریا ټاپو وزمه او جاپان) دي. د دې سیمې په هېوادونو کې په منځنې ډول د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۱۰۰ تنوڅخه زیات دی. او په ځینو ځانګړو ځایونوکې په یوه کیلومتر مربع مساحت کې له ۱۵۰۰ تنوڅخه زیات دي. چې علت یې موسمي آب و هوا، دکرنې (د وریجو کرنې) ښه شرایط او د نفوسو طبیعي زیاتوالی دی.

۲ - دویمه ګڼ نفوسه سیمه د اروپا په لویه وچه کې د پانګوالۍ په دوره کې رامنځته شوې ده. د دې سیمې په ځینو هېوادونو کې د نفوسو منځنی ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع پراخوالي کې له ۲۰۰

ښخه تر ۴۰۰ تنوته رسيږي. په همدې ډول په صنعتي سيموکې د نفوسوګڼوالي په يوه کيلومتر مربع مساحت کې له ۵۰۰ څخه تر ۱۰۰۰ تنو پورې رسيږي. چې ډيرزيات يې د سيندونو په غاړه، په بندرونو او د صنعتي مرکزونو په شاو خوا او د کرنې ورسيموکې ژوند کوي.

دريمه ګڼ نفوسه سيمه د امريکا د متحده ايالتونو د شمال ختيځې ځينې برخې (نيوانګلنډ، نيو يارک، پنسلوانيا او د پنځه ګونو جهيلونو شاوخوا) او د کاناډا جنوب ختيځ دی. چې د هغې لامل تجارتي او صنعتي فعاليتونه دي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکې دې، په مناسبو ډلو وويشل شي. پخپلو منځوکې د مشورې له مخې دې لاندني جدولونه کاپي او بشپړ کړي او د ډلې استازی دې خپلوټولګيوالوته وړاندې کړي.

موقعيت	د نفوسو د ميشته کيدلو لاملونه
د چين ولسي جمهوريت او د هند هېواد	
شمال لويديځه اروپا	
د امريکا د متحده ايالتونو شمال ختيځ او د کاناډا جنوب ختيځ	
د هماليه غرونه	
د امازون ځنګلونه	
د ګرينلينډ ټاپو	

په لاندې جدول کې د نفوسو منځنی ځای پرځای کیدنه د مالتا، بنګله دیش او استرالیا په هېوادونوکې محاسبه کړئ.

ګڼه	هېواد	د هېواد مساحت په کیلو متر مربع	نفوس	د نفوسو ګڼوالي په یوه کیلو متر مربع مساحت کې
۱	موناکو	۲	۳۲۲۷۰ تنه	۱۵۸٤٦,۵ تنه
۲	سنګاپور	٦٤٧	٤,۳۵۳,۸۹۳ تنه	٦۷۲۹,۳ تنه
۳	مالتا	۳۱٦	۳۹٦,۸۵۱ تنه	
٤	بحرين	٦٦۸	٦۷۷,۸۸٦ تنه	۱۰۱٤ تنه
۵	بنګله دیش	۱٤۷۵۷۰	۱٤۱,۳٤۰,٤۷٦ تنه	
٦	مغولستان	۱,۵٦۵,۰۰۰	۲,۷۵۱,۳۱٤ تنه	۱,۷ تنه
۷	استراليا	۷,٦۸٦,۸۵۰	۱۹,۹۱۳,۱٤٤ تنه	
۸	کاناډا	۹,۹۷۰,٦۱۰	۳۲,۵۰۷,۸۷٤ تنه	۲/۳ تنه

پوښتنې:

لنډځواب ووایاست:

۱. د آسیا د جنوب اوجنوب ختیځو هېوادونو د نفوسو دګڼوالي لامل بیان کړئ.

۲. د اروپا په شمال لویدیځ کې د اروپا د نورو سیموپه نسبت ولې ګڼ نفوسه سیمې منځته راغلي دي.

۳. د شمالي امریکاکومې سیمې ګڼ نفوسه دي، لامل یې بیان کړئ؟

۴. د آسیا د ډېرګڼ نفوسه هېوادونو نومونه واخلئ.

۵. د نړۍ په ټولو برخوکې ولې نفوس په مساوي ډول نه دی ویشل شوی؟

۶. کوم سیاسي لاملونه د نفوسو په ګڼوالي زیات اغېزلري څرنګه؟

۷. آیا بشري عوامل هم کولای شي د نفوسو پرځای پرځای کیدنی اغېز وکړي؟ څرنګه؟

سم ځواب په نښه کړئ.

۱- کوم طبیعي لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو دګڼوالي سبب کېږي؟

الف: مناسب اقلیمي شرایط او اوبه

ب: لوړې او سړې قطبي سیمې

ج: ګڼې او لنده بل استوایي ځنګلونه

د: ټول ځوابونه سم دي

۲- کوم اقتصادي لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو دګڼوالي سبب ګرځي؟

الف: ابتدایي کرنه

ب: په صنایع کې پانګه اچونه

ج: د پرمختیایي پلانو نو تطبیق

د: ټول ځوابونه سم دي

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې پوښتنې ته ځواب ووایاست او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

که چېرې ستاسې ټولګي ۶ متره اوږد والی او ۴ متره سور ولري او د زده کوونکو شمېر ۶۰ تنه وي، تاسې مهرباني وکړئ د ټولګي په یوه متر مربع کې د نفوسو ګڼوالي محاسبه کړئ.

ستاسې له نظره د ټولګي د زده کوونکو مناسب شمېر باید څو تنه وي. ولې؟

پنځه ویشتم لوست:

۲,۵ په نړۍ کې د نفوسو د زیاتوالي لړ والي ستونزې

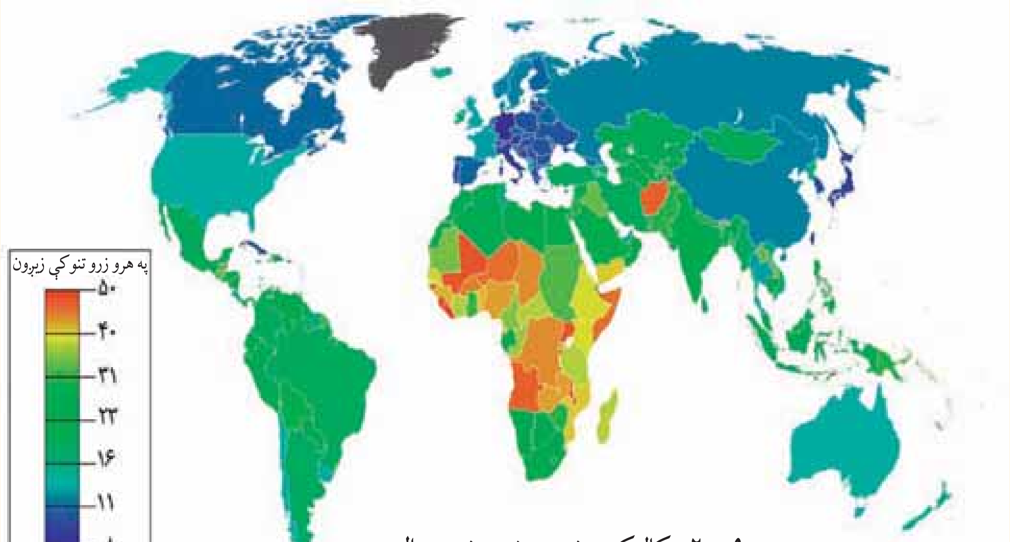

په ۲۰۰۹ م کال کې د نړۍ د زېږېنونو ډېروالی

د نفوسو موضوع د پراختیا له مخې د دوو جلا موضوعاتو تر عنوان لاندې لوستل کېږي.

۱- د نړۍ په هېوادونو کې د نفوسو زیاتوالی:

د نړۍ نفوس په ډېره چټکۍ زیاتېږي، ځکه چې زېږونه Birth Rate له مړینې Death Rate څخه زیات دي.

د شلمې پېړۍ په پیل کې دغه د نفوسو زیاتوالی په کال کې ۱۰ میلیونه، دهمدې پېړۍ په نیمایي کې په کال کې ۳۵- ۴۰ میلیونو پورې او اوس له ۶۰ څخه تر ۶۵ میلیونو تنو پورې په کال کې زیاتېږي.

د ملگرو ملتونو د احصايې له مخې د نړۍ نفوس

(اضافي معلومات)

کال	د ځمکې ټول نفوس
۱۹۰۰ ميلادي	۱,۶۱۷ ميلیارده تنه
۱۹۴۰ //	۲,۲۵۲ ميلیارده تنه
۱۹۶۰ //	۲,۹۸۲ ميلیارده تنه
۱۹۷۰ //	۳,۶۱۰ مليارده تنه
۱۹۷۹/	۴,۳۳۶ ميلیارده تنه
۲۰۰۸//	۶,۶۰۰ ميلیارده تنه
۲۰۱۰ //	۶,۸ ميلیارده تنه

له پاسني جدول له مطالعې څخه دې نتيجې ته رسېږو چې د نړۍ نفوس په وروستيو تقريباً ۵۰ کلونو کې په ډېره چټکۍ زيات شوی دی.

د نفوسو دغه زياتوالی په دوه لاملونو پورې اړه لري:

- د نفوسو طبيعي زياتوالی.
- د نفوسو ميخانيکي زياتوالی.

الف: د نفوسو طبيعي زياتوالی: Natural Tncreasre

د نفوسو دغه زياتوالی د زېږونونو په زياتوالي او د مړينې په کموالي پورې اړه لري. د مثال په ډول که په يوه هېواد کې زېږونه په زروکې ۴۰ وي او مړينه په زروکې ۲۰ وي د نفوسو زياتوالی به ډېر زيات وي. د نفوسو زياتوالی په ډېرو لاملونو پورې اړه لري، چې ډېر زيات مهم يې په يوه هېواد کې ټولنيز اقتصادي او کلتوري لاملونه دي. په تيره بيا وقايوي او معالجوي طب وده او پرمختيا د نفوسو په زياتوالي ډېره اغېزلري. چې له يوه پلوه د مړينې د کموالي سبب گرځي او له بله پلوه منځنی عمر اوږدېږي. خو دنفوسو دغه زياتوالی د نړۍ په ټولو هېوادونو کې په يو ډول نه دی. موږ کولای شو چې دغه ټول په دوه برخو وويشو: لومړی ډول د شمالي امريکا او اروپا پانگه والو هېوادونو او د چين او روسيې ځانگړتيا ده.د هغو خصوصيات ډېره لږه زېږونه چې نورهم دکمښت په حال کې دي او

لاملونه يي په لاندې ډول دي:

۱- په پرمختللو هېوادونو کې ښاري نفوس اکثريت لري. ښکاره ده چې زېږونه په ښاري کورنيو کې له کليوالي کورنيو څخه لږ وي.

۲- په دې هېوادونو کې ښځې ټولنيزو کارونو ته جلب او جذب شوي دي. معمولاً هغه ښځې چې له کور څخه د باندې کارونه لري، نسبت هغو ښځو ته چې کار نه کوي د ماشومانو شمېرېې لږ وي.

په پرمختللو هېوادونو کې د زېږېدنو او مړينو دواړو شمېرلږ وي. د نفوسو طبيعي زياتوالی ۰,۵ - ۱ سلنه يا په زرو کې له ۵- ۱۰ پورې وي. کله يې اندازه له دې څخه هم کمه وي. دغه لږ زياتوالی د پرامختللو هېوادونو ځانګړتيا ده.

دويم ډول زياتوالی د مخ پر ودې هېوادونو ځانګړتيا ده لکه آسيايي، افريقايي او د لاتيني امريکا هېوادونه، چې هغه د زيات زېږونونو څخه عبارت دی، چې په لاندې لاملونو پورې اړه لري:

د اقتصادي ودې ډېره ټيټه سطح، د ميکانېزه (ماشيني) کرنې نه شتون، بيسوادي د اکثريت خلکو له پاره د حفظ الصحې نشتوالی، په ټولنه کې د عنعنوي فرهنګ څخه د ښځو پيروي کول او د هغوی له وخت څخه مخکې نکاح او داسې نور.

په آسيايي، افريقايي او د لاتيني امريکا په هېوادونو کې د روغتيايي خدماتو د سمون په پايله کې په مړينه کې کمښت راغلی دی، نو همدغه لامل ددې سبب شوی دی چې د نفوسو زياتوالی زيات شي.

له زيات زېږونونو سره جوخت د نفوسو طبيعي زياتوالي چټکوالی مومي چې د نفوسو دغه زياتوالی له ۲ څخه تر ۳ سلنه پورې د تغير په حال کې دی. چې په هرو زرو تنوکې له ۲۰ څخه تر ۳۰ پورې زياتوالی مومي. دغه زياتوالی زياتره د وروسته پاتې ټولنو او هېوادونو ځانګړتيا ده.

د پرمختللو صنعتي هېوادونو او مخ پر ودې هېوادونو د نفوسو د ودې د مقايسې لپاره د عمر هرم په راتلونکي مخ کې وګورئ. د عمر په هرم کې افقي کرښې د نفوسو شمېر په سلنو او په عمودي کرښو باندې د نارينه او ښځينه شمېر په مختلفو عمرونو ښودل کېږي ماشومان او نوي ځوانان (له صفر څخه تر ۱۸ کلنی) او سپين ږيري (له ۶۵ کلنی څخه د زيات عمر خاوندان) معمولاً اقتصادي فعال نفوس نه ګڼل کېږي. لويان (له ۱۵ - ۶۵ کلنی پورې) اصلي توليدوونکي او اقتصادي فعاله ډله ګڼل کېږي.

دنړۍ په بيلا بيلوبرخوکې د عمر هرمونه سره توپير لري مخ پرودې هېوادونو لکه مکسيکوکې د هرم قاعده لويه وي يعنې په هرو ۱۰۰ تنوکې زيات نفوس له ۰- ۱۵ کلنی پورې وي. د غه هېواد ځوان نفوس لري. هغه هېوادونه چې ډېر زيات ځوان نفوس لري، نو بايد د ځوانانو اړتياوو د پوره کولو له پاره په تيره بيا د ښوونې او روزنې، د هغوی لپاره د کار په پيداکولو کې پانګه واچوي. په پرمختللو صنعتي هېوادو لکه سويډن کې زېږونونه او مړينه دواړه کم دي او ژوند ته زيات هيله من دي. په دې هېواد کې

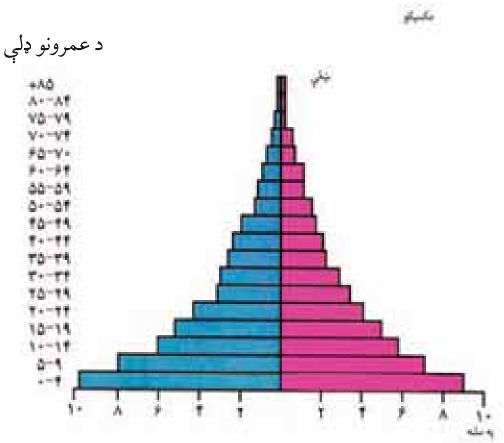

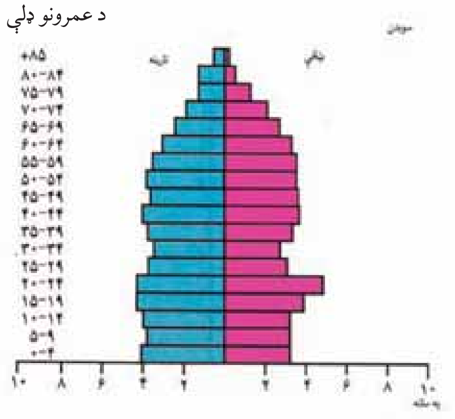

د هرم قاعده کوچنی ده او فعال اقتصادي نفوس زیات دی، خو نفوس ورو ورو د سپین ږیرتوب په لور پرمخ ځي.

دغه شمیرنه باید دیوه کال په اوږدو کې ترسره شي، پایله یې په سلنه اعلان شي. کله چې زیږیږد له مړینې څخه زیاته وي، د نفوسو طبیعي زیاتوالی شتون لري.

د نفوس طبیعی زیاتوالی = (د زیږونونو شمیر – د مړینې شمیر) / ټول نفوس

ب: د نفوسو میخانیکي زیاتوالی:

د نفوسود طبیعي زیاتوالي سره یوځای د نفوسو میخانیکی خو ځښت یعنې مهاجرتونه هم د نفوسو په زیاتوالي کې د پاملرنې وړ اغیز لري.

په هېواد کې دننه مهاجرتونه یوازې د نفوسو د بیا ځای پرځای کیدنې سبب ګرځي او د هېواد نفوس تغیر نه کوي، خو له هېواد څخه د باندې مهاجرتونه د نفوسو په شمېر باندې اغیز لري. که چېرې هېواد ته له باندې څخه مهاجرتونه له هېواد څخه بهرته مهاجرتونوپه نسبت زیات وي د نفوسو میخانیکي زیاتوالی را منځته کېږي. او برعکس یې د نفوس د کمښت سبب ګرځي. د یوه هېواد د نفوسو په مطلقې ودې کې باید له زیږیدنو او مړینو سر بېره مهاجرتونه هم وشمېرل شي.

د نفوسو مطلقه وده = (د زیږونونو شمېر – د مړینې شمېر) + هېواد ته له باندې څخه مهاجرت.

د نفوسو مطلقه وده = (د زیږونونو شمېر – د مړینې شمېر) – له هېواد څخه نورو هېوادونوته مهاجرت،

د نفوسو ډېره زیاته طبیعي او میخانیکي وده د اضافي نفوسو over popalation مسأله رامنځته

کوي. د اضافي نفوسو اصطلاح هغه وخت رامنځته کېږي او استعمالېږي چې په یوه سیمه کې د منابعو له شتو امکاناتو څخه زیات نفوس استوګنه ولري او یا له ټاکلو ټولنیزو هدفونو څخه زیات وي. کله هم ښایي نفوس مناسب وي، خو نامناسب ویش رواج ولري. په ځینو مآخذونو کې د مناسبو نفوسو اصطلاح کارول شوې ده. خو دغه اصطلاح هم کوم ټاکلي تعریف نه لري. اضافي نفوس نسبي اصطلاح ده چې په سیمه کې له منابعو څخه ګټې اخېستنې په اندازې پورې اړه لري. د مثال په ډول پرمختللي هېوادونه له مخ پر ودې هېوادونو څخه له همدې موجوده منابعو څخه د خلکو له پاره ښه کار او زیات امکانات برابر کړي دي. نوله همدې امله د اضافي نفوسو مطالعه د تکنالوژۍ د پرمختګ په سويې پورې اړه لري.

په پاي کې ویلاي شو چې د نفوسو چټکه وده او د زېږونونو زیاتوالی د وروسته پاتې هېوادونو ځانګړتیا ده. د نفوسو دغه طبیعي زیاتوالی اقتصادي بودجه محدود وي او فشار پرې زیاتوي او کارونه په ټپه دروي.

په ښوونځیو وختونو کې صحي خدماتو زیاته پراختیا نه وه کړې قحطي، ناروغي او جګړې د نفوسو د محدود ولو لاملونه وو. خو نن ورځ نفوس په سرسام اور ډول زیات شوی دي او وروسته پاتې هېوادونه چې له لوږې، ناروغیو او بیکارۍ سره لاس په ګریوان دي. دغه بیکاري د بیوزلۍ او بېوزلي د فقر او یا غیر قانوني مهاجرتونو سبب ګرځي.

ټولنپوهان دغې زیات زیاتوالي ته د نفوسو چاودنه وايي او ټولنې ته یې زیات خطر بولي. د نړۍ ټول نفوس چې په ۲۰۱۰م کال کې ۶,۸ میلیارده وو. په ۲۰۵۰ میلادي کال کې به ۹ میلیاردو او په ۲۱۵۰ میلادي کال کې د اټکل له مخې ۱۱ میلیاردوته د رسیدو وړاند وینه شوې ده چې که کنترول نه شي نو نړۍ به له فاجعې سره مخامخ کړي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او لاندې جدول دې کاپي او بشپړ کړي او هغه پوښتنه چې له جدول څخه لاندې لیکل شوي دي، ځوابونه دې ووايي او د ډلې استازي دې هغه خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

هېوادونه	د نفوسو ګڼوالی په يوه کيلومتر مربع ساحه کې	زېږونونه په ۱۰۰۰ تنوکې	مړينه په زروتنوکې	طبيعي زياتوالی په زرو تنوکې	د نفوسو وده په سلنه
برازيل	۱۸ تنه	۲۶	۸	۱۸	۱,۸
ايتوپي(حبشه)	۴۷ تنه	۴۹	۱۹		
جاپان	۲۳۰ تنه	۱۲	۸	۴	۰,۴
عربستان سعودی	۸ تنه	۳۶	۵		
ألمان	۲۲۹ تنه	۱۱	۱۲		
کنيا	۴۷ تنه	۴۳	۱۰	۳۳	۳,۳
د امريکا متحده ايالتونه	۲۳۹ تنه	۱۴	۹		
فرانسه	۱۰۶ تنه	۱۳	۱۰		
بنګله ديش	۷۹۱ تنه	۴۱	۱۴		

الف: د هغو هېوادونو د نفوسو طبيعي وده چې معلومه نه ده محاسبه کړئ.

ب: د ټولو هېوادونو طبيعي وده په سلوکې محاسبه کړئ.

ج: آيا کولای شئ چې هېوادونه د نفوسو د لږې او زياتې ودې له مخې و ويشئ. دغه کار څرنګه کيدای شي؟

پوښتنې:

۱- مخ پرو دې هېوادونو کې کوم لاملونه د نفوسو د چټکې طبيعي ودې سبب ګرځي؟

۲- د نړۍ په پرمختللو هېوادونو کې کوم لاملونه د ورو ودې باعث ګرځي؟

۳- په يوه هېواد کې کوم لاملونه د اضافي نفوس د ودې سبب ګرځي؟

۴- د اضافي نفوسو اصطلاح هدف څه دی، څرګنده يې کړئ؟

۵- د ټولنې دعمر په جوړښت او ترکيب کې د طبيعي نفوسو چټکه وده په څه ډول ده واضح يې کړئ؟

۶- په هغو هېوادونو کې چې د نفوسو وده يې ورو ده د ټولنې د عمر جوړښت په څه ډول دی توضيح يې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

لاندې پوښتنو ته ځواب برابر کړئ او د جغرافيې په راتلونکې ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

آيا زموږ د هېواد نفوس په چټکۍ زياتيږي؟ که چېرې دغه نفوس په همدې ډول زيات شي، څه ستونزې به رامنځته کړي؟ څرنګه کولای شو د نفوسو د زياتوالی مخنيوی وکړو؟

شپږویشتم لوست:

د نړۍ په ځینو هېوادونو کې د فعال اقتصادي نفوسو دلږوالي ستونزې.

تاسې په تیر لوست کې د اضافي نفوسو په باره کې معلومات حاصل کړل. اوس د نفوسو د کمښت ستونزې مطالعه کوو. د نفوسو کنترول په هغو هېوادونو کې چې په هغې کې اضافي نفوس شتون ولري، ګټور کاردي. خو په یو شمېر نورو هېودونو کې، د نفوسو د کنترول له مخې د زیږونونو شمېر له مړینې څخه لږ دي. همدغه لامل سبب کېږي چې د بوډاګانو نفوس چې عمر یې له۶۵ کلنی څخه زیات وي یا متقاعد او د ناتوانو خلکوشمېر زیاتیږي. په دې صورت کې صنایع د بشري قوې له کمښت سره مخامخ کېږي او د صنایعو پرمختګ محدودیږي. په پای کې په ټولنه کې له موجوده بشري استعدادونو څخه په ټولنه کې په ګټوره توګه ګټه نه اخیستل کېږي دغه حالت په هغو هېوادونو کې چې د فعال اقتصادي نفوسو په کمښت De

population اخته وي(۱۸ څخه تر ۶۵ کلنی)، لیدل کیږي. او د شتو صنایعو او منابعو په کار اچولوله پاره اقتصادي فعالو نفوسو ته اړتیا لري. نو مجبوراً باید دغه اړتیاد زېږونو د هڅونې (د مثال په ډول اروپایي هېوادونو کې چې د فعال اقتصادي نفوسو له کمښت سره مخامخ دي معمولاً د کورنیو د هڅونې، د جایزو په ډالی کولو او یا کورنی د کار او ژوندانه د وسایلو او دماشومانو د ساتنې د ځانګړو اسانتیاوو په پام کې نیولو له مخې هڅول کیږي). یا هېوادته د بهرنیو مهاجرینو په جلبولو سره دغه ستونزه حلوي.

په پاي کې ویلای شو چې اضافي نفوس او کم نفوس دواړه حالتونه هېواد ته ستونزې پېښوي. یوتن انګلیسي پوهانو د مالتوس په نوم باور درلوده چې د ځمکې سر چینې د نفوسو د اړتیاوو په نسبت چې هره لحظه شمېرېي مخ په زیاتیدو دی، محدودې دي. کورنی باید د زېږونونو د محدود ولو له لارې کنترول شي. له دویمې نړیوالې جګړې څخه وروسته د نفوسو دغه بېساري زیاتوالی د نړۍ د اقتصادي ستونزو $\frac{۲}{۳}$ برخې جوړوي. د ۱۹۵۰ میلادي کلونو په لسیزه کې پرمختللو هېوادونو، مخ پر ودې هېوادونوته د اقتصادي او فرهنګي پرمختګ له پاره د کورنیو د محدودولو وړاندیز وکړ. هند لومړنی هېواد و چې د کورنیود محدودولو له پالیسی سره یې په ۱۹۵۲ میلادي کال کې موافقه وکړه وروسته دغه پالیسي د چین او د مصر په هېواد کې هم پلې شوه. د چین هېواد په دې برخه کې زیات بریالیتوبونه په برخه شول. د نفوسو د زیاتوالی ضریب چې ۱۹۵۵ میلادی کال کې ۴ سلنه و په ۱۹۹۶ میلادی کال کې ۱,۷ سلنې ته راښکته شو، چې دهغې له مخې هرې چینایي کورنی ته له یوه ماشوم څخه زیات ماشوما ن منع شول. په داسې حال کې چې په هند کې د نفوسو د زیاتوالي ضریب له ۲،۶ - ۳،۹ سلنه دی.

د مالتوس د نظریې برخلاف ځینې پوهان باور لري چې زیات نفوس د تولیداتو د زیاتوالي او د اقتصادي ودې سبب ګرځي، نو د نفوسو د زیاتوالي موضوع باید ازاده پرېښودل شي. له همدې امله یو شمېر هېوادونه د کورنیو له محدودولو سره مخالفت کوي او ګڼ نفوسه کورنی

هڅوي. دغه پالیسي په ۱۹۳۰ میلادي کال کې په نازي آلمان کې پلې شوې وه.
همدارنگه بلجیم، سویډن، انګلیستان او فرانسې کې هم په بېلابېلو وختونوکې یې پلویان درلودل. ددریمې نړۍ په ځینوهېوادونوکې له خپلواکۍ وروسته د بزګرانو اوکارګرانو د زیاتوالي لپاره او په خارجیانو باندې نه تکیه کول، د نفوسو د زیاتوالي له پالیسي څخه پلوي کوله. په پای کې ویلای شو، په هغو شرایطو کې چې د لګښت وړ منابع او د نفوسو اندازه یوله بل سره متناسبه نه وي او د مصرف کوونکو فشار له اندازې څخه زیات وي ویلای شو چې په منابعو فشار شته که د نفوسو د زیاتوالي ضریب کم نه شي دغه فشار نور هم زیاتیږي. یاپه بل عبارت که چېرې د یوه هېواد د اقتصادي ودې پلان د نفوسو د زیاتوالي سره متناسب نه وي اقتصادي او ټولنیزې ستونزې را منځته کوي . د نفوسو لږوالی هم د اقتصادي ودې د رکود سبب ګرځي او د صنایعو دنه پرمختګ سبب کېږي او د یوه هېواد د وروسته پاتې کیدو لامل ګرځي.

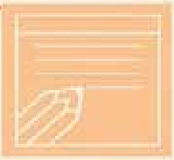

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشي. هره ډله دې په لاندې موضوعاتو پخپلو منځوکې بحث وکړي او د فعالیت پایله دې، د ډلې استازې خپلو ټولګیالو ته وړاندې کړي.

آیا زموږ د هېواد منابع د هېواد د نفوسو اړتیاوو ته ځواب ویلای شي یا نه؟

که چېرې د هېواد اړتیاوو ته ځواب ویلای شي، ولی زموږ خلک بېوزلي او بیکاره دي اوبهرنیو هېوادونو ته مها جرت کولو ته اړکېږي په دې برخه کې پخپلو منځوکې بحث وکړئ.

پوښتنې:

لنډ ځواب و واياست

۱ - ولې مخ پر ودې زياتو هېوادونو کې د کورنيو په محدود ولو ټينګار کېږي؟

۲ - د کورنيو محدود ول څه پايلې لري؟

۳ - د کورنيو محدود ول په کومو هېوادونو کې اغېزمن دي؟

٤-ولې ځينې هېوادونه د کورنيو د محدودولو مخالف دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

لاندې موضوع تحليل کړئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

اضافي نفوس په يوه هېواد کې د کومو ستونزو سبب ګرځي. د هغې لپاره د حل کومه لاره وړاندې کوئ؟

۳.۵ مهاجرتونه او د هغو لاملونه

مهاجرت څه ته وايي او څو ډوله مهاجرتونه پېژنئ؟

مهاجر يا Immigrount هغه چا ته ويل کېږي چي د استوګنې ځای ته بدلون ورکړي او د يوه ادراي واحد څخه بل اداري واحد ته نقل مکان شوی وي. مهاجرتونه د انسان د تاريخ په اوږدوکې سرته رسيدلي او بيلا بيل ډولونه لري، چي ځيني په هيواد کې د ننه کېږي، لکه کليوال چی ښارونو، صنعتي سيمو او نوو کرنيزو ځمکو ته مهاجر کيږي او داسې نور. ځيني نور له نړيوالو سرحدونو څخه تير يږي او بهرنی مهاجرت بلل کيږي.

دغه مهاجرتونه په بېلا بيلو هيوادونو کې په بېلا بيله اندازه پلي شوي دي. نوموړي زياتره مهاجرتونه اختياري مهاجرتونه دي چې پخپله خوښه د زياتې اجورې اوښه ژوند له پاره کېږي.

خو اجباري مهاجرتونه هم کېږي چې خلک د سياسي او نظامي شخړو په سبب مهاجرت ته اړ شي.هغه څوک چې په هيواد کې د ننه نقل مکان کوي په هيواد کې د ننه د بيځايه شوي په نوم ياديږي.د ملګرو ملتونو د ارقامو له مخې شميريې په ۱۳۸۷ لمريزکال کې ۲۴ ميليونه وو او هغه خلک چې له نړيوالو سرحدونو څخه اوړي دپناه اخيستو ونکو په نوم ياديږي. لکه فلسطينيانوچي په عربي هيوادونو کې او

افغانانو په ګاونډیو اود نړۍ په نورو هیواد ونو کې پناه اخیستي ده د هغو پناه اخیستونکوټول شمېر ۱۶ میلیونو ته رسیږي چې افغانان هم په کې شامل دي. ځیني نوموړي مهاجرتونه لنډ مهاله دي چې لومړني ځای ته د بېر ته راګرځېدو نیت لري. لکه زموږ د هیواد کوچیان چې د آب وهوا، څړځایونو د او دموسم د تغیرله مخې بیا بېرته لومړني ځای ته راګرځي. دایمي مهاجرتونه هم شته چې لومړني ځای ته د راګر ځېدو نیت نه لري.

مهاجرتونه بیلا بیل لاملونه لري، چې کولای شو د هغې ځیني برخې دلته یادې کړو:

۱. طبیعي لاملونه: طبیعي لاملونه هم د مهاجرت سبب ګرځي لکه په سیمه کې د اوبو کمښت د آب و هوا د شرایطو خرابتیا، د خاورې کمزورتیا یا طبیعي آفتونه لکه زلزله، سیلابونه، سمندري طوفانونه، وچکالي او داسې نور.

۲. اقتصادي لاملونه: اقتصادي لاملونه د مهاجرت بنسټیز لامل دي، اوس دغه مهاجرت دمخ پر ودې هیواد ونو ځانګړ تیاده. څکه په دې هیواد ونو کې د کلیو او ښارونو ترمنځ ډېره نا برابري ده. په داسې حال کې چې په پر مختللو هیواد ونوکې د کلیوالو ژوند په ډېره چټکۍ سره ښاري ژوند ته نژدې شوي دي. برعکس په دې هیواد ونوکې ښاري خلک مینه لري چې له ښارڅخه د ښار څنډو او کلیوته مهاجرت وکړي، چې په پاکه هوا او چاپیریال کې په ارامه ژوند وکړي.

مخ پرودې هیواد ونو کې ددې مهاجرت اصلي لامل اقتصادي دی. د کلیوالو عایدات یوازې لومړنۍ اړتیاوې پوره کوي نو نشي کولای چې په کلیو کې اقتصادي فعالیت پرمخ بوځي. له بلې خوا د نفوسو طبیعي ودې له مخې په کلیو کې ځمکه او اوبه د ټولو اوسیدونکو د اقتصادي فعالیت له پاره کافي نه دي. دکرنې ماشیني کیدل هم د یو زیات شمېر بزګرانو د بیکارۍ سبب ګرځي او مهاجرت ته اړکیږي.

دغه مهاجرین چې زیاتره یې ځوانان دي او په ښارکې خپله دنده له بزګرۍ څخه په غیر بزګري کار ونو بدلوي په ښارونو کې دغه مهاجرین هغه دندې چې لاس ته یې را وړي هم ناکافي دي. څکه هغوی ماهر کار کو ونکي نه دي، نو په هغو کارونو لاس پورې کوي چې سطح یې ټیټه او عایدیې لږ وي لکه: لاسي خرڅلاو او شاقه فزیکي کارونه او داسې نور. نوپه پای کې په لومړني استوګنځي کې او هغه ځای ته چې د ژوندانه لپاره یې ورته سترګې نیولې وي د نفوسو په زیاتوالي اوکمښت، د نفوسو د عمر په ترکیب، دکار قوه،بیکارۍ مزدورۍ، همدارنګه فرهنګ، او ژبه اغیزه کوي.

د اقتصادي مهاجرتونو بل ډول دکر نېزې ځمکې په پر اختیا، د اوبو لګولو په نویو پروژو، صنعتي سیمو د کانونو په را ا یستلو او تجارتي فعالیتونو او یا برعکس د کورنیو عاید کموالي، بیکاري، دکار خانو تعطیل په سبب منځته راځي.

۳. سیاسي مهاجرت: دغه اصطلاح زیا تره د سیاسي پناه اخیستو نکو له پاره کارول کېږي. هغه چاته اطلاق کېږي،چې د بیلا بیلو لا ملونه له مخې لکه جگړې، دهشت،سیاسي تعقیب، مذهبی عقایدو، د ټولنیزو ډ لود اړیکو او هغه قومي اقلیتونه چې اصلي هېواد ونه یې پرې ایښي دي او له بل هېواد څخه یې د پناه اخیستنې غو ښتنه کړي وي لکه افغاني پناه اخیستونکي چې له ۱۳۵۷ لمریز کا ل څخه وروسته یې گاونډیو او د نړي هیواد ونو ته مهاجرت کړی دی اویا د بو سني اوهرزه گوني د پخوانی(یو گوسلاویا) پناه اخېستونکي او په افریقاکې د روندا د کمپ پناه اخیستونکي او د سوډان د داد فور پناه اخیستونکي او داسې نور. په جینواکي د ۱۹۵۱ میلادي کال دکنو انسیون پریکړې، د پناه اخیستنکو د حالت په هکله او د هغو حقونو څخه د دفاع له پاره یو مهم سند بدل شوي دی. د پناه اخسېتونکي او یا د پناه اخېستنې د غوښتنې اصطلاح هغه چاته ویل کېږي چي په اصلي هیواد کې د عقیدتي فعالیت(ایډیالوژیکي او سیاسي)، نژاد، ژبې، ملیت اوقوم له مخې د تعقیب لاندې وي او یا عملاً (روحي او فزیکي) زندان او مړینې شکنجې خطر لاندې وي.

د اقتصادي او سیاسي مهاجرینو ترمنځ ګډټکي یوازې له وطن څخه جلا توب اوبېوزلي ده. د اقتصاد له مخې مهاجرت، مهاجر وېخپله منلی دی او د خپلې اقتصادي بنې په ښه والي پسې ګرځي. په داسې حال کې دو یم یي (سیاسي مهاجر) ځان قرباني بولي، سره له دي چې په ارامه او مطمینه فضاکې ژوند کوي.

۴- مذهبي مهاجرتونه: دغه ډول مهاجر تونه په مذهبي او نورو ټولنیزو او فرهنګي مسایلو باندې د قیوداتو او محدود یتونود وضع کولو له مخې کېږي. د دې ښه مثال په ۱۹۴۷ میلادي کال کې په هندوستان او پاکستان باندې د هند د لوېې نیمې وچې ویش و چې دهغه په پاي کې په میلیونو د هند و مذهب د پېروانو کورنۍ له پاکستان څخه هند ته او په مقابل کې په میلیونونو مسلمانې کورنیو له هند څخه پاکستان ته پخپله خوښه مهاجرت وکړ.په لنډه توګه ویلاي شو، هغه لاملونه چي د مهاجرت سبب ګرځي هغه له اقتصادي، بیکاري، طبیعي افتونو، سیاسي، مذهبي، فرهنګي او نور لاملونو څخه عبارت دی.

هغه لاملونه چي د مهاجرینود جذب او هڅونې سبب ګرځي عبارت دي د ښه ژوندانه له امکا ناتو څخه، ښه ښوونه او روزنه، داستوګنې ښه ځاي او په کورنیو پورې تړاو.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ. په لاندې موضو عګانو دې پخپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پایلې دې د ډلې استازي ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

۱. په هیواد کې د ننه مهاجرت اوله هیواد څخه بهر مهاجرت.

۲. د مهاجرت اقتصادي لاملونه.

۳. هغه لاملونه چې د هغې له مخې افغانان نورو هېواد ونو ته مهاجر شوي.

۴. که چېرې مهاجرت له کلیو څخه ښارونو ته ادامه ولري په کلیو او ښارونو کې څه ستو نزې رامنځته کوي. تاسې د دې مهاجرت د کمولو له پاره د حل کومې لارې وړاندې کوئ.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د کوچیانو مهاجرت زموږ په هیواد کې --------- مهاجرت دی.

۲. د فلسطینیانو مهاجرت د اردن او لبنان هیواد ونو ته ------ ډول مهاجرت دی.

لنډ ځواب وواياست:

۳. کوم طبیعي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځي؟

۴. ولې د مخ پرودې هیواد ونو خلک له کلیو څخه ښارونو ته او پرمختللي هیواد ونه برعکس له ښار ونو څخه کلیو ته له مهاجرت سره مینه لري؟

۵. د څو اقتصادي ډوله مهاجرتونو نومونه واخلئ.

۶. کوم سیاسي لامل د مهاجرت سبب ګرځي؟

۷. د ۱۹۵۱ میلادي کال د اپریل کنوانسیون چې په ژنوکې لاسلیک شو پناه اخیستونکي یې څه ډول تعریف کړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په دې موضوع چې ولې له مخ پرو دې هیواد ونو څخه خارجي مهاجرتونه کېږي. د دې مهاجرتونو د مخنیوي له پاره د حل کومې لارې وړاندې کوئ. یوه مقاله ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکې ساعت کې یې خپلوټو لګیوالو ته وړاندې کړئ.

نړیوال مهاجرتونه او د هغې پایلې

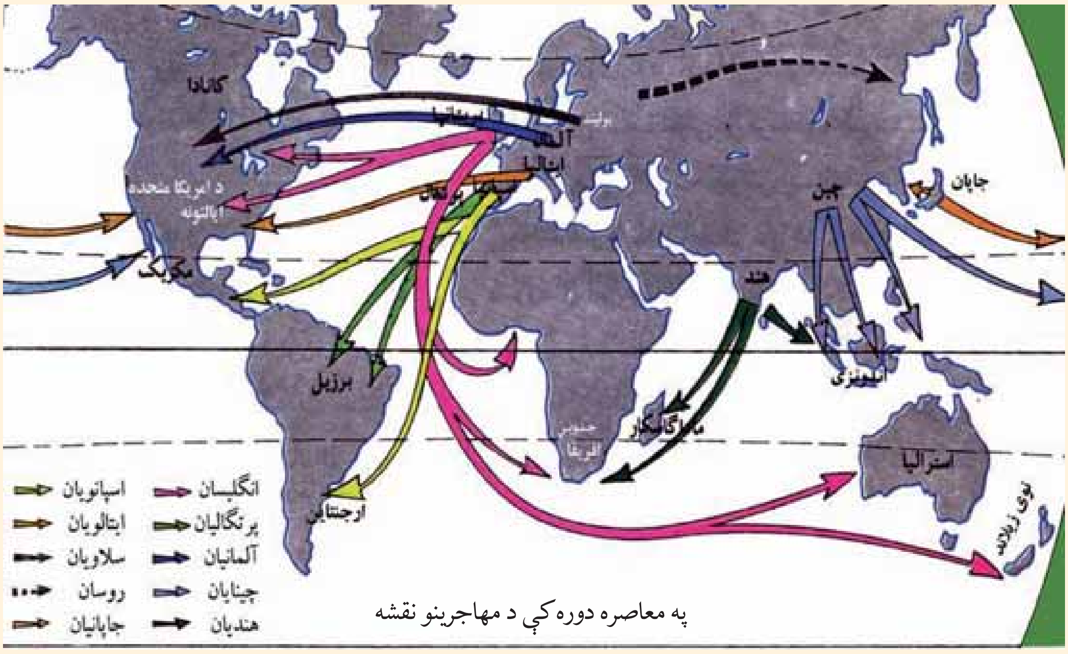

په معاصره دوره کې د مهاجرینو نقشه

ولې خلک له هیواد څخه د بهر مهاجرت سره مینه لري؟

لکه چې په تیرولوستونوکې یادونه وشوه، مهاجرت د دوو لا ملونوله مخې کېږي.

۱ . نامساعد لاملونه: لکه طبیعي،اقتصادي، ټولنیز، سیاسي او مذهبي لاملونه چې په مخکینیو لوستونوکې ورڅخه یادونه شوې ده.

۲.جزبونکي لاملونه: لکه دیوې ساحې دنفوسوکموالي، راښکونکې سیمې، د ځمکې لاندې منابع،دکار زیاتوالي او ډیره اجوره.

مهاجرتونه د تاریخ په اوږدوکې رامنځته شوي دي اوتراوسه جریان لري.ځیني په هیواد کې دننه وي، چې په هیواد کې دننه دمهاجرت په نوم یادیږي، ځیني له نړیوالو سرحد ونوڅخه په تیریدو سره کېږي، چې د بهرنیومهاجرتونوپه نوم یادیږي.مهاجرین غواړي چې د اړونده هیواد له سیاسي، اقتصادي یاټولنیزوشرایط څخه ګټه واخلي. د آریایانو مهاجرتونه ختیځ، جنوب او لویدیځ ته اوباد ختیځي آسیاد خلکو مهاجرت، د امریکا لوېې وچې او همدارنګه نړیوال مهاجرتونود ۱۵ م پیړۍ د جغرافیایي لویواکتشافونوپه پایله کې پراختیاوموندله او د نړۍ نورو سیمو ته د اروپایانو د مهاجرت سبب شو. په هغه وخت کې په یوه نیمه پېړۍ کې ۷۰ میلیونه تنه مهاجرشول، چې له خپلې پانګې څخه په نوې نړۍ کې ګټه واخلي اوپه سوداګرۍ لاس پورې کړي. په پایله کې د امریکا او اوقیانوسیې

لویې وچې ګڼ نفوسه شوې. چې ښه مثال یې دشمالي امریکا هیواد ونه دي. چې ۹۵ سلنه نفوس یې اروپا یي مهاجرین او ۲ سلنه یې افریقایي توریوستکي دي. د ۱۹ پېړۍ په ټوله دوره کې د نفوسو زیاتوالی او اقتصادي بحران د مهاجرتونو سبب شوچې دهغو پواسط د اروپا اضافي نفوسودګڼوالي د روند بار کم شو. یوازې د انګلستان په هیواد کې له ۱۸۱۵ میلادي څخه تر ۱۹۲۰ میلادي پورې ۱۷ میلیونه تنومهاجرت پیل کړ. دغو مهاجرتونو دوه اړخونه درلودل، دایمي مهاجرین او د اداري کارکونکواو مذهبي مبلغینو مهاجرت چې موقتي جنبه یې لرله. ددې دوو مهاجرینو له ترکیب څخه د بریتانیا امپراتورې رامنځته شوه. چې وروسته دغه مهاجرتونه په بېساري ډول په نړیواله ستونزه بدل شوه او هیواد ونه یې اړکړل چې د مهاجرینو د منلو له پاره مقررات وضع کړي. د امریکا دمتحده ایالتونوکانګرس دمهاجرینو دمخنیوې له پاره په ۱۹۲۴ میلادي کال کې دمهاجرینو په نوم قانون تصویب کړ. دغه قانون امریکا ته په هغه شمېر مهاجرین چې له بیلا بیلو هیواد ونو څخه کولای شي امریکا ته راشي مقررات وضع کړل. نوموړي قانون زیات دهغو مهاجرینو مخه نیوله چې د جاپان اوچین ژېرنژاد پورې یې اړه درلوده. وروسته د نورو هیواد ونو په باره کې هم عملي شو. ددې مقرري له مخې مهاجرین باید خپله پانګه هم له ځانه سره ولري. هغوی کولای شول چې له پنځو کلونو وروسته په امریکا کې د اوسېدنې تابعییت حاصل کړي او یا له امریکا څخه خارج شي. اوس بر عکس زیاتره نړیوال مهاجرین د دریمې نړۍ له هیوادونو څخه پرمختللي صنعتي هیوادونو ته کېږي چې بنستیزلامل یې اقتصادي اوسیاسي لامل دي. کله چې د یوې کورنۍ عایدات یوازې د لومړنیو اړتیا وو پوره کول وي او یا حد اقل معاش وي، هغوی د دې توان نه لري چې په هیواد کې د ننه پانګه واچوي. له بلې خوا ورځ په ورځ نفوس زیاتیږي او د نفوسو طبیعي زیا توالی او دا سې نور مشکلات ددې

سبب گرځي چي خلك له كليو ښخه ښارونو او خارجي هيواد ونو ته مهاجرت وكړي. ځرنگه چي هغوی له مهاجرت له پاره قانوني اسناد نه لري. نو له غير قانوني اوقاچاقي لاروڅخه استفاده كوي. نو د ستو نزو په منلو او آن د تلفاتو په منلو ځانونه تاكلي هيواد ونو ته رسوي. دغه نفوس د يوه هيواد فعا ل اقتصادي نفوس(له ۱۵ كلنه څخه تر ۶۵ كلنه پورې) احتواكوي ځرنگه چي دهغوي يو شمير دكاركولو رسمي ويزه اوكاركولو اجازه او دكار ځانگړې مهارت نه لري نوله همدې امله لږمعاش او خراب چاپيريال كې چي د دولت نظارت څخه لېرې وي شاقه او غير صحي كارونو ته مخه كوي.

ديا دونې ورځ خبره دا ده چي يو شميرپر مختللي پانگه وال هيواد ونه د نفوسو د طبيعي كنترول له مخي د بشري قوي له كمښت سره مخامخ دي چي د دې ستونزې د حل له پاره د قانوني لارې مهاجر كار گران مني. په لويديځه اروپا كې تقريبا ۱۱ ميليونه مهاجركار گران كاركوي. د مهاجروكار گرانو د منلو له مخې المان په لومړۍ درجه كې دی، وروسته انگلستان،فرانسه، سويس او سكند يناوي هيواد ونه دي.

د لويديځي اروپا هيواد ونه په ورستيو كلونوكې له گاونډيو هيواد ونو(ايتاليې، پرتگا ل او هسپانيې) موسيمي مهاجرو كارگرانو دكموالي د احساس له مخي، د جنوب ختيځې اروپا، تركيې، د انتيل د ټا پوگانو او افريقا د هيواد ونو كارگرانو ته متوجه شول. المانيان معمولاً د تركې اويو نانې مهاجرو كارگرانو څخه، فرانسويان د شمالي افريقا د مهاجرو كارگرانو څخه او انگلستان د مشترك المنافع د هيواد ونو له كارگرانو څخه گټه اخلي. د امريكا متحده ايالتونه د مكسيكو له مو سيمي كار گرانو څخه كاراخلي.

په همدې ډول د نړۍ د پرمختللو پانگه والو هيواد ونو څخه مخ پرودې هيواد ونو ته هم مهاجرت كېږي د هغوی پانگه په كاركې پوهه په تيره بيا د هغوی په كاركې تجربه ده چي پخپلو هيواد ونو كې يي حاصله كړې ده.په كال كې د دې مهاجر ينو شمير تقريباً له ۲۰۰ څخه تر ۳۰۰ زرو پورې رسيږي، چي د كار او د ښه ژوند په لټه كې خپل هيواد ونه پرېږدي او د لويو وچو ترمنځ په مهاجرت لاس پورې كوي. نوي سيمې دغه مهاجرين په پرانيستې غېږه او زياتو امكاناتو او ښه ژوند په برابرولو مني. خارجي مهاجرتونه، له هغه هيواد ونو څخه چي مهاجرت كوي د نفوسو په كمښت او هغو هيواد ونو ته چي مهاجرت كيږي د نفوسو د زياتوالي سبب گرځي. د مخ پرودې هيواد ونو ټول مهاجرين ځوان او فعال اقتصادي نفوس تشكيلوي. د دې مهاجرت له مخې د مخ پر ودې هيواد ونو فعال اقتصادي نفوس كميږي، چي په پای كې د اقتصادي ركود سبب گرځي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلوويشل شي. د لاندې موضو عګانو په باره کې دې پخپلو منځو کې بحث وکړي او مباحثې پايله دې د ډلې مشريه ټولګي کې وړاندې کړي.

١ .ديوه هيواد کوم نا مساعد عوامل اوسيدونکي د وطن پر پرېښودوته اړباسي. دغه ستو نزه پخپلو کې وارزوئ.

٢ . کوم لاملونه د مهاجرينو د جذب سبب ګرځي. زموږ له هيواد څخه زيات مهاجرين کومو هيوادونوته تللي دي. ولې؟

٣ . تاسي له کلو څخه ښارونو ته د مهاجرينو د کموالي او مخنيوي لپاره اوياله وطن څخه دباندې مهاجرت له پاره څه وړانديز لرئ؟

٤ . د خارجي مهاجرتونو اغيزې د هيواد په اقتصاد او نفوسو ترکتنې لاندې ونيسي.

٥ . د مخ پرودې او پر مختللو پانګه وال هيوادونو د مهاجرينو شرايط پرتله کړئ.

پوښتنې:

١ . کوم لاملونه د مهاجرينو د جذب سبب ګرځي؟

٢ . کوم لاملونه د مهاجرينو مخه نيسي؟

٣ . د جغرافيايي لويو اکتشافاتو څخه وروسته کومو لويو وچو زيات مهاجرين منلي دي؟

٤ . ولې د امريکا د متحده ايالتونو کانګرس په ١٩٢٤ ميلادي کا ل کې امريکا ته د مهاجرينو قانون وضع کړ.

٥ . کوم لاملونه له دريمې نړۍ څخه پر مختللي صنعتي هيوادونو ته دمهاجرت سبب ګرځي؟

٦ . کومو مهاجرتونو ته قانوني او کومو مهاجرتونو ته غير قانوني مهاجرتونه وايي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زموږ په هيواد کې کوم لاملونه د د اخلي او خارجي مهاجرتونون د زياتوالي سبب ګرځي.
د دې تحليلي مطلب په باره کې مقاله وليکئ او د جغرافيه د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلوټو لګيوا لو ته وړاندې کړئ.

۴,۵ نژادونه

په نړۍ کې ولې بېلابېل نژادونه شته؟

الف: نژاد

نژاد دخلکو ډلې ته ویل کېږي چې د ظاهري څېرې، د پوستکي او ویښتانو رنګ، بیلوونکې نښو او ارثي ګډې ځانګړتیاوې و لري. د نړۍ ټول خلک په دریو اصل نژادونو وېشل شوي دي. چې له سپین یا اروپایي نژاد،ژیړ نژاد یا مغولي نژاد او تور یاآستوایي نژاد څخه عبارت دي.له یادو شوو نژادونو څخه هر یو نژاد ځانګړي ارثي مشخصات لري. لکه د ویښتانو شکل او رنګ، دپوستکي رنګ او دسترګو،پزې او دسردکوپړۍ جوړښت او داسې نورې ځانګړتیاوې.

سپین نژاد: لوړه ونه،سپین پوستکی، جګه پزه او خرمایي ویښتان او پرانېستې سترګو ځانګړې بڼه او داسې نور.

ژیړ نژاد: ژیړ پوستکې، تور او صاف ویښتان، لړه ږیره،ګرد سر، بادامي سترګې لنډه پزه ، ټیټه ونه او لږ غونډې چاغ وي.

تور نژاد: تور یا نصواري ته ورته پوستکی اوپلنه پزه، ګڼګوتي ویښتان او پیړې شونډې لري.

ګډ یا دوه رګه نژاد: د مهاجرتونو او د مختلفو نژادونو تر منځ دودونو په پایله کې منځته راغلي دي لکه مولات او سامبو نژادونه.

سره پوستکې: اصلاً د ژیړ نژاد پورې اړه لري، خو د مذهبي عقیدوله مخې په مخ او وېښتانو نکریزي وهي. نوله همدې امله د سور پوستکو په نوم مشهور شوي دي.

ستاسې په نظر دنوموړو نژادونو په منځته راتللوکې کوم لاملونه اغېزه لري؟په داسې حال کې چې ټول انسانان له یوه مور او پلار څخه یعنې آدم (ع) او بي بي حوا (ع) څخه پیدا شوي دي.

پوهان دې پوښتنې ته داسې ځواب وايي:

نژادونه د طبیعي چاپېریال د بېلابېلو شرایطو، اقلیم او خوړو سره د تطابق له مخې چې په انساني ژوند باندې اغېزه لري، را منځته شوي دي. نوموړي طبیعي شرایط په بېلابېلو نژادونو اغېزه کوي. د مثال په ډول په کومو ځایونو کې چې تور پوستکي ژوند کوي د لمر وړانګې په عمود ډول لګېږي او د هوا تودوخه زیاته وي او لمر دسیمې د اوسیدونکو په پوستکي په مستقیم ډول اغېزه کوي، له اړتیااو اندازې څخه زیاته تودوخه انسانانو ته تاوان اړوي. نو له همدې امله ددې هېوادونو د اوسېدونکو جسم (اورګانېزم) د زرګونو کلونو په تېریدو سره له اندازې څخه دزیاتې تودوخې سره توافق کړي دي او په پای کې دتور رنګه نسجونو ماده یې په پوستکی کې را ټولېږي. دغه نسجي ماده (میلانین) د پوستکي اپیدرمس رنګینه طبقه داسې حجرات لري چې د پوستکي رنګ جوړ وي، ژیړ، نصواري، سور اوآن داچې تور رنګ لرونکي وي.

د هغو خلکو پوستکی چې ډېر میلانین لري د بدن پوستکي یې زیات تور وي، دغه ماده د لمر دوړانګو د نفوذ مخه نېسي او پوستکي د لمر د وړانګوله سوځېدو څخه ژغوري. د وخت په تېریدو سره په دې ډله کې د پوستکی تور والي مېراثي ګرځي، زیره او ګړګوتي وېښتان د سر کاسه له تودوخې څخه ساتي.

سپین پوستکی زیاتره په شمالي معتدله سیموکې ژوند کوي، په داسې سیمو کې زیات اوربښت، لندبل او زیاتره وریځ وي او خلك یې له لمر څخه لږه ګټه اخلي، نو له همدې امله یې بدن زیات لمر ته اړتیا لري. د هغوی په بدن کې د میلانین ماده یوازې په اوړي کې زیاتیږي. هغه وخت چې د انسان بدن د لمر د وړانګو پواسطه د اړتیا وړ ویټامین ډي جذبوي د انسان پوستکي غنم رنګه

ګرځي.

په هغو ځایونو کې چې ژیړ پوستکي ژوند کوي، په هغه ځایوکې معمولاً باد او طوفانون لګېږي، چې له ځان سره خاورې، میده شګې انتقالوي. د کلونو په تېریدو سره له دې بادونو او طوفانونو سره توافق کوي او د ژیړ پوستکو سترګې تنګېږي، چې و کولای شي دخاورې او شګویه وړاندې وساتل شي. دغه نښنه په ژیړ پوستکو کې ارثي ګرځي اود زیاتره خلکو ورځني خواړه وریجي وي، چې ډېرلږ غذایي مواد لري. ټول نژادونه د ذکاوت او استعداد له مخې توپیر نه لري، د هغوی ظاهره ځېره لکه چې ورڅخه یادونه وشوه د طبیعي او محیطي شرایطو محصول دی.

ځینې پوهان باور لري چې سپین نژاد، عالي نژاد دی او ژیړ او تور نژاد له شاته پاتې نژادونو څخه ګڼل کېږي. هغوی یوازې جسماني کارونه سرته رسوي. نژاد پالونکي تراوسه په ځینو هېوادونو کې همدغه نظرعملي کوي. په دې هېوادونوکې تور پوستکي له سپین پوستکو څخه لږ ارزښت لري نو تور پوستکي تحقیر وي او لږه حق الزحمه ورکوي.

۱۹۶۵م کال د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ټولوډولونو نژادي تبعیض د له منځته وړلولپاره نړیواله معاهده لاسلیک کړه. د هغې له مخې یې د هر ډول نظریاتو خپریدل چې په نژادي امتیازاتو ولاړ وي منع کړل. توهین اود هر ډول نژادي تبعیض لپاره هڅې جنایت ګڼي. دغه موضوع د اساسي قانون د دویم فصل په ۲۲ ماده کې درج شوې ده. چې د افغانستان په اتباعو کې هر ډول تبعیض او امتیاز منع دي.د افغانستان اتباع ښځې وي او که نارینه د قانون په وړاندې مساوي حقونه اووجایب لري.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مساوي ډلووویشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوعګانو پخپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې داستازي په واسطه خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

۱-په بشري نژادونوکې کوم نژاد ذکي اوډېر استعداد لري؟

۲-ولې تور نژاد تور پوستکي او ظاهري ځانګړې ځېره لري؟
۳-ولې سپین نژاد ظاهري ځانګړي خصوصیات لري ؟
۴-سره پوستکي دنړۍ په کومه لویه وچه کې استوګن دي او دځېرې د سوروالي علت یې توضیح کړئ؟
۵-ګډ نژاد په څه ډول منځته راځي؟

پوښتنې:

لنډ ځواب ور کړئ:
۱-د تور پوستکو ظاهري ځانګړ تیاوې بیان کړئ.
۲-سور پوستکي په نړۍ کې په کوم نژاد پورې اړه لري؟
سم ځواب په نښه کړئ:
۱-د نړۍ ټول خلک په څلورو نژادونو لکه سپین،سور،تور او ژیړ نژاد ویشل شوي دي.
۲-سپین نژاد لوړه ونه، سپین پوستکې، جګه پزه، تور ګورګوتي وېښتان لري.
۳- نژادونه د بېلابېلو طبیعي محیطونو،اقلیم او خوړو محصول دي.
لاندې جملې بشپړې کړئ:
۱-ګډ نژادونه د مهاجرت او د ودونو پواسطه منځته راغلي لکه۰۰۰۰۰او ۰۰۰۰۰۰
۲-د اساسي قانون د دویم فصل ۰۰۰۰۰۰۰۰ مادې له مخې د افغانستان اتباعو ترمنځ هر ډول تبعیض او امتیاز منع دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالوته وړاندې کړئ.
زموږ دهېواد خلک دکوم نژاد پورې اړه لري. دهېواد اساسي قانون په کومه ماده کې هر ډول تبعیض منع شوي دي.

ب: د نژادونو جغرافيايي ويش:

په آسيا کې د ژبو او نژادونو د ويش نقشه

د نړۍ په کومو لويو وچو کې د سپين نژاد، او تور نژاد نفوس متمرکز شوي دي؟

د آسيا د لويې وچې نفوس له بېلابيلو نژادونو څخه جوړ شوي دي، چې زياتره يې زيړ نژاد جوړ وي او پاتې نور يې سپين پوستکي او تور پوستکي دي.

د هغوی د جغرافيايي ويش په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

د آسيا د لويې وچې نژادي ګروپونه:

الف زيړ نژاد: د آسيا په لويه وچې کې ددې نژاد خلکو د نورونژادونو په پرتله ډېر نفوس تشکيل کړي دي. مغلان، تبتيان، ساموېديان، ترکمنان، قرغيز يان د شمالي چين خلک،کورياييان په لړ څه تو پير همدغه نژادي ځانګړتيا وې لري، د جنوب ختيځې آسيا خلک (جنوبي چين،کامبوج، لاوس، تايلند، برما او ويتنام او آن جاپانيان

چې د پوستکي رنګ يې روښانه دي د همدغې نژاد برخه جوړوي. ددې نژاد ځينې فرعي ډلې دشمالي سابيريا د تندرا او تايګاه په ځنګلونو (ستنې ډوله پاڼې لرونکي ځنګلونو) کې د خو زريزوخلکو د ډلې په څېر ژوند کوي.

ب- سپين نژاد: په هندوچين کې د سپين پوستكو نژاد نسبتاً لږ شمېر موندل کېږي، چې په ابتدايي ډول ژوند کوي.د سپين پوستکو د استوګنې اصلي ځاي د هماليا د غرونو دلړيو لويديځې سيمې او دهند نيمه وچه ده . افغانان،ايرانيان،بلوڅان، قفقازيان او روسان د سپين نژاد ښې بېلګې دي. همدارنګه سامي نژاد ه په عربستان، سوريه، اردن، اسرائيل، د ترکيې يوه برخه او کردستان کې استوګن دي د سپين غنم رنګه نژاد پورې اړه لري.

ج: تور نژاد: تور نژاد په استوايي سيموکې ژوند کوي، چې نژاد پيژندونکي هغوي ته نګريتو Negritos وايي. دغه تور پوستکي کوړې کوړې وېښتان لري چې سوچه بېلګه يې په سيلون،هند کې د همالیې د غره په جنوب کې، د ملاکا په ټاپو وزمه، د انديمان او نيکوبار په ټاپوګانو کې تيت شوي دي. دغه خلک په نيمه ابتدايي حالت ژوند کوي او زياتره يې په ځنګلونو کې استوګن دي چې زياتره يې د هماليه د غرونو په جنوب کې استوګنه کوي.

د اروپا د لويې وچې نژادي ډلې:

په اروپا کې د نژادونو د ويش نقشه

د اروپا اوسيدونکي تقريباً ټول سپين پوستکي دي او په شمالي، ختيځ، الپي، ديناريکي اومديترانه يي ډلو ويشل شوي دي. شمالي او ختيځ سپين نژاد برخې داستوګنې ځای سکنديناوي هېوادونه، انګلستان، د فرانسې شمال، المان، لهستان(پولينډ) د روسيې اروپايي برخه ده، الپي نژاد يې د اروپا په مرکزي او لويديځو برخوکې استوګن دي. په داسې حال کې چې مديترانه يي نژاد ځانګه يې غنم رنګه څېره لري د مديترانې د سمندر ګې په شاوخوا هېوادونو کې ځای پر ځای شوی دي د اروپايي نژاد ديناريکي برخه په البانيه او دختيځې اروپا په ځينو هېوادونو کې ژوند کوي. لاپنيان د اروپا په ډېره شمالي برخو کې استوګن دي.

د افریقا دلویې وچې نژادي ډلې:

د افریقا نژادي ډلې تور پوستان، عربان، بربریان، آسیایان او اروپایان تشکیلوي. تور پوستان دافریقا ۷۰ سلنه نفوس جوړوي، چې ټول يې د لویې صحرا په جنوب کې استوګن دي. تورنژاد هم په څلوروډلو ویشل کېږي: چې عبارت دي له بانتو، نیلوت Nelotes پیګیمي Pygmies بوشمن Bushmen او هوتن تت Hottentots څخه.

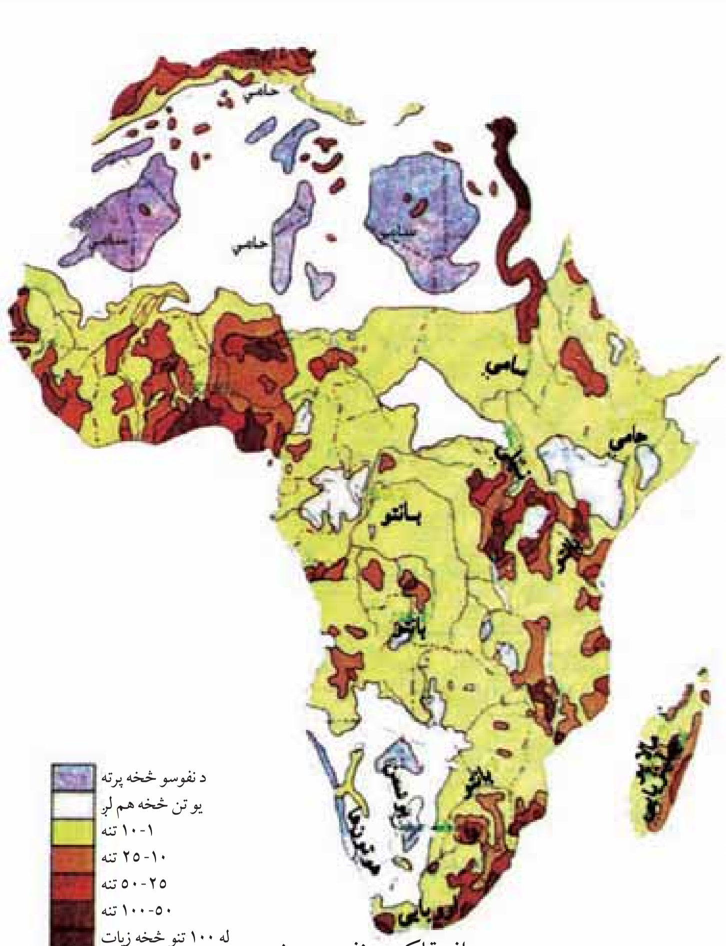

په افریقا کې د نفوسو ویش

د دې هرې ډلې په څېره کې زیات توپیرونه لیدل کېږي.بانتو د افریقا دتوریوستا نو ډېره لویه ډله ده چې د افریقا په لویدیځ کې په تیره بیا ددې سیمې دساحل په اوږدو کې په مرکزي افریقا کې، په ختیځ او جنوب ختیځ برخو کې او د مادغاسکر په ټاپوکې ژوند کوي.

د هغوی د بدن پوستکی قهوه اي، پلنه پزه، ډبلې شونډې او کوږې کوږې ویښتان لري.

نیلوت خلك جګه ونه لري(۱۸۳سانتي متره) چې په سوډان، یوګندا او کینیا کې ژوند کوي.

پیګمیان په استوایي ځنګلونو کې استوګن دي. ونه يې ټېټه ده (لوړوالي یې ۱۴۷ سانتي مترو پورې رسېږي).

بوشمن او هوتن تت ټېټه ونه لري او د کالاهاري ددښتې په شاوخواکې ژوند کوي.

عربان او بربران د لوېي صحرا په شمال کې استوګن دي. عربان غنم رنګه دي او تو ر وېښتان لري د افریقا په شمال لویدیځ کې سپین پوستکي بربر قبیلې ژوند کوي چې په نسل کې داسپانیې اوایټالیې له خلکو سره ورته والی لري. نو له همدې امله د الجزایر، تونس اومراکش هېوادونو، خلک د بربر دهېوادونو په نوم یادوي.

سپین پوستکي اروپایې مهاجر، له استعمار څخه وروسته په افریقا کې تیت شول.د تمر کز اصلي ځاي يې په شمال لویدیځ کې (المغرب) اوپه جنوب کې (جنوبې افریقا او زمبابوې)دي. همدارنګه په کینیا او زایر کې هم ژوند کوي، مهاجرآسیایان له اروپایانو څخه زیات دي. هندیان په جنوبې افریقا، کینیا او یوګنداکې استوګن دي. د مورشس د ټاپوګانو نفوس زیاتره هندیان دي.د ماد غاسکر زیاتره نفوس مالایي یان او پولینزي یان دي.

د امریکادلوې وچې نژادي ډلې:

د امریکا زیات اوسېدونکي سپین پوستکي یا ګډ نژاد څخه دي.د امریکا د لوېې وچې اصلي اوسېدونکي سور پوستکي دي. چې په اصل کې د زیړ نژادیوه برخه ده، چې د مذهبي عقیدې له مخې خپل مخ اوېښتان په نکریزو سره کوي.شمېر يې په شمالي امریکا کې ډېر محدود دی، خو په مکسیکو او السلوادور کې د نفوسو اصلي عنصر ګڼل کېږي، د بولیویا، ګوایتمالا، اکوادور، پیرو ا و پاراګوای د لوړوسیمو نیم نفوس سور پوستکي دي. د امریکا په لویه وچه کې د سپین پوستکو دزیاتوالي لامل د نړۍ له بېلا بېلو هېوادونو څخه امریکاته د

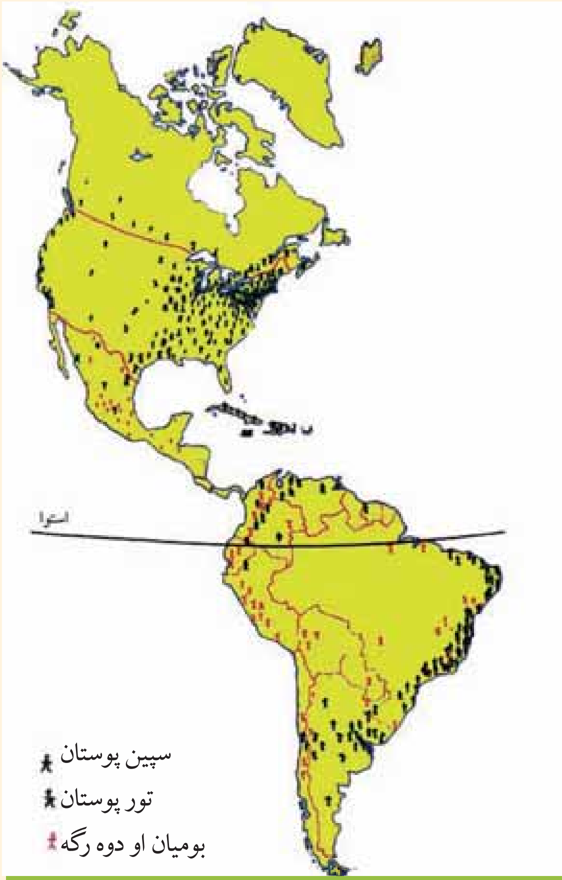

د امریکا په لویه وچه د نژادونو د ویش نقشه

سپین پوستکو مهاجرت ګڼل کېږي زیړ پوستکو له چین او جاپان څخه دې لوېې وچې ته مهاجرت کړی دی. تور نژاد د غلامی اوغلامانو د خرڅلاو د رواجولو په پایله کې امریکاته له افریقا څخه راوړل شوي دي. له پورتوریکو، کیوبا او دومنیکن پرته نور ټول ټاپوګان د توروپوستکو د استوګنې سیمې ګڼل کېږي او د ونزویلا،سورینام، فرانسوي ګیانا او پانامې کې تور پوستکي ژوند کوي.

دوه رګه اوګډ نژادونه د سپین پوستکو او تور پوستکو د ودونو په پایله کې (مولات Mollstes) اوتور پوستکو او سور پوستکو د وادوکولو په پایله کې زانبوس(Zanbus) د څلورنیمو پېړیو په اوږدو کې را منځته شوي دي، زیاتره دغه نژادونه د مرکزي او جنوبي امریکا په هېوادونوکې ژوند کوي. په اقیانوسیه کې زیات نفوس سپین پوستکي اروپایی مهاجرین دي. یو لږ شمېر تور پوستکي او زیړ پوستکي او دوه رګه نژادونه هم شته.

د استرالیا نژادي ډلې:

د اروپایانو له مهاجرت څخه مخکې په استرالیا کې ۵۰۰ تور پوستکې قبیلې مېشتې وې چې د خلکوشمېرېې څه ناڅه شپیته زرو تنو ته رسیده. د استرالیا اروپایي کېدنه له (۱۸۳۰) م کال څخه وروسته د اروپایانوله مهاجرت سره پېل شوه. لومړني مهاجرین یې هغه محکومین وو چې دهېواد د پرېښودو په جزا محکوم شوي وو. اوس ددې لوېې وچې د دوه رګه وو نفوس اکثریت جوړوي. د هغې لامل داوه چې سپین پوستکې ښځه حاضره نه وه چې دې ټاپوګانو ته مهاجرت وکړي ، نو له همدې امله یې له بومي ښځو سره یې ودونه وکړل او ګډ نفوس یې را منځته کړ.

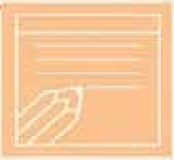

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبوډلو وویشل شي او یو له پوښتنو څخه دې دیو اوبل په مشوره ځواب برابر کړي او دډلې استازې دې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

۱- د نقشې له مخې په نړۍ کې د سپین نژاد د استوګنې ځای تثبیت کړي.

۲- د نقشې له مخې په نړۍ کې د ژېړ نژاد د استوګنې ځای تثبیت کړې.

۳- د نقشې له مخې د تور نژاد د استوګنې ځای تثبیت کړې.

۴- د ژېړ نژاد خصوصیت ولیکئ.

۵- ګډ نژاد څه ته وایې او دغه نژاد د نړۍ په کومه لویه وچه کې زیات دی.

پوښتنې:

لاندې تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړئ.

۱- د آسیا د لویې وچې اکثریت نفوس .... تشکیلوي.

۲- د اروپا اکثریت نفوس........ نژاد، د افریقا........... نژاد تشکیلوي.

۳- د تور پوستکو او سپین پوستکو دواړو کولو په پایله کې........... ګډ نژاد را منځته شو.

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د اروپایي سپین نژاد غنم رنګه برخه د نړۍ په کومو هېوادونو کې ژوند کوي.

۲- د افریقاد لویې وچې دنژادي ګروپونو نومونه واخلئ.

۳- سور نژاد ځانګړتیا وې بیان کړئ.

۴- ګډ نژاد څه ته وایې او دغه نژاد زیاتره په کومه لویه وچه کې شتون لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

مهاجرین په کومو لویو وچو کې د نفوسو د زیاتوالي سبب شوي.

ددې مطلب لاندې مقاله ولیکئ او د جغرافیې په را تلونکې ساعت کې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

شپږم څپرکی

۶-۱ د نړۍ د مهمو دینونو په هکله څه پوهېږئ؟

پاسئ نقشه په غور ولولئ او و وایاست چې په نړۍ کې کوم دینونه زیات پیروان لري؟

دین د انسانانو د فرهنګ ډېر مهم عنصر دي. هر یو دین له یوه ټاکلي ځای کې منځته راغلي دي او وروسته نورو سیموته خپور شوي دي. دینونه معمولاً له سیاسي، نژادي، ژبني او اقتصادي سرحدونو څخه اوړي او د نفوذ ساحه یې له پورتنیو لاملونو څخه د هیڅ یو تابع نه ده، دینونه دپیروانو د عقیدې له مخې په لاندې برخو وېشل کېږي:

۱. **انیمزم** Animism **یا د طبیعي پدیدو د عقیدو پیروان**: انیمزم د انسانانو له لومړنیو آیینونو څخه ګڼل کېږي، د دې آیین پیروان وایي چې ټول شیان او جمادات روح لري. ددې آین پیروانو په تیرو وختونو او دوروکې په تیره بیاله تاریخي دورې څخه مخکې، طبیعي په تیره بیاحیرانوونکي (خارق العاده) شیانو او پدیدوته د خدایي خاصیت قایل و، لکه برېښنا، تندر، رو ښنایي، طوفان، باران او داسې نور د ماورای طبیعت قدرت په صفت پېژندل. دغه آیین اوس په قطبي، بیاباني او لېرې پرتو ځنګلي سیمو کې په تور پوستو او زېړ پوستو خلکو کې لیدل کېږي.

۲. **د ارباب الانواع د عقیدې پیروان**: ددې عقیدې پیروانو باور درلوده چې هره حادثه او پدیده جلا خدای لري. دغه آیین دیونان له مدنیت څخه پیل شوی دی او د روم د مدنیت په وخت کې اعلی درجې ته ورسیده لکه د اورغورځوونکي (اتشفشان)خدای، د برېښنا او تندر خدای، دسمندرونو خدای، د ستورو

خدای، د باران خدایاو داسې نور.

۳. د اسماني دينونو پېروان: دغه دينونه زياتره اخلاقي اړخ لري او د خدای(ج) عبادت کوي. چې د هغې د لارښوونې له پاره يې بيلابيل پيغمبران درلودل لکه يهوديت، مسيحيت او اسلام چې ترټولو کامل دين د اسلام مقدس دين دی.

له بېلابيلو دينونو څخه د خلکو پيروي ځينې وختونه په ټولنيز چاپيريال کې د زياتو توپيرونو سبب ګرځي. مثلاً هندوان د غوايي غوښه نه خوري او د غوايي غوښه خوړل په کې منع دي. د هغوي د ژوندانه په قلمرو کې د غوايي د غوښې د خرڅلاو مرکزونه، نه ليدل کېږي. همدارنګه مسلمانان او عيسويان چې خپل مړي ښخوي. د هغوی د ژوندانه په ساحه کې هديرې ليدل کېږي. په هغو ځايونو کې چې هندوان اوسيږي، نو هلته د مړو د سوځيدو ځايونه ليدل کېږي، ځکه چې هغوی خپل مړي سوځوي.

د رخصتۍ ورځې هم په بيلابيلو دينونو کې تو پيرلري، چې په اقتصادي فعاليتونو او نورو کارونو اغېزلري. دبيلګې په ډول په اسلام کې د جمعې ورځ او په عيسويت کې د يکشنبې ورځ رخصتي وي. په اسلامي سيمو کې د معمارۍ ځانګړی سبک شتون لري او کورونه د حريم ټاکلي ځايونه لري. جماتونه ګلدستې، رواقونه، منارونه او ګنبځې په اسلامي هېوادونو کې ځانګړی سبک لري چې په عيسويت کې داډول سبک نه ليدل کېږي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو و ويشئ. هره ډله دې دنړۍ ددينونو په نقشه کې دانميزم، ارباب الانواع او آسماني دينونو دعقيدو دنفوذ ساحه، په نښه کړي اوهره ډله دې راټول شوي معلومات خپلوټولګيوالو ته وښيي.

پوښتنې:

لنډ ځوابونه ورکړئ :

۱. دنړۍ دينونه په عمومي ډول په څو برخو ويشل شوي دي؟
۲. اينميزم څه ډول مذهب دی؟
۳. ارباب الانواع له انيميزم سره څه تو پير لري؟
٤. کاملترين دين کوم يو دی؟
۵. په يوه سيمه کې د يو ځانګړي فرهنګي سيمې په را منځته کيدو کې د مذهب د آيين اغيزي واضح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

دنړۍ د دينونو او آيينونو نومونه واخلئ او دين او آيين ترمنځ تو پيرونه واضح کړئ.

الف: داسلام سپیڅلی دین

دنړۍ د اسلامي هیوادونو په هکله څه پوهیږئ؟

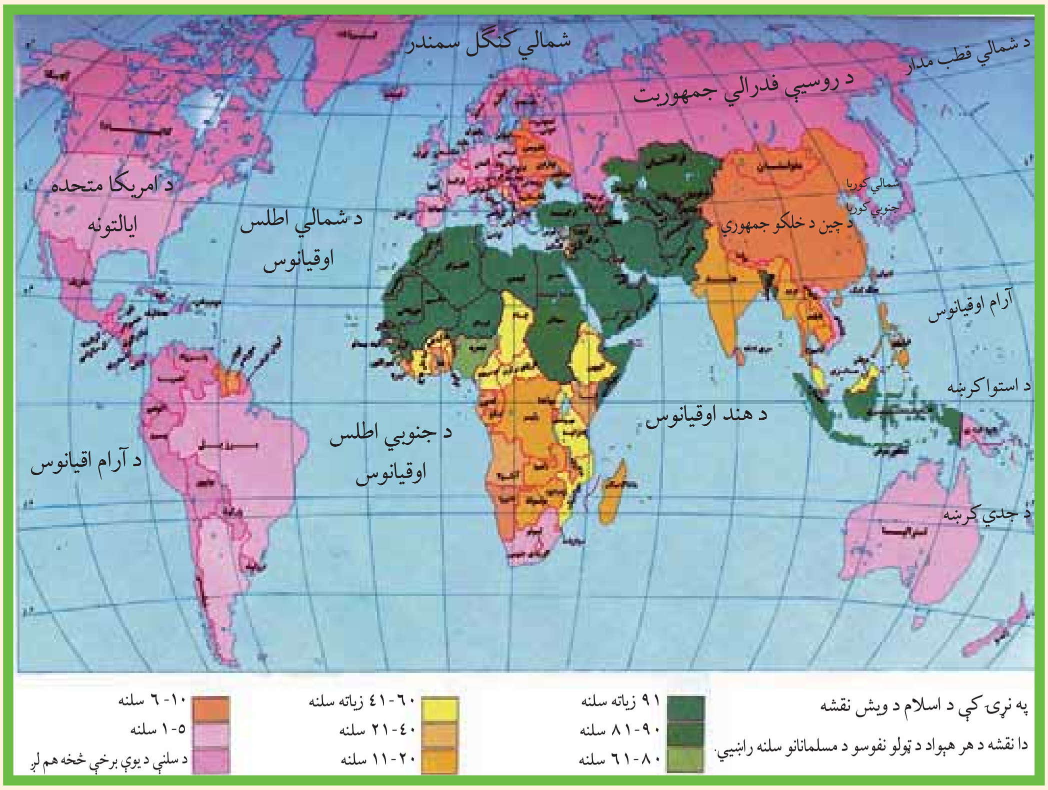

پورتنی نقشې ته ځیرشئ او و وایاست چې زیات اسلامي هیوادونه دنړۍ په کومه لویه وچه کې پراته دی؟

د اسلام سپیڅلې دین د الهي و حدانیت او ټولنیز عدالت په بنسټ ولاړدی، چې د حضرت محمد(ص) په بعثت او دقرانکریم په نازلیدو سره په مکه مکرمه کې انسانانو ته وړاندې شو.

کله چې حضرت محمد(ص) له مکې معظمې څخه مدینې منورې ته هجرت وکړ، له هغې څخه وروسته داسلام مقدس دین په ډیره چټکۍ خپورشو اود ختیځ اولویدیځ په افکارو یې زیاتې او دایمې اغیزې وکړې. زیاتروخلکو دقناعت اوښه والي له مخې اسلام و منه او نوریې هم اسلام ته دعوت کړل نو ځکه په ډیره لږموده کې په پراخه ساحه کې خپورشو.

اوس دنړۍ په ټولو هیوادونو کې اسلامي دعوت په یوه ډول یا بل ډول وجود لري.

نن ورځ مسلمانان د ځمکې په پراخه ساحه کې استوګن شوي دي. تقریباً د نړۍ د نفوسو پنځمه برخه

مسلمانان دي. د آسیالویه وچه دنړۍ د مسلمانانود استوګنې لومړنۍ سیمه ده. ددې لویې وچې اسلامي هېوادونه په منځني ختځ،منځنۍ آسیا، جنوبي او جنوب ختیځې آسیا کې پراته دي. د دې اسلامي هېوادونو د خاورې پراختیا ۱۵ میلیونه کیلومتره مربع او نفوس یې د آسیا د لویې وچې د نفوسو دریمه برخه جوړوي. په آسیا کې ۲۷ هېوادونه مسلمانان دي چې د هغو څخه د ۱۸ هېوادونو رسمي دین اسلام دی.

د یادونې وړده چې د اسلام سپیڅلی دین د آسیا په جنوب ختیځ کې(اندونیز یا کې) د هند ګجراتي او ایراني سوداګرانو په ۱۳ پېړۍ کې له سوداګرۍ سره یوځای د اسلام دین هم خپورکړ، ترڅو چې د وخت حاکمانو هغه ومانه او دهغه د خپرولوله پاره یې هڅې وکړې. نن ورځ ددې سیمې زیات مسلمانان په اندونیزیا، مالیزیا، بروني او فلیپین کې استوګنه لري.

د افریقا لویه وچه د اسلام دویم مرکز ګڼل کېږي.د افریقا په لویه وچه کې د مسلمانانو داستوګنې سیمه ددې وچې په شمال کې پرته ده دغه ناحیه د مدیترانې د سمندرګي په جنوب کې د سواناد تحت استوایي سیمې، په ختیځ کې د سره سمندرګي او په لویدیځ کې د اطلس د سمندر پورې غزیدلې ده. په نورو افریقایي هېوادونوکی په مختلفو فیصدۍ استوګن دي.

د اروپا او امریکا په لویه وچه کې د پاملرنې وړشمېر مسلمانان اوسیږي. د اروپا په لویه وچه کې په البانیې، بوسني او هرزګوني او په امریکا کې سور ینام په دواړو لویو وچو کې اسلامي سیمې ګڼل کېږي.

د ۲۰۰۰ میلادي کال د احصایې له مخې په ٦۳ نورو هېوادونوکې هم له ۱-۳۸ سلنه پورې مسلمانان ژوند کوي. اوس په نړۍ کې داسې هېواد نه شته چې هلته مسلمانان نه وي د زیاتو معلوماتو لپاره د دې لوست اړوند جدول ته مراجعه وکړئ.

د اسلامي نړۍ هېوادونه د اقتصاد او نفوسو له پلوه یوډول نه دي، خو په ځینوکارونو کې ګډې موخې لري. اسلامي زیات هېوادونه د طبیعي منابعو له مخې لکه نفت، طبیعي ګاز، د ډبروسکاره، مس، ر بړ او داسې نورو له پلوه ډېر شتمن دي. د نړۍ په ٦٥،٥ سلنه د نفتو زېرمې د فارس په خلیج(په عرب خلیج) کې پرتې دي. د همدغوسرچینود شتون له مخې د نړۍ د استعمارګرانو د پام وړګر ځیدلي دي. په همدې ډول زیات اسلامي هېوادونه د استعماري هېوادونو د لاس وهنې اود متخصصینو د نشتوالي له مخې له خپلو منابعو څخه هم ګټه نه شي اخېستلای. په همدې دلیل په ارزانه بیه د لومړنیو اوموتوکو دسر چینو(منابعو) محصولات صادروي او په مقابل کې په لوړه بیه له پرمختللو هېوادونو څخه کالي واردوي. د اقتصاد له پلوه په شتمنو هېوادونو پورې تړلي دي.

لاندنې جدول ۲۰۰۰ میلادي کال د احصایې له مخې ترتیب شوی دی

اضافي معلومات

ګڼه	دآسیا په لویه وچه کې	دمسلمان شمیر په سلنه	رسمي دین	ګڼه	د افریقا د په لویه وچه کې	دمسلمان شمیرنه په سلته	رسمی دین	ګڼه	د اروپا لویه وچه	د مسلمان شمیرنه په سلنه
۱	افغانستان	۹۹/۶	اسلام	۱	الجزایر	۹۹,۷	اسلام	۱	اذربایجان	۸۴
۲	اردن	۹۳,۵	اسلام	۲	تانزانیا	۳۵		۲	الباني	۳۸,۸
۳	ازبکستان	۷۶/۲	-	۳	تونس	۹۸,۹	اسلام	۳	بسینیا و	۴۳
	اندونیزیا	۷۶/۵	-		جیبوتي	۹۴,۱			هرزګونیا	
۴	امارات	۸۲/۷	اسلام	۴	چاد	۵۹				
۵	متحدعرب		اسلام	۵	سنیګال	۸۷,۶			د امریکا د	
	ایران	۹۹/۲	اسلام	۶	سودان	۷۰/۳.			لویې وچې	
۶	بحرین	۸۲/۴	اسلام	۷	سومالي	۹۸/۳	اسلام	۱	هیوادونه	
۷	برونی	۶۴/۴	اسلام	۸	سیرالیون	۴۵,۹			سورینام	
	بنګله دیش	۸۵/۸	اسلام		ساحل عاج	۳۸/۶				۱۹/۶
۸	تاجکستان	۷۸/۶	-	۹	صحرا	۱۰۰	-			
۹	ترکمنستان	۸۷/۲	-	۱۰	کومورو	۹۸				
۱۰	ترکیه	۹۷/۴	-	۱۱	ګامبیا	۸۶,۹				
۱۱	پاکستان	۹۶	اسلام	۱۲	ګینه	۶۷,۳				
۱۲	سوریه	۸۶/۲	-	۱۳	ګینه بسیاو	۳۹,۹	-			
	فلسطین	۸۷/۷	اسلام		لیبیا	۹۶,۱	اسلام			
۱۳	قزاقستان	۴۲/۲	-	۱۴	مالي	۸۲	اسلام			
۱۴	قرغزستان	۶۰/۸	-	۱۵	مصر	۸۴,۴	اسلام			
۱۵	قطر	۸۲/۷	اسلام	۱۶	المغرب	۹۸,۳	اسلام			
۱۶	عربستان سعودي	۹۴	اسلام	۱۷	موریتاني	۹۹,۱	اسلام			
۱۷	عراق	۹۶	اسلام	۱۸	نیجیر	۹۰/۷				
	عمان	۸۷/۴	اسلام		نیجریا	۴۵/۹				
۱۸	کویت	۸۳	اسلام	۱۹	ولتای علیا	۴۸,۶				
۱۹	لبنان	۵۵/۳	-	۲۰	(بورګینافاسو)					
۲۰	مالدیو	۱۰۰	اسلام	۲۱	ارتیریا	۵۰				
۲۱	مالیزیا	۶۰/۴۵	اسلام	۲۲						
۲۲	یمن	۹۸/۹	اسلام	۲۳						

په برما، سریلانکا او فلپین کې یوزیات شمیر مسلمانان ژوندکوي او دهند دنفوسو ۱۲ سلنه مسلمانان دي.

د اسلامي نړۍ دکنفرانس غړي ۵۷ هیوادونه دي چې ۲۵ هیوادونه یې په اسیا ، ۲۷ هیوادونه یې په افریقا ۳ هیواودونه یې اروپا او ۲ هیوادونه یې په امریکا کې دي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبوډلو کې تنظیم شي او هره ډله دې د نړۍ په ټولو لویو وچو کې د اسلام د دین د خپریدو د علتونو په هکله پخپلو منځو کې مباحثه وکړي او د ډلې استازی دې بحث پایلې په ټولګي کې وړاندې کړي. ښوونکی دې د بحث پایلې له خپل معلومات سره یوځای کړي او زده کوونکو ته دې توضیحات ورکړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. د اسلام د دین بنسټ په څه شي ولاړدي؟

۲. په حضرت محمد(ص) لومړنۍ وحی څه وخت او په کوم ځای کې نازله شوه؟

۳. ولې اسلامي هېوادونه دنړۍ د استعمارګرانو د پاملرنې وړدي؟

سم ځواب په نښه کړئ:

۱. د أسيا د جنوب ختيځ په کوم هېواد کې د نړۍ ډېر زيات نفوس ژوند کوي؟

الف: ماليزيا ب:اندونېزيا ج:بنګله دېش د:افغانستان

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له ورکړ شوي نقشې او د نړۍ د اسلامي هېوادونو دلست څخه په ګټې اخيستنې د اسلامي هېوادونو بې نومه نقشه کاپي او بشپړه کړئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې دلويو وچو په بيلوالی ټولګي کې وړاندې کړئ.

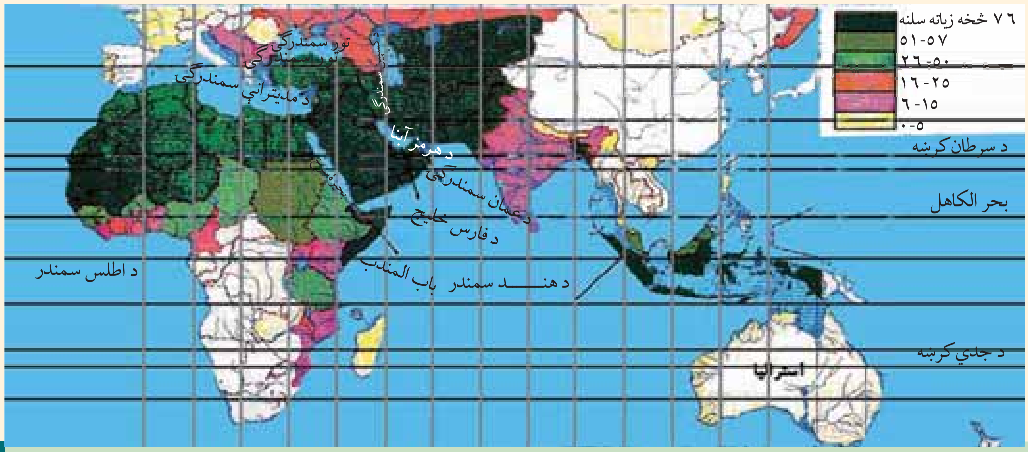

ب -د مسیحیت د دین په باب څه پوهېږئ؟

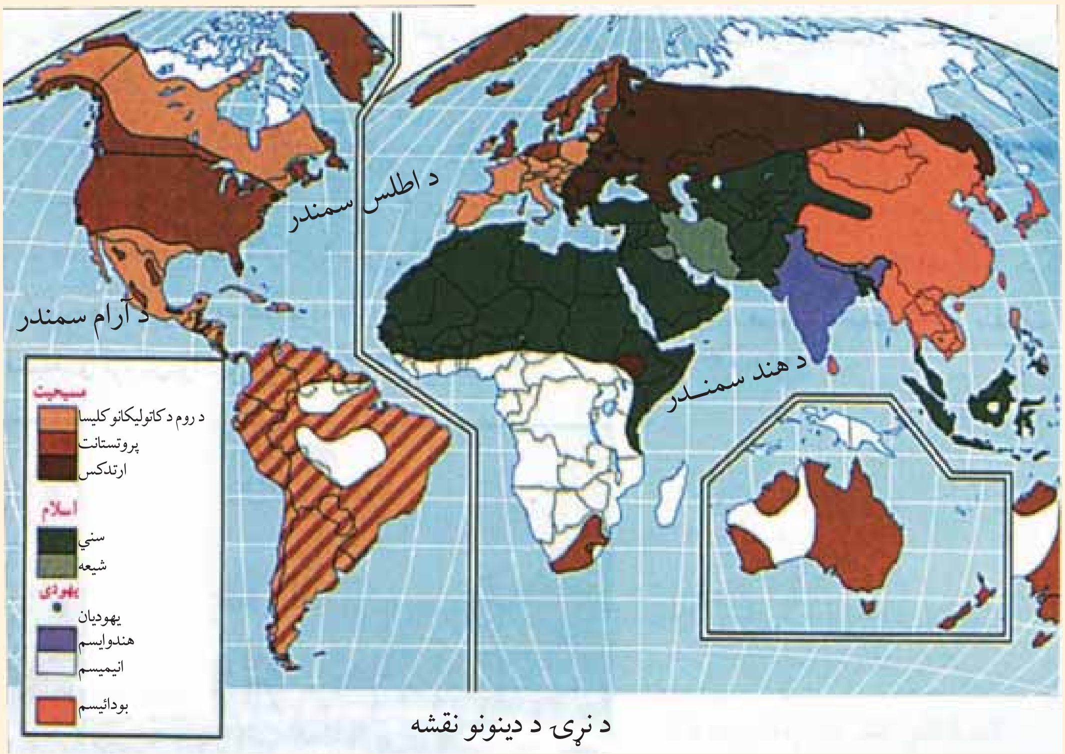

د نړۍ د دینونو نقشه

پورتنی نقشې ته وګورئ او ووایاست چې د عیسویت د دین د پیروانو د نفوذ سیمې د نړۍ په کومو لویو وچو کې پرتې دي؟

عیسویت د آسماني نړیوالو دینونو له جملې څخه دی چې زیات پیروان لري او د لومړۍ میلادي پېړۍ په لومړیو کې څرګند شوی دی او د دویمې میلادي پېړۍ په پای کې په ډېره چټکۍ یې پراختیا موندلې ده. دغه دین لومړی د حضرت عیسی (ع) بن مریم په واسط په فلسطین کې خلکوته ور وپېژندل شو. څرنګه چې حضرت عیسی(ع) پلارنه درلوده، نو ځکه د عیسی (ع) بن مریم په نوم یا د شوی دی.

پیروان یې دهغه د پیدایښت په هکله ډېري نظریې لري. آن داچې ځنې هغه د الوهیت په درجه کې هم ګوري. له همدې امله دنن ورځې عیسویت له توحید څخه منحرف شوی او شرکونو او زیاتو خرافاتو په کې ځای نیولې دی عیسویان په تثلیث عقیده لري یعنې په دریو خدایانو باورلري: خدای،خدای زوی(عیسی بن مریم) او روح القدس یا مریم.

حضرت عیسی(ع) د بني اسرائیلو په انبیاوو کې وروستنی پیغمبر دی او د حضرت عیسی(ع) او حضرت محمد(ص) دپیدایښت ترمنځ بل پیغمبر نه دی رالېږل شوی. حضرت عیسی(ع) پخپل ژوند کې واده نه دی کړی او نه یې د استوګنې له پاره کور جوړ کړی دی.

د مسیحیت دین د لومړي کنستاتین په وخت کې له ۳۰۶ څخه تر ۳۳۷ میلادي کلونو پورې رسمي دین او کلیسا د روم د امپراطور د حکومت د مستقیم نظارت لاندې و او قوانین یې له مسیحیت سره موافق کړل، د سان پیترو لومړنی کلیسا په اوسني واتیکان کې جوړه شوه.

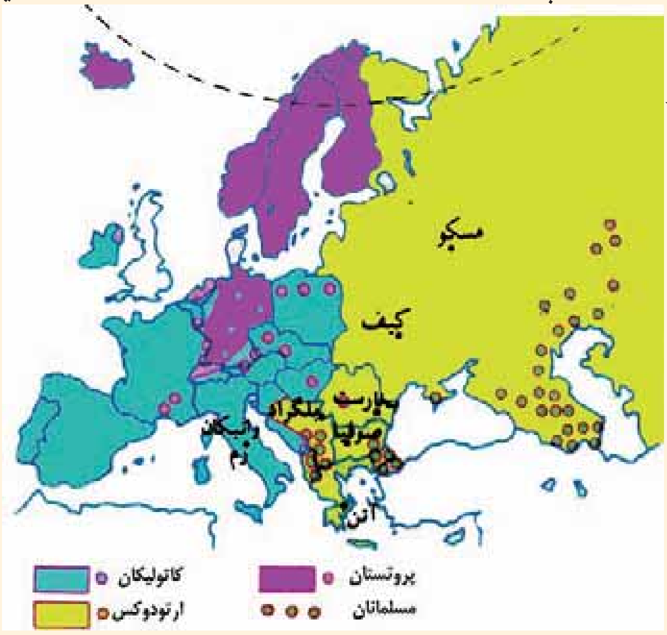

د مسیحیت د دین دسترو څانگو په باره کې څه پوهېږئ؟

د عیسویت مذهب په ۲۵۰ مذهبي فرقو ویشل شوی دی چې له هغې جملې څخه یې درې غوره برخې په لاندې ډول دي:

۱. **کاتولیک**: د کلي اوعمومي په معنادی. دغه اصطلاح دهغې پخوانی کلیسا په باره کې چې په نورو څانگو ویشل شوی نه وه او درومي کاتولیک په نوم یادیده، استعمالیده. د کلیسا په راس کې پاپ و. په لاتیني ژبه کې د پاپ اصطلاح د پلارپه معناده.

د روم اسقف د دغې برترۍ له مخې په ټولې مسیحي نړۍ باندې د مستقیم او مرکزي کنترول مدعي شو. د کاتولیکانو له نظره پاپ له ټولو گناهونو، تیروتنو او اشتباگانو څخه مصئون دی. د کلیسا کار کوونکي باید واده ونه کړي. دغه مذهب په لومړۍ درجه په ایتالیه، بلجیم، فرانسه، اسپانیه، پرتگال او په ځانگړې توگه په لاتیني قوم کې او په دویمه درجه د اتریش، پولینډ، مجارستان، چک، سلواک، کرواتي او سلواني (پخوانۍ یوگو سلاویا) او اقلیتونه یې د بریتانیا په اتحادیه او نورو اروپایي هېوادونو کې په سترگو کېږي.

۲. **ارتودوکس**Orthodox: د کامل او صحیح په معنادی. د روم امپراطوري په ٤٧٦ میلادي کال کې په دوو ختیځو او لویدیځو برخو وویشل شوه. په همدې دلیل کلیسا هم د لویدیځ روم په کلیسا(کاتولیک) او یوناني ختیځ روم(ارتودوکس) وویشل شوه. دلویدیځ روم کلیسا هڅه کوله چې خپل نفوذ په سلاویانو(بلغارستان) کې پراخه کړي. دغه عمل د ختیځ روم کلیسا ناراضه کړه.

په همدې ډول مسلمانانو دیرموک په جگړه کې د حضرت عمر(رض) د خلافت په دوره کې ٦٢٦

میلادي کال کې ختیځ روم ته ما ته ورکړه او د سوریې او فلسطین سیمې یې ازادې کړې. د امویانو د خلافت په دوره کې ترکیه هم د مسلمانانو په لاس کې ولویده. د روم امپراطور دریم لیوي د اسلام د دین د نفوذ دمخنیوي لپاره ځیني مذهبي اصلاحات یې عملي کړل. په ۷٦٦ میلادي کال کې فرمان صادر شو چې د هغه له مخې دانځورونو او تمثالونو نصبول په کلیسا کې منع شول. دغه عمل یې یو ډول بت پرستي وګاڼه. دغه عمل په ختیځې او لویدیځې اروپا کې عکس العملونه رامنځته کړل. په ختیځ روم کې د نظامي قوې په زور عملي شول، خو د روم په ښارکې دریم پاپ ګری ګورس مذهبي شورا جوړه کړه او فتو ایې صادره کړه چې هر څوک چې په کلیسا کې تصویرونو او تمثال ته احترام نه کوي د ایمان له دایرې څخه خارجیږي.

د دې دواړو مذهبي فرقو ترمنځ لوی اختلاف په لاندې ډول دی:

۱. ارتودوکس په قطعي ډول د دې اصل مخالف دي چې د روم پاپ د مسیحي کلیسا په ټولو ټولنو عمومي ریاست ولري.

۲. د روم پاپ معصوم نه دی، باید په ایماني او اخلاقي مسایلوکې تیروتنې ونه کړي. د ارتودوکس د کلیسا کارمندان په واده کولو کې خود مختار دي.

د روسیې، صربستان، رومانیه او یونان زیاتره خلك او په عمومي ډول پر سلاویانو کې د ارتودوکس مذهب زیات پیروان لري.

۳. **پروتستانت**protestant: د اعتراض کوونکي په معنادي.

کاتولیکي کلیسا چې زیاتره دشکوه او جلال پسې ګرځیده نو د خپلو اړتیاوو دپوره کولو لپاره یې دګناهونو د بخښنې پاڼې اولوحې خر څولې او روحاني مقام یې د پیسو په مقابل کې پلورلو. آلمان کې مارتین لوتر روحاني(۱۴۸۳-۱۵۴٦ میلادي کال پورې ژوندي و د اعتراض لاندې را وستل په ۱۵۱۷ میلادي کال د اکتوبر په ۳۱ اعتراضیه لیک چې ۹۵ مادې یې درلودې ولیکه.په ۱۵۳۴ میلادی کال کې انجیل د لاتینې ژبې څخه چې مذهبي ژبه وه په آلماني ژبه و ژباړل شو او د انجیل لوستل اسانه شول. نوزیاتره خلك د لوتري کلیسا پلویان شول. چې شرایط یې اسانه وو او ډېر لږ یې شعایرو او رسم و رواجونو ته پاملرنه کوله دغه مذهب دلو تریسم په نوم هم یادیږي.

د پروتستانت څانګه په اروپا کې په جرمني قومونو کې زیات پیروان لري.ددغه مذهب پیروان په فنلند، سویډن، ناروې، ډنمارک، انګلستان، هالند، المان، اتریش او دسویس، چك، سلواك د هېوادونو په یوه برخه کې او هم د اروپا په نورو هېوادونو کې ځیني کوچنۍ لړه کی ژوند کوي.

د جغرافیایي لویو اکتشافاتو څخه وروسته، په ۱٦میلادي پیړۍ کې چې اروپایانولوېې استعماري

امپراتورۍ جوړې کړې، نو په ټوله نړۍ کې یې خپل فرهنګ او مذهب خپور کړ. اوس د اروپا په ټولو پخوانیو مستعمروکې په بیلابیلو سلنو ددې دین پیروان شته د مثال په ډول د ټولو جنوبي او منځنۍ امریکا د هېوادونو مذهب کاتولیک او د شمالي امریکا د هېوادونو پروتستانت او کاتولیک دی. په همدې ډول هغه افریقایي هېوادونو کې چې یو وخت د اروپا د استعمار لاندې وو دغه مذهبونه شته. ښه مثال یې جنوبی افریقا، ایتوپي او دګینې د خلیج ساحلي هېوادونه دي.

د اسیا او اوقیانوسیې د پخواني استعمار لاندې هېوادونو کې په مختلفو سلنو ددې مذهب پیروان شته دي. سره له دې هم عیسوي دین د جنوبي امریکا په دریوو هېوادونوکې(ارجنټاین، بولیوي او پیرو) په یو افریقایي هېواد(لیسوتو) او په دریوو اروپایي هېوادونو (مالټ، ناروي او واتیکان) کې د هېوادونو رسمي دین ګڼل کېږي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې په نړۍ کې د عیسویت د دین د خپریدو دلاملونو په هکله پخپلو منځو کې بحث وکړي او دکار نتیجه دې د ډلې استازی خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د عیسویت دین ولې په دې نوم یادیږي؟

۲. دبني اسرا ئیلو په نبیانو کې وروستنی نبي څوک و؟

۳. د حضرت مسیح(ع) دزېږیدنې په هکله خپل معلومات وړاندې کړئ

٤. د عیسویت د دین مهمې ځانګې کومې دي؟

۵. دکاتولیکي او ارتودوکس دکلیسا وو ترمنځ تو پیر څه دی واضح یې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا له لویې وچې څخه د باندې دعیسویت د دین دخپریدو په هکله تبصره وکړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلوټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

ج -د تائوییزم taoism او شینتو ییزم shIntoism آینونوپه هکله څه پوهېږئ؟

د نړۍ د ادیانو نقشه په (۱۲۳) مخ کې ولولئ او د تائوییزم او شینتوییزم د آیین ساحه په کې په نښه کړئ.

تا ئو په چیني ژبه کې د لارې او طریقې په معنادی دغه ښوونځی یا مکتب د چین په لوی فیلسوف لاوو تزو او یا لاووتان پورې اړه لري. یو افسانوي سړی چې د ښېرني او مطالعې خاوند و، د هغه د ژوندانه د سرگذشت په هکله کوم معلومات په لاس کې نه شته. آن داچې د موجودیت حقیقت یې هم له پوښتنې لاندې دی.

داسې روایات شته چې دغه شخصیت د چو په ایالت کې له میلاد څخه مخکې په ۶۰۴ کال کې نړۍ ته راغی او ځینې دهغه د زیږون نېټه له میلاد څخه مخکې ۵۰۷ کاله بولي.

د تائوییزم فلسفه د کنفسیوس له عصرڅخه په چین کې مخکې ده.

د چین قوم او ملت په دغې عقیدې ولاړ دی. د تائوییزم آیین په ۱۶۵ میلادي کال کې د هوان له خواد هان د لړۍ خاقان په واسطه رسمي شو او دهغه په نوم یې معبد جوړکړ، خو دومره زیات پرمختګ یې ونه کړ. د تانګ د لړۍ بنسټ ایښودونکي په ۶۱۸ میلادي کال کې په هغه ایمان راوړو. له دې څخه وروسته تائوییزم په ساز ماني بڼه رسمي دین شو.

- شینتوییزم په لغت کې(د خدایانو د لارې) په معنادی او د جاپان د خلکوآیین دی.

ددې آیین له مخې زیات شمېر خدایان شته، چې امپراطور هم د خدایانو له ډلې څخه شمېرل کېږي. دغه آیین د جاپان له میلاد څخه په مخکې تاریخ پورې اړه لري.

جاپانیان باورلري چې له جاپانیانو څخه پرته، نور باید په دې هېواد کې ژوند ونه کړي او چاپانیان هم باید په بل ځای کې مړه نه شي. جاپانیان خپله سیمه الهي هېواد بولي او نور هېوادونه ددې ځانګړتیاوو لرونکی نه گڼي.

د شینتوییزم آیین د جاپانیانو ډېر پخواني آیین دی، چې وروسته یې د کنفسیوس او بودایي آینونو د اغېزو لاندې تحول وکړ. اوسنی بڼه یې اداب،عنعنات، د مقدسو ځایو زیارت، جشنونه او عمومي اخترونه دی.

دغه مسألې په مذهبي اړخ غلبه لري. ددې آیین پیروان په جاپان او د ختیځې آسیا په زیاترو هېوادونو کې ژوند کوي

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه نفري ډلو وویشل شي د تائوییزم او شنتوییزم د آینونو د فلسفې په غوره ټکو دې پخپلو منځوکې مباحثه وکړي او د بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. د تائوییزم د آیین معناڅه ده او دغه آیین په کوم هېواد کې رامنځته شو؟
۲. د تائوییزم آیین پیروان په کومو هېوادونوکې استوګنه لري؟
۳. د شنتوییزم د آیین معناڅه ده او دغه ایین په کومو هېوادونو کې زیات پیروان لري؟
۴. د شنتوییزم د آیین له مخې د جاپانیانو نظرد خپل هېواد په باره کې بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د تائوییزم او شنتوییزم د آیینونو په هکله خپل نظر په څو کرښوکی ولیکئ.

د- بودايي او هندوييزم د آيينونو په هکله څه پوهېږئ؟

په (۱۲۳ او ۱۲۹) مخ کې د نړۍ دمذهبونو نقشه په غور ولولئ او ووایاست چې بودايي دين د نړۍ کومو هېوادونو ته پراختيا موندلې ده؟

بودايي Buddha آيين له ميلاد څخه پنځه پېړۍ مخکې رامنځته شو. د هغه موسس د سيدارتا په نوم يو شهزاده و چې په (۳۰) کلنۍ عمر کې يې په دې لار کې برياليتوب تر لاسه کړ او د گوتاما لقب ورته ورکړ شو څرنگه چې پوهې او حقيقت ته ورسيده نو بودا (عاقل او فيلسوف) ونومول شو.

بودا باور درلود چې انسان بايد خپل نفساني تمايلات شهوت او غضب و پېژني او هغه کنترول کړي. بودايي آيين ډير پلويان او کتابونه لري چې له ټولو څخه يې زيات مقدس ترى پتيکا(درې ټوکرۍگل) دى. نن ورځ ددې آيين ډېر پېروان په هند، جاپان، چين، مغلستان، تبت، برما،کامبوج، تايلېند بوتان او د نړۍ په نورو سيمو کې ژوند کوي. مقدس ښارونه يې په هند کې بنارس او په تبت کې لهاسا دى. دغه آيين د کامبوج، بوتان او تايلېنډ په هېوادونو کې رسميت لري. د يادونې وړده چې د بودا مجسمه لومړي په گندهارا(د جلال آباد په هډه کې) د کنشکا دحکومت په وخت کې په افغانستان کې جوړه شوې وه. وروسته په باميانو کې لويې مجسمې په غره کې وتوږل شوې اودبوديزم دزيارت کوونکو ډېرستر ځاى گڼل کيده. ددې آيين له سترو فرقو څخه لامائييزم دى. لاماييزم د بوديزم ځانگړى بڼه گڼل کېږي او زيات قلمرو يې په تبت کې دى چې د کار واک يې د روحاني رئيس په لاس کې دى چې لاما نوميږى.

هندوييزمHinduism يو ټولنيز مذهبي سيستم دى چې د ۱۵۰۰ ميلادي کال په شاوخوا کې يې په هندوستان کې رواج درلوده. نن ورځ د هند زياتره خلک ددې آيين پيروان دي.

ددې آيين ځانگړتيا دروح تناسخ دى. د هندوانو په باور هر انسان په نړۍ کې د خپلو نيکو او بدو عملونو مسؤول دى. د هغوى په باور که چېرې انسان خپل ژوند په سمه توگه سرته ورسوي، نو روح يې دښه سړي جسم ته او که بدکاره اوسي نو روح يې د مجازاتو له پاره د بد سړي جسم ته آن داچې حيواناتو ته انتقالېږي او تر هغه وخته دې کارته دوام ورکوي تر څوچې انسان نيک کارونه سرته ورسوي.

هندوان بايد طبقاتي قوانين مراعات کړي او داسې باور ولري چې د هغو په رعايت سره بيا په دې نړۍ کې زېږېږي اود هوسا ژوند خاوندان به شي. د هندوانو آيين درې خدايان لري برهما(د موجوداتو خالق)، ويشنو(د موجوداتو د ساتنې خداى)او شيوا(د موجوداتو د له منځه وړلو خداى) ددې آيين مقدس کتاب ويدا (د برهمنيانو ودا Vda)نوم لري. دغه کتاب دهند دارياپانو له پاره هم سپيڅلى(مقدس) دى، چې د سانسکريت په ژبه ليکل شوى دى. د هند ددې پخواني دين اصول مذهبي سرودونه او دستورونه گڼل کېږي. چې لرغونتوب يې له ميلاد څخه ۷ پېړۍ مخکې دى.

هندوييزم په کاست مذهبي طبقاتو باور لري، چې نوموړې طبقات له برهمنانو، ويشيا، کشتريا او شودرا څخه عبارت دي. چې د هرې طبقې مقام په ټولنه کې تاکل شوى دى د پاملرنې وړنقطه داده چې دنړۍ ټول لوى دينونه او آيينونه د آسيا په لويه وچه کې څرگند شوى دى او د نړۍ نورو سيموته خپاره شوي دي. هر دين او آيين په بيلابيلو فرقو ويشل شوى دى.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې دبودیزم او هندوییزم د آیینونو په غوره ټکو بحث وکړي اود ډلې استازی دې د فعالیت نتیجه خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي. ښوونکی دې موضوع را ټوله او د خپلو معلوماتو سره دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. د بودیزم د آیین بنسټ اېښودونکی څوک و، چېرې رامنځته شو او مقدس کتاب يې څه نو مېږي؟

۲. د بودیزم آیین د نړۍ په کومو هېوادونو کې پیروان لري؟

۳. د هندویزم په آیین کې دروح تناسخ په کومه معناکارول کېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د هندویزم مقدس کتاب .... په نوم یادیږي.

۲. د بودایانو مقدس کتاب د.......... په نوم یادیږي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ګرانو زده کوونکود بودیزم او هندو یزم آیینونو په سیاسي فلسفي مسألو خپله تبصره ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګیوالو ته ولولي.

اضافي معلومات

ګڼه	هېوادونه	هندوایيزم	بودیزم	تائوایيزم	شنتوایيزم	ګڼه	هېوادونه	هندوایيزم	بودیزم	تائوایيزم	شنتوایيزم
۱	اندونیزیا	٪ ۳/۴				۱۰	فیجي	٪ ۳۳/۳			
۲	انګلیستان	٪ ۱				۱۱	شمالي کوریا		٪ ۲۲/۸		
۳	بنګله دیش	٪ ۱۲/۴	٪ ۰/۶			۱۲	مالیزیا		٪ ۱۹/۲		
۴	بوتان	٪ ۲۰/۵	٪ ۷۴			۱۳	میانمار		٪ ۷۲/۷		
۵	تایوان		٪ ۴۳/۴	٪ ۳۴/۵		۱۴	موریس	٪ ۴۹/۶			
۶	پاکستان	٪ ۱/۲				۱۵	نیپال	٪ ۸۰/۶			
۷	جاپان				٪ ۸۴/۲	۱۶	ویتنام		٪ ۴۹/۲		
۸	چین		٪ ۸/۵	٪ ۲۰/۱		۱۷	هند	٪ ۸۱/۳	٪ ۹/۱		
۹	سنګاپور	٪ ۴۲/۴									

۶–۲ دنړۍ مهمې ژبې:

آیا د نړۍ مهمې ژبې پېژنئ؟

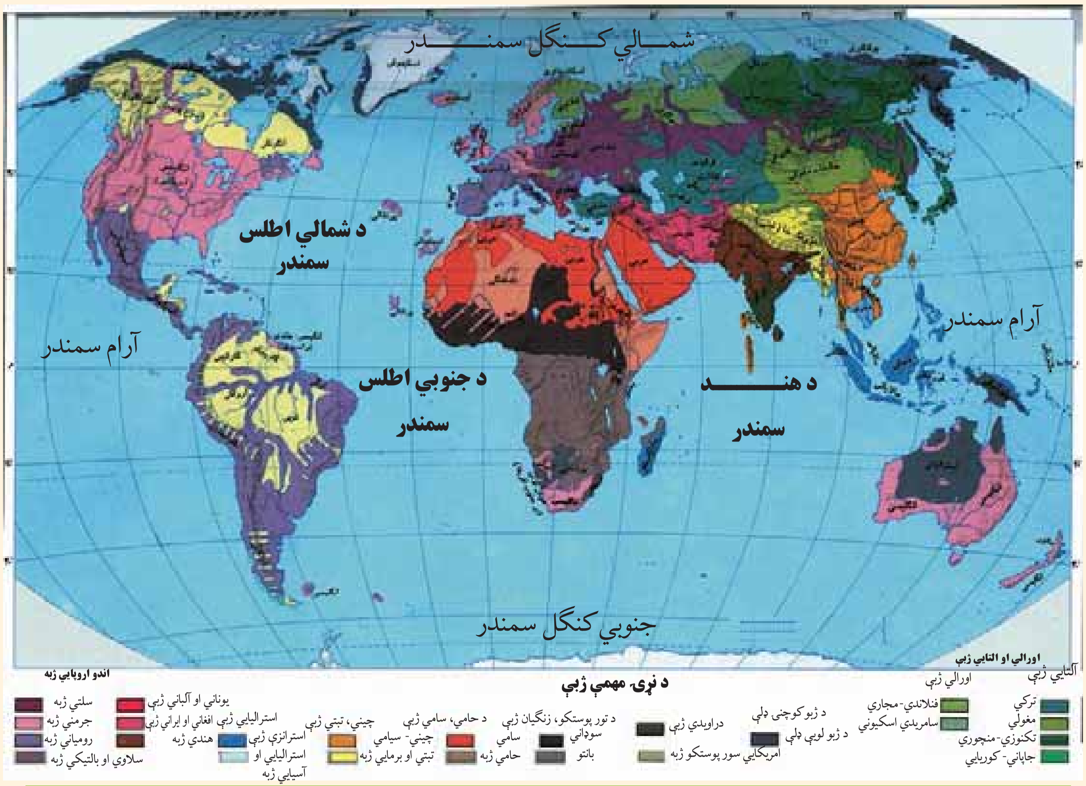

پورتنۍ نقشه په غور سره مطالعه کړئ. د دې نقشې مختلف رنګونه دنړۍ د بیلابیلو ژبو ښکارندویي کوي.

ژبه دصوتي سمبولونو دقراردادي کسب کوونکي سیستم څخه عبارت ده، چې انسان دهغې په وسیله خپلې تجربې تبادله کوي او راتلونکو نسلونو ته یې انتقالوي.

ژبه پوهولو او را پوهولو (د افهام او تفهیم) وسیله اود علایمو سیستم دی، چې دپوهې د انتقال او حاصلولو، معاشرې او دخلکو دتفاهم له پاره کارول کیږي او د انسانانو دکار او فعالیت په پروسه کې منځته راغلې او په تدریجي ډول یې تکامل کړی. خبرې کول انسان ته ددې توان ور بخښي چې خپلې تجربې وساتي او هغه راتلونکي نسل ته انتقال کړي.

د دنیا هغه ژبې چې یوه ریښه ولري د ژبو دکورنۍ په نوم یادیږي. دنړۍ د ژبو کورنۍ په لاندې

ډول دي:

الف: **اندو اروپايي ژبې**: د ژبو دغه برخه د ژبو د ډلو ډېره پراخه ډله ده، چې د اندو اروپايي په بيلابيلو څانګو (لاتين، بالتيک، سلاويک، جرمانيک، اريک او ارمني) ويشل شوې ده.

ب: دنيګرو ژبه کې لاندې دوه ژبې شاملې دي:

۱ - د سوډان په جنوب، د چاد په جمهوريت، نايجريا اود افريقا په استوايي هيواد نوکې خلک په دې ژبې خبرې کوي.

۲ -: **دبا نتو ژبه**: دکانګو، زمبيا او انګولا دحوزې خلک پرې خبرې کوي.

ج: **حامي او سامي ژبه**: په عربي آسيايي او دافريقا د شمالي برخې په هيوادونوکې اکثريت لري.

- **سامي ژبه**: د عربستان په ټاپو وزمه،د مصر په عربي جمهوريت، ليبيا، الجزاير، مالي او په مراکش کې مروجه ده.
- **دحامي ژبه**: په حبشه، الجزاير، نايجر او دسنيګال په يوه برخه کې خلک پرې خبري کوي.

د التايي او اورالي ژبو کې لاندې پنځه ژبې شاملې دي:

۱ - دفن په ژبه د الپ، فنلنډ، اويستاک او د اروپايي روسيې شمالی خلک پرې خبرې کوي.

۲ - **ترکي**: په ترکيه، ترکمنستان، ازبکستان، قزاقستان، قرغزستان، چين او افغانستان کې پرې خبرې کوي.

۳ - **منګوليايي**: په منګوليا(مغلستان) او د چين په شمال کې خلک پرې خبرې کوي.

۴ - **د توګوس ژبه**: د سايبريا په شمال کې په تيره بيا د تايګا او تندرا سيموکې مروجه ده.

۵ - **جاپاني او کوريايي ژبه**: دجاپان په ټاپوګانو او د کوريا په ټاپو وزمه کې خلک پرې خبرې کوي.

نوري ژبې:

۱ - مالیزیایي او پولنزیایي ژبه: مالیزیایي او پولنزیایي ژبه د جاوا، سوماټرا په ټاپوګانو، د کمبودیا په یوه برخه او د بورنیوپه ټاپوګانوکې رواج لري.

۲ - دامریکا اصلي او بومي ژبه د امازون په حوزه کې مروجه ده.

۳ - د دراویدن ژبه: د هند په جنوب کې او د سریلانکا په یوه برخه کې رواج لري.

۴ - چیني ژبه دیوې کتلې په توګه دچین په هیواد کې رواج لري.

أیا پوهیږئ چې د نړۍ زیات خلک په کومو ژبو خبرې کوي؟

اضافي معلومات

د نړۍ مهمې ژبې چې زیات ویوونکي لري.(شمیرې په میلیون تنو)

ژبه	مورنی ژبه	دژبې ټول ویونکي
ماندرین چینایی	۸۵۳	۱۲۱۳
هندی	۳۴۸	۴۵۴
اسپانوی	۳۴۶	۴۰۱
انګلیسی	۳۳۰	۴۸۷
بنګالی	۱۹۷	۲۰۴
عربی	۱۹۵	۲۳۰
پرتګالی	۱۷۳	۱۸۶
روسی	۱۶۸	۲۸۰
جاپانی	۱۲۵	۱۲۶
آلمان	۹۸	۱۲۴
فرانسوی	۷۴	۱۲۶
مالای اندونیزیایی	۵۴	۱۶۴
ایتالوی	–	۶۲
اردو	–	۶۱

- مخامخ جدول په غور ولولئ
- ماندراتي ژبه د ختیځې آسیا له ډیر و معروفو ژبوڅخه ده. دنړۍ پنځمه برخه خلک یا تقریباً ۸۵۳ میلیونه چینایي او په مجموع کې په نړۍ کې ۱۲۱۳ میلیونه تنه ژوندکوي.
- انګلیسي ژبه چې د اند و اروپایي ژبو یوه څانګه ده چې میلیونونه انسانان په هغې خبرې کوي او دنړۍ په ۵۰ هیوادونو کې رسمي ژبه ده.
- عربي ژبه چې دسامي ژبې له کورنۍ څخه ده دنړۍ له ۲۲ هیوادونو څخه په زیاتو هیوادونوکې رسمي ژبه ده او په هغې خبرې

کوي. دیادونې وړ ده چې د ژبې پر اختیاله سیاسي حدودو سره مطابقت نه لري.ښایي په یوه هیواد کې څو ژبې وي. خو د یوه هیواد ټول هغه خلك چې د هغه هیواد په سیاسي حدودوکې ژوند کوي، خپل ځان په یوه واحد پورې تړي او په هغې افتخارکوي. لکه افغانستان. په دې هیواد کې له ۳۰ څخه زیاتې ژبې او لهجې شته خو ټول په دوو رسمي ژبو پښتو او دری لیکل او لوستل کوي اوپه هغوسیموکې چې زیاتره خلك یې په اوزبکي، ترکمني، بلوچي،پشه يي، نورستاني او پامیري ژبو خبرې کوي د پښتو او دري سر بېره په هغه سیمه کې دریمه رسمي ژبه ده.

•برعکس په نړۍ کې داسي هیوادونه هم شته چې بېل سیاسي حدود لري خو په یوه ژبه خبري کوي لکه عربي ژبه چې په عربستان، سوریه، عراق، مصر، لیبیا کې مروجه او رسمي ژبه ده.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبوډلو وویشل شي او دنقشي له مخې دی دنړۍ دلویو ژبو سیمي وټاکي. د ډلي استازی دې لاس ته را غلي معلومات خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړي. ښوونکی دی وړاندې شوي مطالب د خپلو معلوماتوسره په مناسب ډول را ټول کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ولیکئ

۱- ژبه یا لسان تعریف کړئ

۲- دسامي او حامي ژبې دنړۍ په کومو هیوادونو کې رواج لري؟

۳- د پنځو هغو لویو ژبو نومونه واخلئ چې زیات شمیر خلک پرې خبرې کوي؟

٤- ولې په نړۍ کې چینایې ژبه زیات و یونکي لري؟

٥- په اندو اروپایي ژبو کې کومې ژبې شاملې دي؟

٦- التایي او اورالي ژبې په کومو څانگو ویشل شوي دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د ژبې د اهمیت په باره کې څو کرښې ولیکي او د جغرافیې په بل ساعت کې دې خپلوټو لگیوا لو ته وړاندې کړي.

اضافي معلومات:

د اندو اروپايي د ژبو کورنی

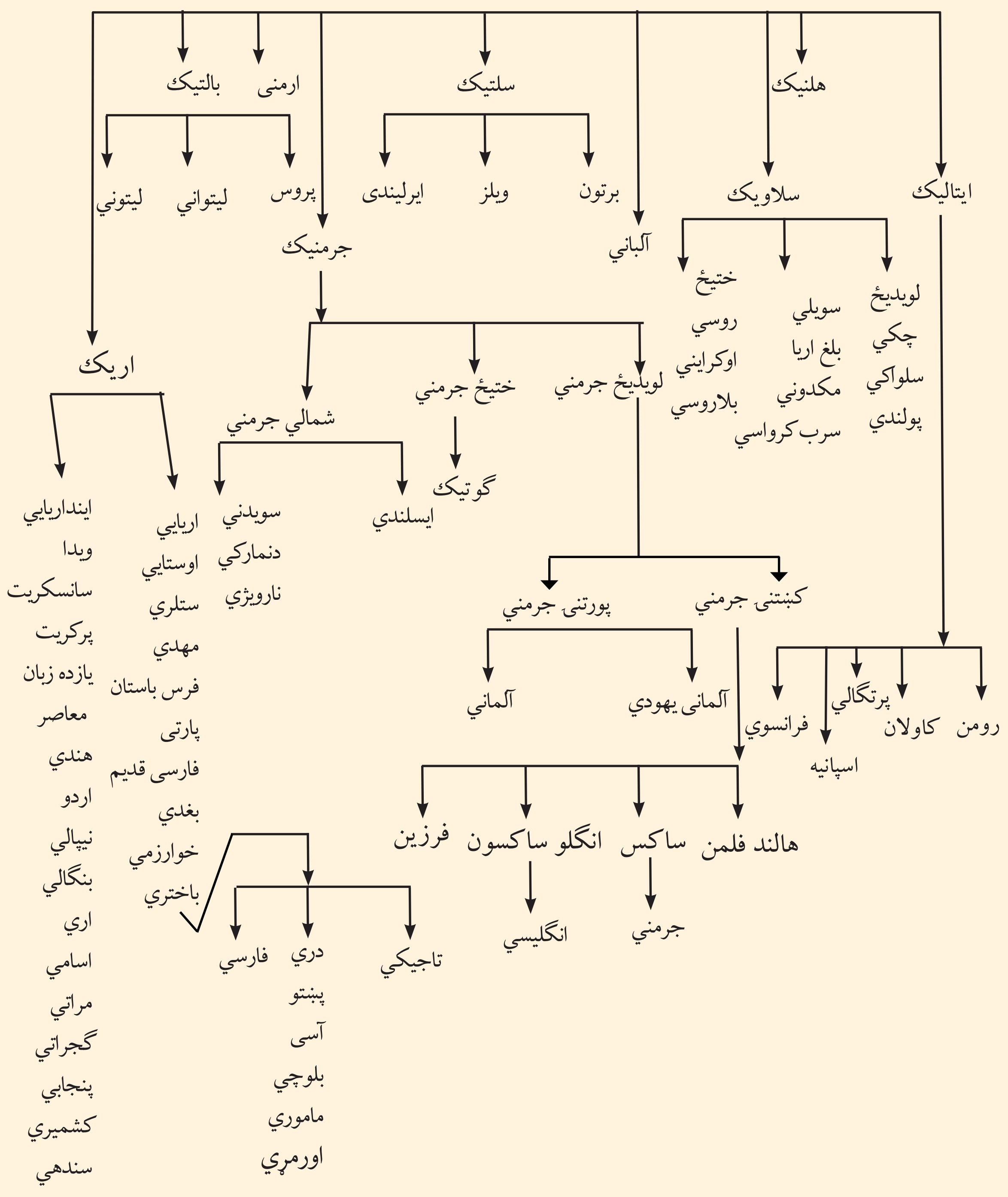

اوه دیرشم لوست

الف-عربي ژبه

ستاسې په نظر عربي ژبه په کومو هيوادونو کې رسمي ژبه ده؟

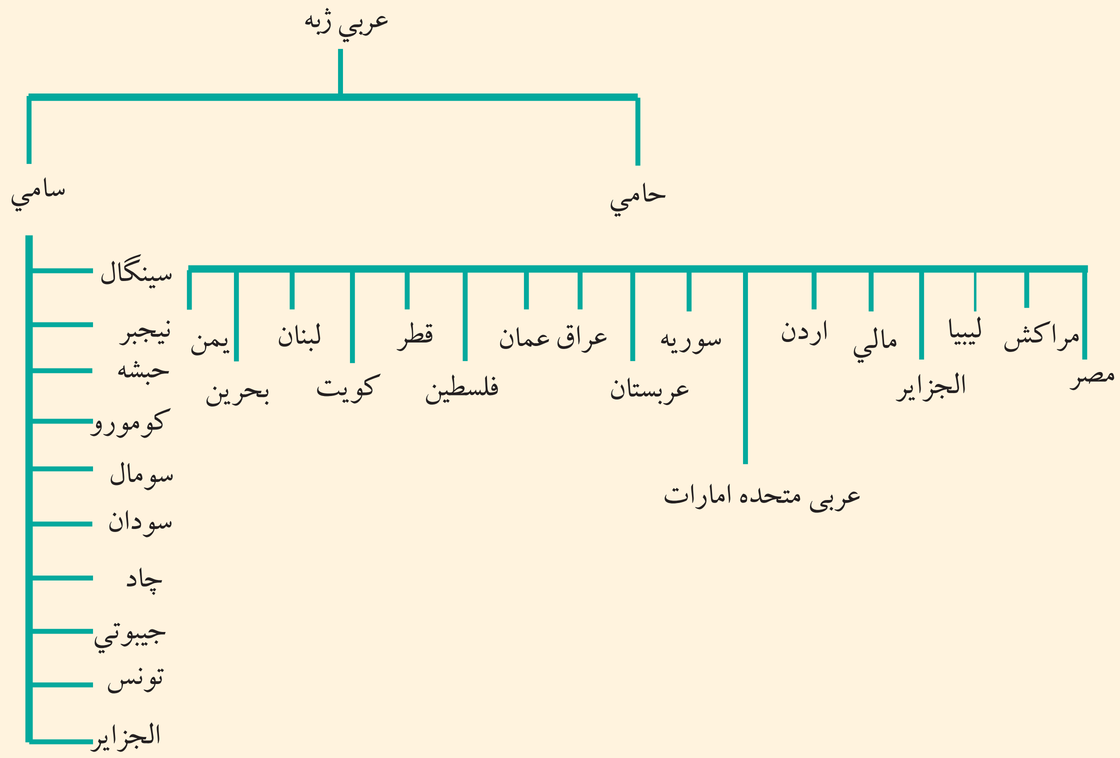

په (۱۳۷) مخ کې د نړۍ د ژبو نقشه ولولئ د حامي ژبې د نفوذ ساحه له سامي څخه بيله کړئ.

دا خبره څرګنده ده چې دهيوادونواو ملتونو تر منځ اړيکي د ژبې د پراختيا او د اړيکو نه شتون د ژبې بيلوالی او محدوديت منځته راوړي. لکه عربي ژبه چې د اسلام د مقدس دين د خپريدو او نفوذ له مخې په ټوله نړۍ کې خپره شوې ده.

عربي ژبه د نړۍ د مسلمانانو د مقدس کتاب ژبه ده. نو له همدې امله ځانګړې ارزښت لري. سره له دې چې قرآنکريم په ډيرو ژبو ژباړل شوی دی، خو د نړۍ ټول مسلمانان هغه په اصلي ژبه يعنی

عربي تلاوت او زده کوي. نوله همدې امله ټولو مسلمانانوته په کارده چې د قرآنکريم او نبوي احاديثو د تلاوت او د الهي احکامو څخه دګټې اخېستنې له پاره د عربي ژبې قاعدې زده کړي.

هغه وخت دعربي ژبې زده کړې دقواعدو تدوين او وضع کولو ته اړتيا پېښه شوه، چې داسلام دين غير عرب هيوادونو او قومونو ته ورسيده او هغه هيوادونه او قومونه دعربي ژبې حوزې ته ورننوتل او په دوامدار ډول يوبل ته نژدې شول. لږ لږ يې د عربي په زده کړه پېل وکړ، خبرې او ليکل يې پرې کول. دد غو قواعدو ترتيب کولو دوه هدفونه درلودل.

١- په قرآن، نبوي احاديثو او نورو شرعي حکمونو باندي د آسانه پوهېدلو له پاره .

٢- د نورو ژبو له تصرف څخه د عربي ژبې ساتنه.

په دې ډول عربي ژبې د اسلامي نړۍ په زياتو سيمو کې د محلي ژبو ځای ونيوه آن دا چې په منځنيو ميلادي پيړيو کې علمي او ادبي کتابونه چې پوهانو ليکل او راټولول، زياتره په عربي ژبه وو. نوله همدې امله عربي ژبه د خپل عصر علمي او نړيواله ژبه ګڼل کېده. اوس هم د نړيوالو ژبو په ډله کې ده.

عربي ژبه د آسيا او افريقا په لويو وچو سربېره دمسلمانانو دنفوذ په پايله کې د اروپا په جنوب کې تر پرتګال هم ورسيده. تر اوسه د عربي اصطلاحات د ادبي، نظامي، تجارتي، بيړۍ چلونې، ستورو پېژندنې او علومو (په کيميا، رياضي، بيالوژي، طب او درمل جوړولو)کې کارول کيږي. دغه اصطلاحات زياتره په فرانسوي، ايتالوي او اسپانوي ژبو کې رواج شوي دي.

دنړۍ له ٢٢ هيوادونو څخه چې رسمي ژبه يې عربي ده. لس هيوادونه په افريقا او ١٢ هيوادنه يې په آسيا کې پراته دي.

اضافي معلومات:

د نړۍ هغه شمېر هیوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده په لاندې ډول دي.

افریقایي هیوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده:

۱ـ الجزایر
۲ـ تونس
۳ـ جیبوتي (عربي او فرانسوی)
۴ـ چاد عربي او فرانسوی
۵ـ سودان
۶ـ سومالي
۷ـ کومورو
۸ـ لیبیا
۹ـ مصر
۱۰ـ مراکش

آسیایي هیوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده:

۱ـ اردن
۲ـ عربو متحده امارات
۳ـ سوریه
۴ـ عراق
۵ـ عربستان سعودي
۶ـ عمان
۷ـ فلسطین
۸ـ قطر
۹ـ کویت
۱۰ـ لبنان
۱۱ـ یمن
۱۲ـ بحرین

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوعګانو پخپلو منځونو کې بحث وکړي. اوپایلې دې د ډلې استازي خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړي.

- هغه هیوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده لست یې کړئ.
- ولې د اروپا په لویه وچه کې تر اوسه دعربي ژبې لغات او اصطلاحات په کیمیا، ریاضي، بیالوژي، طب او داسي نورو برخوکې استعمالیږي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- ولې عربي ژبه په زياترو هېوادونوکې خپره شوې ده؟

۲- عربي ژبه د آسيا او افريقا په څو هيوادونو کې رسمي ژبه ده؟

۳- دعربي ژبې ريښه معرفي کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ولې د عربي ژبې زده کړه د نړۍ د ټولو مسلمانانو له پاره اړينه ده؟

تر دې سرليک لاندې مضمون وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوا لو ته وړاندې کړئ.

ب– انګلیسي ژبه

دهند او اروپايي ژبې جدول

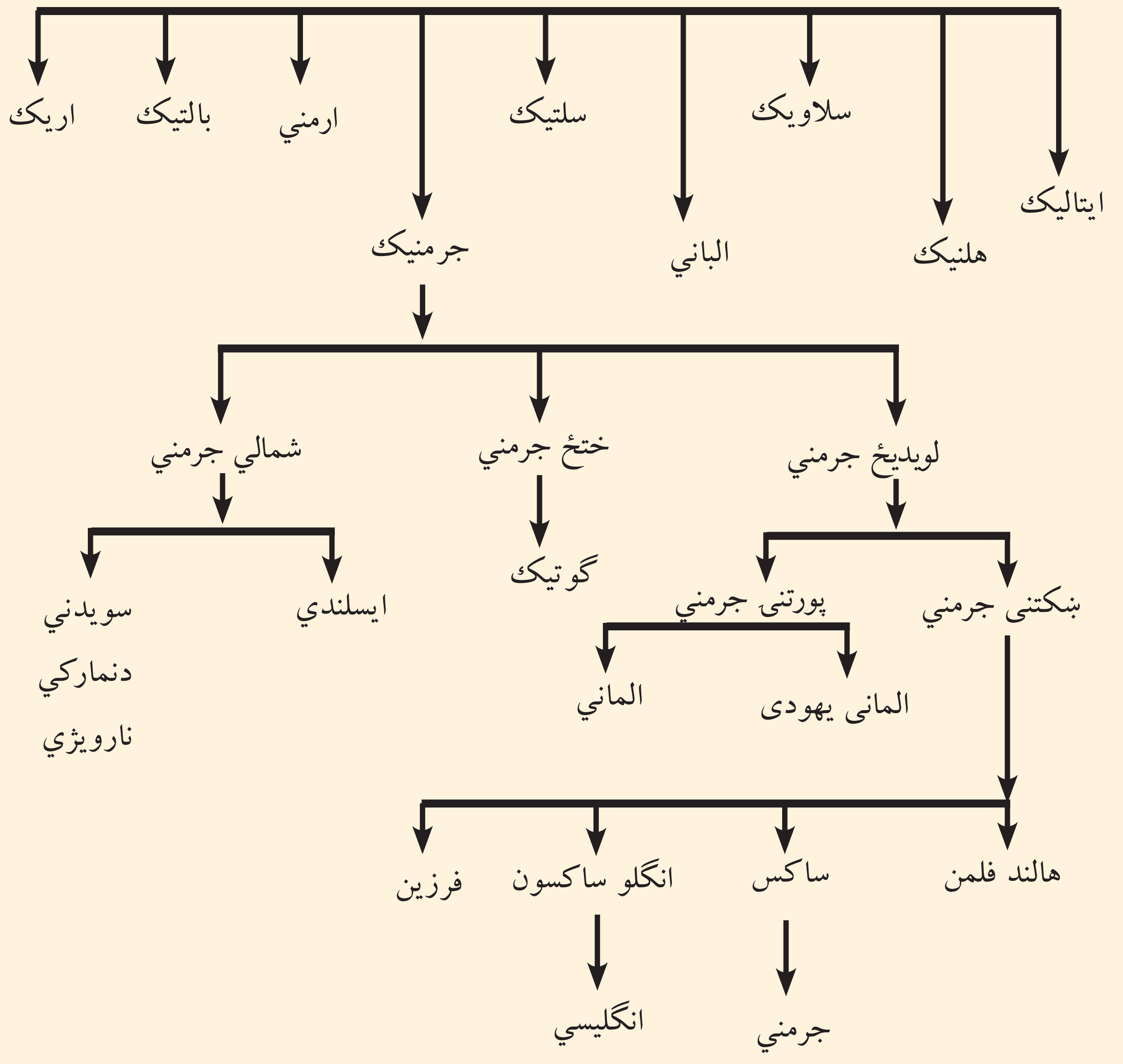

ولې دنړۍ زياتره خلک د انګليسي ژبې له يادونې سره مينه لري؟

پورتنی جدول په غور ولولئ او ووایاست چې انګليسي ژبه د اندو اروپايي ژبو له کومې ډلې څخه ده؟

د انګلو ساکسون د استعمار له دورې څخه د فرانسې د نور ماندي خلکو ترفتحې پورې يعني له ۵۰۰

څخه تر ۱۰۶۶ میلادي کال پورې په انګلینډ کې ډیره پخوانی مروجه ژبه انګلیسي وه. دغه سوچه تو تیاني ژبه ډیره مشکله او له څولهجو څخه مرکبه وه دنور مانديانو پواسطه د انګلینډ له فتحې څخه وروسته فرانسوي ژبه هم مروجه شوه او تر ۱۲۵۰ میلادي کا ل پورې انګلیسي او فرانسوی ژبه په انګلینډ کې استعمالیدي.

وروسته ددې دوو ژبو دیوځاي کېدو او ګډېدو پواسطه بالاخره یوه بله ژبه د سوچه انګلیسي ژبې په نوم منځته راغله. نوله همدې امله انګلیسي ژبه له توتانيTeutonie (پخوانۍ انګلیسي)، لاتیني او فرانسوي ژبي (نورماندي) څخه مرکبه ده. بیاهم انګلیسي ژبه د عمومي خصوصیاتو او دصرف او نحوې دجوړښت له مخې په بشپړ ډول توتاني شمیرل کیږي.

وروستنی سترتغیر چې په انګلیسي ژبه کې را منځته شو یوله بل پسي دبهرنیو کلماتوله داخلیدلوڅخه عبارت دی، چې د معاصرو علومو د پرمختګ او د عمومي افکارو د پراختیاپورې اړه لري. یو زیات شمېر کلمې په دې ژبې ورزیاتې شوي، چې ډیرې یې یوناني، فرانسوي او ځینی عبراني او لاتیني دي.

انګلستان په ۱۹ پیړۍ کې یوه پراخه مستعمراتي امپراطوري جوړه کړه، چې لمریه کې نه پریوته. په هغو مستعمروکې د اقتصادي منابعو د ښکیلاک سربیره دخپل فرهنګ په خپریدوېې هم پیل وکړ. چې غوره برخه یې انګلیسي ژبه او مذهب دی. هغه خلک چې مورنۍ ژبه یې انګلیسي ده.په نړۍ کې یې شمېر ۳۳۰ میلیونو ته رسیږي. دنړۍ د ۱۵۷ میلیونو نور نفوسو لپاره دویمه ارتباطی ژبه ده.

همدا رنګه انګلیسي د بریتاني په پخوانیو ۴۹ مستعمره هیوادونوکې چې اوس یې خپلواکي هم اخیستې ده او دهیواد اصلي ژبې یې ډیر انکشاف نه دی کړی، انګلیسي ژبه دلومړنۍ رسمي ژبې او په ځینو هیوادونوکې د دویمي رسمي ژبې په توګه منل شوې ده.

د انګلیسي ژبې ز ده کړه دیوې نړیوالې ژبې په توګه د نړیوال تفاهم سربېره په جغرافیه او نورو علموکې د معلوماتي منابعو او معتبرومأخذونوپه توګه په انترنېټ، کتابونو او مجلوکې له انګلیسي څخه ګټه اخلي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلوویشل شي او د انګلیسي ژبې د پرمختیا په لاملونو دې پخپلو منځو کې بحث وکړي او د ډلې استازي دې دخپل بحث نتیجه خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړي.
ښوونکی دی د ډلې بحث له خپلو معلوماتو سره را ټول کړي او ټولګي ته دې توضیح کړي.

پوښتنې:

لنډځواب ورکړئ

۱- انګلیسي ژبه ولې دنړۍ په ٤٩ هیوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوېده؟
۲- انګلیسي ژبه له کومو پخوانیو ژبو څخه ترکیب شویده؟
۳- ولې زیاتره ځوانان غواړي انګلیسي یاده کړي؟
٤- دنړۍ ټولو لویو وچوته د انګلیسي ژبې د خپریدو لامل توضیح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د انګلیسي ژبې د زده کړې د اړتیاپه هکله څوکرښې ولیکئ او دجغرافیې د مضمون په را تلونکي ساعت کې یې خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړئ

اضافي معلومات

هغه هیوادونه چې په هغې کې انګلیسي درسمي ژبې په توګه منل شوې ده(له انګلستان پرته په ٤٩ هیوادونو کې رسمي ژبه ده)

د امریکا په لویه وچه کې	د افریقاپه لویه وچه کې	د اروپاپه لویه وچه	په اوقیانوسیه کې	د اسیا په لویه وچه کې
۱- انتیګوا اوباربودا	۱- اوګاندا	۱- انګلستان	۱- استرالیا	۱- سینګاپور
۲- دامریکا متحده ایالتونه	۲- بوتسوانا	۲- ایرلنډ	۲- تونګا	
۳- بهاما	۳- تانزانیا	۳- مالتا	۳- تو والو	
٤- باربادوس	٤- زیمبابوی		٤- ساموا	
٥- بلیز	٥- نامیبیا		دسلیمان ټاپوګان	
٦- ترینیداد او توباګو	٦- سوازیلنډ		٦- فیجي	
٧- جامیکا	٧- سرالیون		٦- کریپاتي	
٨- دومنیکا	٨- سیشل		٨- مارشال	
٩- سنټ کیتس او نویس	٩- ګانا		۹- میکونزي	
١٠- سنټ لوسیا	١٠- کامرون		١٠- نائورو	
١١- سنټ وینسنت او ګرنادین	١١- کینیا		١١- وانو آتو	
١٢- کانادا	١٢- ګامبیا		١٢- پا پواګیني	
١٣- ګریناډا	لیستو		١٣- پالائو	
١٤- ګویان	١٤- لایبریا			
	١٥- مالاوي			
	١٦- موریس			
	١٧- نایجریا			
	١٨- زامبیا			
	١٩- جنوبي افریقا			

ج-لاتیني ژبه (فرانسوي، اسپانوي اوپرتګالي)

دهند او اروپایي ژبې کورنۍ

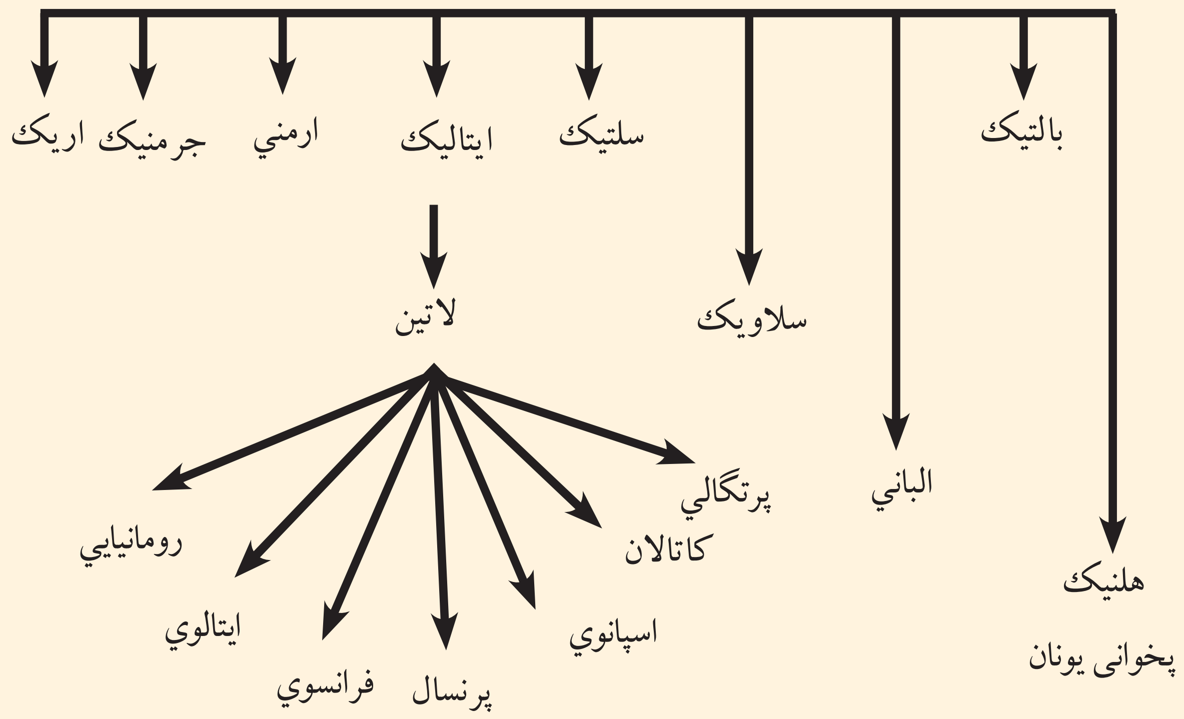

د (۱۳۷) مخ نقشه او پورتنی جدول ولولئ او ووایاست چې د لاتیني ژبې څخه کومې ژبې منځته راغلې دي.

رومي ژبه (د ایتالیایانو پخوانی ژبه) د اندو اروپایي ژبو د کورنۍ له ډلې څخه ده چې د پخواني روم د امپراتورۍ لاندې سیموکې پرې خبرې کېدلې. په لویدیځه اروپاکې یې ورو ورو تغیر وکړ او په محلي لهجو تبدیله شوه لکه د اسپانیې، پرتګالي او فرانسې او په ختیځ کې د رومانیې او البانیې دځلکو ژبې د بېلګې په توګه یادولای شو. د رومیانو پخواني آثار له میلاد څخه مخکې په شپږمې پیړۍ پورې اړه لري، خو دلاتین ادبیات په دریمې پیړۍ کې پیل شول. فرانسوي،اسپانوي او پرتګالي ژبې د ژوندیو ژبو له ډلې څخه دي چې د استعمار او

نورو لاملونوله مخې دژبې د اصلي ویونکو له حوزې څخه د باندې یې رواج و موندہ او پراخ گرامر لري. اسپانیه، پرتگال او فرانسه هغه هیوادونه دي چې د جغرافیایي اکتشافاتو ورسته یې وکولای شول چې د امریکا، افریقا، آسیا او اوقیانوسیه کې لویې مستعمرې لاس ته راوړي په هغو سیموکې یې خپل کلتور او فرهنگ هم مروج کړ، چې ددغه کلتوری نفوذ یوه مهمه برخه ژبه گڼل کیږي.

د اروپا د استعمارلاندې هیوادونو کې د څوپیړیو دتسلط په پای کې د مستعمره هیوادونو محلي ژبو وده ونه کړه. سره له دې چې خپلواکه هیوادونه هم دي، خودپخوانیو استعماري ژبو د نفوذ له مخې یې خارجي استعماري ژبه دخپل هیواد د رسمي ژبې په توگه منلې ده. لکه فرانسوي ژبه د نړۍ په ۲٦ هیوادونوکې، اسپانوي ژبه د نړۍ په ۱۹ هیوادونوکې اوپرتگالي ژبه دنړۍ په ٦ هیوادونوکې رسمي او لومړنۍ ژبه او په ځینو هیوادونو کې دویمه رسمي ژبه ده.

د زیاتو معلوماتو له پاره هغه جدول چې ضمیمه دی ولولئ.

د لاتيني ژبې څانگې چې د ژبې د اصلي ټاټوبي څخه بهر په نورو هېوادونو کې د رسمي ژبې په توگه منل شوې دي

دلاتيني ژبو څانګې

پرتگالي: هېوادونه	پرتگالي: لويې وچې	اسپانوي: هېوادونه	اسپانوي: لويې وچې	فرانسوي: هېوادونه	فرانسوي: لويه وچې
انگولا	افريقا	اندورا	اروپا	موناکو	اروپا
	جنوبى	گينه استوايي	افريقا	فلپين	آسيا
برازيل	امريکاى	ارجنتاين	جنوبي امريکا	منځنۍ افريقا	افريقا
ختيځ تيمور	آسيا	اکوادور	جنوبي امريکا	بنين	افريقا
ساوتومه و ترنسيپ	افريقا	االسلوادور	جنوبي امريکا	بروندى	افريقا
کپ ورود	افريقا	ا وروگواى	جنوبي امريکا	بورکينافاسو	افريقا
گينى بيساو	افريقا	بوليوى	جنوبي امريکا	توگو	افريقا
		پيرو	جنوبي امريکا	چاد	افريقا
		پاناما	جنوبي امريکا	جيبوتى	افريقا
		پاراگوى	جنوبي امريکا	روندا	افريقا
		دومنکين	جنوبي امريکا	ساحل عاج	افريقا
		چيلي	جنوبي امريکا	سينگال	افريقا
		کلمبيا	جنوبي امريکا	سيشل	افريقا
		کستاريکا	جنوبي امريکا	کومورو	افريقا
		کيوبا	جنوبي امريکا	گا بون	افريقا
		گو ايتيمالا	جنوبي امريکا	گينه	افريقا
		نيکاراگوا	جنوبي امريکا	لوکزمبورک	اروپا
		ونزويلا	جنوبي امريکا	مادغسکر	افريقا
		هندوراس	جنوبي امريکا	موناکو	اروپا
				نيجريا	افريقا
				نيجر	افريقا
				کاميرون	افريقا
				کانگو برازويل	افريقا
				کانگو کنشاسا	افريقا
				هايتى	منځنۍ امريکا
				کانادا (انگليسى و فرانسوى)	شمالي امريکا

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وويشل شي او هره ډله دې دلاتيني ژبې د يوې څانګې (پرتګالي،اسپانوي، فرانسوي او نورو) په باره کې پخپلو منځو کې بحث وکړي. چې ولی دنړۍ په زياتو هيوادونو کې نوموړې ژبې تر اوسه پورې رسمي ژبې دي؟ دبحث پايلې دی د ډلې استازی ټولګي ته بيان کړي او ښوونکی دی د ډلې د بحث پايلې له خپلو معلوماتو سره را ټول کړي او ټولګي ته دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- دلاتيني ژبې دکورنی څانګې معرفي کړئ.

۲- فرانسوي ژبه، له فرانسې پرته دنړۍ په څو هيوادونوکې رسمي ژبه ده؟

۱- فرانسوي ژبه دلاندې ژبو د کورنی يوه څانګه ده

الف: جرمنيک ب: لاتين ج: سلاوي د: سانسکرت

۲- اسپانوي او پرتګالي ژبې د لاندې ژبو څانګه ده.

الف: سلاوي ب: پخواني يونان ج: لاتين د: جرمنيک

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د هغه جدول په مرسته چې دهيوادونو رسمي ژبه پکې فرانسوي، پرتګالي او اسپانوي ده د نړۍ په نقشه کې تثبيت کړئ او د جغرافيې د مضمون په را تلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

د- جرمني ژبه

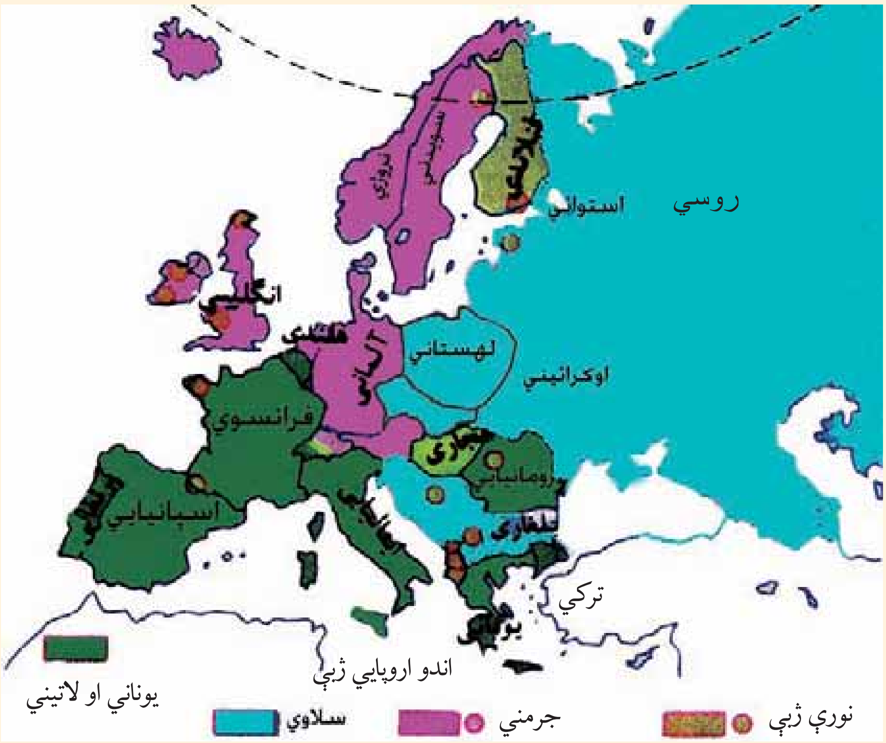

د جرمني ژبې د جغرافيايي ويش نقشه ولولئ او په نقشه کې د جرمني ژبې د نفوذ ساحه تثبيت کړئ. د زياتو معلوماتو لپاره اړونده جدول هم ولولئ.

يوې قبيلې له ميلاد څخه مخکې دلومړنی زرکلنې دورې په منځنی برخې کې د المان په شمال اود سکنديناوي دټاپووزمې په جنوب کې ژوند کاوه او له دويمې ميلادي پيړۍ څخه وروسته يې نورو سيموته مهاجرت وکړ، چې اوس، هلته استوګن دي.

دجرمني ژبه د اندو اروپايي ژبو له ډلې څخه ده چې انګلو ساکسون ژبې (الماني، هالنډي او انګليسي)، د ايسلينډ دخلکو ژبه او د سکنديناوي ژبې (دناروې، سويډن او ډنمارک د خلکو ژبې) اوګوتيک ژبه Gothic احتواکوي. د ګوتيک د ژبې اثار دميلادي څلورمې پيړۍ را پديخوا موجود دي.

جرمني ژبه په دوه محلي لهجو ویشل شوې ده:

۱- د لوړو سیمو جرمني ژبه، چې په جنوبي برخه کې پرې خلک خبرې کوي او د جرمني ژبې رسمي ادبیات جوړوي.

۲- د اوارو سیمو جرمني ژبه چې د هیواد په شمالي جلگو کې پرې خبرې کیږي. له دې ژبې څخه فلامندي او هالنډي ژبې مشتق شوي دي. الماني ژبه د المان دهېواد سربېره د اطریش، لختین شتین اوسویس (الماني، فرانسوي او ایتالوي رسمي ژبې دي). د لوکزمبورگ ۷۰ سلنه خلک او د هالنډ یوشمېر خلک په الماني ژبه خبرې کوي.

د یادنې وړده چې انگلیسي ژبه هم د جرمني د اوارو سیمو دخلکو د ژبې یوه څانگه ده چې د انگلو ساکسون Anglo Saxon د قبیلې د خلکو پواسطه په شپږ مه میلادي پېړۍ کې انگلستان ته یو وړل شوه او وروسته د فرانسوي تورو سره گډه شوه. د انگلستان خلک او د ایرلینډ دیوې برخې خلک په هغې گړیږي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ټولګي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې د جرمني ژبې سیمې په نښه کړي او د ډلې استازی دې هغه هېوادونه چې په هغې کې الماني ژبه ډېره مروجه ده څېلوټو لګیوا لو ته ور وپېژني.

د اندو اروپايي کورنۍ ژبې

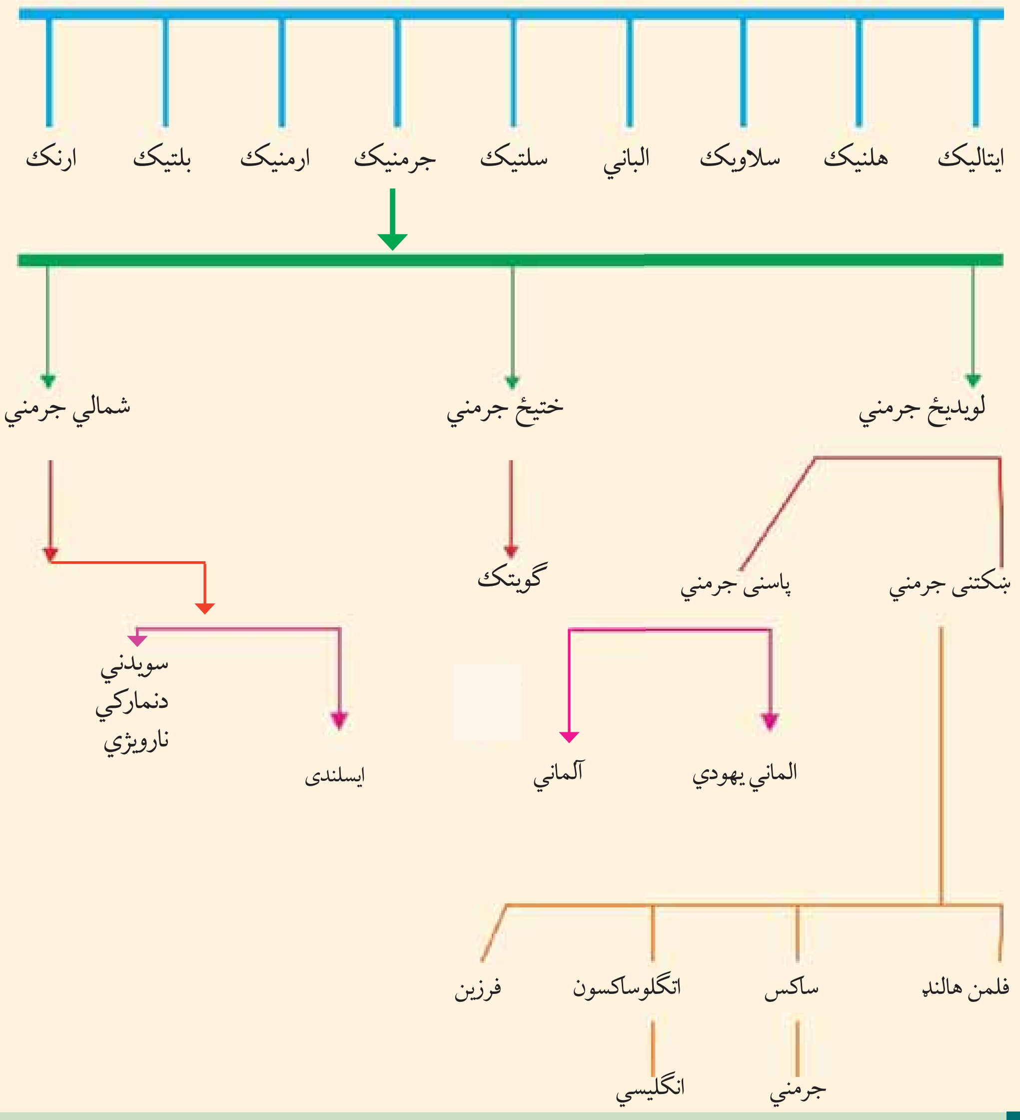

پوښتنې:

لنډځواب ورکړئ

١- د اروپا کومې ژبې د جرمني ژبې يوه برخه ده؟

٢- د جرمني ژبې څخه کومې ژبې را بيلې شوي دي؟

٣- د سکندنوي ټاپو وزمې هغه ژبې چې جرمني ريښه لري نوم واخلئ؟

٤- الماني ژبه د کومو هېوادونو رسمي ژبه ده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د اروپا د لويې و چې نقشه بې ليکنې رسمه کړئ. د ژبو د عمومي جدول په مرسته د جرمنيك (لويديځ،ختيځ او شمالي جرمني) د هند او اروپايي ژبو د کورنۍ سيمې او څانګې په بيلابيلو رنګونو رنګ کړئ او د جغرافيې د مضمون په را تلونکي ساعت کې يې خپلوټو لګيوا لو ته وړاندې کړئ.

هـ- د چینایي، جاپاني او اندونزیایي ژبو په باره کې څه پوهیږئ؟

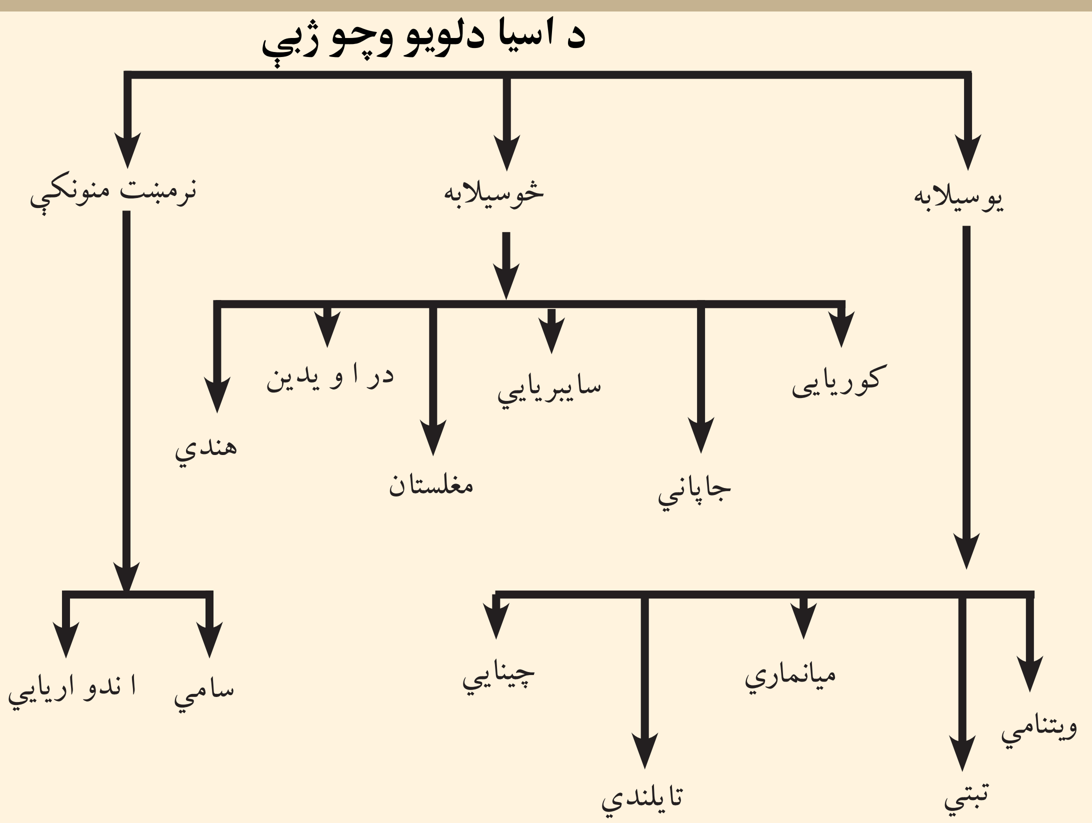

د (۱۳۷) مخ نقشه او چارت ولولئ او و وایاست چې چینایي ژبه له جاپاني څخه څه توپیرلري؟

چینایي ماندرین ژبه لکه د ویتنامي (انامي)، تبتي، تایلنډي او میانماري(برمایي) ژبو په څیر د ژبپوهنې د اصطلاح له مخې یوهیجا یي (یوسیلابه) ژبو دي. د دې ژبې کلمې جلا سېلابونه لري. دکلماتو صرف ډیر لږ دهغو دتغیر سبب ګرځي.

چینایي ژبه ډیره پخوانۍ او د پراخو ادبیاتو لرونکې ده. د دې ژبې الفبا څلور سوه توري لري او مصوره ده او څوسوه فرعي نښې هم لري. نو له همدې امله د هغې زده کړه ستونزمنه ده او هر څوک هغه نه شي ز ده کولای او د ولس د بیسوادۍ سبب ګرځیدلې وه. له همدې امله دهغې د اسانولو له پاره هڅې شوي دي. ددې ژبې ویونکې پخپلو منځوکې نژادي اړیکې لري او دشمېر له مخې د آسیا د لویې وچې نیم نفوس جوړوي او دنفوذ ساحه یې د آسیا په ختیځ کې ده.

• په څو سیلابه ژبنۍ ډله کې کوریایي، جاپاني، د سایبریا د خلکو زیاته برخه، منځنۍ آسیا، د راویډي او هندي ژبې شاملې دي. چې په دې ژبنۍ ډله کې د پسوند او پیشوند ډېرې پېچلې کلمې موجودې دي.

• هغه ژبې چې نرمښت منونکې دي د جلا عنوانونو سرليک لاندې مخکې معرفي شوي دي.

اندونزيايي ژبه: چې د مالايي ژبې (د ماليزيا د هېواد د جنوبي برخې) څخه بېله شوې ده د اندونزيا د هېواد رسمي ژبه ده. په ۱۹۲۸ ميلادي کال کې د ملي ژبې په توګه وټاکل شوه. د وخت په تيرېدو د عربي، چيني، هالنډي، پرتګالي، سانسکريتي، تاميلي، فرانسوي او انګليسي ژبې کلمې په دې ژبې کې شاملې شوې دي. دبېلګې په توګه په دې ژبې کې تقريباً د هالنډي ژبې ۷۰۰۰ کلمې شته دي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي. د ژبو د کورنۍ نقشه دې په (۱۳۷) مخ کې په غور ولولي او بيا وروسته دې د زيړو ستو خلکو ژبې د هغو د اړونده هېوادونو سره يو د بل په مرسته وټاکي ښوونکي دې د فعاليت پايله د خپلو معلوماتو سره را ټول کړي

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د ماندرين چينايي ژبې ځانګړې تياوې و واياست.

۲- آسيايي يو سېلابه ژبې کومې دي؟

سم ځواب انتخاب کړئ

۱- چينايي ژبه په کومه کورنۍ پورې اړه لري:

الف: يوسيلابه ب: څوسيلابه ج: نرمښت منونکي د: ټول ځوابونه سم دي

سم ځوابونه غوره کړئ.

۱- اندونزيايي ژبه له مالايي ژبې څخه بېله شوې ده.

۲- ماندرين چينايي ژبه ۴۰۰ توري او څوسوه نښې لري؟

۳- د ويتنامي، تبتي، تايلنډي او برمايي ژبې څوسيلابه ژبې دي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د آسيا د لويې وچې نقشه بې ليکنې رسم کړئ او يو سيلابه او څوسيلابه ژبې په جلا رنګونو رنګ کړئ او په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

و- دبالتیک- لیتواني او سلاوي ژبې

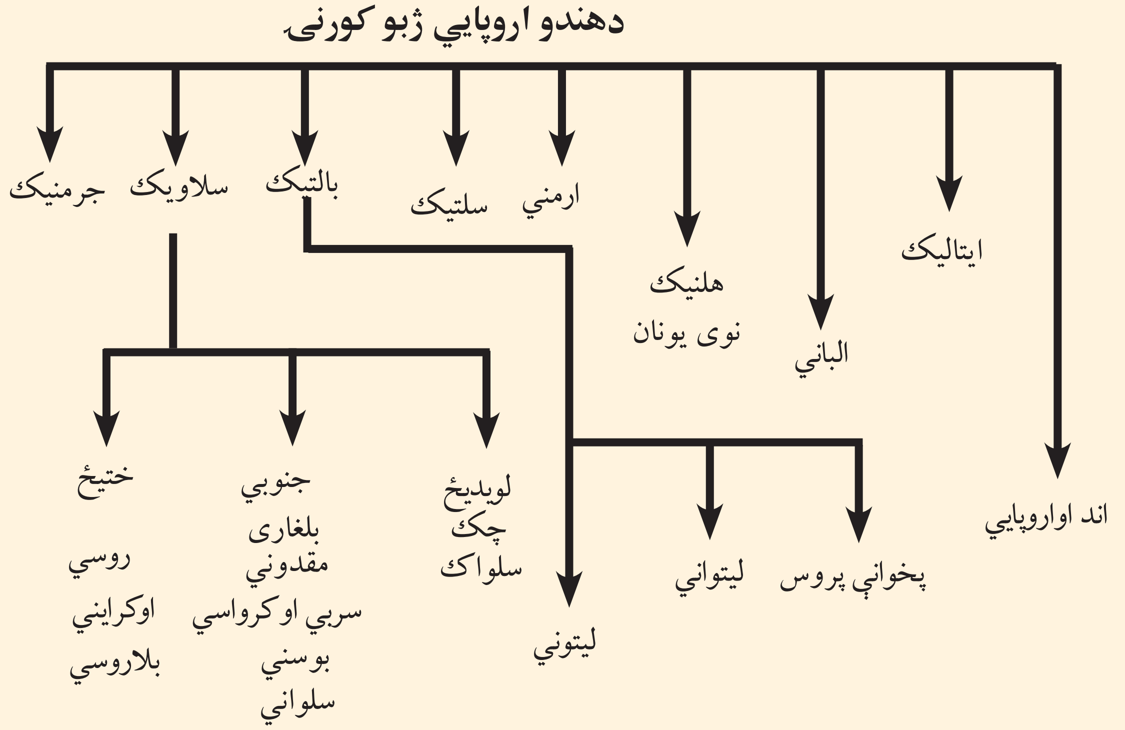

د (۱۳۷) مخ نقشه او پورتنی گراف په غور ولولئ او وواياست چې سلاوي ژبه په کومه ژبنی کورنی پورې تړلې او کومې ځانگې لري؟

سلاوي ژبه د هندو اروپايي ژبو له څانگو څخه ده چې په ختيځه اروپا او د بالکان په نورو سلاوي هېوادونوکې مروجه ده.

د مسيحيت د لومړۍ پيړۍ پېل کې بالتيکي او سلاوي قبيلو د ختيځې اروپا لويه برخه نيولې وه، چې په لويديځ کې يې د جرمني قبيلې او په جنوب کې يې اريايي قبيلو استوگنه درلوده د پنځمې پيړۍ څخه وروسته سلاويانو د خپل نفوذ سيمه په بېلابېلو خواوو کې پراخه کړه او اوس سلاوي ژبې د ختيځې اروپا په پراخه ساحه کې رواج لري.

سلاوي ژبه زياتې محلي لهجې لري چې ډېره مهمه يې روسي ژبه ده، چې دسايبريا په ټاټگا، د ترانس سايبريا د اوسپني کرښې په دواړه اړخونو، آذربايجان او اوکراين کې مروجه ده.

سلاوي ژبه په څو محلي لهجو هم ويشل کيږي، چې د هنگري او بالکان يوځه خلک او همدارنگه چکيان، سلواکيان. پولنډيان، سربيان. بوسنيان. کرواتيان، بلغاريايان او دمقدونيې خلک په هغې خبرې کوي.

دبالتيک دسمندرگي د سواحلو د خلکو ژبه د سلاوي له ژبې سره ورته والی لري او ليتوانيايي ژبه هم د سلاوي ژبې د کورنۍ څانګه ګڼل کيږي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وويشئ چې د سلاوي ژبې د غوره څانګو په باره کې پخپلو منځوکې بحث وکړي او د بحث پايله دې خپلوټو لګيوا لو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې دبحث موضوع را ټوله او له خپلو معلوماتوسره يو ځای دې ټولګي ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

١- سلاوي ژبه د کومې ژبنۍ لويې کورنۍ څانګه ګڼل کيږي؟

٢- سلاوي ژبه د اروپا په کومه برخه کې زيات ويونکي لري؟

٣- دسلاوي ژبې مهمې څانګې معرفي کړئ.

٤- د بالتيک ژبه په کومو څانګو ويشل شوې ده؟

سم ځوابونو په نښه کړئ

١- سلاوي ژبه د اندو اروپايي ژبو څانګه ده(   )

٢- سلاوي ژبه زياتره په ختيځه اروپا او د بالکان په نورو هېوادونوکې مروجه ده؟

٣- د سلاوي ژبې مهمه څانګه روسي ژبه ده (   ).

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د اروپا نقشه بې ليکنې رسم کړئ او د سلاوي ژبې د نفوذ سيمه په يورنګ په نښه کړئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلوټو لګيوا لو ته وړاندې کړئ.

ز-هندي او اردو ژبې

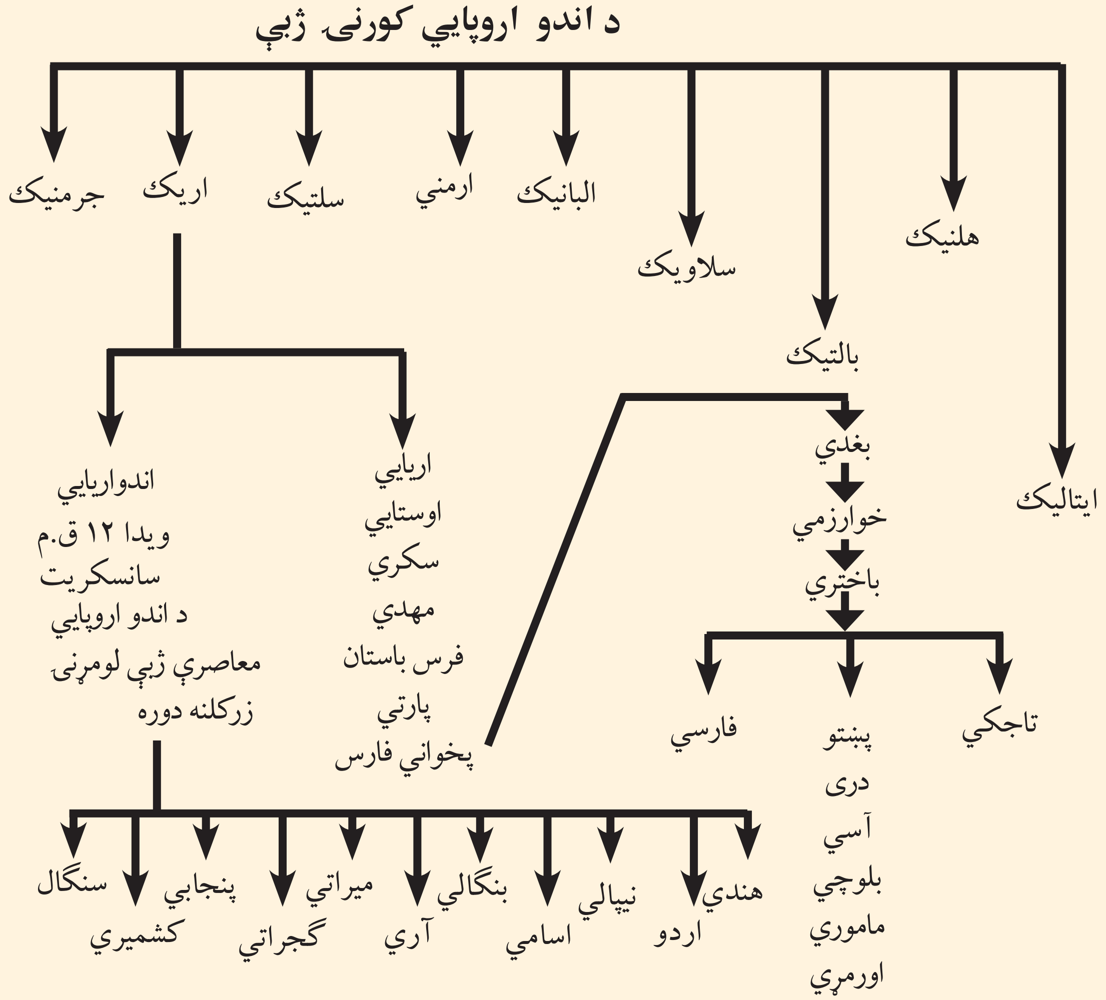

د (۱۳۷) مخ نقشه او پورتنی جدول په غور ولولئ او ووایاست چې د اردو ژبه د کومې ژبنۍ ډلې پورې اړه لري.

هندي ژبه د هند اصلي او رسمي ژبه ده. اردو د پاکستان او بنګالي د بنګله ديش اصلي او رسمي ژبې دي.

اردو په تاريخي لحاظ د سانسکريت څخه مشتق شوې ده له فارسي سره ګډه شوې او له هغې څخه يوه نوې ژبه د اردو په نوم جوړه شوې ده. په پای کې ديبلايبلو لاملونو له مخې د پاکستان، بنګله ديش او هند د يوې برخې ګډه ژبه ګڼل کيږي. دغه ژبه د شاه جهان د حکومت په دوره کې ۱۶۲۷ -۱۶۸۵ ميلادي کال پورې(په هند کې د تيموريانو دکورنۍ بنسټ ايښودونکي د ظهرالدين بابر لمسی چې دهند د مغلانو په نوم هم يادېږي) د اردو ژبې په نوم ونومول شوه.

د اردو ژبه د پخوانی فارسي، ترکي او هندي ژبو څخه جوړه شوې ده. لومړني بنسټونه یې په هند کې د مسلمانو فاتحینو په راتلو سره ایښودل شوي دي. څرنګه چې دسلطان محمود غزنوي او د هغه د زوی د سلطان مسعود د حکومتونو په دوره کې هند یانو ته د غزنویانو په دربارکې لوړې څوکۍ ورکړل شوې وې. په هند کې د غزنویانو د دربار ژبه هم فارسي (دری) او دهند مسلمانو حاکمانو په همدې ژبې خبرې کولې. نو له همدې امله ددری ژبې اغیزې په اردو ژبه کې را منځته شوې. د اردو اصطلاح ترکي ده او معنایې عسکر او د عسکرو قرارګاه ده.

څرنګه چې ترک، فارس او هنود عسکر په یوه عسکري غونډ ځای کې یوځای وو، نو د اردو ژبه له دریو ژبو ترکي، دري او هندي څخه جوړه شوه او د اردو په ژبه یاده شوه، چې وروسته د انګلیسانو د څو پېړیو د واکمنی په واسطه انګلیسي اصطلاحات پرې هم ور زیات شول.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي په دوه نفري ډلو وویشئ هره ډله دې د اردو ژبې په تاریخچه پخپلو منځوکې بحث وکړي او د بحث موضوع دې خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړي. د مضمون ښوونکی دې د بحث موضوع را ټوله کړي او لاس ته راغلي معلومات دې له زده کوونکو سره شریک کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱- د اندو اریایي معاصرې ژبې کومې دي؟

۲- د اردو ژبه ولې په دې نوم یادیږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ.

۱- د اردو ژبه د........................ د حکومت په دوره کې د اردو په نوم یاده شوه.

۲- د اردو ژبه له ______، ______ څخه جوړه شوې ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د جنوب ختیځې آسیا نقشه بې لیکنې رسم کړي او اردو ژبې هېوادونه دې په جلا رنګ، رنګ کړي او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې په ټولګي کې زده کوونکو ته وړاندې کړي.

۷-۱ اړیکي او نړیواله کېدنه Globalization

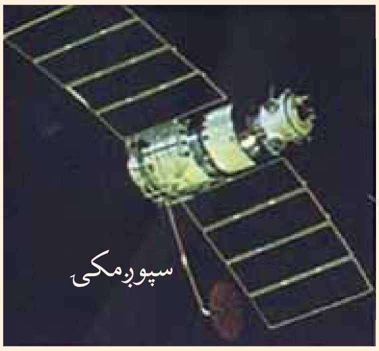

آیا د نړیوال کېدو له موضوع سره آشنایئ؟

هغه پرمختګونه چې د پوهنې په بېلابېلو برخو کې رامنځته شوي.
لکه مخابرات، په تېره بیا هغه معلومات چې د مصنوعي سپوږمکیو، رادار او انټرنېټ او داسې نورو څخه لاس ته راځي، نړۍ یې له پخوا څخه ډېره نژدې کړې ده دهېوادونو ترمنځ اړیکې یې ټینګې کړې دي. له لیرې څخه معلوماتو Remote sensing په سوداګرۍ، صنعت، ترانسپورت(ځمکني، هوایي اوسمندري)، فرهنګ او د هېوادونو او له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته د مالونواو کالیو په لېږد دولوکې آسانتیا را منځته کړې ده. نو همدې ټولو مسألو نړیوال کېدنه، په تېره بیا په جغرافیه کې الکترونیکي مخابراتو او د مصنوعي سپوږ مکیو اړیکو خپل حقیقي اړخ غوره کړی دی. دیادونې وړ اسانتیاوې یې د جغرافیې په بېلابېلو برخوکې برابر کړې دي او په دې اساس یې نړۍ په یوه لوړ مقیاس د انسانانو ګډکور جوړ کړ دساینس او تکنالوژۍ د پرمختګ، فضاته د انسان سفر، فضایي تم ځایونو شتون او مصنوعي سپوږمکیو لیږل دځمکې شاوخوا ته انسان وکولای شول چې د هغو په مرسته په بېلابېلو برخوکې اړیکې یوله بل سره نژدې کړي. دمثال په ډول د مصنوعي سپوږمیو په مرسته انسان کولای شي له کابل څخه نیویارک، کاناډا او دنړۍ نورو لیرېو سیمو ته، له مکاني واټن سره سره په ډېرلږ وخت کې تماس ونیسي. په دې سربېره په سوداګرۍ، بانکي چارو، د اسعارو دتبادلې او راکړې ورکړې، فرهنګي او ترانسپورتي چارو او نظامي چاروکې دنړۍ ټولې سیمې د معلوماتو د پوښښ لاندې راولې. نو زماني او مکاني واټن د تماس لپاره نژدې شوي دی، چې د نړیوالتوب Globalization مفهوم افاده کوي
د اړیکو پر مختګونه یا Telecommunication لکه پرمختللی رادار، تیلفونونه، موبایل، انټرنېټ، فکس او د نړۍ د سپوږمکیو سیستمونه د نړۍ هېوادونه یوبل ته نژدې کړي او هغه واټن چې دنړۍ د هېوادونو ترمنځ موجود و، له منځه لاړ.
د ارتباطي او اطلاعاتي وسیلو چټکه وده لکه فکس، کمپیوټر، انټرنېټ، تیلیفون، تلویزیون او داسې نورو د هېوادونو د نژدې کولو لپاره زمینه برابره کړې ده د مثا ل په ډول که چېرې د وارداتي مالونو وارد وونکي وغواړي له جاپان څخه زیات سوداګریزمالونه او کالي نیویارک او دوبۍ ته وارد کړي. وارد وونکي د انټرنېټ

په مرسته د اړوند وکمپنيو څخه د مالونو دلېږ دولو غوښتنه کوي. په لومړي پړاوکې فرمايش اخيستل کيږي او وروسته صادر وونکې کمپنۍ د مالونو بيه، کرايه او د مالونود بيمه کولو اطلاع ورکوي.
واردوونکی د الکترونيکي اويز په واسطه د مالونو بيه د انټرنېټ پواسطه مقابل لوري بانکی حساب ته استوي. او وخت پر وخت د انتقالاتي وسايلو خط السير د مصنوعي سپوږ مکيو، انټرنېټ، موبايل پواسطه کنټروليږي، ترڅوچې مالونه اخيستونکي ته ورسيږي.
دغه انتقالاتي پروسه د نوري فايبر يا الکترونيکي اسانتيا وو په مرسته اسانه شوي ده او د زرګونو کيلو مترو واټن په يوه دقيقه کې تنظيموي. دغه په نړۍ کې د ارتباطي مسايلو دنړيوالتوب ګټه ده.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

ګران زده کوونکي په دريو ډلو له ويشلو څخه وروسته دنړۍ د دريوو مهمو وسيلو لکه راديو، تلويزيون او تيلفون په باره کې بحث وکړي او دبحث پايله دې د ډلې استازي خپلوټو لګيوا لو ته بيان کړي او ښوونکی دی له خپل معلومات سره د فعاليت نتيجه را ټوله کړي.

پوښتنې:

له څلور ځوابونو څخه سم ځواب غوره کړئ
١- ګلوبلايزيشن عبارت دي له:
الف: اړيکې ب: نړيوالتوب ج: سياسی نظام د: د اړيکو نشتوالی
٢- تيليفون دلاندې موضوعاتو لپاره کارول کېږي:
الف: دکاليوتبادله ب: دسوداګريزو کاليو تسليمول ج: د موسسو او افرادو ترمنځ د اړيکو تامينول د: هيڅ يوسم نه دی
جمله بشپړ کړئ:
٣- انټرنېټ په نړۍ کې ښه وسيله ده.
لنډ ځواب ووياست:
٤- د عصري پرمختللو ارتباطي وسايلو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ارتباطي وسايل کوم مفهوم افاده کوي او ارزښت يي په کومه برخه کې دی؟ مهرباني وکړئ هغه په کتابچو کې وليکئ او دجغرافي په راتلوونکي ساعت کې يې شرح کړئ.

د اړیکو دغوره وسیلو ډ ولونه:

د اړیکو څو ډوله وسیلې پیژنئ؟

د پیغام په انتقال کې د جغرافیایي حقایقو موندل، د نورو علومو په څیر، د اړیکو د وسیلو پورې اړه لري. نوله همدې امله د اړیکو د وسایلو غوره ډولونو زده کړه د جغرافیایي څانګې د زده کوونکو لپاره حتمي او اړین کار دی. په تیره بیا د نن ورځې څېړنې د لمریز نظام، مصنوعي سپوږمکیو او د هغه تحولاتو او د حقایقو د موندلو په هکله لکه کانونه،کرنیز زیانونه ا وداسې نور او همدارنګه نوي پرمختګونه د کایناتو او دسیارو په هکله دحقایقو موندل او د هغو اړیکې له ځمکې سره هغه اړینې مسألې دي چې د مخابراتي وسایلو پواسطه سرته رسیږي.

انسانانو د ژ وندانه له لومړیو وختونوڅخه په ځمکه کې له اشارو، نښو او ساده وسیلو څخه ګټه اخیستله. همدا رنګه ډول (دهل) او نغاره به یې وهله او بیا وروسته یې له اهلي حیواناتو څخه ګټه اخیستله او په پای کې له موټر، سیم لرونکي تیلیفون مونولوګ او بې سیم تیلیفون، رادیو، تلویزیون، انټرنېټ او رادار څخه یې ګټه اخیستله.

ډیجیتل تیلیفون او مونولوګ څخه ګټه اخیستنه په اوسني وخت کې مخابراتي ستونزې حل کړې او یوله بل سره یې اړیکې ټینګې کړې.

د تیلي کمونیکشن په برخه کې اختراعګانو دنړۍ څېره بدله کړه او د اړیکو په سیستم کې پرمختګونه په هوانوردۍ، سمندري ټرانسپورټ او دحمل ونقل په ډیرو نورو برخه کې بنسټیز تغیرات رامنځته کړې. لوی بدلونونه په تیره بیاله دویمې نړیوالې جګړې څخه وروسته اختراعګانې چټکې شوې. ډېره بیزې اړیکې (میډیا) په اروپا او امریکا کې د اړیکو معاصرې دستګاوې جوړې شوې.

د ارتباطي وسیلې په توګه د راډیو را منځته کیدلو، وکولای شول چې انسانان یوله بل سره نژدې کړي او د رادیو منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څپې لېږې واټنونه د غږ د خپر ولو پواسطه نژدې کړې. دسوداګریز و مالونو اخبار خپرول، د تولیدي، صناعتي او تخنیکي مالونو اعلانول، ورځپاڼې، تلویزیون، انټرنیټ سپوږمکۍ د اړیکو ډېرې لویې وسیلې شمېرل شوې، چې په جغرافیایي څېړنوکې ورڅخه زیاته ګټه اخیستل کېږي. د ګوګل Google د انټرنېټ سایټ کې هغه پروګرام چې د (PC Glob) یا د نړۍ د اطلس په نوم یادیږي، ځای پرځای شوی دی چې اقتصادي او فزیکي، اوبو او هوا او داسې نورو په

باره کې معلومات انسان ته ورکوی. فضايي او کيهاني سفرونه او د مصنوعي سپوږمکيو او ځمکې تر منځ د اړيکو ټينګول په پرمختللي ډول بدل شوي دي او معاصرې کيهاني څېړنې وکولای شول چې د طبيعت د ځينو رازونو په پېژندلو او کشفولوکې له انسان سره په ډېره ښه طريقه مرسته وکړي. په مصنوعي سپوږميوکې د پرمختللو کمرو نصبول د ځمکې د کرې او سمندرو په باره کې د ځينوحقيقتونو د روښانه کولو سبب شوي دي او نوې موضوعګانې يې دځنګلونو، کانونو، سمندرونو او د ژوندانه د چاپېريال په هکله سپړلي دي.

د انسان د ژوندانه په ټوله موده کې د اړيکو عمده وسيلو پر مختګ کړی دی چې لاندې برخې لري:

۱- لومړنۍ وسيلې: لکه الوتونکي (هدهد او کوترې) او اهلي حيوانات لکه آس، اوښ، خر، قاطر.

۲- عصری وسيلې: لکه د ميډيا د اړيکو وسيلي (راديوچې منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څپې لري)، تلويزيون، موبايل، کمپيوتر، انټرنېټ، مصنوعي سپوږمۍ چې پاس ورڅخه يادونه وشوه.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي په بيلو ډلو وويشئ، چې د اړيکو د وسيلو نومونه واخلي او دسپوږمکيو نقش دفضآ او ځمکې په نوو کشفياتو کې بيان کړي.

پوښتنې:

سم ځواب وټاکئ:

۱- ميډيا عبارت دی له:

الف: اخبار ب: ډله ييزې اړيکې ج: راديو د: هيڅ يو

۲ – دسپوږ مکيو څخه د جغرافيې په کومو مسآلو کې ګټه اخېستل کيږي؟

۳- د اړيکو اصلي وسايل__،__،___، ___، او___،___، احتوکوي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

ګرانو زده کوونکو د تيلي کمونيکيشن په باره کې لنډ معلومات ورکړئ او له موبايل څخه ګټه اخېستنه پخپلو کتابچو کې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې ټولګې ته وړاندې کړئ.

الف: پُستpost په نړۍ کې.

ایا د پُست په باره کې معلومات لرئ؟

له ډېرې پخوا زمانې را هیسې په نړۍ کې پُستې شتون در لوده، چې نوموړې فعالیتونه په چین، مصر، یونان اود پخوانې روم په امپراتورۍ کې له حیواناتو او الوتونکو څخه په ګټه اخېستنه لیکونه او پیغامونه انتقالیدل. کله چې په اقتصادکې مختلف شغولونه منځته را غلل نو د پُستې خدمتونوبه واسطه یې خپلې اړتیاوې یې د اړیکو په برخه کې پوره کولې. په هغه وخت کې پُستې تشکیلات نیم دولتې وو، چې دغه حالت د منځنیو پېړیو ترنیمایې پورې دوام وکړ. خودغه کار ورو ورو تغیر موند. کله چې غوښتنې زیاتې شوې، پُست غوره پرمختګ وکړ.

همدا رنګه د امویانو او عباسیانو د امپراطورۍ په دوره کې د پُستې سیستم څخه ګټه اخیستل کیده او هغه یې د ښارونو او هېوادونو د امنیت لپاره ډېره ښه وسیله ګڼله. د هارون الرشید په زمانه کې خالد برمکې د امپراطورۍ د پُستې متصدې په توګه مقررشوچه د البرید په نوم یادیده.

د چاپ د ماشین اختراع او په بیلابیلو هېوادونوکې د لیک لوست او لومړنیو زده کړو زیاتیدل، دنوو لویو وچو کشفېدل، د حمل ونقل د وسایلو زیاتوالی دتګ او راتګ لپاره اسانتیاوې او دهغو تر منځه یې اړیکې زیاتې کړې چې په پای کې په اړیکو کې وده زیاته شوه.

په شپاړسمې میلادې پېړۍ کې پُست د هېوادونو له سرحدونو څخه بهر شو او د فرانسوا تاکسې په همت لومړې ځل لپاره پُستې خدمتونه رامنځته شول او په اروپاکې څو هېوادونه د پُستې موادو چې یوازې لیکونه یې احتواکول، په تبادلې لاس پورې کړ.

په ۱۸ مې پېړۍ کې پُستې ساحه پراخه شوه او ویې کولای شول چې د اړیکو د یوې باورې وسیلې په توګه خلکو ته وسپارل شوه. هېوادونو خپل منځې د پُستې تبادلې لپاره دوه اړخیزې سراسرې موافقتنامې لاسلیک کړې. دبخار د بېړیو اختراع او د اوسپنې کرښې د منځته راتللو سره پُستې فعالیتونه چټک شول. نړیواله پستې راکړه ورکړه د وخت دحمل و نقل له وسیلو څخه ګټه اخېستنه،د پُستې تشریفاتو د ساده کولو او د اجرتونو په باره کې د یوډول توب له را منځته کېدلو پرته ممکن نه وه . نوله همدې امله راولانډ هل انګلیسې Mr Rawland Hillپه ۱۸۴۰ میلادې کا ل کې نرخنامه او د هیواد د سرحداتو په دننه کې یوېنې پُستې ټکټونه رواج کړل.

لومړې ځل د نړۍ د پستې اتحادیه د ټولومتمدنو هېوادونو ترمنځ په ۱۸۶۸ میلادې کا ل کې د المان د هیواد د پُست د ادارې دکارکوونکې هانرې پواسطه طرحه شوه او خپل دولت ته یې

وړاندیز وکړ چې په پورتنۍ طرحه په یو ه کنفرانس کې چې د دولتونو استازي په کې ګډون ولري بحث وشي. وروسته د ۱۸۷٤ میلادي کا ل د ستمبر په ۱۵نیټه د ۲۱ غړو هېوادونو ترمنځ د کنفرانس په پایله کې پریکړه چې د برن د معاهدې په نوم یادیږي لاسلیک شوه، نوموړې پریکړه په حقیقت کې دپُستې د اتحادیې بنسټ ګڼل کېږي. کله چه د پست دعمومي اتحادیې سره ډېر شمېر هیوادونه یو ځاي شول د پست د جهاني اتحادیې په نوم ونومول شوه چه په ۱۹۹٦ م کا ل کې یې دغړو شمېر ۱۸۹ هیوادونوته ورسید.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او هره ډله دې دُپست د اسانیتا وو په باره کې بحث وکړي او د خپل بحث پایلي دې منظمي کړي او تنظیم شوې معلومات دې په ټولګي کي وړاندي کړي

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. فرانسوا تاکسي څوک دی؟

۲-د بخار بیړیو او داوسپنې کرښې اختراع په نړیوالې پستې کې کوم تحولات را منځته کړل؟

لاندي جملې بشپړې کړئ

۳. دنړۍ پستي اتحادیه د لومړي ځل لپاره د ټولو هیوادونو تر منځ په___ کال کې د ___ له خوا په سویس کي جوړه شوه.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د پستې رول د انسانانو په ژوند باندي تشریح کړئ، چي له یوه مخ څخه زیات نه وي.

ب: په نړۍ کې تیلیفون او موبایل Telphone and Mobil:

د نړۍ په سطحه د الکاتل (Alcatel) د سمندر لاندې د کیبلونو نقشه.

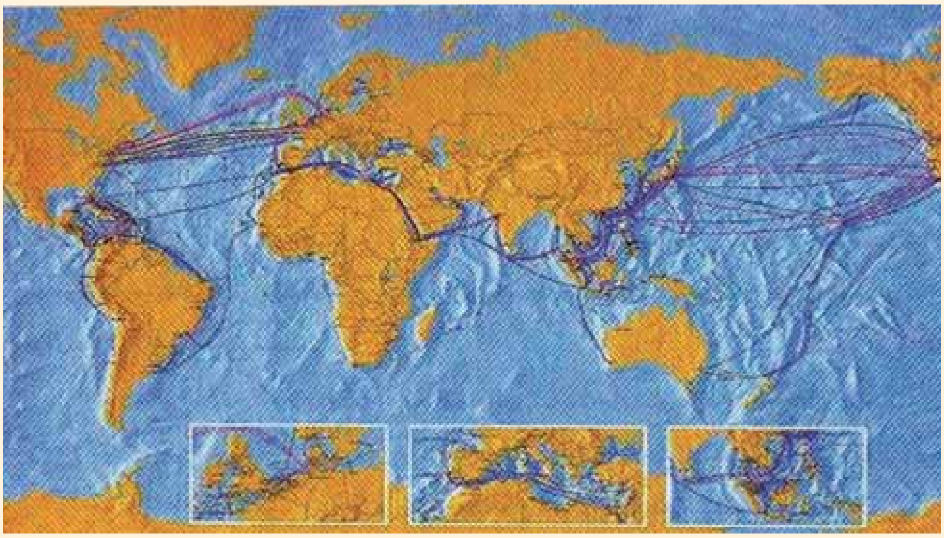

آیا کولای شئ د تیلیفون او موبایل پواسط مختلف پیغامونه خپل د نظر وړ شخص ته ولیږئ.

په عصري تکنالوژۍ کې تیلیفون Telphone او موبایل Mobil په ډله ییزو رسنیو کې د اړیکو ډېره مهمه برخه لري او له هغو څخه په جغرافیایي مسایلو کې د اړیکو د نیولو په برخه کې دیوي وسیلي په توګه ګټه اخیستل کېږي لکه: (آب و هوا، زلزلې اورلګیدنې، د سوداګریزو او اقتصادي معلوماتو په برخه کې...) نو له همدې امله د تیلیفون او موبایل څخه ګټه اخیستنه په جغرافیایي موضوعګانو کې د ټولو زده کوونکو لپاره مهم او اړین دي. لکه چې مخکې ورڅخه یادونه وشوه، د لومړي ځل لپاره ګرام هام بل Gramham Bill تیلیفون اختراع کړ، چې د انسانان په ژوندکې لوی قدم وو. وروسته بې سیمه تیلیفون اختراع شو، چې په ۱۸۹۷ میلادي کال کې لومړنی پیغام د ګګلیمو مارکوني Gugliemo Marcone پواسطه له اروپا څخه د اطلس د سمندر څخه هغه خواته مخابره شو. دغه ازمایښت و ښودله چې د رادیوي څپو پواسطه د اړیکو نیول امکان لري، چې دغه عمل د شفاهي پیغام د لیږلو پیل دی، چې له یوه سرې څخه بل سرې ته د کوچنې ماشین پواسطه استول کیږي. نولسمه پیړۍ د اړیکواو رسنیو په برخه کې د ډیرو اختراعګانو شاهده ده، چې بې سیمه اړیکې د ملکي هوا نوردۍ او جوي څېړنو په برخه کې مهم تغیرات را منځته کړي دي.

د دویمې نړیوالې جګړې څخه وروسته ډېرې او چټکې اختراعګانې را منځته شوې او عصري تیلیفونونو د زړو تیلیفونونو ځای ونیوه. ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰ میلادي کال کې بې پرې مخابراتي مرکز جوړ کړ د ملګرو ملتونو نماینده (مک برایډ) لومړنی پیغام دپاریس له یونسکو څخه د ټولې نړۍ هېوادونو ته خپور کړ. په ۱۹۴۷ میلادي کا ل کې د ترانزیستور Transistor اختراع د نړۍ د مخابراتو په برخه کې زیاتې اسانتیا وې رامنځته کړې. د Mobile Radio Communication د لنډې تاریخچې

ښخه دا را څرګندیږي چې د مخابرې د انفرادي خدماتو پروګرام په ټولنیز ژوندانه کې د اړیکو د زیاتوپر مختګونو سبب شوی دی. د انفرادي مخابری له تخنیک ښخه ګټه اخېستنه چې په ۱۹۶۰میلادي کال ۶۲ سلنه وه په ۱۹۷۰ میلادي کال کې ۷۲ سلنې ته زیاته شوه. اوس د شخصي مخابرې خدمات (Personal Communacation service) (P C S) په چټکۍ مخ په زیاتیدو دي.

بې سیمه تیلېفون چې لاتین نوم یې سیلولر Cellular دی، هغه ډول پرمختللي تیلېفون ته ویل کیږي چې د دوه تنو تر منځ اړیکې ټینګوي او هرځای ته د انتقا ل وړ وي. دسیلولر کلمه دCells یا حجرې له کلمې ښخه اخیستل شوې ده، چې د موخو له مخې لویه یا کوچنی ساحه د موبایل دپوښښ لاندې راولي. چې دغه کار د موبایل د کمپنی په ظرفیت پورې اړه لري او ټاکلې ساحه د پوښښ لاندې راولي. موبایل مخابراتي محرمیت هم لري چې هره کمپنی په هر هېواد کې ځانګړی نمبر هم لري چې د کود نمبر د دایرولو پرته اړیکې نیول نا شوني دي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

د لومړي ځل لپاره تیلېفون دکوم مخترع پواسطه رامنځته شو او په انسانانو کې دکومو تحولاتو لامل شو؟ مهرباني وکړئ په دې برخه کې خپل معلومات یوله بل سره شریک کړئ.

پوښتنې:

سم ځواب انتخاب کړئ.

۱- د تیلېفون مخترع له لاندینو مخترعینو ښخه کوم یودی؟

الف:ګراهامبل ب: انتوني ج: ماریا د: ګګلیموماركوني

۲- سیلولر عبارت دی له:

الف:یو ډول پرمختللی تیلېفون دی چې د دوو کسانو تر منځ اړیکې ټینګوي

ب: انترنېټي ساحه ده ج: د انالاګ تیلېفون ساحه ده د: هیڅ یو

سم ځواب په نښه کړئ

۳-ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰م کال کې له تراو پرته مخابراتي مرکز جوړ کړ.

٤- ترانزیستور په نړۍ کې زیاتې مخابراتي اسانتیاوی منځته راوړې.

لنډځواب ورکړئ

۵- P C S اصطلاح تشریح کړئ

له ټولګي ښخه بهر فعالیت:

له مبایل ښخه ګټه اخېستنه په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې له ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

ج- فکس Fax په نړۍ کې

د فکس ماشین په جغرافیایي موضوعګانو کې څه مهم نقش لري؟

د جغرافیې په ټولو څانګوکې یو له مهمو اړتیاوو څخه یوه له فکس څخه ګټه اخېستنه ده چې دهغې پواسطه پیغامونه لېږي اونږدې سیموته استول کیږي. له فکس څخه ګټې اخېستنې د اړتیاوړ حقیقتونو دمستندکولو لپاره په جغرافې او نورو برخوکې ډېرې آسانتیاوې رامنځته کړې دي، لکه صنعت، سوداګرۍ، تولیدي وسایل، صادرات، واردات او داسې نور.

فکس نوی تکنالوژي ده چې په ۱۹۲٤ میلادي کال کې چې د ریچارد رنجر *Rechard H Ringer* پواسطه اختراع شو او لومړنی پیغام یې له نیویارک څخه لندن ته واستوه.

په ۱۹۷۰ میلادي کال کې د ماشین په جوړښت او اجزاوکې دسمون لپاره بدلونونه رامنځته شول.

فکس د لیکلي پیغام د انتقال وسیله ده، چې د کاغذپرمخ لیکلي پیغامونه اوګذارشونه دې ماشین ته ننه باسي او په څو ثانیوکې ټاکلي ځای ته رسېږي.

فکس میخانیکي وسیله ده چې دهغې پواسطه اطلاعات او اسناد په لیکلي ډول د یوه سند په توګه انتقالیږي.

د فکس د ماشین له اختراع څخه وروسته تجارتي او صنعتي اسانتیاوې رامنځته شوې. د فکس دماشین په مرسته حقایق ثبتیږي، سوداګریز فرمایشو اخلي اسناد لیږدول کیږي، صادراتي او وارداتي اقلام او رسمي او شخصي اسناد استول کیږي فکس نه یوازې په سوداګریزو او صنعتي موضوعګانوکې په کار وړل کیږي. بلکې په مصنوعي سپوږ مکیوکې هم ورڅخه کار اخیستل کیږي. محرم اسناد اونوي کشفیات له ځمکې څخه فضاته او له فضأ څخه ځمکې ته لیږل کیږي.
نوله همدې امله فکس له ډله ییزو رسنیوڅخه دی چې د هغه پواسطه شخصي او رسمي پیغامونه، سوداګریز، حقوقي او صنعتي معاملات او داسې نور په لنډ وخت کې لیرې او نژدې سیمو ته سملاسي استول کیږي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د فکس د کار په څرنګوالي، فعالیت او اهمیت باندې د ژوندانه په بېلابېلو برخوکې کار وکړي. دهرې ډلې استازی دې د خپل بحث پایله په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- فکس څه شي دی؟

۲- له فکس څخه دګټې اخیستې ځایونه په نښه کړئ.

سم ځواب غوره کړئ:

٤- د فکس پواسطه لاندې مهم مفاهیم استول کیږي.

الف: جغرافیایي ب: صنعتي ج: صادراتي او وارداتي د: ټول سم دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فکس د اسانتیاوو په باب لنډه مقاله ولیکي او د امکان په صورت کې دې په ټولګي وړاندې کړي.

د-انټرنېټ او ایمیل: Internet and E-mail

له انټرنېټ او ایمیل څخه څرنګه ګټه اخیستل کېږي؟

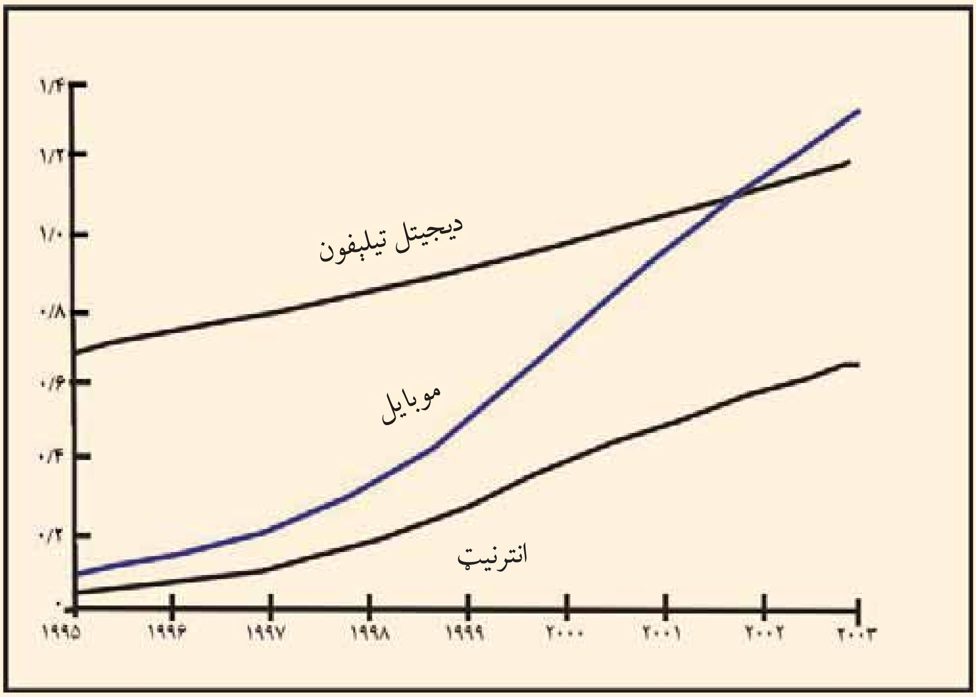

په نړۍ کې اړیکو او خبرتیاو ته د لاس رسي نسبت

د مخابراتو ډېره نوې وسیله انټرنېټ او ایمیل دی، چې په جغرافیې او نورو علومو او د ژوندانه په نورو برخوکې ځانګړې دندې سرته رسوي. جغرافیه پوهان د څېړنو په ټولو مرکزونو کې د پیغامونو د انتقال لپاره له دواړو وسیلو څخه ګټه اخلي له ټولو مهمه خبره داده چې د پیغامونو اخېستل او په ځانګړې او محرمانه ډول د هغې لېږل، په هره اندزه چې و غواړو، په لنډ وخت کې سرته رسیږي. له دواړو وسیلو څخه ګټه اخېستنه په ټولو دولتي سوداګریزو مؤسسو او شخصي ډول سرته رسېږي.

کمپیوټر د نولسمې پېړۍ په نیمایي کې په کار پیل وکړ. له ۱۹٤٤ - ۱۹۵۱ میلادي کلونو کې یې زیاته وده وکړه. کله چې ویلیم شاګلي ډیجیټل Digital ماشین کشف کړ، کمپیوټر نوره هم وده وکړه. انټرنېټ د کمپیوټر ځانګړی پروګرام دی، چې د یوې بېلې شبکې په واسطه د کمپیوتر سره نښلول کېږي او بیل بیل پروګرامونه لري. چې نه یوازې پیغامونه انتقالوي بلکې تصویرونه، علمي متنونه او نور ټولنیز، سوداګریز،

سیاسي ۰۰۰ اوداسې نور دکمپیوتر له لارې د انترنت پواسطه د پام وړ شخص ته رسوي. هر څوک او هره موسسه کولای شي په بیلو ادرسونو خپل ځانګړي سایتونه پرانیزي او د هغو څخه ګټه واخلي.

انترنېت یو تنظیم شوي سیستم دي چې د بشر په نننۍ تکنالوژۍ کې د پیغامونو او اطلاعاتو په انتقال کې د چټکې او ښې منبع په توګه کارول کېږي.

ټول اسناد چې د انترنېټ له لارې په کمپیوتر کې شامل شي، له چاپ وروسته لاس ته راځې. انترنېټ ارتباطي ډېره ښه وسیله ده، چې د نړۍ ټول هېوادونه په دې پروګرام کې شامل دي. له ۱۹۹۰ میلادي کال څخه مخکې د کمپیوټر پواسطه هیڅ ډول اسانتیاوې نه وې لومړنۍ ځانګه یا دیپارتمنت چې د کمپیوټرماشین پواسطه یې د مخابراتو اړیکې جوړې کړې د امریکا د متحده ایالتونو پوځې څرنیز مرکز وو (DOD) په ۱۹۶۷ م کال کې A C M د کمپیوټري ماشینرۍ مؤسسه د امریکا په متحده ایالتونوکې یاد A R P A دفتر و یو کوچنی ماشین یې جوړکړ چې له یو کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته معلومات انتقال کړي. له یوه کمپیوتر څخه بل کمپیوتر ته د پیغام انتقا ل په دې پورې اړه لري چې لومړی دغه پیغام د I M P (Interface Massage Process) پواسطه په کمپیوټر کې دا خل شي.

د کلیفورنیا اولاس انجلس پوهنتونو نو وکولای شول چې د انترنېټ پواسطه د یوتا Utah له پوهنتون سره اړیکي جوړې کړي. د انترنېټ پروګرام په ۱۹۹۰ میلادي کا ل کې دنړۍ په سطح په کار پیل وکړ. په کایناتو کې او سني فضایي پروګرامونه خپري او د رازونو دکشفولو لپاره د انترنت پواسطه په ډیره آسانۍ له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدول کېږي

په جغرافیه کې د انترنېټ نقش د جغرافیایي حقایقو موندل دی. په دې ډول د قطبونو دکنګلونو، دځمکې دکرې د تودوخې، د اوزون د طبقې نازک کیدل او د انرژۍ دسرچینو د موندلو لکه نفت، ګاز اوداسې نورو، طبیعي سرحدونو، په سمندرکې دکبانو د استوګنې د ځای د معلومولو، د ځنګلونو د ساتنې، د آب و هوا وړاندوینه، د تودوخې او سړو د درجې ټاکنه، د خاورې پېژندنه او داسې نورو برخوکې ورڅخه کار اخېستل کېږي. چې خبرورکوونکو په ویب سایټ کې اچولي دي او وروسته د انترنېټ، په مرسته هغه

اخلي. له انټرنېټ څخه معلومات د دوه تنو، یا دوه دولتي یا شخصي مؤسسو ترمنځ تبادله کېږي په دې شرط چې دهغه بل لوري د ایمیل کود ورته معلوم وي. دمثا ل په ډول (htt://www.google.Com).

د انټرنېټ اړیکې دسپوږمکیو اود نوري فایبر سره دي زیاتره پیغامونه اوکرنیز، اقتصادي معلومات اوداسی نور په دقیق ډول د ځمکې څخه اخلي او دوهم ځل یي خپل اړوند مرکز ته مخابره کوي .

ایمیل Electronic Mail هم نوې تکنالوژۍ شمېرل کېږي. چې د سوداګریزو، صنعتي، سیاسي، فرهنګي او انفرادي پیغامونو په لېږلوکې ډیرې سترې دندې سرته رسوي او د همدې ماشین په مرسته سملاسي دلیږې او نژدې واټن ترمنځ ډېر ژر ارتباطات تامینیږي. لنډیزیې ایمیل (e- mail) دی.

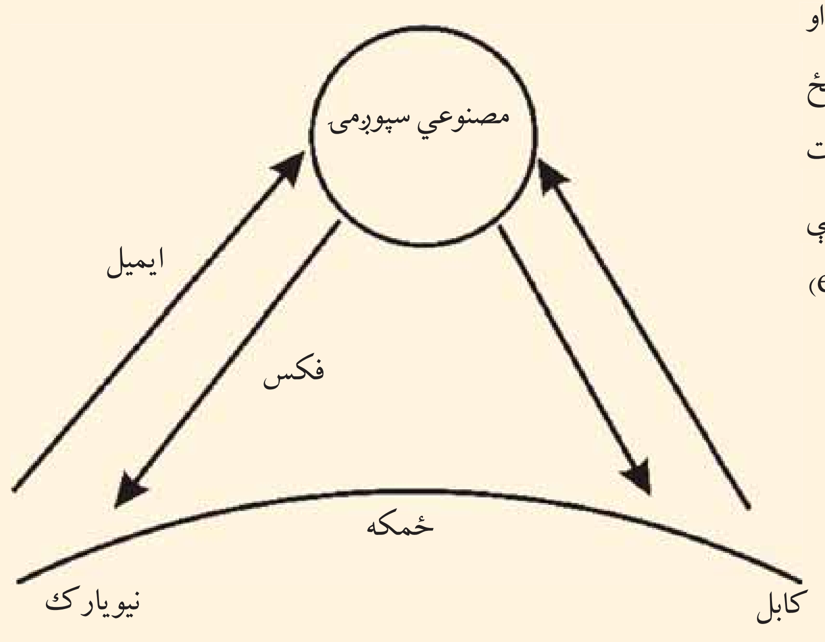

یمیل پیغامونه رادیویي څپو په مرسته اخلي او لېږي چې د ایمیل دیوې دستگاه د مرکز څخه د بلې دستگاه په آدرس پیغام استول کېږي او په څو ثانیو کې اړونده آدرس ته رسیږي.

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د انترنت او د هغه د استعمال په هکله په خپلو منځو کې بحث وکړي د بحث پایلې دې خپلو ټولگیوالو ته ووایي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱- د ډیجیتل د ماشین اختراع د کومو لویو تحولاتو سبب شوه؟

۲-د کمپیوټر پواسطه پیغامونه په څه ډول استول کېږي؟

۳- ایمیل څه ته وایي؟ تعریف یې کړئ

. جمله بشپړه کړئ:

٤- انټرنېټ په لومړي ځل په(   )په کارېپل وکړ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

له کمپیوټر څخه د گټې اخېستنې څرنگوالی ولیکئ او د جغرافیې د مضمون په ساعت کې یې په ټولگي کې بیان کړئ.

۲–۷ د سپوږمکیو شبکهSatellite Network

د نړیوالو سپوږمکیو د اړیکو سیستم

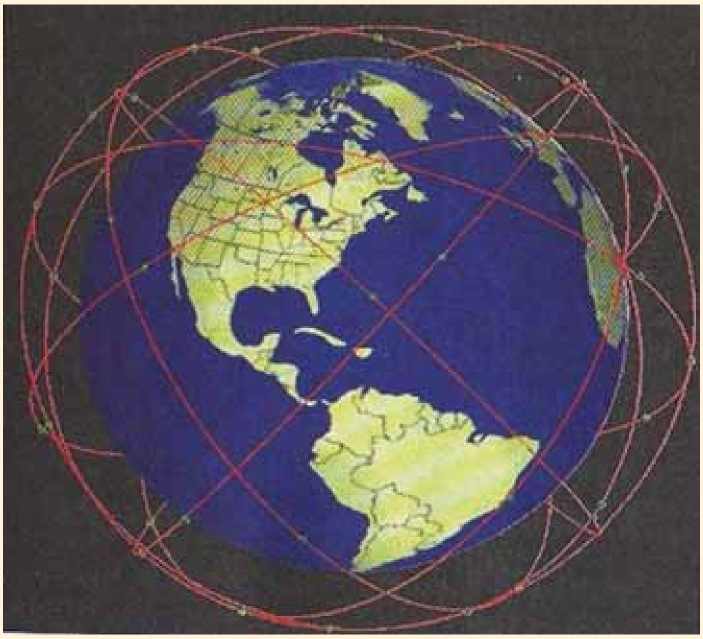

ایا د مصنوعي سپوږمۍ په باره کې معلومات لرئ؟

امصنوعي سپوږمۍ او ریموټ سنسنګ *Remote Sensing* د نوې تکنالوژۍ ډیره عصري وسیله ده، جغرافیه پوهان یې د دې وړکړې چې د جغرافیې اړونده ځمکې په کرې او فضاکې مسایل چې تر اوسه نه دي کشف شوي، کشف کړي او انسان وکولای شي هغه رازونه وپیژني چې تراوسه ندي کشف شوي. د مصنوعي سپوږمکیو څیړنو Satellite Network د ځمکې او فضا په هکله معلومات زیات کړي دي. د هغو رول په جغرافیه کې څرګند دی لکه دکرنې،کانونو، طبیعی زیرمو په هکله څیړنې،د آب وهوا وړاند وینه، د ځنګلونوشتون، د کبانود ښکارسیمې د بیړیو لار ښوونه د سوداګریزومالونو انتقال اوداسي نور. همدارنګه د کیهان وردانو لپاره یې د فضایي مسافرت شرایط برابرکړي دي، چې د سپوږ مکیو په مرسته فضا ته سفروکړي.

د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د کمپیوټر او تیلیفون په مرسته سرته رسیږي، چې د سیلو لر تیلیفون cellular phone یا cell په نوم یادیږي. د سپوږمکۍ مخابراتي سیستم د نوي تکنالوژۍ پیچلي سیستم دي چې له فضا څخه ځمکې ته اطلاعات لیږي چه د Down Link اوهغه پیام چه له ځمکې څخه فضا ته لیږي Link up په نوم یادیږي. سپوږمکۍ په فضا کې د استوا په کرښې، عمود، مایل یا موازي په ټاکلو مدارونو کې د ځمکې په شاوخوا ځای پر ځای شوي دي. ځینې مصنوعي سپوږمکۍ د ځمکې څخه په یونقطه کې ثابتې ساتلې کیږي چې دا حالت د جیو ستشنري Geo Stationary په اصطلاح یادیږي.

انسانان کولای شي چې د سپوږ مکیو په مرسته د لمریزنظام او دهغه اړونده سیارو او دهغو څخه د ځمکې په برخه کې زیات معلومات حاصل کړي لکه د ځمکې لوړې برخې، د ځمکې پر مخ رواني اوبه، د اور ښت اندازه او داسې نور. تازه څیړنو ښودلې ده چې سپوږ مکیو انسان ته د دې وس ورکړی دی چې د طبیعت ځینې رازونه پیدا کړي او دزیاتو معلوماتو لپاره دغه ډول څیړ نې په چټکۍ دوام لري هغه هیوادونه

چي سپوږمکۍ لري په لاندې ډول دي: د امریکا متحده ایالتونه، روسیه، چین، هند او داسي نور ځینې نورهیواد ونه هم غواړي چې دغه نوې تکنالوژي ولري.

ټول مخابراتي مسایل د سپوږمکیو له لارې تنظیمیږي لکه رادیو، تلویزیون او داسي نور. زیاتې سپوږ مکۍ په فضاکې د پیغا مونود لیږلو او رادیویي څپو لپاره فعالیت کوي او ټولې نړۍ ته د رادیو ځانګړې څپې لیږدوي. په ځینو نورو مخابراتي برخو لکه نظامي، استخباراتي او داسی نوروکې هم فعالیت کوي.

یادونه:

سپوږمی په فضاکې د فعالیت پر وخت د دوه وزرو په واسطه چې دهغی دواړو خواوکې دي خپله د اړتیا وړ انرژي له لمرڅخه اخلي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډ لو وو یشئ او په جغرافیه کې دي د مصنوعي سپوږ مکیو د اهمیت دآب وهوا د وړاند وینې، د اقتصادي،کرنیزو او پوځي موضوعګاتو په هکله دې بحث وکړي او د بحث پایلې دې د ډلې مشر خپلوټو لګیوا لو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب و رکړئ

۱- جيو ستشنري Geo Stationary کوم حالت ته ويل کېږي؟

۲- Satelit Network په جغرافيه کې کوم خدمتونه سرته رسوي؟

لاندې جمله بشپړه کړئ:

۳-هغه پيغامونه چې له مصنوعي سپوږمۍ څخه ځمکې ته رسيږي .... او هغه پيغامونه چې له ځمکې څخه مصنوعي سپوږمۍ ته استول کېږي.................په نوم يادېږي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د مصنوعي سپوږ مکيو د ډولو نو او دهغو لپاره د اړتيا وړ انرژۍ په باره کې مقاله وليکئ او د جغرافي د مضمون په راتلوونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالوته وړاندې کړئ.

اتم څپرکی
د ژوندانه د چاپېريال نړيوالې ستونزې

۸-۱ د سون د مواد و لوګي او غازونه

په هغه ځاي کې چې اوسيږئ، آيا دکومې دستګاه لوګی او غازتاسې ربړوي؟

د بدن سلامتي او روغتيا د انسان لپاره د ژوندانه اصلي اړتياوې ګڼل کېږي. هر هغه لامل چې د انسان سلامتيا او روغتيا ته تا وان اړوي مضر دي. نو له همدې امله بايد د انسان د ژوندانه ځای له هر ډول ککړتيا او مضره مواد و خخه پاك وي. له دې پرته به زموږ د ژوندانه چاپېريال متضرر وي، بايد هغه ښه وپېژنو او د حل لاره ورته ولټوو. طبيعت په فطري ډول پاك دی او د څښتن تعالی له تحفو خخه دی نوله همدې امله د چاپېريال پېژندنه چې د جغرافيې لويه برخه ده بايد په بشپړ ډول وپېژنو.

د ژوندانه چاپېريال د ژوندانه د ټولو پديدو يوه ټولګه Complex ده چې انسان، حيوان او نبات لپاره يې د ژوندانه شرايط برابر کړي دي. مهمې برخې يې ځمکه، داستوګنې ځاي، خاوره، اوبه، نباتي پوښښ، حيوانات او اتموسفير تشکيلوي.

د وخت په تیریدو سره انسانان په دې پوهیدلي چې همدغه چاپیریال کولای شي چې زموږ ټولې اړتیاوې پوره کړي نو په چټکي له خپل چاپیریال سره اړیکي ټینګې کړې. په دې برخه کې یې زیاتې تجربې لاس ته را وړلې، د طبیعت له ښکلا او ستونزو سره اشنا شول او د هغه له تهدیدونو سره یې مقابله وکړه.

انسانانو پوهنه حاصل کړه چې هر چاپیریال کې باید له طبیعت سره اړیکې ټینګې کړو چې د هغه له امکاناتو څخه ګټه واخلو. تودې او وچې سیمې د کرنې او د خوړو د برابرولو لپاره مناسبې نه وي. هغه شنې سیمې چې د سیندونو او جهیلونو په غاړوکې پرتې وی ټول شرایط یې د ژوندانه لپاره برابر کړي وو. نو د همدې سنیدونو په غاړو کې لوې تمدنو نه رامنځته شول.

په هر ځای کې انسان هڅه کوي چې د طبیعي چاپیریال شرایط و پېژني او خپل ژوند له هغو سره برابر کړي او یا چاپیریال ته د خپلو اړتیا وو له مخې بدلون ورکړي.

هغه چاپیریال چې موږ په کې ژوند کوو ځانګړی نظم او قانون لري چې د خدای(ج) له خوا تنظیم شوي دی، د باران اوریدل، د باد لګیدل، دنبا تاتو وده، ټول دیوه قانون د بنسټ له مخې فعالیت کوي. موږ باید طبیعي قوانین وپېژنو او دهغورعایت وکړو او خپل چاپیریال پاک وساتو له هغې پرته زموږ طبیعي ژوند اغیزمن کوي او د ټولو موجوداتو لپاره ژوند ستونزمن کوي.

متاسفانه له صنعتي تاسیساتو، فابریکو، په ځمکې باندې صنعتي پاتې شونو اوګلخانه یې مضرو غازونو پورته کیدل د ځمکی اتموسفیر ککړوي او دانسان، حیوان اونبات ژوند له خطر سره مخامخوي. د هوا د ککړ تیا په باره کې باید دیوه ځای د آب و هوا په باره کې مستند او دقیق معلومات ولرو. اتموسفیر د انسانانو، حیواناتو، او نباتاتو لپاره د ژوندانه یوه مهمه پدیده ده. نو له همدې امله دغې حیاتي سرچینې ته باید پوره پاملرنه وشي اوله دې سرچینې څخه باید په ښه توګه ګټه واخیستل شي. هغه لوګی او غازونه چې دسون له مواد و څخه پورته کیږي په ټوله نړۍ کې یې هوا ککړه کړیده ککړه فضاء د انسان اونورو حیواناتو پر تنفسي سیستم په مستقیم ډول ناوړه اغیزه کوي او د کاربن دای اکساید او کاربو مونواکساید، د متان غاز، کلور وفلوروکاربن او د نایتروجن اکساید تعاملات دوبني په دوران، او تنفسي جهاز او نورو باندې روغتیایې ناوړه اغیزه لري د ځمکې پر مخ د غازونو او دودونو سرچینه د ډبرو سکاره، نفت اورلګیدنې او صنعتي کارخانو څخه عبارت دي.

د کابل د ښاري فضاءد حمل ونقل د وسیلو او د نفوسو د زیاتوالي او د ښاري ککړ تیا پواسط غیر صحي او ککړه شویده چې زموږ د ښاریا نو په روغتیاییې نا وړه اغیزه کړې ده. هغه مواد چې په مجموعي ډول د هوا د ککړ تیا سبب گرځي په لاندې ډول دي:

۱. زهري مواد
۲. کیمیاوي مواد
۳. دغږونو خپریدل
۴. د اضافي غیرصحي مواد راتولېدل
۵. د مصنوعي او اتومي مواد وپاتې شوني
۶. د مضرو اجسامو له راټولېدل
۷. سوځیدنې
۸. د مناسب کانا لیزسیون نه شتون او داسې نور.

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په ډ لو وویشئ. دمضرو غازونو په باره کې دي چې زموږ په روغتیا ناوړه اغیزه کوي بحث وکړي او دهغو پایلې دي خپلوټو لگیوا لو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

١. د ژوندانه چاپېریال تعریف کړئ

٢. کوم مواد د ژوندانه د چاپیریال د ککړتیا سبب کرځي.

سمه جمله په نښه کړئ

٣. آیا په فضاکې مضره غازونه د وینې په دوران او تنفسي سیستمونو باندې مستقیمه اغیزه لري(   )

٤. د مضرو لوګیو اوغازونو اصلي منبع د ځمکې پر مخ اور لګېدنې ګڼل کېږي(   ).

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ز ده کوونکي دې د کابل د ښار د هوا د ککړ تیا او د هغې د ضرر په باره کې معلومات راټول کړي او په ټولګي کې دې ورباندې خبرې و کړي.

الف- د وړلو- راوړلو (حمل ا ونقل وسيلې):

د ژوند پر چاپېريال باندې د نقليه وسايلو غازونه او لوګی څه منفي اغېزې لري؟

نقليه وسايل د انسان له اړتياووڅخه ګڼل کېږي چې د کاليو او خلکو په انتقا ل کې ډېرې اسانتياوې برابروي. خودلته نقليه وسايل په ښارونوکې د هوا د ککړتيا د لامل په توګه څېړل کيږي.
نقليه وسايل په فضاء، ځمکه او اوبوکې د انتقال لپاره کارول کيږي. انتقالاتي شبکې په ټوله نړۍ کې د حمل ونقل ستونزې حلوي. خو د دې ترڅنګ د لوګي او غازونو خپرول د ژوندانه چاپېريال ککړوي او د انسان، حيوان او نبات لپاره تنفس ستونزمن کوي.
د نقليه وسايلو مضر لوګي او غازونه هوا ککړوي او د ټولو ژونديو موجوداتو د روغتيا لپاره ناوړه هوا منځته راوړي د اوسنيو څېړنو له مخې نقليه وسايل هوا ککړوي. د هوا دککړتيا غازونه، لوګي، کاربن ډاي اکسايد، نايتروجن اوکسايد، سلفر، سرب او داسې نور دي.
. نوهرلامل چې د چاپېريال دککړتيا سبب ګرځي د Pollution په نوم يادېږي.
په نړۍ کې د نفوسو زياتوالی ډېرو ونقليه وسيلو ته اړتيا لري. د دې وسايلو ککړو ونکي مواد د هوا د ککړتيا سبب ګرځي.
د وروسته پاتې هيواد ونو د ژوند چاپېريال په ښاري او صحي معيا رونو سمبال نه دي. پر مختللي هيواد ونه په دې توانيدلي دي چې ترېوې اندازې د نقليه و سيلو د مضرو موادو مخه ونيسي،ځکه چې پدې هيواد ونو نوې تکنالوژي او دنقليې ښی وسيلې د دې سبب شوې دي چې د مضرو غازونو مخه ونيول شي هغه نقليه وسيلې چې د لوګي او غازونو لامل ګرځي، اجازه نه ورکول کېږي چې تګ او راتګ وکړي.

په دې ورستيو کالوکې زموږ گران هيواد افغانستان د زياتو نقليه وسيلو په لرلو په تيره بيا د کابل ښار چاپيريال د ککړ تيا له مخې له ډيرو ستونزو سره مخامخ دی. د کابل دښار ښکلې فضا مضرو غازونو او د زرومو ترو لوگيو اودبې کيفيته تيلوپه استعمال سره چې په هواکې د سلفرو او سرپو د زياتوالي سبب کيږي خرا به کړې ده. کولای شود نقليه وسيلو ککړ تيا په ځمکني، سمندري او هوايي برخو ډلبندي او مطالعه کړو. چې هرې برخې پخپل وارسره ځمکه، سمندر او فضا ککړه کړې ده طبيعتاً صافه او طبيعي هوا ککړه نه وي خو دا انسان دی چې د نوې تکنالوژۍ څخه په گټه اخېستنې سره په ډېرو منطقو کې چاپيريال ککړ وي.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

ټولگي په څوډ لو وويشئ او هره ډ له دې د هوا د ککړ تيا Pollutin د لاملونو په باب يو له بل سره بحث وکړې او د بحث پايله دې د ډلې استازې خپلوټو لگيوا لو ته وړاندې کړې.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. پر مختللو هيواد ونو ښارنگه د هوا د ککړتيا مخه نيولې ده؟

۲. د نقليه وسايلود افرازاتو ککړتيا په هواکې د کومو ستونزو لامل گرځي؟

جملې بشپړې کړئ:

۳. نقليه وسيلې............ د ککړتيا لامل گرځي.

۴. د انسان روغتيا مستقيماً له ....سره اړيکې لري.

۵. هغه لاملونه چې د ککړتيا سبب گرځي ....په نوم ياديږي.

د سم ځواب انتخاب کړئ:

۶. کوم غازو نه د هوا د ککړتيا سبب گرځي:

الف: اوکسيجن   ب: نايتروجن اکسايد   ج: کاربن مونواکسايد   د- ب او ج سم دي.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د نقليه وسيلو په هکله فکر وکړئ چې ولې چاپيريال ککړوي په دې هکله مقاله وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې خپلوټو لگيوا لو ته بيان کړئ.

درې پنځوسم لوست:

ب: د ژوند په چاپيريال باندې د کارخانو اغيزې:

کله صنعتي فابريکې ته تللې ياست؟ کوم ډول مضر غازونه له فابريکې څخه خارجيږي او د ژوندانه چاپيريال ککړوي؟

د ژوندانه چاپيريال په مجموعي ډول د جغرافيه پوهانو پاملرنه ځانته جلب کړې ده.

اوسنی څېړنې ښيي چې د کارخانو په پراخه پيمانه جوړول د هوا،د ځمکې د روانو اود ځمکې لاندې اوبو د ککړولو لامل گرځي.

صنعتي انقلاب له اروپا څخه پيل شو. چې اصلي زانگوېې د انگلستان هيواد دی او له هغه ځايه څخه نړۍ ته خپورشو او په شمالي امريکا په تيره بيا د امريکا په متحده ايالتو نوکې يې په پراخه پيمانه پرا ختيا ومونده او د موټرجوړولو، بېړۍ جوړولو، الوتکو جوړولو او په نورو برخوکې په سلونو فابريکو په کار پيل وکړ.

د آسیا د لویې وچې هیوادونو لکه جاپان، چین، هند او داسې نوروهم د بیلا بیلو کار خانو په جوړولو پیل وکړ او نورو زیاتره هیوادو نو لکه د افریقا لویې وچې او استرالیا هم لویې فابریکې په ځانگړو برخوکې جوړې کړی. دغو ټولو تاسسیات په بیلا بیلو ځا نگوکې د ژوندانه د چاپیریال په ککړو لوکې زیاتې ستونزې رامنځته کړي، لکه د کاربن ډای اکسایدCo_2، د متان cH_4، کلوروفلوروکاربن غاز cfc، نایتروجن ډای اکساید زهرجن غازونه، د اوبو بړاسونه او د اتومي زرو آیونونه او داسې نور په هواکې دا خلېږي چې د هوا فزیکي او کیماوي خواص تغیروي.

په مجموعي ډول مضر غازونه له فابریکو څخه خارجېږي ځینې ډېر پورته ځي او هوا ککړ وي. د مثا ل په ډول د کلوروفلورکاربن (choloro fluoro carbon) (C.F.C) غاز له فابریکو او سړوونکو سرچینوڅخه خارجېږي چې د هوا په لوړو پوړیو کې د اوزون په قشر کې کیماوي ترکیبونو سره تعامل کوي. د اوزون طبقې ویجا ړوي او په پای کې د ځمکې د تودیدو سبب گرځي.

مضر غازونه په تولیزه ډول د هوا د ککړتیا لامل گرځي او ژوند له خطر سره مخامخوي چې په پای کې د بیلا بیلو ناروغیو سبب کیږي لکه د زړه، ریوي(تنفسي)، جلدي او داسې نورو.

په همدې ډول اتومي کارخانی رادیو اکتیف Radio Active waster پاتې شونې دلاندنیوستونزو لامل گرځي.

- اتومي وړانگې (تشعشعات) د یو کیلومتر مربع په ساحه کې تخریبات کوي.
- په کرنه، کښت او کار منفي اغیزلري.
- فضا ته دا خلیږي.
- حیوانات، انسانان او نباتات په مرگ تهدیدوي.
- د چرنوبل اتومي چاودنې چې پراخه ساحه له منځه یوړه. د دې مطلب ښه بیلگه ده.
- د کاربن ډای اکساید د غاز دتولید سبب گرځي.

• د پوستکي سرطان رامنځته کوي.

• د خوړو موادو تاسیسات اغیزمن کوي.

دکارخانو ناوړه اغېزې، نه یوازې په ځمکه بلکې په فضا او سمندرکې هم د احساس وړ دي. د فابریکو ناوړه اغیزې د ځمکې اتموسفیر هم ککړه وي.

هغه سیندونه چې د فابریکوترڅنگ بهیږي، د فابریکو د اضافي موادو پواسط اغیزمن کېږي. اتومي اضافي مواد هم د سمندر اوبه ککړې کړې دي. د نفتو له بېړیو څخه په سمندرکې د نفتو تویېدلو هم د سمندر اوبه او سمندري ژوند یې متأثر کړی دی.

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

ټولگي په مساوي ډ لو وویشئ او هره ډله دې د فابریکو د ضرریه باره کې فکر وکړِي او د اتومي دستگاوو ناوړه اغېزې دې توضیح کړِي او د ډلې استازی دې خپلوټو لگیوا لو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

سم ځوابونه انتخاب کړئ:

۱. له لاند نیو هیوادو نو څخه یو هیواد د صنعتي انقلاب زانگو وه.

الف: جرمني ب: انگلستان ج: فرانسه د: ایتالیا

۲. چرنوبل د برېښنا د تولید اتومي دستگاه په کوم یولاندني هیواد پورې اړه لري:

الف: اکراین ب: قزاقستان ج: ترکمنستان د: ارمنستان

۳. مضر غازونه کومې منفي اغېزې لري؟

الف: د اوزون طبقه ویجاړوي ب: د ژوندانه لپاره گټوردي

ج: د تنفس لپاره ګټوردي　　د: يوازې دنبا تاتو لپاره ګټور دي.

لنډځواب ورکړئ:

۱. کوم غازونه د ژوندانه چاپيريال ککړوي؟

۲. د فابريکو مضر غازونه د کومو ناروغيو لامل ګرځي؟

۳. د اتومي فابريکو تاسيسات کومې ستونزې رامنځته کوي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د هغه مضر غازونو او مواد ولست وليکئ چې په پخلنځي کې شته او دانسان په ژوندانه باندې د هغې نا وړه اغېزې واضح کړئ.

۸ - ۲ د صنعتي مواد و پاتې شوني:

د ژوندانه دځاي د ککړتيا په هکله مو فکر کړی دی او د صنعتی پاتې شونو په ضرر پوهيږئ؟

د ژوندانه چاپيريال هغه ځای دی چې انسان په کې ژوند کوي او ټول صنايع او فابريکې د انسان د اړتيا وو د پوره کولو لپاره دي. خو د هغو تر څنګ روغتيا او پاکي اساسي اړتيا ده. چې د ژوندانه ځای په مجموع کې پاک وساتو نوله همدې امله هغه صنعتي پاتې شوني چې کار خانې او صنايع توليدوي د هغو د ضرر مخنيوی وشي چې چاپيريا ل ککړنشی.پاتې شوني په لاندې برخو ويشل شوي دي.

۱ . فزيکي پاتې شوني:Physical state لاندې برخې لري: دکورونو پاتې شوني، ناولې اوبه او داسې نور.

۲ . حياتي عضوي پاتې شوني.

۳ . خدماتي سکتورونه: چې ځمکني، هوايې او سمندري نقليه وسيلې دي.

۴ . د خوړو پاتې شوني: د ډ وډی او پخلنځي پاتی شوني.

۵. ښاري پاتې شوني: چې معمولاً د وروستو مواد و پاتې شوني د متان غاز توليدوي.

۶. اتومي توليدي منابع: د هوا د اتومي ايونونو دترکيب ککړتيا.

۷-صنعتي توليدات: چې له هغو څخه دکلوروفلورو کاربن C.F.Cغاز ورڅخه توليد يږي.

پاتې شونې معمولاً دکيمياوي او فزيکي تعاملاتو پواسط د چاپيريا ل اصلي خواصو ته تغيرورکوي او دغه تغيرات په وچه، اوبو او هوا ناوړه اغېزې لري. چې په فضاکې د اوزون طبقه ويجاړ وي او له بنفش څخه اخواته وړانگې مستقيماً په ځمکه لگېږي چې د انسانانو اونورو ژونديو موجوداتو په روغتيا اوپه همدې ډول د ځمکې دکرې د آب و هوا پرتغير منفي اغيزه کوي. د پاتې شونو شتون د انسان لپاره ستره ستونزه جوړه کړې ده چې د ټولو ژونديو ژوند تهديدوي. اوس وخت د انسان د ژوندانه چاپيريا ل غير صحي شوي دی او د زياتو ستونزو د رامنځته کولو لامل گرځيدلی دي. له بله پلوه صنعتي پاتې شونو سمندرونه ککړ کړي دي اوهغه حيوانات چې په سمندرونو او سيندونو کې ژوند کوي متضررکړې دي. لکه په اروپاکي تايمز او راين سيندونه. صنعتي او کيمياوي فابريکې چې ددې سيندونو په غاړوکې جوړې شوي دي، د دې فابريکو اضافي مواد سيندونو ته ځي او د

د الاسکا په سواحلو کې د نفتي ککړتياوو پاکول

حیواناتو د ژوندانه چاپېریال ککړ وي.

د راین سیند له سر چینې څخه ترمصب پورې ۱۳۰۰ کیلو متره اوږ دوالي لري. دغه سیند د سویس له هیواد څخه سرچینه اخلي او د فرانسې، المان او هالنډ څخه تیریږي. سمندرونه د اتومي او نفتي موادو پواسطه هم ککړیږي، چې د سمندري حیواناتو د له منځه تللو سبب گرځي.انسانان د نفتي موادو پواسطه د سمندرونو د زیاتو ککړتیاوو شاهد دي، چې یوازې د امریکا په متحده ایالتونو کې ۷۰۰۰ واقعې ثبت شوي دي.

د راین دسند حوزه او د هغې د شاو خوا صنعتي مرکزنو

همدا رنگه په ډېرو نور و سیمو کې هم د نفتو باروړنکې بېړۍ د تخنیکي ستونزوپه سبب په سمندرکې د نفتو د انتقال پر وخت سمند رونه ککړوي.

نو له همدې امله د ځمکې په کره باندې صنعتي پر مختگونه که له یوې خوا د انسان د اړتیا وو د پوره کولو په برخه کې گټور وو. په هغه اندازه یې ځمکه، سمندر او هواککره کړې هم ده، چې مهمې نمونې مو مخکې وړاندې کړې، یعنې د انساني فعالیت پاتې شونو په ټوله نړۍ کې ستونزې رامنځته کړې دي، چې تر اوسه پورې موږ له دې ستونزو سره لاس او گریوان یو.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ او د فابریکو د تاسیساتو او دهغو د ضررونو په هکله دې د ژوندانه په چاپیریال باندې بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې استازې خپلو ټولګیوا لو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. صنعتي پاتې شوني په نړۍ کې د انسا نانولپاره ډیر لوی .... دی.

سم ځواب انتخاب کړئ:

۲. د اروپا کوم سیندونه ډیر ککړ دي:

الف: راین ب: ټایمز ج: دنیوب د: الف او ب سم دی

لنډ ځواب ورکړئ

۱. ولې په ښار کې د ننه د فابریکو شتون ضرر لري؟

۲. پاتې شوني څه ته وایي؟

۳. په کوم هیواد کې صنعتي پاتې شوني زیاتې دي؟

۴. د سمندر د حیواناتو د ژوندانه چاپیریال کوم پاتې شوني تهدیدوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ژوندانه د چاپیریال په باره کې معلومات ورکړئ او د مضرو پاتې شونو لاملونه ولیکئ اوپه ټولګي کې یې وړاندې کړئ.

۸–۳. د اوزون د طبقې د نرۍ کېدلوخطرونه:

ایا پخوا د اوزون د طبقې له کلمې سره اشنا وئ؟

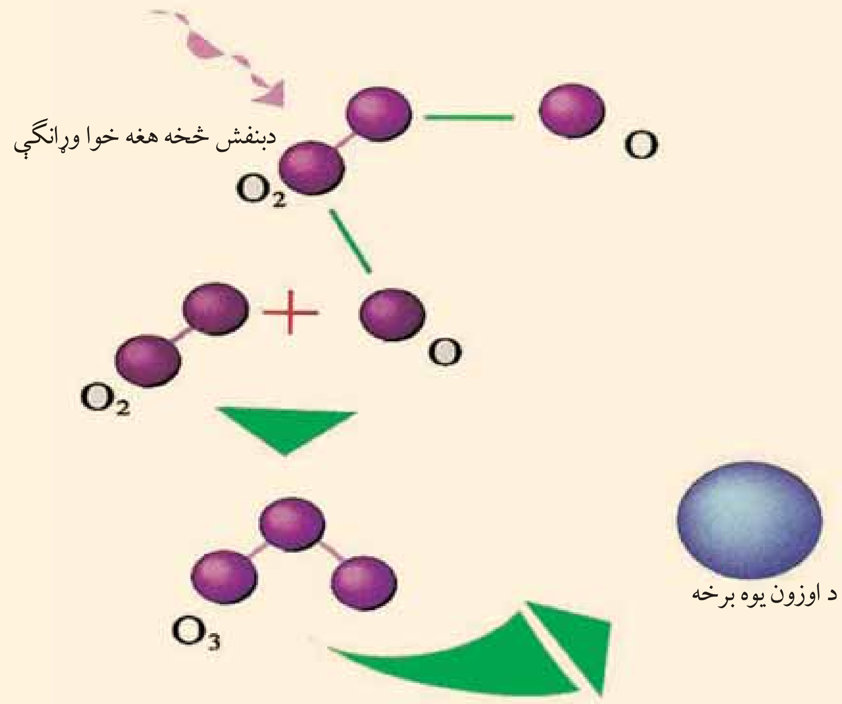

د اوزون O_3 طبقه د تروپو سفیر د طبقې له پا سه د سمندر له سطحې ځخه د ۱۵ کیلو مترو په لوړ والي د بنفش ځخه اخواته د وړانګو یا ULپه وړاندې د یو خنډ په توګه عمل کوي. دغه وړانګې ښایي دپوستکي د سرطان د سترګود عد سيې د نا بینايي او همدارنګه کرنیزو محصولاتو او دسمندر دکبانو د له منځه تللو او د نوري ترکیب د فوتوسنتز د عملیې دکمښت سبب ګر ځي د ژوند لپاره ډېره ضروري ده. له بنفش ځخه اخواته وړانګې په دري ډوله دي:

۱. له بنفش ځخه اخواته هغه وړانګې (UV-C) چې د څپو اوږ دوالي يي له ۲۰۰ – ۲۸۰ نانو متر په توان وي. (یومایکرون متر له زرو نانومترو سره او یو میلیون نانومتره د یو ملي مترو سره مساوي دی.)

د دې وړانګې اغيزې په ځمکه او دهغې په او سيدونکو باندې ډېرې ښې دي، چې ځمکه له بنفش څخه له اخواته وړانګو څخه ساتي. په تيره بيا هغه ژوندي موجودات چې انسان ورته اړتيا لري او انسان ته د خوړو په توليد کې ګټور دي. که چېرې د اوزون طبقه په بشپړ ډول تخريش شي دغه وړانګې(uv - c) بيا هم خپله دنده په ښه ډول سرته رسوي يعنې د اوزون د طبقې تخريبuv په اشعه او دندو اغيزه نلري.

۲. له بنفش څخه اخواته وړانګې(uv-A) چې د څپو اوږ دوالي يې ۲۸۰ -۳۲۰ نانو متره وي. هغې ته فعالې وړانګې هم وايي چې د تل لپاره د وخت په تيريدو سره ژوند تخريبوي يعنې د ځمکې د اوسيد ونکو لپاره خطرناکې وي. اغيزې سملاسي نه وي، خو د وخت په تيريدو د هغې منفي اغيزي په ژوند باندې خطرناکې وي.

۳. له بنفش څخه اخواته وړانګې(uv- B) چې د څپو اوږ دوالي يې له ۳۲۰ -۴۰۰ نانو متره وي.

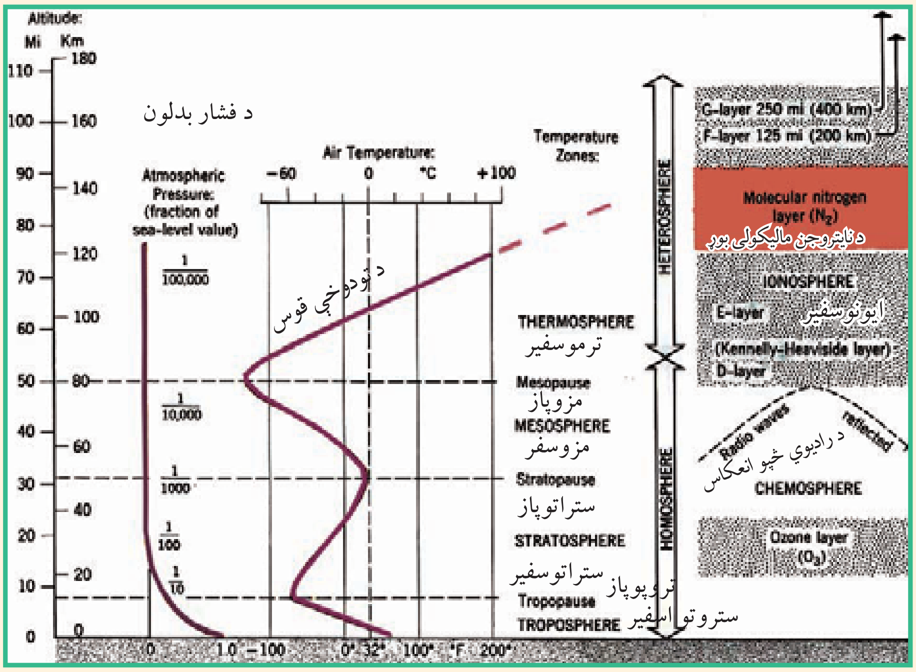

دغه وړانګې د ځمکې د ټولو اوسیدونکو لپاره مضرې دي. د انسان او د ځمکې د نورو حیواناتو ژوند په مرګ تهدیدوي. لکه چې مخکې مو یادونه وکړه د سترګو د ړندیدو او د پوستکي د سرطان سبب ګرځي.

ځمکه د استوګنې د ګډې سیمې په توګه د ټولو ژوندیو موجوداتو د استوګنې ځای دی. باید له ټولو ککړتیا و وځخه وساتل شي. د تروپوسفیر په طبقه کې د اوزون ګټور غازچې ۱۱ کیلو متره پیروالی لري ځمکه چاپیره کړې ده.

د نایتروجن اواکسیجن غازونه په ژوند باندې مستقیمې اغېزې لري. په دې سر بېره د هغو ترکیب په ټولیز ډول د تروپوسفیر طبقه د بنفش څخه اخواته وړانګو څخه ساتي.

د اوزون طبقه O_3 د لمر د نور د وړانګو او دځمکې دتروپوسفیر Troposphere د هوایي طبقې ترمنځ یوه حایل طبقه ده چې د انسانانو،حیواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره د هر ډول فعالیت زمینه برابروي او د ځمکې حیاتي کره یا بایوسفیر Biosphere تمثیلوي.

نو له همدې امله د اوزون د طبقې نري کیدل او یا تخریب اوله منځه تلل، دځمکې پر مخ ژوند له تهدید سره مخامخ کوي.

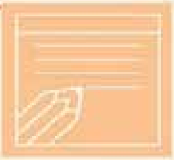

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډ لو وویشئ او په لاندې موضوګانو دې پخپل منځ کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې مشر خپلوټو لګیوا لو ته وړاندې کړي:

۱. د اوزون طبقه څه حیاتي ارزښت لري؟

۲. له بنفش څخه اخواته C- uv وړانګې څه ارزښت لري؟

۳. له بنفش څخه اخواته uv-B وړانګې څه ځانګړتیاوې لري؟

۴. له بنفش څخه اخواته uv-A وړانګو ضرر توضیح کړئ.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. له بنفش څخه اخواته کومې وړانګې دپوستکي د سرطان او د سترګو د ړندیدو لامل ګرځي؟

۲. بایو سفیر څه معنا لري؟

له څلورو ځوابونو څخه سم ځواب په نښه کړئ:

۱. له بنفش څخه اخواته د uv-c د وړانګو ځانګړتیا وی څه دي.

الف: د ژوندیو ژوند تامینوي ب: د ځمکې پرمخ په ژوند باندې ناوړه اغېزه لري.

ج: هیڅ ډول اغېزنلري. د: د پوستکي د سرطان لامل ګرځي.

۲. له بنفش څخه اخواته uv-B وړانګې:

الف:د ځمکې د مخ ګټورې وړانګې دي ب: هیڅ اغېزه نلري

ج: منفي اغېزې نلري د: د ځمکې پرمخ د ژوند لپاره ضرر لري.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له کتابتون او انټرنېټ څخه په ګټه اخیستنه د اوزون د طبقې د اهمیت تر سرلیک لاندې معلومات راټول کړئ اود جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلوټو لګیوا لو ته بیان کړئ.

د اوزون د طبقي زيانمن کيدل.

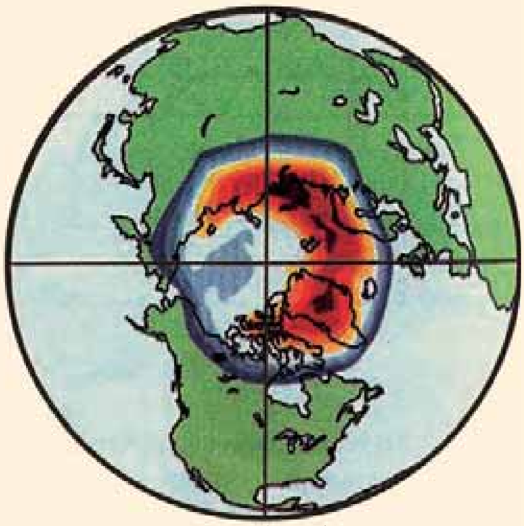

شمالي قطب

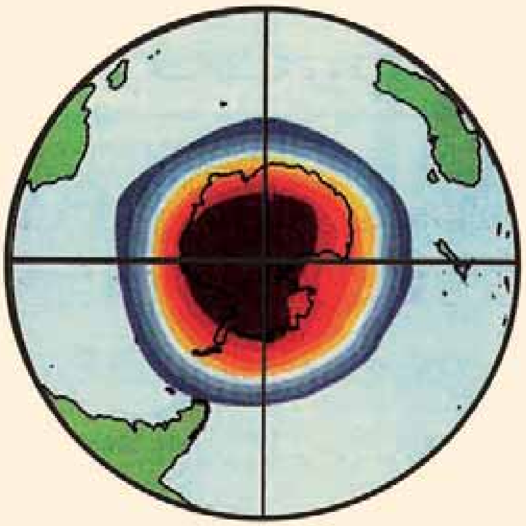

سويلي قطب

د اوزون طبقه د ځمکې په کره کې د ژوند د دوام لپاره څه ارزښت لري؟

فضا او د هوا طبقاتو په باره کې نوي مطالعات د ريموټ سنسنگ Remote sensing پواسط سرته رسيدلي دي. جغرافيه پوهانو ومونده چې د ځمکې د مخ د ساتنې قشر د گلخا نه اي او C.F.C غازونو د زياتوالي پواسط په جنوب قطب کې زيانمنه شوى ده. د اوزون طبقه انسان له هغو وړانگو څخه چې له بنفش څخه اخواته دي ساتي او د هغو شتون لازم او اړين دي.

لکه چې په تېرلوست کې ورباندې بحث وشو، د اوزون طبقه د اتموسفير Atmosphere د طبقې ساتونکی قشردی چې ژوندي موجودات د لمرد وړانگو څخه چې له بنفش څخه د اخواته وړانگو په نوم ياديږي، ساتي. په ۱۹۴۷ ميلادي کال کې ځينو پوهانو و مونده چې گلخانه يي غازونه لکه(کاربن ډای اکسايد، متان غازونه او د نايتروجن اکسايد) او د کلورو فلورو کاربن غاز چې د اوزون د غاز د طبقي د زيانمن کيدلوسبب گرځي، چې له سړوونکو دستگاوو لکه يخچالونه، ايرکنډ يشن Air condition ، سړوونکي ماشينونو او داسې نور و څخه را

وځي چې په پوره اندازه د فلوروکلورو کاربن غازو نه خارجوي او هوا ته پورته کېږي. دغه غاز داتموسفیرپه ټيټه طبقه کې د درند غازونو سره تعامل نکوي. کله چې د اوزون طبقي ته ورسيږي کيميايي تعامل کوي اود اوزون د طبقې د تخريب سبب گرځي. همدا رنګه پوهانو په ۱۹۸۷ ميلادي کال کې ومونډله چې د جنوبي قطب ۵۰ سلنه د اوزون طبقه زيانمنه يا Depleteشوى ده ياله منځه تللې ده او پيړوالی يې لږشوی دی. چې پوهانو هيځکله په دې اندازه د اوزون د طبقي د زيانمن کيدلو فکر نه کاوه. نوله همدې امله پوهانو په ۱۹۹۵ ميلادي کال کې د کاناډا مونتريال ښا رکې راټول شول چې د اوزون د طبقې د نور زيات زيان مخه ونيسي او همدغه موضوع د نړيوالو غوږ ته ورسوي. نوله همدې امله په دې لويه علمي غونډه کې پر يکړه وشوه چې د جنوب قطب د اوزون طبقي د نور لا زيات زيانمن کيدلو مخنوی وکړي او هغه ترميم کړي او د کلوروفلورو کاربن د غاز د نورزيات توليد مخه ونيسي. خو متاسفانه ټول گډون کوونکي هيواد ونه د مونتريال پريکړې ته ژمن پاتې نشول.

په پای کې د نړۍ د ۱۲۴ هيواد ونو استازي د لندن په ښارکې راټول شول او دکلوروفلورو کاربن د زيات خطر او د توليد په باره کې يې بحث وکړ او په قاطع ډول يې پريکړه وکړه چې د مونتريال د غونډې په پيروي، په لندن کې دگلخا نه يي غازونو او دکلوو فلورو کاربن غاز د توليد څخه په جدى توگه مخه ونيسي. په ۱۹۹۸ ميلادي کال کې وښوول شوه چې په جنوبي قطب کې لوي سورى منځته راغلی دی چې پراخوالی يې ۲۶ ميليونه کيلومتر مربع دی چې دغه پراخوالی د شمالي امريکا له پراخوالي سره مساوی دی. Van Alan چينايي پوه د نوموړي په کشفولو برياليی شو.

له ۱۹۹۹ څخه تر ۲۰۰۱ ميلادي کا ل پورې د امريکا د متحده ايالتونو پوهانو د NoAA او NASA ټولنو د فضايي څېړنويه مرکز کې ومونډله چې دوان الن کشفيات په واقعي ډول صحيح دي. په ۲۰۰۳ ميلادي کال کې د اوزون د طبقي دزيانمن کېدلو اندازه ۲۸ ميليون کيلو متره مربعوپراخوالي ته ورسيده.

پوهان په دې لټه کې شول چې په بېړني ډول د O_3 د تخريب څخه وساتي. په پای کې په دی بريالي شول چې په جنوبي قطب کې د اوزون د طبقي د زيانمن کېدلو مخه ونيسي. ځکه چې د اوزون د

طبقي تخریب په ځمکه کې د لاندنیو زیانونو سبب ګرځي:

- په ځمکه کې د یخچالونو ویلې کیدل.
- د سمندرونو د اوبو د سطحې لوړ یدل.
- دوچکالی رامنځته کیدل او په ځمکه کې د کرنیزو محصولاتو کمښت .
- له مخکینیو کلونو څخه د تودوخې د درجې زیاتیدل.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډ لو وویشئ او د ځمکې پر مخ د ژوندیو اجسامو لپاره د اوزون د قشر د ارزښت اوکله چې د اوزون طبقه تخریب شي د هغې عواقب دي د ځمکې په کره کې تر بحث لاندې ونیسي او د بحث پایلې دې د ډلې مشر خپلوتو لګیوا لو ته بیان کړي. ښوونکي دې د بحث پایله د خپلو معلوماتو سره یو ځای کړي او زده کوونکي ته دې وړاندې کړي.

پوښتني:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د اوزون د طبقې په باره کې لنډ معلومات وړاندې کړئ.

۲. د کلورو فلورو کاربن CFC غاز په کومو صنایعو کې کارول کېږي او د اوزون د طبقې لپاره څه ضرر لري؟

۳. ولې د اوزون طبقه تخریبیږي؟

۴. ګلخا نه یې غازونه کومو غاز ونو ته ویل کېږي او ولې په دې نوم یادیږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱ - د لندن د ۱۹۹۵ ميلادي کال په غونډه کې کې پريکړه وشوه چې د ـــــــ اوـــــــ غازونو مخنيوي دې وشي.

۲. په ۱۹۹۸ ميلادي کال کې يو چينايي پوه چې............نوميږي وموندله چې د اوزون د طبقې زيانمن کېدل.........کيلو مترو مربعو ته رسيدلی ده.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

د ښوونځي له کتابتون، مجلو او نورو منابعو څخه د ګلخانه يي غاز ونو اوهغه لاملونو په هيکله چې له هغو څخه يې سرچنه نېولي ده، څوکرښې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلوټو لګيوا لو ته وړاندې کړئ.

اووه پنځوسم لوست:

۸–۴ د ځنګلونو پریکول:

ایا پوهېږئ چې د ځنګلونو پرېکول د ژوندیو موجوداتو لپاره څه ارزښت لري؟

ځنګلونه اود هغو طبیعي وده د خدای (ج) د نعمتونو څخه ګڼل کېږي چې انسانانوته یې ور بخښلی دي ځنګلونو دځمکې کرې ته ښکلا ، صحي او اقلیمي رونق ورکړی دي. ځکه چې د ځنګلونو شته والی د هوا په چاپېلو کې چې موږ یې تنفس کوو ځانګړی نقش لوبوي مضر غازونه لکه کاربن ډای اکساید جزبېږي او اکسیجن از اد وي. اکسیجن حیاتي ماده ده چې موږ یې تنفس کوو.

ځنګلونه د طبیعت د نظم په برابرولو، د ژوندانه د ښو شرایطو په ساتلو او د ځمکې دکرې د تودوخې د زیاتوالي د مخنیوي لپاره، ډېر اهمیت لري. په همدې ډول ځنګلونه د فوتوسنتېز photosynthesis په عملیې نباتات د ریښو په واسط له ځمکې څخه اوبه او مالګې جذبوي او پاڼو ته یې انتقالوي، پاڼې کاربندای

اکساید له هوا جذبوي اود لمر دروښنايي په شتون کې کاربو هايدريد توليدوي او د ورځې اوکسيجن ازاد وي. چې د ژونديو موجوداتو د تنفس لپاره حياتي ارزښت لري او برعکس د شپې له خواکاربندای اکساید خارجوي او اوکسيجن اخلي يعنې دکاربن او اوکسيجن د غازونو توازن تنظيموي.

د ځنگلونو موجوديت د انسان لپاره لاندې گټې لري:

- د ميوې او نباتاتو رېښې د ځينو انسانانو خواړ ه جوړ وي.
- د ونو لرگي په ودانيو، دکور د سامانونو او کاغذ په جوړولو کې استعمالېږي.
- د ونو سيورى انسان له ډېرې تود وخي څخه ساتي.
- ځنگلونه د سيلابونو مخه نيسي، ځکه چې باران دونو په پاڼو او څانگو لگېږي او چټکتيايې وروکوي. د ځنگلو نو خاوره په وښو، ښاخونواو پاڼو پوښلې وي چې اوبه جذبوي اوله اوبو څخه ډکې وياله جوړوي.

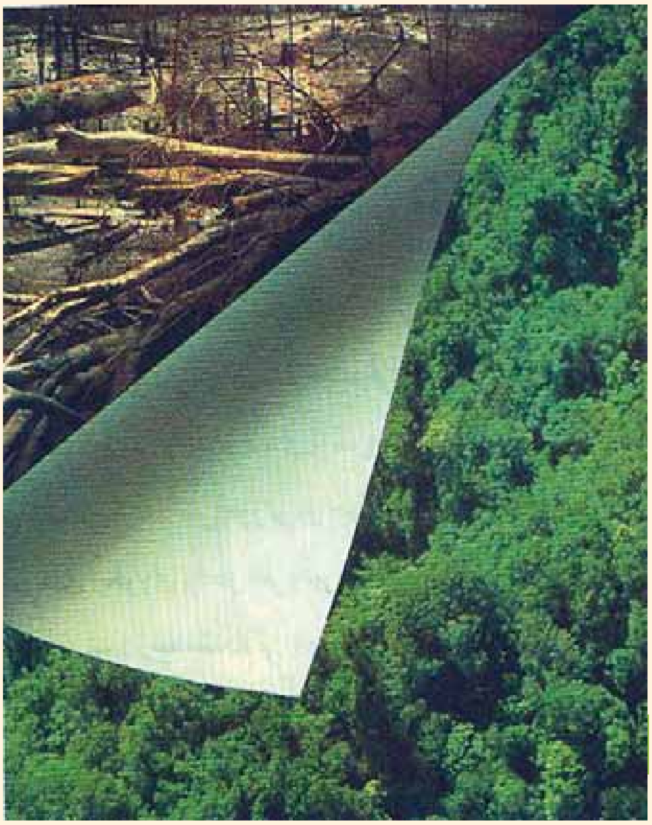

دځنگلونو له منځه وړل دژوند له منځه وړل دي

- د ځنگلونو له حاصلاتوڅخه د درملو لپاره گټه اخلي.
- ځنگلونه د تفريح او ساعت تيرى لپاره مناسب ځاي گڼل کېږي.
- ونې د موټرو، فابريکو او الوتکو غږ ونه کموي.
- د وحشي ژوو د ژوند چاپېريال جوړوي.

د نړۍ په زياترو سيموکي د خوړو، دکورونو د سامانو نو او سونگ توکو او نورو اړتياوو د پوره کولو لپاره ځنگلو نه پرې کوي د ۱۹۸۰

میلادي کال په لسیزه کې د نړۍ په زیاتو سیموکې د ځنګلونو ډیریکو لو شاهدیو. د احصایې له مخې یوازې د ځمکې په تودو استوایي سیموکې، هر کال د ۱۰۵ ملیونو هکتارو په اندازه ځمکه له ځنګلونو څخه پاکېږي. د ځنګلونو پرې کول د ځمکې په کره کې د ګټې پر ځای ډېر تاوان لري او اقلیم ګډوډ وي. ځکه چې د نفوسو زیاتوالي او د صنعت زیات پرمختګ او فابریکو په اروپا، امریکا، افریقا، آسیا او اوقیانوسیه کې ځنګلو نه محدود کړي. په دې وروستیو کلونو کې د ملګروملتونو شین سازمان جوړ شو. ددې خوځښت پلویان ددې ځنګلونو د پریکولو مخه نیسي، خو تر اوسه بریالي شوی نه دي.

د ځنګلونو پرې کول په شمالي اوسویلی دواړو کرو کې یو شانته دي. د ځنګلونوپرې کول دنړۍ په زیاتروهېوادونو کی لیدل کیږي چې د اورلګیدنې اوصنایعو لپاره قطع کیږي او د طبیعي زیرمویوه برخه له لاسه ورکوي په پایله کې صحرایي سیمې په چټکۍ پراخیږي.

لاندې لاملونه د ځنګلونو له منځه وړلوکې زیاته برخه لري:

۱. دکورونو جوړول اوپه نړۍ کې صنعتي پر مختیا.

۲. د ځنګلونه تبدیلول په کرنېزه ځمکه .

۳- اور لګیدنې.

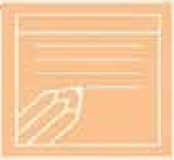

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډ لو وویشئ. یوه ډله دې د ځنګلونو د موجودیت په ګټو او بله ډله دې د ځنګلونو د پریکولو په ضرر یوله یل سره بحث وکړي او نتیجه دې د ډلې استازي خپلوټو لګیوا لو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د فوتوسنتیزعملیه د هوا په پاکوالي کې څه اغېزې لري؟

۲. له ځنګلونو څخه کومه اقتصادي ګټه اخېستل کېږي؟

۳-د ځنګلونو له منځه تلل د ژوندانه په چاپېریال څه اغېزلري؟

سم ځوابونه د (س) په توري او ناسم ځوابونه د (غ) په توري په نښه کړئ:

۱. ځنګلونه د اتموسفیر دوړې او خاورې له منځه وړي.

۲. د اوکسیجن او کاربن توازن په هوا کې تنظیموي.

۳. د ځنګلونو پریکول زموږ د ژوندانه لپاره دومره ګټورنه دي.

۴. د ځنګلونوتخریب په شمالي او جنوبي نیمه کره کې یو ډول دی

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په ډېرځیرسره د ځنګلونو د پرې کولو اغیزې دانسانانو د ژوند په آره وڅیرئ و پایله یې په کتابچو کې ولیکئ او دجغرافیې په راتلونکی ساعت کې په ټولګي کې ولولئ

اصطلاحات

۱- اتموسفير Atmosphere: هغه هوا چې ځمکه يې چاپېره کړې ده. اتموسفير بېلا بېلې طبقې غازونه او مواد لري. د اتموسفير عناصر O_2، N، Co_2، هيلوم He، ميتان Ch_4 اوکرپټون kr دي.

ترويوسفير Troposphere له ۰-۱۲ کيلو متروپورې دی.

ستراتوسفير Stratosphere ۱۲-٤۸ کيلو متروپورې دی.

ميزوسفير Mezosphere ۴۸- ۹۸ کيلو متروپورې دی.

ترموسفير Thermosphere ۹۸- ۶۸۹ کيلو متروپورې دی.

اګزوسفيرد Exosphere ۶۸۹ کيلو مترو څخه زيات

۲- اجباري مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په خپله خوښه او رضا نه کېږي لکه د جګړو او طبيعي افتونو په سبب مهاجرت کول.

۳- استرو نومي Astronomy: د لمر، ستورو، سيارو او نورو اسماني اجرامو تحقيقي علم دي.

٤- اسناد Document: تحقيقي رسمي اوداسي نور اسناد.

۵- انټرنېټInternet: تنظيم شوی سيستم دی چې د تجارتي، صنعتي، رسمي او تحقيقي اطلاعاتو او پيغامونو په چټکو لېږ دولو کې ورڅخه کار اخېستل کېږي او د اطلاعاتو د انتقال نوی سيستم ګڼل کېږي.

٦- اقليم Climate: په يوه اوږ ده موده کې (له ۳۰ څخه تر ۴۰ کلنو کې) د ځمکې د آب و هوا منځنې حالت ته ويل کېږي.

۷- اقتصادي فعاله نفوس: د يوه هېواد هغه نفوس ته ويل کېږي چې په تو ليدي او غير توليدي اقتصادي ساحو کې بوخت دي. (د ۱۵ څخه تر ۶۰ کلنی پورې)

۸- اکسيجن (O_2): کيميايي غاز دی چې د ژونديو موجوداتو لپاره ګټور دی.

۹- ايکولوژي Ecology: چې د انسانانو نباتاتو او حيواناتو اړيکی د طبيعي چاپېريال سره مطالعه کوي.

۱۰- ايميل E.mail يابرښناليک: يوتنظيم شوی سيستم دی چې په اوسنی تکنالوژۍ کې ديوې بڼې

منبع په توگه په چټکۍ د اطلاعاتو او پیغامونو په انتقال کې کارول کېږي.

۱۱- بهرني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونو ته ویل کېږي. چې خلك د یو هېواد څخه بل هېواد ته مهاجرت کوي.تر څو دهغه هېواد د شرایطو یا دنظر وړ هېواد د ټولنیزو مختلفو برخو د فعالیتونو څخه گټه واخلي.

۱۲- ترانزیت: د Traitus کلمې څخه اخیستل شوي ده چې معنایې تیریدل دي یعنې د هېوادونو ترمنځ د یوه ستیشن څخه بل ستیشن ته د مالونو او مسافرینو انتقالیدل دي.

۱۳- ترانزیستور Transistor د نوې تکنالوژۍ لویه وسیله ده چې د مخابراتي وسیلو د نوو پر مختگونو سبب شوی دی.

۱٤-پست Post: د لیکونو او پارسلونو د لېږلو وسیله ده.

۱۵- پاتې شونې waster: دفابریکو اوصنایعو پاتې شوي توکي.

۱٦- جبې: هغه ټیټه سیمه چې زیات لنده بل ولري او معمولاً اوبېز بوټي او واښه په کې شنه شوي وي او د ډ نډونو بر خلاف په اوبو نه وي پوښل شوي.

۱۷- ځوړې slope: هغه سطحه چې مایله ده او ځوړې ولري.

۱۸- زیږونونه Birth Rate: په یوه ټولنه(ښار، سیمه او هیواد کې) په یوه کا ل کې د زیږونونو شمېر په هرو زرو تنوکې ټاکل کېږي.

$$\text{زیږو نونه په کال کې} = \frac{\text{زیږدنونه شمېر}}{\text{په هرو زرو تنوکې}}$$

۱۹- غازونه: د مادې یو حالت دي چې په طبیعت کې لیدل کیږي لکه اوبه د جامد په حالت کې د کنګل په څیر، د مایع په حالت د اوبو په شکل اوبړاس حالت د غاز په څېر لیدل کیږي.

۲۰- د اوزون قشر(O_3): د ځمکې محافظوي قشر دي چې تروپوسفیر د طبقې د پاسه موقعیت لري او ځمکه له بنفش څخه هغه خوا وړانگو څخه ساتي.

۲۱- دا و بو دوران Hydro cycle: د سمندر اوبه د تبخیر پواسط په بخار بدلېږي او هوا ته پورته کېږي او د سوړ والي پواسط بیا د باران په شکل ځمکې ته راځي او د سیندونو پواسط سمندرته ځي.

۲۲- د نقلیې وسیلې Transportation: هغه وسیلې چې د تجارتي کالیو او خلکو د انتقا ل لپاره

کارول کېږي.

۲۳- د نفوسو ګڼوالی: په یوه ټاکلي ساحه کې د هغو اوسېدونکوته ویل کیږي

$$\text{د یوې سیمې د نفوسو منځي ګڼوالی} = \frac{\text{د یوې سیمې ټول نفوس}}{\text{د سیمې پر ټول پراخوالي}}$$

۲٤- د نفوسو طبیعي وده: د زیږیدنو اومړینو دواړو لاملونو پورې اړه لري په یو هېواد یا یو ه سیمه کې د نفوسو دطبیعي ودې دشمېرنې لپاره باید د پام وړکال کې د زیږیدونو دودې او د مړینو اندازه و شمېرل شي او پایله یې په سلنو اعلان شي.

$$\text{نفوسو طبیعي وده} = \frac{\text{د زیږیدونو شمېر − د مړینو شمېر}}{\text{په ټول نفوس}}$$

په هغه صورت کې چې د زیږیدنو شمېر د مړینو څخه زیات وي د نفوسو طبیعي وده شتون لري.

۲۵- د نفوسو میخانیکي حرکت:هغه حرکتونه چې سیاسي، اقتصادي او مذهبي او نورو لاملونو په سبب دهېواد څخه بهر ته کېږي د نفوسو د مخانیکي حرکت څخه عبارت دي.د ننني مهاجرتونو دنفوسو د دوهم ځلي ځاي پر ځاي کېدنې سبب کېږي د نفوسو په شمېر اغیزه نه لري.خو بهرنې مهاجرتونه د نفوسو په شمیر مهمه اغیزه لري. که مهاجرتونه هېواد ته دبهر څخه نسبت هغو مهاجرتونو ته چې د هېواد څخه بهر ته کېږي ډېر وي د نفوسو میخانیکي وده منځته راغلې ده.

۲٦- د نفوسو چاودېدنه: دنفوسو دشمېر چټک زیاتوالي په وروسته پاتې هېوادونو کې د مړینې د سطحې را ټیټېدل او دزیږونونو شمېر په لوړه سطحه ساتلو ته د لویدیځ پوهان د نفوسو چاودېدنه وایي.

۲۷- دایمي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرین یې خپل لومړنۍ ټاټوبي ته د بېرته راتللو نیت ونه لري.

۲۸- د ننني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په دایمي یا موقتي (موسمي) توګه دهېواد په دننه کې عملي کېږي.

۲۹- ديموگرافي: د يوناني کلمې دموس Demos (خلك) اوگراف Graph (ترسيم) څخه ترکيب شوي. چې د نفوسو د طبيعي زياتوالي، هجرت، جنس،عمر،کسب اوکار او نورو ځانگړتيا وو د مطالعې څخه عبارت دي

۳۰- ډله ييزې اړيکي يا Telecommunication لکه راديو، تيلېفون، موبايل، انټرنېت، دسپوږمکيو سيستم او داسې نور.

۳۱- کلورو فلورو کاربن مخفف C. F. C دی.

۳۲- . ککړتيا Pollution: هغه پروسه ده چې په مستقيم يا غير مستقيم ډول د هغې پواسط د چاپيريال يوه برخه د ژوند لپاره نا مساعده کېږي يا خطرناکه گرځي. ککړتيا په چاپيريا ل کې د يوه يا څو عناصرو، لکه لوگي او غازونه په هواکې او يا په سمندرکې د نفتي مواد و زياتوالی د نفت وړونکو ټانکرونو دسوري کولو پواسط ککړېږي. تيزابي با رانونه او داسې نور.

۳۳- کنگلونه: د يخ ټوټې چې د غرونو په لوړو برخو او قطبينو کې شتون لري.

۳٤- لويې لارې High way: د ځمکني ترانسپورت عمومي سړکونه.

۳۵- ناساNASA: د امريکا د متحده ايالتونو د فضايي تحقيقاتو مؤسسه

مړينه: په زرو تنوکې د مړينې اندازې ته ويل کيږي .

$$\text{په يوه کال کې مړينه} = \frac{\text{د مړو شمېر}}{\text{په هرو زروتنو کې}}$$

۳٦- مهاجرت immigration د استوگنې د ځاي بدلون ديوې سيمې څخه بلې سيمې ته مهاجرت ويل کېږي که دا مهاجرت دهېواد په دننه کې وي د Internal Displacement په نو م ا و که د يوه هېواد څخه بل هېواد ته وي د immigration په نوم ياديږي.

۳۷- ميډياMedia ياډله ييزه اړيکې چې تلويزيون، راديو او چاپ شوي مطبوعات او داسې نور احتواکوي.

۳۸- مصنوعي سپوږمکی Satellite: د نوي تکنالوژۍ ډېره عصري وسيله ده چې د ځمکې او سيارو

مطالعه کوي.

۳۹- مګنتوسفیرMagnetosphere: د ځمکې به شاوخواکې د مقنا طیسي کري څخه عبارت دي

۴۰- نړیوال توب Globalization

۴۱- موقتي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرین خپل لومړني ټاټوبي ته بېرته د راتګ نیت لري. لکه د دکوچیانو موسمي مهاجرتونه

۴۲- سلولر Celleular: مخابرې نوې وسیله ده چې کوچنی او لوېې سیمې د مخابرې تر پوښښ لاندې راولي.

۴۳- فکس Fax: میخانیکي جوړښت دی چې دهغه پواسطه اطلاعات او اسناد لکه اقتصادي، تجارتي، دفتري او تحقیقي لیرې او نژدې واټن ته په لږ وخت کې له یوه ځایه بل ځای ته انتقالوي.

۴۴- هایدروسفیر Hydrosphere: او بلنې کرې ته ویل کېږي. ځمکه د سمندرونو او نورو او بلنو عناصرو پواسط احاط شوې ده.

۴۵- Remote Sensing: د اوسني وخت عصري تکنالوژي ده چې له لیرې واټن څخه معلومات ورکوي.

۴۶-I M P(Interface Message Processor): له یوکمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته د پیغامونو انتقالول دي